

Ризқ калитлари

\* \* \* \* \*

Нажот келтирувчи  
дуолар

Муаллифлар: Зиёвуддин Раҳим, Одилхон қори Юнусхон ўғли

## **БИСМИЛЛАҲИР РОҲМАНИР РОҲИЙМ! МУҚАДДИМА**

Бизга зоҳирӣ, ботиний неъматларини комил қилиб берган, чексиз марҳамат соҳиби Аллоҳ таолога ҳамду санолар айтамыз!

Башариятни ҳақ йўлга бошлаган муаллим Пайғамбаримиз Муҳаммад Мустафога, у зот оила аъзоларига, саҳобаларига салаватлар, саломлар йўллаймиз!

Маълумки, Аллоҳ таоло Ўзи яратган мавжудотлар ризқ-насибасини етказиб туришни ваъда қилган. Шундай бўлса-да, ризқ топиш, тирикчилик қилиш инсон диққат марказида туради, вақти келса, тинчини бузади, ғам-ташвишга солади, оромини ўғирлайди. Ризқ топишга, бойлик тўплашга қандай муносабатда бўлиш этикодга боғлиқ. Мўмин киши биринчи галда ниятини тўғрилаб олади, бошқалар кундалик вазифа деб биладиган ишларни бажариш орқали катта ажр-савобларга эришади. Дин-диёнатсиз кимса эса фақат ўткинчи хузур-ҳаловатни кўзлайди, иложи борида беш кунлик дунёда роҳат-фароғатда яшаб қолишга интилади.

Атрофга теранроқ назар ташласак, кўп мўмин-мусулмонлар ризқ ҳақида тўғри қарашга эгамаслигини кўрамыз. Ҳатто баъзилар “Ислом аҳкомларига риоя этиш, Аллоҳ ва Расули (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) айтганини қилиш ризқни камайтиради. Моддий фаровонликка эришиш учун баъзи ҳукмларни четлаб ўтмаса бўлмайди”, дейди. Аслида-чи? Агар одамлар Ислом шариатига тўғри амал қилишса, дунёда ҳам, охирада ҳам бахтга эришишлари шубҳасиз. Зеро, шариат ҳукмлари бандалар икки дунёда саодатли бўлишлари учун жорий этилган. Меҳрибон Парвардигоримиз ризқ талаб этишда, касб-кор қилишда ҳам бизга кўрсатмалар берган, ризқ эшикларини очиш йўлларини ўргатган. Агар мусулмон киши бунга риоя этса, қийинчиликдан чиқиб кета олади, кенг ризққа, фаровон ҳаётга етишади.

Қўлингиздаги китобда ризқ, барака, бойлик, қаноат масалалари ёритилган, шариатнинг ризқ излаш борасидаги йўл-йўриқлари келтирилган. Жумладан, мўмин киши ризқ ҳақида қандай этикодда бўлиши керак? Нима сабабдан Аллоҳ ҳамманинг ризқини кенг қилиб қўймайди? Нима қилса, ризққа барака киради? Мўмин киши дунёда ҳам, охирада ҳам бахтли бўлиши учун нима қилиш керак? Динимизда бойлик тўплашга қандай қаралади? Ҳақиқий бойлик нима? каби саволларга ушбу китобдан жавоб топасиз, деган умиддамиз. Аллоҳ таоло барчамизга икки дунё саодатини насиб этсин!

### **“РИЗҚ” СЎЗИНИНГ МАЪНОСИ**

Ризқ ҳақида гапиришдан олдин мазкур сўз мазмун-моҳияти билан танишиб чиқсак, фойдадан холи бўлмайди.

Арабча “ризқ” сўзи “эхсон”, “туҳфа”, “неъмат” маъноларини англатади. “Мухторус сиҳох” луғатида “ризқ” лафзига “мавжудотлар фойдаланадиган нарса” деб изоҳ берилган.

Ризқ икки хил – зоҳирӣ, ботиний бўлади. Зоҳирӣ ризқ инсон бадани, соғлиғи, мол-мулкка, болачакага эга бўлиши ва шунга ўхшаш моддий нарсалар. Ботиний ризқ эса қалб, нафс, илм, маърифат кабиларни ўз ичига олади. Демак, кўпчилик ўйлаганидек, ризқ фақат кўз билан кўрадиган, қўл билан ушлайдиган нарсалардан иборат эмас, балки ақл-заковат, зехн, иқтидор, қобилият, илм ҳам Аллоҳ тарафидан берилган ризқдир.

Қуръони каримнинг баъзи оятларида “ризқ” сўзи “ёмғир” маъносида келган. Аллоҳ таоло айтади:

"----- Арабий матн-----"

**“Яна кеча ва кундузнинг алмашилиб туришида, Аллоҳ осмондан ёғдириб, унинг ёрдамида “ўлган” ерни тирилтирган ризқ (ёмғир)да, шамоллар йўналтирилишида ақл юргизадиган қавм учун оят-ибратлар бор” (“Жосия” сураси, 5-оят).**

Бошқа оятда шундай дейилган:

"----- Арабий матн-----"

**“Осмонда эса сизларнинг ризқингиз (ерда мўл ҳосил етиштирилишига сабаб бўлувчи ёмғир), сизларга ваъда қилинаётган (жаннат) бор” (“Зориёт” сураси, 22-оят).**

Шу ўринда эътиборга молик бир маълумотни келтирамыз: Аллоҳ таолонинг гўзал исмлари ичида Ар-Раҳмон, Ал-Ваҳҳоб, Ар-Раззоқ, Ал-Босит, Ал-Муқит, Ал-Восеъ, Ар-Розиқ ризқ билан боғлиқ. Ар-Раҳмон мўминга ҳам, кофирга ҳам, яхшига ҳам, ёмонга ҳам ризқ берувчи, Ал-Ваҳҳоб неъматларни беҳисоб тарзда

ато этувчи, Ар-Раззоқ барча махлуқотларини ризқлантирувчи, Ал-Босит хоҳлаган бандаси ризқини кенг қилувчи, Ал-Муқит барча моддий, маънавий ризқларни яратувчи, тирик мавжудотлар насибасини етказиб беришга кафил Зот, Ал-Восеъ хоҳлаган бандаси ризқини кенгайтирувчи, Ар-Розик эса махлуқотларига ризқ берувчи маъносини англатади.

## РИЗҚ ҲАҚИДА ЭЪТИҚОДИМИЗ ҚАНДАЙ БЎЛИШИ КЕРАК?

Аллоҳ таоло айтади:

"----- Арабий матн-----"

**“Ерда ўрмалаган нарса борки, барчасининг ризқи Аллоҳ зиммасидадир. У Зот уларнинг турар жойларини ҳам, борар жойларини ҳам билади. Ҳамма нарса очиқ-равшан Китобда бор”** (*“Худ” сураси, 6-оят*).

Аллоҳ таолонинг қудрати, илми, неъматини бутун борликни қамраб олган: ер юзида, осмонда, сувда, ер остида қимирлаган ҳар бир жон ризқини етказади. У Зот махлуқотлар ҳаётлик чоғида қаерга бориб, қаерга қайтиши, қаерларни макон тутиб, қай тариқа озикланишини ҳам билади. Ҳар бир нарса, хусусан, жонзотларга ризқ берилиши, унинг миқдори қанчалиги Аллоҳ ҳузуридаги Китобда – Лавҳул Махфӯзда тақдир этиб ёзиб қўйилган.

Баъзи уламолар: “Ризқ фақат ҳалолдан бўлади, ҳаром нарсалар бандага ризқ эмас”, деб айтишган. Аммо Аҳли сунна вал жамоа уламолари мана шу оятни далил қилиб: “Ҳаром нарсалар ҳам бандага ризқ бўлади. Акс ҳолда, умр бўйи ҳаромдан касб қилганлар (масалан, ўғрилар, рибохўрлар) ризқдан бенасиб қоларди”, дейишган.

Ривоят қилинишича, ваҳий нозил бўлаётганда Мусо алайҳиссалом қалби оиласи ташвиши билан чалғиб қолди. Шунда Аллоҳ таоло унга асоий билан бир харсангни уришни буюрди. Мусо буйруқни бажарганида харсанг ичидан иккинчи харсанг чиқди. Уни ҳам асо билан урганида учинчи харсанг, учинчи харсангни ҳам урганида ичидан митти қурт чиқди. Ана шу қурт оғзида озуқаси бор эди. Шунда Мусо алайҳиссалом Аллоҳ таолонинг изни, қудрати билан қурт: “Мени унутиб юбормай эслаб турган Зот ҳар қандай айб-нуқсондан покдир”, деб айтганини эшитди (*“Тафсирур Розий”, “Тафсирул Алусий”*).

Кўряпсизми, Меҳрибон Аллоҳ тош ичидаги, бир қарашда ташқи оламдан бутунлай узилиб қолгандек кўринган митти жонзотлар насибасини ҳам етказиб турар экан.

Аллоҳ таоло шундай марҳамат қилган:

"----- Арабий матн-----"

**“Ўз ризқини кўтара олмайдиган қанчадан-қанча жонзотлар бор. Аллоҳ уларга ҳам, сизларга ҳам ризқ беради. У Эшитувчи, Билувчидир”** (*“Анкабут” сураси, 60-оят*).

Ибн Уяйна айтади: “Инсон, чумоли, сичқондан бошқа ҳеч бир жонзот ўз ризқини захира қилиб тўплаб қўймайди”.

Ибн Аббос розияллоху анҳудан ривоят қилинишича, мушриклар Маккадаги оз сонли мусулмонларга азият етказганида Расулulloҳ соллаллоху алайҳи ва саллам ўз сафдошларини Мадинага ҳижрат қилишга буюрдилар. Аммо улар: “Бизлар учун у ерда уй-жой ҳам, ер-мулк ҳам йўқ”, деб унашмади. Ана шунда юқоридаги оят нозил қилинган (Асъад Ҳавмад, “Айсарут тафосир”).

Аллоҳ таоло ризқ бериши муайян ҳудуд ёки макон билан чегараланмайди, балки қаерда бўлишидан қатъий назар, У Зот махлуқотларига ризқларини етказиб туради. Заифлигидан ризқини эплаб тополмайдиган ёки бир жойга ғамлаб қўя олмайдиган, ҳеч вақоси йўқ ҳолда тонг оттирадиган қанчадан-қанча жонзотлар бор. Аллоҳ уларни ҳам, инсонларни ҳам ризқлантиради. Зеро, Аллоҳ бандалар сўзларини, дуою илтижоларини эшитади, яратган мавжудотлари ҳолидан хабардор бўлиб туради.

عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ الرِّزْقَ لَيَطْلُبُ الْعَبْدَ كَمَا يَطْلُبُهُ أَجَلُهُ.  
رَوَاهُ ابْنُ جَبَّانَ وَالبَرَزِيُّ وَالتَّبَرَانِيُّ بِإِسْنَادٍ حَسَنٍ إِلَّا أَنَّهُ قَالَ: إِنَّ الرِّزْقَ لَيَطْلُبُ الْعَبْدَ أَكْثَرَ مِمَّا يَطْلُبُهُ أَجَلُهُ.

Абу Дардо розияллоху анҳу ривоят қилади: “Расулulloҳ соллаллоху алайҳи ва саллам: **“Албатта ризқ бандани худди ажалидек қидиради”, дедилар**” (Ибн Ҳиббон, Баззор, Табароний жайид санад билан ривоят қилган. Табароний келтирган ривоятда: **“Албатта ризқ бандани ажалидан ҳам кўпроқ қидиради”**, дейилган).

Инсон онаси қорнидалигидаёқ ризки, ажали, канча умр кўриши тақдир қилинади. Дунёга келгач, пешонасига ёзилган ризкини – хоҳласа, хоҳламаса – олади. Умр паймонаси тўлгандан кейин ажал бандани қидириб топиши муқаррар. Худди шунга ўхшаб, банда ризки ҳам уни ажалидек излаб топади. Бу нима дегани? Эй банда, ризкинг сени ортингдан қидириб юрибди. Шунинг учун ортиқча ғам чекма, ўзингни ўтга-чўкка урма, хотиржам бўл, ҳалол йўллар билан ризқ изла, Парвардигоринг раҳматидан, фазлу карамидан ноумид бўлма, дегани.

“Ар-ризқ: асбобуҳу ва мафотиҳуҳ” китобида шундай дейилган: “Эй мусулмон биродарим! Буюрилган вазифанг ҳақида қайғур, бутун диққат-эътиборингни шунга қарат, сенга кафолати берилган нарса (яъни, ризқ талаби) билан машғул бўлиб қолма. Зеро, ризқ билан ажал бир-бирига яқин. Банда ажали етмагунича ризқи тўхтовсиз келиб туради. Агар Аллоҳ сенга – Ўз ҳикматига кўра – ризқ эшикларидан бирини беркитса, сен учун ундан ҳам фойдалироқ бошқа йўлни очади. Энди ҳомила ҳақида фикр юритиб кўр: унинг ризқи фақат битта йўлдан, яъни киндик орқали келади. Чақалоқ туғилгач, бу йўл кесилади, ўрнига икки йўл очилади: аввалгисидан мазалироқ, покизароқ ризқ – тоза сут келади. Эмизиш муддати тугагач, мазкур икки йўл ҳам кесилади. Энди унинг учун тўртта йўл: икки таом, икки ичимлик йўли очилади. Икки таом ҳайвон ва ўсимликлар, икки ичимлик эса сув ва сутдир. Бундан ташқари саналган неъматларга бошқа фойдалар, тотли ноз-неъматлар қўшилади. Инсон вафот этгач, мана шу тўрт йўл кесилади, лекин Аллоҳ субҳонаҳу ва таоло – агар солиҳ мўминлардан бўлса – унинг учун саккизта йўлни: жаннатнинг саккиз эшигини очади. Банда ўша эшикларнинг хоҳлаганидан киради” (Абдулмалик ибн Муҳаммад. “Ар-ризқ: асбобуҳу ва мафотиҳуҳ”).

وَعَنْ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: صَعِدَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمِنْبَرَ يَوْمَ غَزْوَةِ تَبُوكَ فَحَمِدَ اللَّهَ وَأَثْنَى عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ: أَيُّهَا النَّاسُ، إِنِّي وَاللَّهِ مَا أَمْرُكُمْ إِلَّا بِمَا أَمَرَكُمُ اللَّهُ بِهِ وَلَا أَنْهَاكُمُ إِلَّا عَمَّا نَهَاكُمُ اللَّهُ عَنْهُ فَأَجْمِلُوا فِي الطَّلَبِ فَوَالَّذِي نَفْسُ أَبِي الْقَاسِمِ بِيَدِهِ إِنَّ أَحَدَكُمْ لَيَطْلُبُهُ رِزْقُهُ كَمَا يَطْلُبُهُ أَجَلُهُ فَإِنْ تَعَسَّرَ عَلَيْكُمْ شَيْءٌ مِنْهُ فَاطْلُبُوهُ بِطَاعَةِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ. رَوَاهُ الطَّبْرَانِيُّ فِي الْكَبِيرِ.

Ҳасан ибн Али розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади: “Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам Табук ғазоти куни минбарга чиқиб, Аллоҳга ҳамду сано айтдилар. Кейин: “Эй одамлар, Аллоҳга қасамки, мен сизларни фақат Аллоҳ буюрганига буюраман, Аллоҳ қайтарганидан қайтараман. (Ризқларингизни) чиройли суратда талаб қилинглар! Абулқосимнинг жони измида бўлган Зотга қасамки, ҳар бирингизнинг ризқи уни ажали каби қидиради. Агар ундан бирон нарса кечикса, Аллоҳ азза ва жалла тоати билан изланглар!” дедилар” (Табароний “Кабир”да ривоят қилган<sup>1</sup>).

Ушбу ҳадис Табук ғазотида айtilган. Ўшанда ҳаво жуда иссиқ, шароит оғир бўлгани учун мусулмонлар озик-овқат, сув каби зарур нарсаларда қийинчиликка дуч келишган...

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам, одатга кўра, аввал Аллоҳ таолога ҳамду сано айтдилар. Кейин: “Эй одамлар, Аллоҳга қасамки, мен сизларни фақат Аллоҳ буюрганига буюраман, Аллоҳ қайтарганидан қайтараман”, дедилар.

Яъни, Аллоҳнинг амрига кўра сизларни эзгуликка буюраман, ёмон ишлардан, ҳаром амаллардан қайтараман.

**“(Ризқларингизни) чиройли суратда талаб қилинглар!”**

Яъни, ризқингизни чиройли тарзда, ҳалол йўллар билан топинг!

**“Абулқосимнинг жони измида бўлган Зотга қасамки, ҳар бирингизнинг ризқи уни ажали каби қидиради”.**

Бу ерда Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам Аллоҳ таоло номи билан қасам ичиб, таъкид билан айтмоқдалар: ҳар бир банда ризқи худди ажалидек унинг ортидан таъкиб қилади.

**“Агар ундан бирон нарса кечикса, уни Аллоҳ азза ва жалла тоати билан изланглар!”**

<sup>1</sup> Ривоят санадида Абдурахмон ибн Усмон Ҳотибий бор. Абу Ҳотим уни заиф ровий санаган (Жалолиддин Суютий, “Жамъул жавомеъ”).

Агар сизларга Аллоҳ тақдир қилган ризқ келиши бирон сабаб билан кечикса, шошқалоқлик, сабрсизлик қилиб, қинғир йўллар билан эмас, Аллоҳ амрига итоат этиш билан, ҳалол воситалар орқали изланглар. Ризқингизда танглик бўлиши сизни ҳаром йўлларга ундамасин.

وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَوْ فَرَّ أَحَدُكُمْ مِنْ رِزْقِهِ أَدْرَكَهُ كَمَا يُدْرِكُهُ الْمَوْتُ. رَوَاهُ الطَّبْرَانِيُّ.

*Абу Саид Худрий розияллоҳу анҳу Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламдан ривоят қилади: “Агар биронтангиз ризқидан қочмоқчи бўлса, (ризқи) уни ўлим каби қувиб етади” (Табароний ривоят қилган<sup>2</sup>).*

Ҳеч бир банда тайёр ризқ-насибасидан кўз юмаса керак. Мабодо шундай бўлгандаям, киши тақдирига битилган насибасини олмасдан иложи йўқ. Бу эса, ҳар бир банданинг белгиланган ризқи борлигини, хавотирланмасдан, хотиржамлик билан ризқ топиш лозимлигини англатади.

Биз мўмин-мусулмонлар ризқни Аллоҳдан деб биламиз. Ҳар ким ўзи учун битилган ризқни ейди. Бировнинг улуши бировга насиб этмайди. Аслида ризқ унчалик ташвишланидиган масала эмас. Шунинг учун мўмин одам фақат ризқ топиш учун эмас, Аллоҳ буюргани учун меҳнат қилади.

Ризқ берувчи Зот бир банда яшашини хоҳласа, бутун олам тўсқинлик қилсаям унга ризқини маълум йўллар орқали етказиб туради. Агар бир банда ҳаёти поёнига етиши керак бўлса, унинг ризқини узиб қўяди. Кейин ҳеч ким унга бир лўкма таом ҳам едиrolмайди, бир қултум сув ҳам ичиролмайди.

Улуғ олим Абу Усайддан: “Қаердан (ризқ топиб) ейсиз?” деб сўрашди. У киши: “Субҳаналлоҳ, Аллоҳ буюқдир. У Зот бир итга ризқ беради-ю, Абу Усайдни оч қолдирармиди?” деб жавоб берган экан.

Худди шу саволни валий зотлардан бўлмиш Хотим Асомга ҳам беришди. У: “Аллоҳнинг ҳузуридан”, деб айтди. Шунда бир киши: “Аллоҳ сизга осмондан динорлар, дирҳамлар ёғдирадими?” дея истехзо қилганида у зот: “Эй сен! Нима, фақат осмон Аллоҳникими? Осмон ҳам, ер ҳам Унинг мулкидир. У Зот мени осмондан ризқлантирмаса ҳам, ердан мен учун ризқ ундириб қўяди”, деган.

وَعَنْ حَبَّةَ وَسَوَاءِ ابْنِ خَالِدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَا: دَخَلْنَا عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ يُعَالِجُ شَيْئًا فَأَعْنَاهُ عَلَيْهِ فَقَالَ: لَا تَيْئَسَا مِنَ الرِّزْقِ مَا تَهَزَّزْتُ رُءُوسُكُمْ فَإِنَّ الْإِنْسَانَ تَلِدُهُ أُمُّهُ أَحْمَرَ لَيْسَ عَلَيْهِ قِشْرٌ ثُمَّ يَرْزُقُهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ. رَوَاهُ ابْنُ مَاجَةَ وَالتَّيْمِيُّ وَابْنُ حِبَّانَ.

*Холиднинг икки ўғли Ҳабба ва Савоъ розияллоҳу анҳумодан ривоят қилинади: “Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳузурларига борсак, бир нарсани тузатаётган эканлар. Шунда биз у зотга ёрдамлашдик. Сўнг Расулуллоҳ: “Токи ҳаёт экансиз, зинҳор ризқдан умид узманглар. Чунки, инсонни онаси қип-қизил (гўшт) ҳолида тукқанида устида либос бўлмайди. Кейин Аллоҳ уни ризқлантиради”, дедилар” (Ибн Можжа, Табароний, Ибн Ҳиббон ривоят қилган<sup>3</sup>).*

Ривоятга кўра, Ҳабба билан Савоъ розияллоҳу анҳумо Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам олдиларига боришганида у зот бир юмуш билан банд эканлар. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам улуғ пайғамбар бўлишларига қарамай ўта камтар эдилар: уйда рўзғор ишларини ўзлари бажарар, ҳатто муҳтарама оналаримизга кўмаклашардилар.

Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам иш билан бандликларини кўрган Ҳабба ва Савоъ розияллоҳу анҳумо у зотга қарашиб юборишди. Шунда Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам иккисига: “Токи ҳаёт экансиз, зинҳор ризқдан умид узманглар”, деб тайинладилар.

Яъни, ризқ ҳақида кўнглингиз хотиржам бўлсин, ҳеч қачон Аллоҳ ризқ беришидан ноумид бўлманг. Ҳар бир банданинг ўзига ажратилган насибаси бор. Ахир банда онаси қорнидан қип-қизил гўшт ҳолида тушгач, Аллоҳ унга ризқ бериб мукамал инсонга айлантиради-ку! Шундай экан, ҳалол йўллар билан ризқ топинглар.

<sup>2</sup> Ривоят санадида Атийя Авфий бор. У заиф ровий, лекин ишончли ҳам саналган (Ҳайсамий, “Мажмауз завоид”).

<sup>3</sup> “Завоид” китобида айтилишича, ушбу ривоят санади саҳиҳ. Саллом ибн Шураҳбилни Ибн Ҳиббон ишончли ровийлар қаторида зикр этган. У ҳақида бирон гап айтган одамни кўрмадим. Санададаги қолган кишилар ишончли (Нуриддин Синдий, “Ҳошиятус синдий”).

Мавзудан хулоса чиқарадиган бўлсак:

1. Ҳар бир банда ризқи азалда Аллоҳ тарафидан белгилаб қўйилган. Ана ўша ризқ бандага етиб келади.

2. Ризқ бандани худди ажалидек қидириб топади.

3. Ризқ келишида касб-хунар воситадир. Чунончи, “Касбим мени боқяпти”, деб эътикод қилиш тўғри эмас. Аслида Аллоҳ белгилаб қўйган ризқ ана ўша касб-хунар сабабидан эгасига етиб боради.

4. Ер, сув, ҳаво бандага ризқ келишида восита қилиб қўйилган. Аммо, айримлар деҳқончилик маҳсулотларига “табиат инъомлари” деб қарайди. Баъзи одамлар онгига “табиат бизни боқади” деган нотўғри тушунча сингиб қолган. Аслида ер ҳам, сув ҳам Аллоҳнинг изни билан бандаларга ризқларини чиқаради. Бу иккиси ризқланишимиз учун бир восита холос, ризқимиз Аллоҳ даргоҳидан келади. Бизнинг эътиқодимиз шундай.

## “МАСАЛА ЕЧИМИНИ ТОПДИ”

(Ибратли ҳикоя)

Бир киши шайх Шиблий ҳузурига келиб деди:

– Ҳазрат, оилам катта, қарамоғимда одам кўп. Доим уларни боқиш, едириш-ичириш ташвиши билан юраман. Бирон йўл кўрсатинг, уларнинг таъминотини ўйлаб сиқилишдан кутулай.

– Тезда уйга боринг, – деди шайх. – Кимнинг ризқи сизга боғлиқлигига амин бўлсангиз, эшикдан ташқарига чиқаринг. Кимнинг ризқини Аллоҳга ҳавола қилсангиз, уйда қолсин. Уйда қолганлар ризқини Аллоҳ таолога ҳавола қилганингизга кўра, энди уларни боқишга мажбур эмассиз. Уйингиздан чиқариб юборганларингизни боқишга мажбур бўлмаганингизни ҳисобга олсак, масала ечимини топди.

## РИЗҚ ФАҚАТ АЛЛОҲДАН СЎРАЛАДИ!

Мўмин банда ҳамма нарсани, жумладан, ризқни Парвардигоридан сўрайди. Агар ёрдамга муҳтож бўлса, мададни ҳам Аллоҳдан кутади. Каломи мажидда шундай дейилган:

"----- Арабий матн-----"

**“Аллоҳни қўйиб, улар учун осмонлар ва ердан бирон нарсани ризқ қилиб бера олмайдиган, ҳеч нарсага қодир бўлмайдиган бутларга ибодат қиладиларми?!”** (“Наҳл” сураси, 73-оят).

Яъни, анави мушриклар Аллоҳнинг барча неъматларини унутиб, уларни ризқлантиришга қудрати етмайдиган: осмондан ёмғир ёғдиrolмайдиган, ердан ўсимлик, дарахт, мева-сабзавотлар чиқаролмайдиган, бирон ишни эплолмайдиган бут-санамларга сиғинмоқдалар.

Бу ерда мушриклар жохиллигига урғу берилмоқда, ўз қўллари билан ясаб олган жонсиз, тил-забонсиз бутларга топинишлари айтилмоқда. Аслини олганда ўша бутлар ризқ беришга, фойда келтиришга, зарарни қайтаришга қодир эмас. Улар тошлардан ясалган оддий матоҳ. Уларда илоҳлик хусусияти йўқ. Шунинг учун ризқ, ёрдам, паноҳ фақат Аллоҳдан сўралади. Бу борада Аллоҳга ҳеч ким, ҳеч нарса шерик қилинмайди. Қуйидаги оятда ҳам шу нарса таъкидланган:

"----- Арабий матн-----"

**“Сизлар Аллоҳни қўйиб фақат бутларга ибодат қилмоқдасиз, (уларни “худолар” деб) ёлғон тўқимоқдасиз. Аниқки, сизлар Аллоҳни қўйиб ибодат қилаётган нарсалар ризқ-рўз беришга қодир эмас. Шундай экан, ризқ-рўзни (Ёлғиз) Аллоҳ даргоҳидан истанглар, Унгагина ибодат қилинлар, шукр қилинлар. (Зотан,) Унгагина қайтариласиз”** (“Анкабут” сураси, 17-оят).

Яъни, тошлардан ўзингиз йўниб ясаган бутларга ибодат қияпсиз, уларни “илоҳлар”, деб ёлғон тўқияпсиз. Бу ҳайкаллар сизга фойда ҳам, зарар ҳам келтирмайди, сизларниям, ўзлариниям ризқлантиришга қурби етмайди. Ризқ берувчи Зот Ёлғиз Аллоҳдир. Шунинг учун ризқни фақат У Зотдан сўранг, Аллоҳнинг неъматларидан баҳраманд бўлинг, беҳисоб неъматлари учун Ўзига шукр қилинг. Шунинг билан: киёмат куни Аллоҳга қайтариласиз. У Зот амалларингизни ҳисоб қилади: савобли ишлар учун мукофотлайди, гуноҳларга жазо беради.

Энди мана бу оятга эътибор қаратайлик:

"----- Арабий матн-----"

**“Эй инсонлар, Аллоҳ сизларга ато этган (сон-саноксиз) неъматни эсланг! Сизларга осмону заминдан ризқу рўз берадиган Аллоҳдан ўзга биронта Яратувчи борми?! Унинг Ўзидан бошқа ҳеч қандай илоҳ йўқ. Шундай экан, қаёққа бурилиб кетмоқдасиз?!”** (“Фотир” сураси, 3-оят).

Яъни, эй одамлар, Аллоҳ берган неъматларни қалбингиз, тилингиз билан эсланг, уларнинг шукрини адо этинг, фақат Аллоҳга ибодат қилинг, бўйсунинг. Зеро, Аллоҳдан ўзга ҳеч ким сизлар учун осмондан баракали ёмғир ёғдиrolмайди, ердан зилол сувлар, турфа ўсимликлар, бир-биридан тотли мевалар чиқаролмайди. Аллоҳдан ўзга илоҳ йўқ! Унинг шериги, ўхшаши йўқ! Шундай экан, Аллоҳ ягоналигини тан олиб, тоат-ибодат қилиш ўрнига қаерга қараб кетяпсиз, жонсиз бут-санамларга топиняпсизми?!

Қуйидаги хитоб ҳам кишини огоҳликка ундайди:

"----- Арабий матн-----"

**“Агар (Раҳмон) Ўз ризқини ушлаб-тўхтатиб қўйса, сизларга ризқ-рўз берадиган ўша зот ким ўзи?! (Аллоҳдан ўзга ризқ берувчи йўқ). Йўқ, (кофирлар) катта кетишда, (ҳақдан) йироқлашишда оёқ тираб туриб олдилар”** (“Мулк” сураси, 21-оят).

Агар Аллоҳ сизлардан ризқ воситаларини тўсиб қўйса: осмондан ёмғир ёғдирмаса, анҳорлар, дарёлар оқизиб қўймаса, ким сизларни ризқлантира олади?.. Жавоби аниқ: ҳеч ким. Шундай бўлган тақдирда одамлар ўзларини ризқлантира олишмайди-ю, қандай қилиб бировларни ризқлантиришади?!. Кофирлар бу ҳақиқатни яхши билишади, лекин ақллари ишлатишмайди, Аллоҳдан бошқасига сиғинаверишади. Бу манманлик, ғурур, ҳақни қабул қилмасликдир.

Демак, ҳақиқий мўмин банда ризқни Аллоҳдан деб ишонади, неъматни фақат Раббидан сўрайди, ҳаққа бўйсунди, Аллоҳга, Расулига итоат этади. Мўминнинг бахти, нажоти, бошқалардан афзаллиги шунда.

## **РИЗҚ БЕРУВЧИ АЛЛОҲ** (Ибратли ривоят)

Ривоят қилишларича, Ҳотим Асом раҳматуллоҳи алайҳ бир куни фарзандларига: “Мен ҳажга боришни ният қилдим”, деди. Шунда улар: “Бизни кимга ташлаб кетасиз, отажон?” деб йиғлай бошлашди. У зотнинг такволи, оқила қизи эса: “Отамни ўз ҳолига қўйинг, кетаверсинлар. Аллоҳнинг Ўзи ризқ берувчи Зот”, дея опа-укаларига насиҳат қилди.

Ҳотим Асом ҳаж сафарига жўнаб кетди. Оиласи эса оч-наҳор эди. Опа-укалари оқила қизни маломат қила бошлашди. Уларнинг сўзларини эшитган оқила қиз: “Ё Аллоҳ, мени уларнинг олдида шарманда қилма. Ўзинг аҳволимизни билувчисан”, деб дуо қилди.

Шу пайт шаҳар ҳокими ўз аъёнлари билан Ҳотим Асомнинг уйи олдидан ўтиб қолди. Ҳоким чанқаб, хизматкорларига сув келтиришни буюрди. Хизматкорлар ўзларига энг яқин уй бўлмиш Ҳотим Асом хонадонидан сув сўрашди. Ичкаридан чиройли кўзада муздек, тиниқ сув узатилди. Ҳоким сувни ичиб бўлгач, бу хонадон кимникилиги билан қизикди. “Ҳотим Асомники”, деб жавоб беришди. Ҳоким қўлидаги кўзага каттагина олтин парчасини солди. Кейин аъёнларига қараб: “Ким мени яхши кўрса, мен билан ҳамфикр бўлса, мана шу кўзага атаганини ташласин!” деди. Улар шоша-пиша ёнларидаги бор бойликларини кўзага ташлай бошлашди.

Кўза олтин, кумуш тангалар билан лик тўлатиб берилганини кўрган оқила қиз йиғлай бошлади. Онаси: “Қизим, нега йиғлаяпсан? Ахир Аллоҳ таоло бизга кенглик берди-ку?” деб сўраганида у шундай жавоб қилди: “Онажон, банда қилган бир илтифоти туфайли шунча нарсага эга бўлдик. Агар Холик илтифот кўрсатса, қандай бўлар экан, деб ўйлаб кўзимга ёш келди”.

## **РИЗҚ КЕНГАЙИБ-ТОРАЯДИМИ?**

Бу саволга Каломуллоҳдан жавоб излаймиз. Аллоҳ таоло айтади:

"----- Арабий матн-----"

**“Аллоҳ ўзи хоҳлаган кишилар ризқини кенг қилади, (Ўзи хоҳлаган кишилар ризқини) тор қилади. (Мушриклар) мана шу ҳаёти дунё билан хурсанд бўлдилар. Холбуки, бу дунё ҳаёти охираат олдида фақат бир арзимас матохдир”** (“Раъд” сураси, 26-оят).

Бойликлари билан камбағал мусулмонлардан устунликни даъво қилаётган мушриклар билиб қўйсинлар: Аллоҳ бандалари ичидан хоҳлаганининг ризқини кенг ёки тор қилиб қўяди. Мушриклар Аллоҳ тарафидан ризқлари кенг қилинганидан қувонишмоқда. Ваҳоланки, Аллоҳ мўминга ҳам, кофирга ҳам ризқ

бераверади. Киши кўлида мол-дунё борлиги унинг ҳақ йўлдалигини билдирмайди. Зеро, бу дунё зийнатлари тезда йўқ бўлади. Ҳақиқий ҳаёт охират ҳаётидир. Чинакам бахт-саодат охират куни Аллоҳ розилигига эришиб, жаннатга киришдир.

Бошқа оятда шундай дейилган:

"----- Арабий матн-----"

**“Албатта Раббингиз Ўзи хоҳлаган кишилар ризқини кенг қилади, (Ўзи хоҳлаган кишилар ризқини) тор қилади. Албатта У бандаларидан Хабардор, (уларни) кўриб турувчи Зотдир” (“Исро” сураси, 30-оят).**

Яъни, эй Муҳаммад, шак-шубҳасиз Раббингиз Ўз ҳикмати билан хоҳлаган бандасига беҳисоб ризқ беради, хоҳлаган бандаси ризқини тор қилади. У Зот бандалари ҳолатидан Хабардордир. Кимга бойлик хайрли бўлса, уни бой қилиб қўяди. Шу йўл билан бандаларини синайди. Кимга камбағаллик хайрли бўлса, уни фақир қилиб қўяди ёки кўликалталиқ билан имтиҳон қилади. Аллоҳ бандаларининг ҳар бир ҳаракатини кўриб туради.

Ҳасан Басрий раҳматуллоҳи алайҳ: “Аллоҳ бандасига назар солади. Агар бойлик бандага яхшилик келтирса, уни бой қилиб қўяди. Агар камбағаллик манфаатли бўлса, ўша бандани камбағал қилиб қўяди”, деган (Ибн Абу Ҳотим ривояти).

Аллоҳ таоло айтади:

"----- Арабий матн-----"

**“Аллоҳ бандаларидан Ўзи хоҳлаган кишилар ризқини кенг қилади, (Ўзи хоҳлаган кишилар ризқини) танг қилади. Албатта Аллоҳ барча нарсани Билувчидир” (“Анкабут” сураси, 62-оят).**

Ризқни яратиш, тақсимлаш Аллоҳ зиммасидадир. Хоҳлаган бандасини бойлик билан, хоҳлаганини камбағаллик билан синайди У Зот. Аммо тирик мавжудотлардан биронтаси ризқ-насибасиз қолиб кетмайди. Шундай экан, мухтожлик хавфи сизларни ибодатдан, солиҳ амаллардан тўсиб қўймасин. Зеро, Аллоҳ барча нарсани билиб туради.

Мана бу оятда мўминлар ибратланишга чақирилган:

"----- Арабий матн-----"

**“Ахир улар Аллоҳ Ўзи хоҳлаган кишилар ризқини кенг қилишини, (Ўзи хоҳлаган кишилар ризқини) танг қилишини билмайдиларми?! Албатта бунда имон келтирадиган қавм учун оят-ибратлар бордир” (“Рум” сураси, 37-оят).**

Улар фаровонлик ҳам, танглик ҳам Аллоҳ таолодан эканини билмайдиларми? У Зот буни адолати, ҳикмати билан амалга оширади. Уларга не бўлдики, серобчиликда Аллоҳга шукр қилмайдилар, машаққатларга сабр этмайдилар? Агар улар фаровонлик билан қийинчилик Аллоҳ тарафидан эканини билишганида, дунёнинг арзимас матоҳига эришганда севиниб кетишмас, ризқларида танглик бўлганида ваҳимага тушишмасди. Бу икки ҳолатда Аллоҳга, қиёмат кунига ишонадиганлар учун катта ибрат бор.

Аллоҳ таоло шундай деган:

"----- Арабий матн-----"

**“(Эй Муҳаммад:) “Албатта Раббим Ўзи хоҳлаган кишилар ризқини кенг қилади, (Ўзи хоҳлаган кишилар ризқини) тор қилади”, деб айтинг. Лекин кўп одамлар (буни) билмайди” (“Сабаъ” сураси, 36-оят).**

Яъни, эй Муҳаммад (соллаллоҳу алайҳи ва саллам), уларга: Раббим бойликни суйган, суймаган бандасига бераверади. Хоҳлаган бандаси ризқини кенг қилади. Бу нарса Аллоҳ уни яхши кўришини билдирмайди. Хоҳлаган бандаси ризқини тор қилади. Бу, ўша банданинг Аллоҳ даргоҳидаги мартабаси пастлигини англатмайди, деб айтинг. У Зот Ўз ҳикмати билан шундай қилади. Аммо кўпчилик буни тушунмайди.

## АЛЛОҲ НЕГА ҲАММАНИ БОЙ ҚИЛИБ ҚЎЙМАЙДИ?

Аллоҳ хоҳлаганида ҳар бир бандани бой-бадавлат, обрў-эътиборли қилиб қўярди. Лекин ундай эмас. Бунинг сабаби нима? Кишилар орасида ўта давлатманди ҳам, ўртаҳоли ҳам, кунини зўрға ўтказадигани ҳам бор. Бунинг ҳикмати мўъжизавий Қуръони каримда очиқ-ойдин айтилган. Аллоҳ таоло шундай марҳамат қилади:

"----- Арабий матн-----"

**“Агар Аллоҳ (барча) бандалари ризқини кенг-мўл қилиб қўйса, албатта улар Ер юзиди зулм-тажовузкорлик қилган бўлардилар. Лекин У Зот (бандалари ризқини) Ўзи хоҳлаганича ўлчов билан туширади. Албатта У бандаларидан Хабардор, кўриб турувчи Зотдир” (“Шўро” сураси, 27-оят).**

Агар Аллоҳ ҳар кимга фаровон ҳаёт берганида одамлар ҳадларидан ошиб кетишарди, туғёнга тушишарди. Чунки бойлик инсонни куфрга, кибрга, гуноҳ ишларга бошлайди. Намруд, Фиръавн, Қорун, Макка мушриклари бунга ёрқин мисолдир. Аллоҳ бандаларига Меҳрибон. Шунинг учун уларнинг ҳолига қараб ризқ беради. Бойликка муносиб бўлганларни бой қилади. Кимга камбағаллик хайрли бўлса, камбағал қилади. Аллоҳ таоло бандалари ҳолатини ўзларидан ҳам яхши билади: бири бойликка сабр қилолмаслигини билгани учун унга кенг ризқ бермайди. Яна бошқасини камбағаллик бузишини билгани учун унга фақирликни раво кўрмайди. Шунингдек, Аллоҳ таоло одамлар ризқни қайси йўл билан топаётганини, қўлидаги мол-давлатни қайси йўлларда сарфлаётганини кўриб-кузатиб туради.

Амр ибн Ҳурайс ва бошқалар: “Бу оят Суффа аҳли ҳақида тушган. Улар: “Бизда ҳам фалон нарсалар бўлганида эди...”, дея дунёни орзу қилишганида мазкур оятлар нозил бўлди” (Табароний, Ибн Жарир, Байҳақий ривояти).

Қатода ушбу оят ҳақида: “Айтилишича, ризқнинг яхшиси туғёнга бошламайдигани, Аллоҳнинг ибодатидан чалғитмайдиганидир”, деган (Ибн Жарир ривояти).

Хаббоб ибн Арат розияллоху анҳу ривоят қилади: “Биз Бани Қурайза, Бани Назир, Бани Қайнуқоъ бойликларига ҳавас билан қарадик. Шунда Аллоҳ таоло “Агар Аллоҳ бандалари ризқини кенг қилиб қўйса...” оятини туширди” (“Тафсирул Алусий”).

Уламолар айтади: “Бандалар учун фойдали иш қилиш Аллоҳ таолога вожиб бўлмаганидек, Унинг иши бандалар манфаатига зид ҳам эмас. У қайсидир бандасига кенг ризқ берса, бу ўша бандани ёмонликка бошлашини билади. Шунинг учун унинг фойдасини кўзлаб унга озроқ мол беради. Шундай экан, ризқ танглиги камчилик бўлмаганидек, ризқ мўллиги фазилат ҳам саналмайди. Аллоҳ таоло баъзи қавмларга – гарчи ризқларини фасод йўлларга ишлатишини билса ҳам – бойлик беради. Умуман, бу борада ишлар Аллоҳ таолонинг иродасига ҳавола этилади”.

Ҳақиқатан, инсон нафси ҳеч қачон тўймайди, яна кўпроқ бўлишини орзулайди. Масалан, мартабаси кўтарилган одам кейинги поғонага кўз тикади, бойлиги маълум микдорга етганида уни янаям кўпайтириб, ҳаммадан ўзиб кетишни, мол-дунёда яқка пешқадам (лидер) бўлишни истайди. Буни эзгулик йўлида талаб этса майли эди, лекин кўпинча бойлиги ошиб-тошиб кетган одам чегарадан чиқади, босар-тусарини билмай қолади. Аллоҳ меҳрибон Зот. Бандалари ҳолига қараб ризқ, бойлик, неъмат беради. Тасаввур қилинг: агар барча бирдек бой бўлганида нима бўларди? Ҳаммаёқ кибрли, бурни осмонда, насихатни хушмайдиган, фақат ўзини ўйлайдиган худбин кимсаларга тўлиб кетарди. Қолаверса, бир бой бошқа бойга бўйсунмасгани учун жамият ҳаёти издан чиқарди. Шунинг учун ҳам Ҳикматли Зот бандаларига маълум ўлчов билан ризқ беради.

Қуръони каримда яна шундай дейилган:

"----- Арабий матн-----"

**“Инсон ўзини бой-беҳожат кўргач, албатта туғёнга тушади – ҳаддидан ошади” (“Алақ” сураси, 6-7-оят).**

Одатда, инсон бойиса, мансаб отига минса, мавқеи юқориласа, кибр-ҳавога берилади, ғурурга кетади, Аллоҳга ибодат қилишни эсидан чиқара бошлайди. Агар куни келиб, Аллоҳ ҳузурига қайтишини, ҳар битта амали ҳақида ҳисоб беришини, гуноҳларига жазо олишини ёдида сақлаганида, бундай қилмасди.

Муфассирлар айтишича, “Алақ” сурасининг 6-оятидан охиригача Абу Жаҳл ҳақида нозил бўлган. Лекин бу оятдаги “инсон”дан мурод барча инсонлардир. Чунки бойиганда туғёнга кетиш касали мўминда ҳам, кофирда ҳам бўлиши мумкин. Фарқи шунда: мўмин банда ўзида маънавий иллатлар илдиз отиб кетишига йўл қўймайди, кибрдан, риёдан кутулиш йўлини қидиради.

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ جَبْرِيلَ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَنْ رَبِّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى قَالَ: ... إِنَّ مِنْ عِبَادِي الْمُؤْمِنِينَ مَنْ لَا يُصْلِحُ لَهُ إِلَّا الْغِنَى وَلَوْ أَفْقَرْتُهُ أَفْسَدَهُ ذَلِكَ وَإِنَّ مِنْ عِبَادِي الْمُؤْمِنِينَ مَنْ لَا يُصْلِحُ إِيْمَانَهُ إِلَّا الْفَقْرُ وَلَوْ بَسَطْتُ لَهُ أَفْسَدَهُ ذَلِكَ وَإِنَّ مِنْ عِبَادِي مَنْ يُرِيدُ الْبَابَ مِنَ الْعِبَادَةِ فَأَكْفَهُ عَنْهُ لَيْلًا يَدْخُلُهُ

الْعَجَبُ فَيُفْسِدُهُ ذَلِكَ وَإِنَّ مِنْ عِبَادِي الْمُؤْمِنِينَ مَنْ لَا يُصْلِحُ إِيمَانَهُ إِلَّا الصَّحَّةُ وَلَوْ أَسْقَمَتْهُ لَأَفْسَدَهُ ذَلِكَ أَظُنُّهُ قَالَ:  
وَإِنَّ مِنْ عِبَادِي الْمُؤْمِنِينَ مَنْ لَا يُصْلِحُ إِيمَانَهُ إِلَّا السَّقَمُ وَلَوْ صَحَّحْتُهُ لَأَفْسَدَهُ ذَلِكَ ، إِنِّي أَدَّبْتُ عِبَادِي بِعِلْمِي بِقُلُوبِهِمْ  
إِنِّي بِهِمْ عَلِيمٌ خَيْرٌ. رَوَاهُ أَبُو نُعَيْمٍ فِي حِلْيَةِ الْأَوْلِيَاءِ وَابْنُ أَبِي الدُّنْيَا فِي الْأَوْلِيَاءِ وَسَنَدُهُ حَسَنٌ لِعَزِيدِهِ.

Анас ибн Молик розияллоху анху Набий соллаллоху алайҳи ва салламдан, у зот Жаброил алайҳиссаломдан, у эса Парвардигори таборака ва таолодан ривоят қилади: “Мўмин бандаларим орасида шундайлар бор, уни фақат бойлик тузатади (яъни, агар у бойиса, яхши-салоҳиятли бўлади). Агар уни камбағал қилиб қўйсам, бу нарса уни бузади. Мўмин бандаларим ичида яна шундайлар бор, унинг имонини фақат камбағаллик тузатади. Агар ризқини кенг қилиб қўйсам, бу нарса уни бузади. Бандаларимдан (баъзилари) кўп ибодат қилишни хоҳлайди. Мен эса – ўз нафсидан ажабланиб, бузилиб кетмаслиги учун – уни бундан тўсаман. Мўминлар орасида шундай бандаларим бор, унинг имонини саломатлик тузатади. Агар касал қилсам, бу нарса уни бузади”. (Ровий айтади:) Менимча: “Мўмин бандаларимдан шундайлар бор, унинг имонини фақат касаллик тузатади. Агар уни соғ-саломат қилиб қўйсам, бу нарса уни бузади”, деб ҳам айтди. “Албатта мен бандаларим (ишлари)ни – қалбларидаги нарсаларни билиб турган ҳолимда – тадбир қиламан. Албатта Мен (уларни) жуда яхши биламан, (ҳолатларидан) Хабардорман” (Абу Нуайм “Ҳилятул авлиё”да, Ибн Абу Дунё “Авлиё”да ривоят қилган. Ҳадис санади ҳасан лигайриҳ).

Аллоҳ таоло бандалари ҳолини ўзларидан ҳам яхшироқ билади, шунга қараб ишларини тадбир қилади. Айрим мўминлар салоҳияти моддий шароитига боғлиқ. Яъни, уларнинг бой бўлиши ўзларига ҳам, мўминларга ҳам манфаат келтирса, Аллоҳ таоло бундай бандаларини бой-беҳожат қилиб қўяди. Уларнинг қўлига бойлик тушса, ҳовлиқиб босар-тусарларини билмай қолишмайди. Агар камбағал бўлишса, бу уларга салбий таъсир кўрсатади. Шунинг учун Аллоҳ таоло бундай кишиларни Ўз фазли билан бой қилиб қўяди.

Мўминлар орасида яна шундай тоифа ҳам бор. Улар бойликка сабр қила олишмайди, бой бўлиш уларни бузади. Масалан, кибр-ҳаво, одамларни менсимаслик, мол-дунёси билан фахрланиш, ибодатларга дангасалик, ўзгалар ҳақини поймол қилиш ва ҳоказо. Аллоҳ бундай бандаларга раҳм қилади, уларнинг ўртаҳол ёки камбағал бўлишларини хоҳлайди. Агар кенг ризқ, моддий мўл-кўлчилик берилса, бузилиб кетишади. Аллоҳ уларнинг залолатга кетишини истамагани учун бойлик бермайди.

Одамлар орасида шундайлар бор. Улар қўшимча нафл ибодатларни кўпроқ бажаришга ҳаракат қилишади. Аммо шу билан бирга қалбларида тоат-ибодат билан кибрланиш, ўзидан ажабланиш, мақтанчоқлик иллати ҳам йўқ эмас. Бундай кишилар қилаётган амаллари билан фахрланиб кетмасликлари учун Аллоҳ уларни кўп нафл ибодат қилишдан тўсиб қўяди.

Баъзи тоифалар бор, уларнинг салоҳияти таналари соғломлигига боғлиқ. Агар касал бўлиб қолишса, намоздан, бошқа солиҳ амаллардан қолиб кетишади. Шунинг учун Аллоҳ бундай бандаларини доимий саломатлик билан сийлайди.

Яна баъзи тоифаларда эса аксинча: касал бўлишса, таналарида бирон дард-оғриқ бўлса, Аллоҳга ибодат қилишади, дуо-илтижо этишади. Агар соғайиб кетишса, яна гуноҳ-маъсиятга шўнғишади. Шунинг учун Аллоҳ уларни бемор қилиб қўяди. Зеро, Аллоҳ бандалари учун нима фойда, нима зарар эканини яхши билади.

## БОЙЛИК ФАҚАТ АЛЛОҲ СУЙГАН БАНДАЛАРГА БЕРИЛАДИМИ?

Каломи мажидда шундай дейилган:

"----- Арабий матн-----"

“Энди – қачон улар ўзлари учун эслатма қилиб берилган нарсани унутишгач, Биз уларга ҳамма нарсанинг эшикларини очиб қўйдик. Қачон ўзларига берилган нарса билан шод турганларида уларни тўсатдан (азоб билан) ушладик. Шунда бутунлай ноумид бўлдилар” (“Анъом” сураси, 44-оят).

Оятда тилга олинган кимсалар пайғамбарлар огоҳлантирган нарсадан юз ўгиришди, унга амал қилишмади. Шунда Аллоҳ таоло озроқ муҳлат берди: уларга ризқ эшикларини кенг очиб қўйди, истаган нарсаларини берди, беҳисоб мол-дунё, қўша-қўша бола-чақа билан сероб қилиб қўйди, куч-қувват ато этди. Бироқ улар неъматлар қадрига етишмади, Аллоҳга шукр қилишмади, кибр отига минишди, ғурур кўчасига киришди. Улар ўзларида йўқ хурсанд, мақтанчоқ эдилар. “Муносиб бўлганимиз учун шунча неъматга

эришдик”, деб ўйлашарди. Аллоҳ таоло уларни жазолаганида яхшиликдан умидларини узишди. Гофил ҳолда фаровон ҳаёт кечириб турган мутакаббир одамлар бошига бало ёғилса, оғир бўлади. Чунки бу кутилмаганда келади, бошқа азоблардан қаттиқроқ, аламлироқ кечади.

عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِذَا رَأَيْتَ اللَّهَ يُعْطِي الْعَبْدَ مِنَ الدُّنْيَا عَلَى مَعَاصِيهِ مَا يُحِبُّ فَإِنَّمَا هُوَ اسْتِذْرَاجٌ ثُمَّ تَلَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِ فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ أَبْوَابَ كُلِّ شَيْءٍ حَتَّى إِذَا فَرِحُوا بِمَا أُوتُوا أَخَذْنَاهُمْ بَغْتَةً فَإِذَا هُمْ مُبْلِسُونَ". رَوَاهُ أَحْمَدُ وَهَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ.

Уқба ибн Омир розияллоҳу анҳудан ривоят қилинишича, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: “Агар Аллоҳ бандага гуноҳларига қарамай дунёдан ўзи суйган нарсаларни берганини кўрсанг, демак, у истидрождир”, дедилар. Кейин “Энди – қачон ўзлари учун эслатма қилиб берилган нарсани унутишгач, Биз уларга ҳамма нарсанинг эшикларини очиб қўйдик. Қачон ўзларига берилган нарса билан шод турганларида уларни тўсатдан (азоб билан) ушладик. Шунда бутунлай ноумид бўлишди” оятини ўқидилар (Аҳмад ривоят қилган. Бу – ҳасан ҳадис<sup>4</sup>).

Истидрож деганда, бандага озроқ муҳлат бериш, уни айни вақтда азобламаслик, сўраган ҳамма нарсасини ато этиш, хоҳлаган ишини қилишга қўйиб бериш тушунилади. Бундай кимса гуноҳ-маъсиятга ботиб кетса ҳам Аллоҳ унга кенг ризқ, мўл-кўлчилик бераверади, канча гуноҳи бўлсаям ҳисобсиз неъматлар билан сийлайди. Лекин фурсати етганда қаттиқ жазолайди.

Аллоҳ таоло айтади:

"----- Арабий матн-----"

**“Қачон инсонни Парвардигори имтиҳон қилиб, уни мукааррам қилса, (кўп миқдорда) неъмат берса, у: “Парвардигорим мени азиз қилди”, дейди. Аммо қачон уни имтиҳон қилиб, ризқини тор қилиб қўйса, тезда: “Парвардигорим мени хор қилди”, дейди”** (“Фажр” сураси, 15-16-оятлар).

Аллоҳ бандани имтиҳон қилиш учун кенг ризқ, куч-қувват, мансаб, чирой берса, у: “Бунга муносиб кўрилганим, Аллоҳга севимли бўлганим учун шундай бўляпти”, деб шодланади, кибр-ҳавога кетади. Бундай кимса шукр қилмайди, булар ҳаммаси синов эканини ўйлаб ҳам кўрмайди.

Агар унинг ризқи торайса, ишлари орқага кетса ёки мансаб курсисидан тушса, “Аллоҳ мени ёмон кўриб қолибди, У мени хорламоқда”, деган гумонга боради.

Иккала ҳолатда қилинган гумон, айтилган сўз нотўғри. Чунки мол-дунёси тўқис бўлиш, шоҳона турмуш кечириш банда мартабаси юқорилигини билдирмайди. Акс ҳолда осий кимсаларга кенг ризқ, тўқин-сочин ҳаёт берилмасди.

Бундай гапни охиратга ишонмайдиган ёки имони кучсиз одам айтади. Зеро, унинг фикрича, фақат мана шу дунё бор. Бахт-саодат фаровон турмуш билан ўлчанади. Мўмин банда эса бой бўладими, камбағалми, Аллоҳга ибодат қилади, бошига тушган кўргиликларга чидайди, тақдирдан нолимайди. Бойлик билан сийланса, шукр қилади, камбағаллик билан синалса, сабр қилади.

Келаси оятда шундай дейилган:

"----- Арабий матн-----"

**“Йўқ! Балки сизлар етимни (иззат-)икром қилмайсиз, бир-бирларингизни мискинга таом беришга ундамайсиз, меросни қўшиб еяверасиз, бойликни жуда қаттиқ яхши кўрасиз”** (“Фажр” сураси, 17-20-оятлар).

Яъни: Йўқ! Бу икки ҳолатда айтилган гаплар нотўғри. Инсон бахти бойлик, бахтсизлиги камбағаллик билан ўлчанмайди. Балки ҳақиқий саодат Аллоҳга имон келтириш, У Зотга ибодат қилишдир.

Эй бандаларим, сизлар Мен берган ризқни ўз ўрнига сарфламайсиз, бойликка эга бўлатуриб етим-есир, ночор кишиларга таом улашмаяпсиз. Агар шундай қилганингизда, бу ишингиз Аллоҳга хуш келарди.

Сизлар бир-бирингизни бечораҳол кишиларга ёрдам беришга чақирмаяпсиз, бахиллик қияпсиз. Ўз насибангизга қаноат қилмай етимлар, аёллар, заифлар меросига кўз олайтиряпсиз, уларни очкўзлик билан, ҳалол-ҳаромнинг фарқига бормай емоқдасиз. Нотўғри эътиқодингиз, номаъқул ишларингиз сабаби шунда.

<sup>4</sup> Шуайб Арнаутга кўра, мазкур ҳадис ҳасан, лекин санади заиф. Чунки Ришдин ибн Саъд заифдир. Санаддаги қолган кишилар ишончли.

Сизлар бойликка жуда ўчсиз, тўплаган давлатингизни инфоқ қилишга бахилсиз. Фикр-хаёлингиз бойликда. Дунёни охиратдан афзал биласиз. Иш шундангина иборат эмас. Ҳали қиёмат бор, ҳисоб-китоб бор...

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ اللَّهَ قَسَمَ بَيْنَكُمْ أَخْلَاقَكُمْ كَمَا قَسَمَ بَيْنَكُمْ أَرْزَاقَكُمْ وَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يُعْطِي الدُّنْيَا مَنْ يُحِبُّ وَمَنْ لَا يُحِبُّ وَلَا يُعْطِي الدِّينَ إِلَّا لِمَنْ أَحَبَّ فَمَنْ أَعْطَاهُ اللَّهُ الدِّينَ فَقَدْ أَحَبَّهُ... رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالْحَاكِمُ وَالطَّبْرَانِيُّ وَسَنَدُهُ ضَعِيفٌ.

*Абдуллоҳ ибн Масъуд розияллоҳу анҳу Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламдан ривоят қилади:* “Аллоҳ ўртангизда хулқингизни тақсимлаганидек, ризқларингизни ҳам тақсимлаган. Аллоҳ дунёни Ўзи суйган бандасига ҳам, ёмон кўрганига ҳам бераверади. Аммо динни фақат яхши кўрган бандасига беради. Аллоҳ кимга динни берган экан, У зот уни яхши кўрибди” (Аҳмад, Ҳоким, Табароний ривоят қилган. Ҳадис санади заиф<sup>5</sup>).

Бу ҳадисда Аллоҳ таоло томонидан бандалар ризқи тақсимлаб қўйилгани, мол-дунёни Аллоҳ кимларга бериши, имон бойликдан афзаллиги айтилмоқда.

**“Аллоҳ ўртангизда хулқингизни тақсимлаганидек, ризқларингизни ҳам тақсимлаб қўйган”.**

Аллоҳ бандалари ризқини тақсимлаб, насибаларини етказиб бериш кафолатини зиммасига олган. Буни юқорида батафсил ўргандик. Шунингдек, Аллоҳ бандалар хулқларини ҳам тақсимлаган. Хоҳлаган бандасига хусни хулқ, хоҳлаганига бадхулқ беради. Шу сабаб банда Аллоҳдан гўзал хулқли бўлишни сўрайди. Шу билан бирга, ўзи ҳам одобли бўлишга ҳаракат қилади.

**“Аллоҳ дунёни Ўзи суйган бандасига ҳам, ёмон кўрганига ҳам бераверади. Аммо динни фақат яхши кўрган бандасига беради”.**

Бу ердаги “дунё”дан мурод мол-мулк, шон-шухрат, мансаб-мартаба ва ҳоказолар. “Дин”дан мурод эса имон-эътиқод, ихлосдир.

Бундан чикди, дунёга тегишли нарсалар Аллоҳ наздида пашша қанотичалик ҳам қийматга эга эмас. Шунинг учун уни хоҳлаган бандасига – мўминга ҳам, кофирга ҳам, суйган бандасига ҳам, ёмон кўрганига ҳам, солиҳга ҳам, фосикка ҳам бераверади. Аллоҳ таоло айтади: “(Эй Муҳаммад, бу дунёда одамларнинг) барчаларига – мана бу (мўмин)ларга ҳам, анави (кофир)ларга ҳам Парвардигорингиз неъматидан ато этамиз. Парвардигорингиз неъматини (ҳеч кимдан) ман қилинмайди” (“Исро” сураси, 20-оят).

Яъни, Биз мана бу икки тоифага – фақат дунё зийнатини хоҳловчиларга ҳам, охират саодатини истаб, шунга эришиш учун интилаётганларга ҳам дунё неъматларидан берамиз. Зеро, Парвардигорингиз неъматлари ҳеч кимдан тўсилмайди.

Чунончи, бир бандада бойлик, ўткинчи дунё неъматлари жамланиши унинг илоҳий даргоҳдаги мартабаси баландлигини билдирмайди. Аллоҳ бандани яхши кўриши бошқа жиҳатга қараб белгиланади. Аллоҳ суйган бандага имон-эътиқод, ихлос неъматини берилади.

## РИЗҚ КЕНГАЙИБ-ТОРАЙИШИ ТОАТ-ИБОДАТГА, ГУНОҲ-МАЪСИЯТГА БОҒЛИҚМИ?

Ҳар бир банда ризқи азалда Аллоҳ таоло томонидан ўлчаб қўйилгани аниқ. Аммо “Ризқ кўпайиши ёки озайиши киши амалларига боғлиқми?” деган савол туғилиши мумкин. Бунга ҳадиси шарифлардан жавоб оламиз.

عَنْ ثَوْبَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ الرَّجُلَ لَيُحْرَمُ الرِّزْقَ بِالدَّنْبِ الَّذِي يُصِيبُهُ وَلَا يُرَدُّ الْقَدَرُ إِلَّا بِالْدُّعَاءِ وَلَا يَزِيدُ فِي الْعُمْرِ إِلَّا الْبِرُّ. رَوَاهُ ابْنُ مَاجَهَ وَأَحْمَدُ وَالْحَاكِمُ وَابْنُ جَبَّانَ وَاللَّفْظُ لَهُ وَالطَّبْرَانِيُّ وَهَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ.

<sup>5</sup> Ҳайсамий “Мажмауз завоид”да айтишича, имом Аҳмад ровийлари ишончли деб топилган, айримларида хилоф (қарама-қаршилик, бир-биридан фарқ қилиш) бор.

Савбон розияллоҳу анҳу Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламдан ривоят қилади: **“Киши гуноҳлари туфайли ўзига келаётган ризқдан махрум бўлади. Қадарни фақат дуо қайтаради. Умрни фақат яхшилик узайтиради”** (Ибн Можа, Аҳмад, Ҳоким, Ибн Ҳиббон, Табароний ривоят қилган. Ривоят лафзи Ибн Ҳиббонга тегишли. Бу – ҳасан ҳадис<sup>6</sup>).

Ушбу ҳадисда Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам учта масалани баён этмоқдалар:

**“Киши гуноҳлари туфайли ўзига келаётган ризқдан махрум бўлади”.**

Агар “киши”дан мурод “мўмин киши” бўлса, айтиш мумкин, мўмин банда гуноҳ иш қилса, ўзига келаётган ризқ баракасидан айрилади. Гуноҳи ювилиши учун шундай бўлади. Аммо кофир гуноҳ қилса-қилмаса, фарқи йўқ. Унга мана шу дунёнинг ўзида неъматлар тўла-тўқис берилади. Гуноҳлар ундан ризқни тўсмайди.

Ҳеч бир банда ризқ-насибасиз қолиб кетмайди. Гарчи ер билан осмон ораси тўладиган даражада гуноҳ қилсаям. Акс ҳолда кофир, мушрик, осий бандаларга зиғирчаям мол-дунё берилмасди. Бунинг тасдиғи ўлароқ айтиш мумкин, дунё неъматларининг кўп қисми мусулмон бўлмаганлар қўлида тўпланган.

**“Қадарни фақат дуо қайтаради”.**

Аллоҳ таоло келажакда содир бўладиган барча ҳодисаларни Лавҳул маҳфузда битиб қўйган. Биз бунга шак-шубҳасиз имон келтирамиз. Бир тарафдан кишида шундай савол туғилиши мумкин: “Ваҳоланки, Аллоҳ таоло қандай ишлар содир бўлишини олдиндан белгилаб қўйган экан, унда дуо қилишдан нима фойда бор? Киши дуо қилса-қилмаса, тақдирига битилган яхшилик ёки ёмонлик барибир келаверади-ку?!”

Бу саволга Абу Ҳомид Ғаззолий шундай жавоб беради: “Шуни бил, тақдирингга битилган мусибатлар дуо билан қайтарилади. Дуо кулфатни, балони даф этади, раҳмат ва барака келтиради. Қалқон сен тарафга учиб келаётган пайконни тўсиб қолганидек, дуо ҳам бошингга тушадиган кулфатларни аритида”.

Умар розияллоҳу анҳу Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламдан ривоят қилади: “Кимга дуо қилиш неъматини берилган бўлса, унга раҳмат эшиклари очилибди. Зеро, дуо тушган-тушмаган нарсаларда (яъни, бало-офатлар олдини олишда, хайр-барака ёғилишида) фойда беради. Қазони фақат дуо қайтаради. Шундай экан, сиз ўзингизга дуо қилишни лозим тутинг!” (Термизий ривояти).

**“Умрни фақат яхшилик узайтиради”.**

Яхшилик қилиш дунёю охират саодатига элтади. Яхшилик уруғларини эккан одам ҳеч қачон афсусланмайди, куни келиб унинг тотли мевасини кўради.

Ҳадисда айтилишича, яхшилик қилган киши умри зиёда бўлади. Хўш, бунга сабаб нима?

Бунинг тиббий, маънавий сабаблари бор. Аввало, тиббий сабабларини кўриб ўтамиз.

Маълумки, одам танасидаги барча хужайралар, тўқималар тизимини бошқариш асаб тизимига юклатилган. Кишининг руҳий ҳолати – хафа ёки хурсанд бўлиши, ғам-ташвиш чекиши асаб тизимига салбий таъсир кўрсатади. Агар одам сиқилса ёки ғазабланса, аъзоларига зарар етади. Бунинг акси ўлароқ яхшилик қилганда одамнинг қалби тиниқлашади, кўнглидаги ғашликлар арийди. Бу унинг асаб тизимига ижобий таъсир кўрсатади, аъзолар фаолияти яхшиланади. Шу зайл умри узаяди.

Яхшилик умрни узайтиришидаги маънавий сабабларга тўхталадиган бўлсак, одамларга яхшилик қилгани Аллоҳ ҳам Ўз неъматини ила сийлайди, умрини узок қилади. Фаришталар унинг ҳақиқа эртаю кеч дуо қилишади, истиффор айтишади. Шунингдек, яхшилик кўрган одам хайрихоҳ инсон ҳақиқа: “Умрингдан барака топ!” деб дуо қилади. Бундай ҳолатда унинг дуоси мустажоб бўлишига шубҳа йўқ.

Шу ерда “Ҳамма яхшилик қилувчиларнинг ҳам умри узун бўлавермайди-ку?” деган савол туғилиши табиий. Гарчи эзгулик улашувчи одам умри йил ҳисобида зиёда бўлмаса-да, ҳаёти баракали ўтади. Бундай банда имон-этиқодда яшайди, вафотидан сўнг фойдаси тегадиган солиҳ амаллар қилишга улгуради. Ҳаётда шундай одамларни учратамиз. Уларнинг умри оддий кишиларникидек ўтса ҳам, амалга оширган ишларини қилишга, таъбир жоиз бўлса, асрлар етмайди.

وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: إِنَّ الرِّزْقَ لَا تَنْقُصُهُ الْمَعْصِيَةُ وَلَا تَزِيدُهُ الْحَسَنَةُ وَتَرْكُ الدُّعَاءِ مَعْصِيَةٌ. رَوَاهُ الطَّبْرَانِيُّ فِي الصَّغِيرِ وَأَبُو نُعَيْمٍ فِي أَخْبَارِ أَصْبَهَانَ.

<sup>6</sup> Шуайб Арнаутга кўра, Ибн Ҳиббон келтирган ҳадис ҳасан.

Абу Саид розияллоҳу анҳу ривоят қилади: “Мен Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: **“Албатта ризқни маъсият камайтирмайди, ҳасана (яхшилик) кўпайтирмайди. Дуони тарк қилиш маъсиятдир”, деб айтганларини эшитганман**” (Табароний “Сағир”да, Абу Нуайм “Ахбору асбаҳон”да ривоят қилган<sup>7</sup>).

Бу ҳадисда тақдир билан ризқ масаласи ўзига хос услубда ифодаланмоқда.

**“Албатта ризқни маъсият камайтирмайди, ҳасана (яхшилик) кўпайтирмайди”.**

Банда тақдирига ёзилган ризқ қандай бўлсаям унга етиб боради. Ким ёки нима қаршилик кўрсатишидан қатъи назар, гуноҳ ёки солиҳ амаллар бажаришига қарамай тақдирида ёзилган насибасига эришади. Банда ризқини тўла-тўқис олмагунича дунёдан ўтмайди. Аммо ризқ камайиши билан ундан маҳрум бўлиш, кўпайиши билан унга барака кириши орасида фарқ бор. Масаланинг шу жиҳатига эътибор бериш зарур.

**“Дуони тарк қилиш маъсиятдир”.**

Парвардигорга юкиниш улуғ ибодатдир. Ихлос билан дуо қилиш банда имони мустаҳкам, қалби пок, манманликдан, ғурурдан узоқлигини билдиради. Дуо қилмаслик кибр белгисидир. Банда ҳар қанча бой бўлсаям, Аллоҳга муҳтожлигини унутмаса, У зотга ялиниб-ёлворса, гуноҳларини кечиришини сўраб илтижолар этса, яхши. Дуо қилмаган банда ўзини беҳожат санаган, кибр отига минган бўлади. Бундай кимсани Аллоҳ хуш кўрмайди. Шу маънода Фузайл ибн Йёз айтади: “Одамларга одамларнинг ёқимлироғи кишилардан беҳожат бўлгани, улардан ҳеч нарса сўрамайдиганидир. Одамларга одамларнинг ёқмайдигани уларга муҳтож бўлганидир. Аллоҳ наздида одамларнинг севимлироғи Аллоҳга муҳтож бўлгани, Ундан сўраганидир. Аллоҳ учун одамларнинг ёмонроғи У Зотдан “беҳожат” бўлгани, ҳеч нарса сўрамайдиганидир”.

## РИЗҚ КАЛИТЛАРИ

Юқорида ризқ мазмун-моҳияти, бойлик масаласи, ризқ кенгайиб-торайиши ҳақида суҳбатлашдик. Энди китобнинг асосий қисмига ўтамиз – ризқ калитларини баён этамиз.

### 1-КАЛИТ. АЛЛОҲГА ТАҚВО ҚИЛИШ

“Тақво” сўзи уламолар томонидан турлича изоҳланган. Имом Роғиб Исфажоний: “Тақво нафсни гуноҳдан сақлашдир. Бу, ҳаром ишлардан четланиш билан бўлади. Ҳатто баъзи мубоҳ ишларни тарк қилиш тақво комиллигидандир”, деган (“Ал-муфрадот фи ғарибил қуръон”).

Абдуллоҳ ибн Масъуд розияллоҳу анҳу: “Аллоҳга итоат этиш, осий бўлмаслик, У Зотни зикр қилиш, унутмаслик, Унга шукр қилиш, куфрони неъмат қилмаслик тақводир”, деган (Табароний, “Қабир”).

Имом Нававий айтади: “Тақво Аллоҳнинг амр-қайтариқларига кулоқ солишдир. Унинг маъноси – У Зот субҳонаҳу ва таоло ғазабидан, азобидан эҳтиёт бўлиб юриш” (“Таҳриру алфозит танбиҳ”).

Имом Журжоний: “Тақво Аллоҳга итоат этиш, У Зот уқубатидан сақланишдир. Тақво нафсни уқубатга сабаб бўладиган ишлардан асраш ёки уларни тарк этишдир”, деган (“Китобут таърифот”).

Кимда-ким ўзини гуноҳ ишлардан сақламаса, тақводор ҳисобланмайди. Қайси банда кўзи билан Аллоҳ ҳаром қилган нарсаларни кўрса, қулоғи билан Аллоҳ ёқтирмайдиган сўзларни эшитса, қўли билан Аллоҳ рози бўлмайдиган нарсаларни ушласа ёки Аллоҳнинг қаҳрини келтирадиган жойларга (пиёда ёки уловда) борса, демак, ўзини маъсиятдан сақламабди. Аллоҳ таоло амрига ҳилоф иш тутган, гуноҳлардан тийилмаган кимса тақводор эмас (Фазл Илоҳий, “Мафотихур ризқ”).

Қуръони каримнинг кўплаб оятларида, ҳадиси шарифларда Аллоҳга тақво қилиш ризқни кенгайтириши айтилган. Жумладан, “Талоқ” сурасида шундай дейилган:

"----- Арабий матн-----"

**“Ким Аллоҳдан қўрқса, У зот унинг учун чиқар йўл (пайдо) қилади, уни ўйламаган томонидан ризқлантиради” (“Талоқ” сураси, 2-3-оятлар).**

Ким Парвардигори буюрган амалларни ихлос билан бажарса, қайтарганларидан сақланса, Аллоҳ уни ҳар қандай ғам-андухдан чиқаради, дунёю охират машаққатларидан халос этади, ҳаёлига келтирмаган тарафдан ризқлантиради.

<sup>7</sup> Ҳайсамийга кўра, ривоят санадида Атийя Авфий бор. У заифдир.

Баъзи тафсир китобларида бу оят “Ким ҳаромдан тақво қилса, Аллоҳ ўша банда учун ҳалолга, қийинчиликлардан фаровонликка, дўзахдан жаннатга чиқар йўл пайдо қилади” деб тушунтирилган (“Тафсирул Алусий”).

Исмоил Бажжий розияллоҳу анҳу ривоят қилади: “Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам: “Ўзингизга буюрилган амалларни тўлиқ бажарганингизда экин эмаган ҳолда ризклантирилган бўлардингиз”, деганлар” (Бухорий “Тарих”да ривоят қилган).

Имрон ибн Ҳусойн розияллоҳу анҳу Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламдан ривоят қилади: “Ким ўзини Аллоҳга бағишласа (тақво қилса, ибодатига ажралиб чиқса), У Зот ўша бандани ўйламаган тарафидан ризклантиради. Ким ўзини дунёга бағишласа, Аллоҳ дунёни ўша бандага вакил қилиб қўяди” (Табароний, Ибн Абу Ҳотим ривояти).

Ибн Аббос розияллоҳу анҳу: “Ким чўкаётганда ёки йиртқич ҳайвон ҳамла қилганда мана шу оятни ўқиса, унга ҳеч нарса зиён етказмайди”, деган (Жалолиддин Суютий, “Ад-дуррул мансур”).

Қатода айтади: “Ким Аллоҳга тақво қилса, У Зот ўша бандани дунёдаги шубҳа-гумонлардан, ўлим вақтидаги мусибатдан, қиёмат куни даҳшатларидан сақлайди. Шундай экан, Аллоҳга тақво қилинг! Зеро, бу билан Аллоҳ сизларга дунёда ризқ беради, охиратда мукофотлайди” (Абд ибн Ҳумайд, Абу Нуайм ривояти).

عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ ، اتَّخِذُوا تَقْوَى اللَّهِ تِجَارَةً يَأْتِيَكُمُ الرِّزْقُ بِلاَ بِضَاعَةٍ وَلَا تِجَارَةٍ ثُمَّ قَرَأَ: وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ. رَوَاهُ الطَّبْرَانِيُّ وَأَبُو نُعَيْمٍ وَابْنُ مَرْدَوَيْهِ وَسَنَدُهُ ضَعِيفٌ.

Муоз ибн Жабал розияллоҳу анҳу Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламдан ривоят қилади: “Эй одамлар, Аллоҳдан кўрқишни тижорат қилиб олинглар. Шунда сизларга савдо-сотиксиз, тижоратсиз ризқ келади”, дедилар. Кейин: “Ким Аллоҳга тақво қилса, У Зот унга чиқар йўлни (пайдо) қилади, уни ўзи ўйламаган тарафдан ризклантиради” оятини ўқидилар” (Табароний, Абу Нуайм, Ибн Мардавайҳ ривоят қилган. Ривоят санади заиф<sup>8</sup>).

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам бу ҳадисда умматларини икки дунё саодатига чақирмоқдалар:

**“Эй одамлар, Аллоҳдан кўрқишни тижорат қилиб олинглар”.**

Яъни: эй умматим, тақвони фойда берадиган восита қилиб олинглар. Зеро, бу охиратда сизга ютук келтиради: Аллоҳ розилигини топасиз, дўзахдан узоқлаштириласиз, жаннатга киритиласиз.

Аллоҳга тақвони тижорат қилиб олиш нафақат охиратда, мана шу дунёда ҳам наф беради.

**“Шунда сизларга савдо-сотиксиз, тижоратсиз ризқ келади”.**

Агар Аллоҳдан кўрқсангиз, савдо-сотик, олди-сотди қилмай туриб ҳам кенг ризққа, баракага эришасиз.

Бу ердаги “савдо-сотиксиз, тижоратсиз” бирикмасини “Ҳеч қандай касб-кор қилмасдан ҳам бойиб кетиш йўли бор экан-да”, деб тушунмаслик лозим. Одатда, кишилар назарида тижорат, савдо-сотик бошқа соҳаларга қараганда сердаромад касб саналади. Шу сабаб ҳам фаровон ҳаёт маъносини ифодалаш учун Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам шундай усулдан фойдаланиб, мўмин-мусулмонларни Аллоҳга бўйсунишга ундамоқдалар.

Аллоҳ таоло шундай деган:

"----- Арабий матн-----"

**“Агар қишлоқлар аҳли имон келтириб, тақводор бўлганларида Биз уларга осмону ердан баракот (дарвозалари)ни очиб қўйган бўлардик. Лекин улар (пайғамбарларимизни) ёлғончи қилдилар. Шунда уларни ўзлари қилган гуноҳлари сабаб жазоладик” (“Аъроф” сураси, 96-оят).**

Ояти каримада зикр қилинган “қишлоқлар” аввал яшаб ўтган, имон йўлини хушламаган қавмлар маконидир.

Яъни, мана шу қишлоқ аҳолиси пайғамбарлар олиб келган нарсаларни тасдиқлашганида, Аллоҳга тақво қилишганида осмон Парвардигор изни билан устларига баракали ёмғир ёғдирарди, ер турли ноз-

<sup>8</sup> Ҳайсамийга қўра, ривоят санадида Исмоил ибн Амр Бажалий бор. У заифдир.

неъматларни ундириб чиқарарди. Натижада ризқлари кенгаяр, яхшиликлар кўпаярди. Аммо ундай қилишмади, пайғамбарларни ёлғончига чиқаришди. Шу сабаб Аллоҳ уларга муносиб жазо берди.

Имом Розийга кўра, осмон баракалари – ёмғир, ер баракалари – ўсимликлар, мевалар, чорва моллари кўплиги, тинчлик, саломатлик. Зеро, осмон ота, ер она ўрнидадир. Иккиси сабабидан – Аллоҳ таолонинг яратиши, тадбири билан – барча манфаатлар, яхшиликлар ҳосил бўлади (“Ат-тафсирул кабир”).

Аллоҳ таоло айтади:

"----- Арабий матн-----"

**“Агар улар (тўғри) йўлда собитқадам туришганида Биз уларни мўл ёмғир билан суғорган бўлардик” (“Жин” сураси, 16-оят).**

Ибн Аббос розияллоху анху айтади: “Ушбу оят етти йиллик қурғоқчиликни бошидан кечирган Қурайш кофирлари ҳақида нозил бўлган” (Асъад Ҳавмад, “Айсарут тафосир”).

Абу Молик: “Оятдаги “ёмғир”дан мурод “бойлик”дир”, деган (Абд ибн Ҳумайд ривояти).

Рабийъ ибн Анас оятдаги “мўл ёмғир”ни “фаровон ҳаёт” деб тафсир қилган (Абд ибн Ҳумайд ривояти).

Яъни: агар Қурайш кофирлари Аллоҳга имон келтириб, ибодат қилишганида Аллоҳ самодан жуда кўп баракали ёмғир ёғдирадди. Натижада ризқлари кенг, ҳаётлари фаровон бўларди.

Аллоҳ таоло шундай марҳамат қилган:

"----- Арабий матн-----"

**“Агар улар Тавротга, Инжилга, Парвардигорлари томонидан нозил қилинган барча нарсаларга амал қилишганида устларидан (осмондан) ҳам, остларидан (ердан) ҳам ризқлантирилган бўлишарди” (“Моидга” сураси, 66-оят).**

Агар яҳудийлар, насронийлар Тавротга, Инжилга, мана шу Қуръонга<sup>9</sup> риоя этишганида, уни худди Аллоҳ даргоҳидан нозил қилинганидек, ўзгартирмай тиловат қилишганида, Муҳаммад соллаллоху алайҳи ва саллам олиб келган нарсага имон келтиришарди. Шунда Аллоҳ уларга кенг ризқ берарди: осмон ўз баракасини туширарди, ер ўз яхшиликларини ундириб чиқарарди. Лекин уларнинг кўпи Аллоҳ ҳукмига бўйсунмади. Жуда оз қисми мўмин бўлди.

Муҳаммад Саййид Тантовийнинг “Тафсирул васит” китобида: “Ушбу оятга кўра, банда Аллоҳ йўлида бардавом бўлса, ризқи кенгайди. Қуръони каримда бу маънода кўп оятлар келган”, дейилган.

## 2-КАЛИТ. ҲОЖАТИНИ РАВО ҚИЛИШНИ ФАҚАТ АЛЛОҲДАН СЎРАШ

عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ أَصَابَتْهُ فَاقَةٌ فَأَنْزَلَهَا بِالنَّاسِ لَمْ تُسَدَّ فَاقَتُهُ وَمَنْ أَنْزَلَهَا بِاللَّهِ أَوْشَكَ اللَّهُ لَهُ بِالْغِنَى إِمَّا بِمَوْتٍ عَاجِلٍ أَوْ غِنًى عَاجِلٍ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَأَحْمَدُ وَالتَّحَاكُمُ وَسَنَدُهُ حَسَنٌ.

Абдуллоҳ ибн Масъуд розияллоху анху Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи ва салламдан ривоят қилади: **“Ким бирон нарсага мухтож бўлганда уни одамларга ошкор этса, ҳожати раво қилинмайди. Ким эҳтиёжини Аллоҳга изҳор этса, Аллоҳ уни шошилишч ўлим ёки тез (да келадиган) енгиллик билан бой қилиб қўяди”** (Абу Довуд, Аҳмад, Ҳоким ривоят қилган. Ҳадис санади ҳасан).

Кимда бирон эҳтиёж туғилганда уни одамларга айтиб шикоят қилса, ҳожатини чиқаришни сўраса, унинг тилаги бажо келтирилмайди, камбағаллиги аримайди. Эҳтиёжи қондирилган тақдирда кетидан бошқа ҳожатлар чиқиб келаверади. Кимда-ким Хожасига, Буюк Рабби Аллоҳ таолога суянса, бор эҳтиёжини У Зотга арз қилса, Аллоҳ унинг ишини енгил қилади, етарли ризқ беради. Бу икки хил йўл билан амалга ошиши мумкин:

1. Бой-бадавлат яқинларидан бири вафот этади. Киши ундан ўз улушини (яъни, меросини) олади.

2. Аллоҳ унинг ўзига тез орада мол-дунё беради (Мулла Али Қори, “Мирқотул мафотих”; Ободий, “Авнул маъбуд”).

Шу иккисидан бири бўлиши аниқ. Фақат бунинг учун эҳтиёжни Ёлғиз Аллоҳга изҳор этилади, тақдирдан нолимасдан, оламлар Парвардигорига юзланилади, кимларнингдир эшиги олдида сарғайиб турилмайди. Аллоҳ тарафидан енгиллик, кушойиш берилиши шарти шу.

<sup>9</sup> Абдуллоҳ ибн Аббос розияллоху анху оятни шундай тафсир қилган (“Тафсирул Табарий”; “Тафсиру Ибни Касир”; “Зодул муяссар”).

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ جَاعَ أَوْ احْتَاجَ فَكَتَمَهُ النَّاسَ وَأَفْضَى بِهِ إِلَى اللَّهِ كَانَ حَقًّا عَلَى اللَّهِ أَنْ يَفْتَحَ لَهُ قُوَّةَ سَنَةٍ مِنْ حَلَالٍ. رَوَاهُ الطَّبْرَانِيُّ وَابْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَالسَّيْفِيُّ وَنُجَيْمٌ وَدَاوُدُ بْنُ أَبِي بَرَكَةَ وَزَيْدُ بْنُ أَبِي عَدِيٍّ وَهَذَا حَدِيثٌ ضَعِيفٌ فِي رِوَايَةِ الطَّبْرَانِيِّ قَالَ: ... كَانَ حَقًّا عَلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ أَنْ يَفْتَحَ لَهُ رِزْقًا حَسَنًا مِنْ حَلَالٍ.

Абу Хурайра розияллоху анху Расулulloҳ соллаллоху алайҳи ва салламдан ривоят қилади: **“Кимнинг қорни очганда ёки (бирон нарсага) эҳтиёжи тушганда уни одамлардан яшириб, Аллоҳга ошкор этса, (ўша киши) учун бир йиллик ҳалол насиба (келадиган йўл)ни очиш Аллоҳ зиммасида бўлади”** (Табароний, Байҳақий ривоят қилган. Ҳадис санади заиф<sup>10</sup>. Табароний келтирган бошқа ривоятда: “... ҳалолдан яхши ризқ (келадиган йўл)ни очиш Аллоҳ азза ва жалла зиммасида бўлади”, дейилган).

Кимнинг бирон нарсага эҳтиёжи тушганда уни одамлардан яширса, ҳожатини раво қилишни Аллоҳдан сўраса, оламлар Рабби эҳтиёжини қондиради, унга бир йиллик ҳалол ризқ келадиган йўлни очади.

Хатти-ҳаракатларимизга бир назар ташласак, бу ҳадисдан беҳабарлигимиз ёки билиб туриб амал қилмаслигимиз сезилиб қолади. Бизда бирон ҳолат туғилса, дарров кимнидир ўртага солиб, ишни битиришга уринамиз. Аллоҳга дуо қилиш, мушкулларимизни аритишни сўраш ҳаёлга келмайди. Фақат ожиз банда қўлидан ҳеч қанақа иш келмагач, Ўзига ялинишга, илтижо қилишга ўтамиз. Биз бу билан одамлар орқали ишини битиришни қоралаётганимиз йўқ. Балки ҳақиқий мўмин банда биринчи галда Мехрибон, Ҳоҷатбарор Раббига юкинади. Шундан кейин сабабларни ишга солади. Бу нарсани Аллоҳ таоло Қуръонда пайғамбар Мусо алайҳиссалом мисолида баён қилган. У зот Мадян қудуғи олдида етиб келганида бир гуруҳ одамлар чорваларини суғораётгандилар. Улардан нарироқда икки аёл тортиниб, чорваларини суғоролмай турганди. Шунда иккисининг олдида бориб: “Сизларга нима бўлди, нега чорваларингизни суғормаяпсизлар?” деб сўради. Улар: “Биз мана бу подачилар суғориб бўлмагунларича қўйларимизни суғора олмаймиз. Отамиз эса қари чол”, деб жавоб беришди. Буни эшитган Мусо алайҳиссалом тезда уларга ёрдам берди. Қуръони карим бу воқеани қуйидагича ифодалайди: “Шунда (Мусо) уларга (қўйларини) суғориб берди. Сўнг (дарахт) соясига бориб: “Парвардигорим, Ўзинг мен учун нима яхшилик туширсанг, ўшангга муҳтожман”, деди” (“Қасас” сураси, 24-оят).

Яъни: Мусо алайҳиссалом икки аёлни қийинчиликка қўймай, дарров ҳожатларини раво қилди. Кейин бир четдаги дарахт соясига бориб ўтириб, Раббига тазарруъ қилди:

– Эй Раббим, мен даргоҳингдан туширадиганинг ризққа муҳтожман!

Мусо алайҳиссаломнинг ихлос билан дуога кўтарилган қўли бўш қайтмади. Аллоҳ таоло унинг бошига тушган оғирликни ўша заҳоти аритди. Аллоҳ таолонинг Мусо алайҳиссалом дуосига ижобати қандай бўлгани қуйидаги оятда ифодаланган: “Шунда улардан бири ҳаё билан юриб келиб: “Отам сени бизларга (қўйларимизни) суғориб берганинг ҳақини бериш учун чақирмоқда”, – деди” (“Қасас” сураси, 25-оят).

Хуллас, хожатини одамлардан беркитиб, уни Аллоҳга ошкор этгани, қалбдан дуо қилгани боис Аллоҳ Мусо алайҳиссаломни ризқлантирди.

### 3-КАЛИТ. ТОАТ-ИБОДАТ, СОЛИҲ АМАЛЛАР

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ حَدَّثَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ الْكَافِرَ إِذَا عَمِلَ حَسَنَةً أُطْعِمَ بِهَا طُعْمَةً مِنَ الدُّنْيَا وَأَمَّا الْمُؤْمِنُ فَإِنَّ اللَّهَ يَدْخِرُ لَهُ حَسَنَاتِهِ فِي الْآخِرَةِ وَيُعْقِبُهُ رِزْقًا فِي الدُّنْيَا عَلَى طَاعَتِهِ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَالتَّبَرَّانِيُّ وَالْبَزَّازُ.

*Анас ибн Молик розияллоҳу анҳу Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламдан ҳадис ривоят қилади:*  
**“Кофир биронта яхшилик қилса, бунинг эвазига дунёда унга ризқ берилади. Аммо Аллоҳ мўминнинг**

<sup>10</sup> Ҳайсамий “Мажмауз завоид” да айтишича, ривоят санадида Исмоил ибн Ражо Ҳисний бор. Дорақутний уни заиф ровий санаган.

**яхшиликларини (яъни, савобларини) охиратга захира қилиб қолдиради, дунёда тоатига яраша ризқ беради”** (Муслим, Табароний, Баззор ривоят қилган).

Агар Аллоҳга, охират кунига ишонмайдиган кимса яхшилик қилса, масалан, қариндошлари билан силаи раҳмни боғласа, садақа берса, қул озод қилса, сувга чўкаётган одамни қутқариб қолса, зиёфат уюштира, кимнингдир оғирини енгил қилса, бунинг эвазига дунёда ризқлантирилади, амаллари мукофотини шу ерда тўлиқ олади. Охиратда эса ажр-савобсиз, мукофотсиз қолади. Лекин мўмин банда хайрли иш қилса, унинг савоби охиратга захира қилиб олиб қўйилади. Шу билан бирга эзгу амали сабаб дунёда унга ризқ-насиба берилади. Демак, кофир фақат шу ўткинчи дунёда бор улушини олади. Мўмин киши амали орқасидан дунёда ҳам, охиратда ҳам тақдирланади.

وَعَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ مُؤْمِنًا حَسَنَةً يُعْطَى بِهَا فِي الدُّنْيَا وَيُجْزَى بِهَا فِي الْآخِرَةِ وَأَمَّا الْكَافِرُ فَيُطْعَمُ بِحَسَنَاتِ مَا عَمِلَ بِهَا اللَّهُ فِي الدُّنْيَا حَتَّى إِذَا أَفْضَى إِلَى الْآخِرَةِ لَمْ تَكُنْ لَهُ حَسَنَةٌ يُجْزَى بِهَا. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَأَبُو حَمْدٍ وَابْنُ حِبَّانَ.

Яна Анас ибн Молик розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади: “Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: “Аллоҳ мўминнинг яхшиликларини камайтирмайди. Унга ўша (яхшилик) туфайли дунёда (ризқ) берилади, охиратда мукофотланади. Аммо кофир дунёда Аллоҳ учун қилган яхши амали эвазига ризқлантирилади, бироқ охиратга борганда уни мукофотлаш учун яхшилиги қолмайди”, деганлар (Муслим, Аҳмад, Ибн Ҳиббон ривояти).

Бундан чиқди, солиҳ амаллар, тоат-ибодатлар самарасидан дунёда ҳам, охиратда ҳам баҳраманд бўлиш учун мукаммал имон-этикод зарур экан. Акс ҳолда, банда фақат беш кунлик дунё неъматларидан тотиб кўради, охират саодатидан бенасиб қолади.

Солиҳ амалларнинг дунёдаги фойдаси – бошга тушадиган бало-офатлар олди олиниши, кенг ризқ берилиши, душман устидан зафар кучиш ва ҳоказо, охиратдаги мукофоти эса Аллоҳ розилигига эришиш, жаннатда юқори мартабаларга кўтарилишдир.

عَنْ ثَوْبَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا يَزِيدُ فِي الْعُمْرِ إِلَّا الْبِرُّ وَلَا يَرُدُّ الْقَدَرَ إِلَّا الدُّعَاءُ وَإِنَّ الرَّجُلَ لَيُحْرَمَ الرِّزْقَ بِخَطِيئَةٍ يَعْمَلُهَا. رَوَاهُ ابْنُ مَاجَةَ وَسَنَدُهُ حَسَنٌ.

Савбон розияллоҳу анҳу Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламдан ривоят қилади: “Умрни фақат яхшилик узайтиради, қадарни фақат дуо қайтаради. Киши ўзи қилган гуноҳ туфайли ризқдан маҳрум бўлади” (Ибн Можа ривоят қилган. Ҳадис санади ҳасан<sup>11</sup>).

Мўмин киши гуноҳга қўл урса, ризқидан барака кетади. Агар тоат-ибодатда бардавом бўлса, Аллоҳ розилиги йўлида эзгу ишлар қилса, топган-тутганига барака киради, улуғ ажр-мукофотлар билан сийланади.

#### 4-КАЛИТ. ОХИРАТНИ ДУНЁДАН УСТУН ҚЎЙИШ

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ كَانَتْ الْآخِرَةُ هَمَّهُ جَعَلَ اللَّهُ غَنَاهُ فِي قَلْبِهِ وَجَمَعَ لَهُ شَمْلَهُ وَأَتَتْهُ الدُّنْيَا وَهِيَ رَاغِمَةٌ وَمَنْ كَانَتْ الدُّنْيَا هَمَّهُ جَعَلَ اللَّهُ فَقْرَهُ بَيْنَ عَيْنَيْهِ وَفَرَّقَ عَلَيْهِ شَمْلَهُ وَلَمْ يَأْتِهِ مِنَ الدُّنْيَا إِلَّا مَا قُدِّرَ لَهُ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَابْنُ مَاجَةَ وَالْبَزْزَارُ وَالطَّبْرَانِيُّ وَسَنَدُهُ صَحِيحٌ.

Анас ибн Молик розияллоҳу анҳу Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламдан ривоят қилади: “Кимнинг ташвиши охират бўлса, Аллоҳ унинг қалбида бойлик пайдо қилади, хотирини жам этади, (мол-)дунё унга судралиб келади. Кимнинг ғами дунё бўлса, Аллоҳ унинг икки кўзи олдига

<sup>11</sup> “Завоид” китобида ёзилишича, шайх Абулфазл Қарофийдан бу ҳадис ҳақида сўралганида, “Ҳасан ҳадис”, деб жавоб берган (Ҳофиз Шиҳобиддин Бусирий, “Мисбоҳуз жуҷожа”).

**фақирлигини келтиради, хаёлини паришон қилади, унга (мол-)дунёдан фақат ўзига тақдир этилгани келади”** (Термизий, Ибн Можа, Баззор, Табароний ривоят қилган. Ҳадис санади саҳиҳ).

Баззор ривоятида бу ҳадис бошқа шаклда келтирилган: “Кимнинг нияти охират бўлса, Аллоҳ таборака ва таоло унинг қалбида бойлик пайдо қилади, хотирини жам этади, икки кўзи олдидан фақирлигини олиб ташлайди, дунё унга судралиб келади. У бой ҳолида тонг оттиради, бой ҳолида кунини кеч қилади. Кимнинг нияти дунё бўлса, (Аллоҳ) икки кўзи олдида фақирликни келтиради. Энди у фақир ҳолида тонг оттиради, фақир ҳолида кунини кеч қилади”.

Бу ҳадисда улкан бир ҳақиқат таъсирчан усулда баён қилинган. Ҳар бир инсоннинг ўзига яраша ташвиши бор. Лекин бу муаммолар дунё ёки охиратга тегишлилигига қараб бандалар икки тоифага бўлинади. Шунга кўра уларга бериладиган ризқ ҳам икки хил бўлади:

**“Кимнинг ташвиши охират бўлса, Аллоҳ унинг қалбида бойлик пайдо қилади, хотирини жам этади, (мол-)дунё унга судралиб келади”.**

Қайси банданинг асосий ташвиши охират бўлса, қиёматда Аллоҳ розилигини топиб, жаннатга кириш ғамида яшаса, Аллоҳ унинг қалбига бойлик, қаноат неъматини беради, кўзини тўқ, хотирини жам қилиб қўяди. Энди у бойлик васвасасига учмайди, ҳою ҳаваслар гирдобидан қутулади, хотиржам яшайди. Унга тақдирида ёзилган ризқи кийинчиликсиз келади, устига файз-барака ёғилади.

Охиратни дунёдан устун қўядиган бандани Аллоҳ таоло икки дунёда азиз-мукаррам қилади. Бу ҳадисда киши дунёда кўрадиган айрим яхшиликлар тилга олинмоқда. Бу билан охират ғами ила яшашга чакирилмоқда. Охират ғами – кенг маънодаги тушунча. Қисқа қилиб айтганда, охират ғами имон саломатлиги, охират ободлиги билан боғлиқ нарсалар ҳақида қайғуришдир. Қалбини куфрдан, ширкдан, нифокдан асраш, Аллоҳ айтганини бажариш, Исломи дини ривожини, келгуси авлодлар мўмин-мусулмон, одоб-ахлоқли бўлиб ўсишлари ҳақида ўйлаган инсон охират ғамида яшаган бўлади.

Ҳадис давомида охиратни унутиш, фақат ўткинчи дунё ташвишлари билан ўралашиб қолишдан огоҳлантирилади:

**“Кимнинг ғами дунё бўлса, Аллоҳ унинг икки кўзи олдида фақирлигини келтиради, хаёлини паришон қилади, унга (мол-)дунёдан фақат ўзига тақдир этилганигина келади”.**

Агар бирон кишининг асосий ташвиши дунё бўлса, Аллоҳ унинг кўзи олдида фақирлигини келтиради, уни келажак ҳақида ёмон фикрлар, шубҳа-гумонлар гирдобига ташлайди, хирсини, очкўзлигини баттар кўпайтиради. Бундай кимса қалб хотиржамлигидан бебаҳра қолади, доим ўткинчи муаммолар устида сарсон-саргардон ҳолида кезади, вақтини дунёнинг икир-чикирлари билан ўтказиши. Унга тақдирида ёзилган ризқидан бошқа насиба етмайди, хайр-барака берилмайди.

## 5-КАЛИТ. НАМОЗ ЎҚИШ

Аллоҳ таоло Ўзининг суюкли Пайғамбари соллаллоҳу алайҳи ва салламга шундай хитоб қилган:

“----- Арабий матн-----”

**“Аҳлингизни намоз ўқишга буюринг, ўзингиз ҳам (намоз ўқишда) чидамли бўлинг! Биз Сиздан ризқ сўрамаймиз, (балки) Ўзимиз Сизга ризқ берамиз. Чиройли оқибат – жаннат (аҳли) тақвоникидир”** (“Тоҳа” сураси, 132-оят).

Бу ердаги “намоз”дан мурод беш вақт фарз намози, “аҳлингиз”дан мурод эса Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам завжалари, қизлари, куёвлари Али розияллоҳу анҳу, қолаверса бутун умматларидир.

Яъни: эй Муҳаммад, аҳлингизни намозни вақтида, мукаммал ўқишга буюринг, ўзингиз ҳам сабрли бўлиб, намозни тўлиқ адо этинг. Агар намозни қоим қилсангиз, ўйламаган тарафингиздан ризқланасиз. Сиз ўзингизни ризқлантиришга масъул эмассиз, балки Биз сизга ризқ берамиз. Парвардигорига тақво қилганлар мукофоти жаннатдир.

Хабарларда келишича, пайғамбарлар алайҳимуссалом бошига оғир юмуш тушганида дарров намоз ўқишга киришиб, Аллоҳдан ёрдам сўрашарди. Жумладан, анбиёлар саййиди Муҳаммад Мустафо соллаллоҳу алайҳи ва саллам мушкул вазиятда қолсалар, ибодат қилиб Аллоҳдан мадад сўрадилар. Ҳузайфа розияллоҳу анҳудан ривоят қилинишича, Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва саллам бошларига бирон юмуш тушса, намоз ўқишга чоғланардилар (Абу Довуд, Аҳмад ривояти. Ривоят санади саҳиҳ).

Ҳадиси қудсийларнинг бирида: “Эй бандам, ибодатимга фориг бўл! Шунда қалбингни бойликка тўлдираман, фақирлигингни кетказаман. Агар ундай қилмасанг, қалбингни бандлик (муаммо) билан тўлдираман, фақирлигингни кетказмайман” дейилган (Термизий, Ибн Можа ривояти).

Одамлар ичида: “Намоз ўқисак, касб-коримиз, тирикчилигимиз нима бўлади, фарзандларимизни ким боқади?” деб савол берувчилар чиқиши эҳтимолидан Аллоҳ таоло: “Биз Сиздан ризқ сўрамаймиз, (балки) Ўзимиз Сизга ризқ берамиз”, деб марҳамат қилмоқда.

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَلَامٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ إِذَا نَزَلَ بِأَهْلِهِ الضَّيْقُ أَمَرَهُمْ بِالصَّلَاةِ ثُمَّ قَرَأَ "وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَاةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا". رَوَاهُ الطَّبْرَانِيُّ وَأَبُو نُعَيْمٍ وَعَبْدُ الرَّزَّاقِ وَالضَّيَّاءُ الْمُقَدِّسِيُّ وَرِجَالُ الطَّبْرَانِيِّ ثِقَاتٌ.

Абдуллоҳ ибн Салом розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади: “Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам оилаларига ризқдан танглик етса, уларни намоз ўқишга буюрардилар, “Аҳлингизни намоз ўқишга буюринг, ўзингиз ҳам (намоз ўқишда) чидамли бўлинг!” оятини қироат қилардилар” (Табароний, Абу Нуайм, Абдураззоқ, Зиё Мақдисий ривоят қилган. Табароний ровийлари ишончли кишилар).

Мухтарам Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва саллам уйларида иқтисодий қийинчилик бўлса, оила аъзоларини намоз ўқишга, хожатларини раво этишни сўраб Аллоҳга дуо қилишга буюрардилар. Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам хонадонлари дунёдаги энг мукаддас, энг ҳурматли хонадонлардан бўлишига қарамай, вақти келса ризқдан танглик ҳолатлари учраб турарди. Ушбу муборақ макон муаммолардан холи эмасди. Бундан чиқди, мўмин банданинг камбағал бўлиши, ночор аҳволда яшаши унинг Аллоҳ даргоҳидаги мартабасига салбий таъсир этмайди. Аксинча, ўз ҳолидан рози бўладиган, бориға шукр қиладиган, Аллоҳ тақдиридан нолиймайдиган киши юксак мақомларга кўтарилади.

## 6-КАЛИТ. СИЛАИ РАҲМ ҚИЛИШ

Силаи раҳм деганда қариндошлар билан борди-келди қилиш, уларга чиройли муомалада бўлиш, лутф кўрсатиш, ҳолидан хабар олиб туриш тушунилади. Ҳадиси шарифларда таъкидланишича, силаи раҳм ризқни кенгайтиради, умрни узайтиради.

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: مَنْ سَرَّهُ أَنْ يُبْسَطَ لَهُ فِي رِزْقِهِ أَوْ يُنْسَأَ لَهُ فِي أَثَرِهِ فَلْيَصِلْ رَحِمَهُ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَأَحْمَدُ.

Анас ибн Молик розияллоҳу анҳу ривоят қилади: “Мен Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: “Кимни ризқи кенг бўлиши, ажали кечиктирилиши (яъни, умри узок бўлиши) хурсанд қилса, қариндошлик алоқаларини боғласин!” деганларини эшитганман” (Бухорий, Аҳмад ривояти).

“Ризқи кенг бўлиши”дан мурод ризқи баракали бўлишидир. Зеро, қариндошлар билан яхши муомалада бўлиш садақанинг бир туридир. Садақа молни поклайди, кўпайтиради.

“Ажали кечиктирилиши”дан мурод эса, аввало банда умри баракали бўлиши, охиратиға фойдали ишлар билан, тоат-ибодатда ўтиши, вақтни беҳуда кетказишдан сақланишидир. Баъзилар: “Умрнинг зиёда қилиниши солиҳ зурриётдир”, деб айтишган. Чунки ортидан яхши фарзандлар қолиб, ҳақиға истиғфор айтса, дуо қилса, Аллоҳ амриға мувофиқ яшаса, эзгу амаллари савоби камайтирилмасдан ота-онасига бориб туради.

Демак, ким дунёда ризқи кенг, ҳаёти фаровон, умри савобли ишларга тўла бўлишини, ортидан солиҳ-солиҳа фарзандлар қолишини, вафотидан кейин ҳам яхши хотиралар билан эсланишни, номаи аъмолиға эзгу амаллар ажри тўхтовсиз ёзилиб туришини хоҳласа, қариндош-уруғлари билан яхши муомалада бўлсин, уларга моддий, маънавий томондан ёрдам берсин.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: تَعَلَّمُوا مِنْ أَنْسَابِكُمْ مَا تَصِلُونَ بِهِ أَرْحَامَكُمْ فَإِنَّ صَلَاةَ الرَّحِمِ مَحَبَّةٌ فِي الْأَهْلِ مَشْرَاءٌ فِي الْمَالِ مَنْسَأَةٌ فِي الْأَثَرِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَحْمَدُ وَالْحَاكِمُ وَالْبَيْهَقِيُّ وَالطَّبْرَانِيُّ وَسَنَدُهُ صَحِيحٌ.

Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳу Набий соллаллоҳу алайҳи ва салламдан ривоят қилади: “Насабларингизни билиб олинглар (Яъни, оталарингиз, боболарингиз, амакиларингиз, аммаларингиз,

тоғаларингиз, холаларингиз, бошқа қариндошларингиз исмини билиб олинг). **Шу билан қариндошлик алоқаларини боғлайсиз. Зеро, силаи раҳм аҳлига муҳаббат уйғотади, бойликни кўпайтиради, умрни зиёда қилади**” (Термизий, Аҳмад, Ҳоким, Байҳақий, Табароний ривояти. Ҳадис санади саҳиҳ).

Силаи раҳм қилган одамни қариндошлари яхши кўради, унинг мол-дунёси кўпаяди, умри узаяди. Имом Бухорий – Абдуллоҳ ибн Умар розияллоҳу анҳудан – ривоят қилишича, қариндошлик ришталарини боғлаган кишини аҳли яхши кўради. Бундан чиқди, ўзгаларга чиройли муомалада бўлган кишини одамлар ҳурмат қилади, хушлайди. Зеро, инсон ҳаёти фаровон, топиш-тутиши баракали бўлишида ижтимоий алоқалар ўрни катта.

وَعَنْ بَهْزِ بْنِ حَكِيمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: **صَنَائِعُ الْمَعْرُوفِ تَقِي مَصَارِعَ السُّوءِ وَإِنَّ صَدَقَةَ السِّرِّ تُطْفِئُ غَضَبَ الرَّبِّ وَإِنَّ صَلَةَ الرَّحِمِ تَزِيدُ فِي الْعُمُرِ وَتَنْفِي الْفَقْرَ**. رَوَاهُ الْقُضَاعِيُّ فِي مُسْنَدِ الشَّهَابِ.

Баҳз ибн Ҳаким отасидан, отаси бобосидан ривоят қилишича, Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам шундай деганлар: **“Яхши ишлар кўнгилсиз ҳодисалардан сақлайди. Махфий** (яъни, бировга билдирмай берилган) **садақа Парвардигор ғазабини сўндиради. Силаи раҳм умрни узайтиради, камбағалликни кетказди**” (Қузоий “Муснадуш шихоб” да ривоят қилган<sup>12</sup>).

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам ушбу ҳадисда солиҳ амаллар, хусусан садақа, силаи раҳм фойдалари ҳақида тўхталмоқдалар:

**“Яхши ишлар кўнгилсиз ҳодисалардан сақлайди”.**

Аллоҳ буюрган амалларни бажариш бандани охиратдаги бахтсизликдан, ёмон оқибатдан, кийинчиликлардан асрайди. Охират ғами олдида ўткинчи дунё ташвиши денгиздан бир томчи деган гап. Солиҳ амаллар банданинг охиратда машаққатдан эминда бўлишини таъминлар экан, дунёда ҳар хил бало-офатлардан, фожеалардан сақлашига шубҳа йўқ.

Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва саллам: “Яхши ишлар кўнгилсиз ҳодисалардан сақлайди”, деб биз умматларини солиҳ амалларнинг ҳеч бирини кичик санамасдан, ихлос билан бажаришга чақиряптилар.

**“Махфий** (яъни, бировга билдирмай берилган) **садақа Парвардигор ғазабини сўндиради”.**

Аллоҳ таоло солиҳ амалларни риёсиз, ихлос билан амалга оширилишини хоҳлайди. Садақа махфий ёки ошкора берилиши ҳаммага маълум. Лекин одамлар кўзига кўрсатмай, яширинча берган афзал. Аллоҳ таоло айтади: **“Агар садақаларни ошкор ҳолда берсангиз, яхши. Агар махфий қилиб фақирларга берсангиз – бу ўзингиз учун янада яхшироқдир. Қилган гуноҳларингизга каффорат бўлади. Аллоҳ қилаётган амалларингиздан Хабардордир**” (“Бақара” сураси, 271-оят).

Демак, ҳеч кимга билдирмасдан берилган садақа бандадан Аллоҳнинг ғазабини қайтаради. Шунингдек, ўнг қўли берганини чап қўли билмайдиган ихлосли банда қиёмат куни Аллоҳ Арши соясидан жой олади.

“Файзул қодир” китобида юқоридаги ҳадис: “Ихлос нури, эҳсон мартабаси Аллоҳнинг ғазабини сўндиради”, деб изоҳланган.

Баъзи донишмандлар шундай дейишган: “Агар яхшилик қилсанг, уни беркит. Агар сенга яхшилик қилинса, уни ошкор эт. Кибрланиб кетмаслик учун амалингни кичик сана. Ғурурга, хотиржамликка берилмаслик учун амалларингни кам, нуқсонли бил”.

**“Силаи раҳм умрни узайтиради, камбағалликни кетказди”.**

Абдуллоҳ ибн Умар розияллоҳу анҳу айтади: “Ким Раббидан кўркса, силаи раҳм қилса, умри узайтирилади, бойлиги кўпайтирилади, аҳли-оиласи уни яхши кўради” (Бухорий “Ал-адабул муфрад” да ривоят қилган).

Силаи раҳм умрни узайтирар, мол-дунёга барака киритар экан, “Қариндошлар билан яхши муносабатда бўлиш фақат моддий ҳолатга боғлиқми?” деган савол туғилади.

Силаи раҳм деганда қариндошларга моддий, маънавий томондан яхшилик қилиш, ёмонликни қайтариш тушунилади. Бу, бойлик ёки бошқа нарса билан қилиниши мумкин. Шу маънода Ибн Абу Жамра

<sup>12</sup> Бу ривоятни Жалолиддин Суютий “Жомеул аҳодис” да, Муттакий Ҳиндий “Канзул уммол” дан келтирган. Табароний “Авсат” китобида мазкур ҳадис ортидан “Лаа ҳавла ва лаа қуввата иллаа биллааҳни кўп айт, чунки у жаннат хазиналаридан биридир. Унда ҳар қандай касаллик шифоси бор. (Ўша касалликларнинг) энг кичиги ғам-ташвишдир”, жумласини зиёда қилган (Ҳайсамий, “Мажмауз завоид”).

айтади: “Силаи раҳм мол билан, ҳожатларини раво қилиш билан, зарарни кетказиш, очик чехра ила юзланиш ёки дуо қилиш билан бўлади” (Фазл Илоҳий, “Мафотихур ризк”).

Мана шу гап силаи раҳм моҳиятини очиб беради. Баъзилар ўйлаганидек, қариндошлар билан яхши муносабатда бўлиш фақат пулга боғлиқмас. Агар шароити кўтарса, уларга моддий йўл билан кўпроқ яхшилик қилгани афзал. Аммо иқтисодий етишмовчиликни баҳона қилиб, бир-бирлари билан борди-келди қилмай қўйиш дуруст эмас. Чунки қариндошларга яхшилик қилиш йўллари кўп. Ҳатто ҳеч қанақа ёрдам бериш имкони топилмаган тақдирда ҳақларига дуо қилиб қўйсангиз ҳам бўлади. Агар уларга моддий тарафдан ёрдамлашсангиз, яна ҳақларига дуо ҳам қилиб қўйсангиз, нур устига нур бўлади.

عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَنْ سَرَّهُ أَنْ يُمَدَّ لَهُ فِي عُمْرِهِ وَيُوسَّعَ لَهُ فِي رِزْقِهِ وَيُدْفَعَ عَنْهُ مَنِيَّةُ السُّوءِ فَلْيَتَّقِ اللَّهَ وَلْيَصِلْ رَحِمَهُ. رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالطَّبْرَانِيُّ وَأَبُو نُعَيْمٍ وَسَنَدُهُ صَحِيحٌ.

Али ибн Абу Толиб розияллоҳу анҳудан ривоят қилинишича, Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам шундай деганлар: “**Кимни умри узун, ризқи кенг бўлиши, хунук ўлим бошидан даф этилиши хурсанд қилса, Аллоҳдан қўрқсин, қариндошлик ришталарини боғласин!**” (Аҳмад, Табароний, Абу Нуайм ривоят қилган. Ҳадис санади саҳиҳ<sup>13</sup>).

Силаи раҳм билан мол-дунё сероб бўлади, камбағаллик ортга чекинади, ёмон оқибатдан сақланилади. Ҳатто силаи раҳм қилувчилар фожир кимсалар бўлса-да, Аллоҳнинг фазли билан уларнинг бойлиги ортади.

عَنْ أَبِي بَكْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِنَّ أَعْجَلَ الطَّاعَةِ ثَوَابًا صَلََةُ الرَّحِمِ حَتَّىٰ إِنَّ أَهْلَ الْبَيْتِ لَيَكُونُوا فَجَرَةً فَتَنُمُو أَمْوَالَهُمْ وَيَكْثُرُ عَدَدُهُمْ إِذَا تَوَاصَلُوا وَمَا مِنْ أَهْلِ بَيْتٍ يَتَوَاصَلُونَ فَيَحْتَاجُونَ. رَوَاهُ ابْنُ جَبَانَ وَسَنَدُهُ صَحِيحٌ.

Абу Бакра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинишича, Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам шундай деганлар: “**Савоб жихатидан энг тез тоат силаи раҳмдир. Ҳатто хонадон аҳллари фожир бўлишса-да, (қариндошлик ришталарини) боғлашса, бойликлари, сонлари (яъни, фарзандлари) кўпаяди. Бирон хонадон аҳли (қариндошлари билан алоқаларни) боғласа, муҳтожлик кўрмайди**” (Ибн Ҳиббон ривоят қилган. Ҳадис санади саҳиҳ).

Силаи раҳмнинг фойдаси жуда тез билинади. Унинг савоби улуғ, манфаати бисёр. Ким буни амалда синаб кўрса, натижаси қандай бўлишини билади. Қаранг, ҳатто нотўғри ишларни қилиб юборадиган, ҳалол-ҳаромнинг унча фарқига бормайдиганлар ҳам қариндошлари билан борди-келди қилишса, мол-дунёлари, бола-чақалари кўпаяркан. Энди Аллоҳга, охират кунига аниқ ишонадиган, оқ-қорани таниган, ҳалолга интиладиган, ҳаромдан ҳазар қиладиган мўмин банда силаи раҳмдан қанчалик манфаат олишини тасаввур қилинг.

## 7-КАЛИТ. БУТУН ВУЖУДИ БИЛАН БЕРИЛИБ ИБОДАТ ҚИЛИШ

Дунё ташвишлари, шайтон васвасаси, нафс хоҳишлари қалбни хушудан тўсади. Лекин ҳақиқий мўмин банда дунё моҳиятини тўғри англайди, охиратда бахтли бўлиш учун бор куч-қуввати билан интилади, тирикчиликни ҳам, ибодатни ҳам ўз вақтида қилади.

Уламолар айтишича, намоз ўқиётганда бошқа нарсаларга чалғимасдан, фақат ибодат билан машғул бўлиш лозим. Ибодатга киришган инсон қалбида намоздан ўзга нарса бўлмаса, ана шунда хаёл бўлинмайди. Дунё ва охират саодатини топишда бунинг аҳамияти катта. Зеро, ибодатга бутун қалби билан киришиш, хаёлни бир жойга қўйиб, ихлос билан намоз ўқиш қалбга ўзгача бир файз, тинчлик-хотиржам олиб киради. Аллоҳ таоло ихлосли обид банда ризқини ўйламаган томонидан етказади, ҳожатларини раво қилади, чала қолган ишлари битишига ёрдамлашади. Мана бу ҳадис сўзимиз исботидир.

<sup>13</sup> Ибн Жарир Табарийга кўра, ушбу ҳадис санади саҳиҳ. Шуайб Арнаут мазкур ҳадис санади кучли (кавий) эканини айтган (Аҳмад ибн Ҳанбал, “Муснад”; Муттақий Ҳиндий, “Канзул уммол”).

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَقُولُ: يَا ابْنَ آدَمَ تَفَرَّغْ لِعِبَادَتِي أَمَلًا صَدْرَكَ غِنَى وَأَسَدَّ فَقْرَكَ وَإِلَّا تَفَعَّلْ مَلَأْتُ يَدَيْكَ شُغْلًا وَلَمْ أَسُدَّ فَقْرَكَ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَابْنُ مَاجَهَ وَأَحْمَدُ وَالْحَاكِمُ وَالْبَيْهَقِيُّ وَسَنَدُهُ حَسَنٌ.

*Абу Хурайра розияллоху анху Набий соллаллоху алайхи ва салламдан ривоят қилади:* Аллоҳ таоло айтади: “Эй одам боласи, ибодатимга фориғ бўл. Шунда қалбингни бойликка тўлдираман, фақирлигингни кетказаман. Акс ҳолда қўлингни иш билан банд қилиб қўяман, фақирлигингни кетказмайман!” (Термизий, Ибн Можа, Аҳмад, Ҳоким, Байҳақий ривояти. Ҳадис санади ҳасан).

Бу ҳадиси кудсийда бутун вужуди билан берилиб ибодат қилиш қанчалик фойда бериши айтилмоқда:

**“Эй одам боласи, ибодатимга фориғ бўл. Шунда қалбингни бойликка тўлдираман, фақирлигингни кетказаман”.**

“Фориғ бўлиш” бирон ишни бажараётганда унга боғлиқ бўлмаган нарсаларни тарк этишдир. Ибодатга фориғ бўлиш худди Аллоҳни кўриб тургандек, диққат-этиборини бир ерга жамлаб тоат-ибодат қилишдир.

Ҳадисдаги “ибодат”дан мурод намоз, рўза, закот, ҳаж, Куръон тиловати, Аллоҳга яқинлаштирадиган бошқа солиҳ амаллардир.

Аллоҳ таоло бандасига хитобан шундай демоқда: Эй бандам, дунё ишлари сени ибодатни хушуъ билан бажаришдан тўсиб қўймасин. Агар ихлос билан ибодат қилсанг, қалбингни хотиржам қилиб қўяман, ҳожатларингни раво этаман, камбағаллигингни кетказаман, сени мухтожликдан сақлайман.

**“Акс ҳолда қўлингни иш билан банд қилиб қўяман, фақирлигингни кетказмайман!”**

Яъни: агар дунё ташвишлари билан овора бўлиб, Менга ибодат қилишни унутсанг ёки рисоладагидек бажармасанг, сени муаммолар гирдобига ташлайман, қанча ҳаракат қилсанг ҳам ҳожатларингни раво этмайман.

Бир нарсани алоҳида таъкидлаб ўтиш лозим: ҳадисда тирикчиликни ташлаб, эртаю кеч масжидда ўтиришга тарғиб қилинаётгани йўқ, балки ибодат чоғида хаёлни бир ерга жамлашга, қалб кўри ила ибодат қилишга, ихлосга чақирилмоқда. Ислом динида таркидунёчилик йўқ. Ҳар бир инсон ҳалол меҳнати билан кун кўради. Бировларга орқа қилиш, ўзгалар мулкига кўз олайтириш қаттиқ қораланади. Юқоридаги ҳадисда Аллоҳга ибодат қилиш чоғида қалбни турли ўй-хаёллардан фориғ қилиш, бошқа нарсаларга чалғимаслик таъкидланмоқда.

عَنْ مَعْقِلِ بْنِ يَسَارٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَقُولُ رَبُّكُمْ تَبَارَكَ وَتَعَالَى: يَا ابْنَ آدَمَ تَفَرَّغْ لِعِبَادَتِي أَمَلًا قَلْبَكَ غِنَى وَأَمَلًا يَدَيْكَ رِزْقًا لَا تُبَاعِدْ مِنِّي فَأَمَلًا قَلْبَكَ فَقْرًا وَأَمَلًا يَدَيْكَ شُغْلًا. رَوَاهُ الْحَاكِمُ وَالطَّبْرَانِيُّ وَأَبُو نُعَيْمٍ وَسَنَدُهُ صَحِيحٌ.

*Маъқил ибн Ясор розияллоху анху Расулulloҳ соллаллоху алайхи ва салламдан ривоят қилади:* Парвардигорингиз таборака ва таоло айтади: “Эй одам боласи, ибодатимга фориғ бўл. Шунда қалбингни бойликка, қўлингни ризққа тўлдираман. Мендан узоқлашма. Акс ҳолда қалбингни фақирликка тўлдираман, қўлингни иш билан банд қилиб қўяман” (Ҳоким, Табароний, Абу Нуайм ривояти. Ҳадис санади саҳиҳ).

Демак, ибодатга фориғ бўлган бандага иккита мукофот ваъда қилинган: 1. Қалби бойликка тўлиши. 2. Одамларга қарамликдан қутулиши.

Ибодатга фориғ бўлмаган кимса икки хил уқубат билан огоҳлантирилган: 1. Қўли ишдан бўшамаслиги. 2. Одамларга мухтожлиги аримаслиги.

Шак-шубҳасиз, Аллоҳ кимни бой қилиб қўйса, камбағаллик унга яқин йўламайди. Аллоҳ кимнинг қўлини ризққа тўлдирса, зинҳор касодга учрамайди. Шу билан бирга, Аллоҳ кимнинг қалбини қашшоқ қилиб қўйса, ҳеч ким унинг кўзини тўқ қилолмайди. Борди-ю Аллоҳ бирон бандани охири йўқ юмушлар билан овора қилиб қўйса, ҳеч ким унга тинч-хотиржамлик беролмайди.

Мана шу ҳадиси қудсий хато-камчиликларимиз нимадалигини кўрсатади. Тан олиш керак, орамизда кўпчилик намозни шошиб-пишиб ўқийди. Фикр-хаёлида дунё ташвиши. Натижада ибодат лаззатини, намоз хузур-ҳаловатини сезмайди. Ўзтибор берсангиз, вақт ўтган сари хушу билан ибодат қилиш, намозни қиёмага етказиб ўқиш тобора камайиб бормоқда. Бунинг оқибати нима бўляпти? Ташвишларимиз кўпайса, кўпаймоқда, лекин камаймаяпти. Ҳадисда айтилганидек, ибодат чоғида бутун борлиғимиз билан Аллоҳга юкинсак, улкан мукофотлар оламиз, анча-мунча муаммолардан қутуламиз, кўзланган натижага эришамиз.

## ҚАЛБЛАРИ ДУНЁДАН ХОЛИ ЭДИ

(Ибратли ҳикоя)

Имом Аъзам раҳматуллоҳи алайҳ тижорат билан шуғуллангани, бадавлат инсон бўлгани маълум. Бу улуг зот пешингача талабаларга дарс берар, пешиндан кейин тижорат ишлари билан машғул бўларди. Бир куни дарс пайтида масжид эшигидан кимдир овоз берди:

– Ҳазрат, кемангиз чўкиб кетибди (У зотнинг мол ташийдиган кемалари ҳам бўлган)!

Имом Аъзам бир онлик тараддуддан кейин:

– Алҳамдулиллаҳ, – деди.

Бироздан сўнг ҳалиги одам янги хабар келтирди:

– Адашибман, ҳазрат, чўккан кема бошқасиники экан.

Имом Аъзам бунга ҳам боягидек жавоб берди. Хабар келтирган одам ҳайратга тушди:

– Ҳазрат, кемангиз чўкканини айтдим, “Алҳамдулиллаҳ”, дедингиз. Чўккан кема сизники эмаслигини эшитиб ҳам шундай дедингиз. Бунинг сабаби нима?

Имом Аъзам изоҳ берди:

– Кемам чўкиб кетганини эшитганимда қалбимга назар ташладим. Унда дунё молини йўқотиш сабаб озгина бўлсаям қайғуни кўрмадим. Бунинг учун Аллоҳ таолога ҳамд айтдим. Чўккан кема меники эмаслигини билганимда ҳам шундай қилдим. Қалбимда дунё молини қўлга киритиш сабаб заррача қувонч йўқ эди. Бу сафар қалбимни дунё матосига ҳирс қўйишдан сақлагани учун Аллоҳ таолога ҳамд айтдим.

## 8-КАЛИТ. ҲАЖ БИЛАН УМРАНИ КЕТМА-КЕТ ҚИЛИШ

Ризқ калитларидан яна бири – ҳаж билан умрани пайдар-пай амалга ошириш. Қуйида шу ҳақида айтилган бир ҳадиси шарифни кўриб чиқамиз.

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: تَابِعُوا بَيْنَ الْحَجِّ وَالْعُمْرَةِ فَإِنَّهُمَا يَنْفِيَانِ الْفَقْرَ وَالذُّنُوبَ كَمَا يَنْفِي الْكَبِيرُ خَبَثَ الْحَدِيدِ وَالذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَلَيْسَ لِلْحَجَّةِ الْمَبْرُورَةِ ثَوَابٌ إِلَّا الْجَنَّةُ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالتَّسَائِيُّ وَأَحْمَدُ وَابْنُ خُزَيْمَةَ وَابْنُ حِبَّانَ وَسَنَدُهُ حَسَنٌ صَحِيحٌ.

Абдуллоҳ ибн Масъуд розияллоҳу анҳу Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламдан ривоят қилади: **“Ҳаж билан умрани кетма-кет адо этинглар. Зеро, иккиси худди босқон темир, тилло, кумушнинг кирини кетказганидек фақирликни, гуноҳларни кетказади. Мабрур ҳаж мукофоти фақат жаннатдир”** (Термизий, Насоий, Аҳмад, Ибн Хузайма, Ибн Ҳиббон ривояти. Ҳадис санади ҳасан-саҳиҳ).

Мабрур ҳаж барча шартлари ўрнига қўйиб, мукамал адо этилган ҳаждир (Муборакфурий, “Тухфатул аҳвазий”).

Ҳаж билан умрани кетма-кет бажариш умра қилган бўлса, ортидан ҳаж қилиш ёки аксинча, ҳаж қилган бўлса, кетидан тезда умра қилишдир (“Ҳошиятус Синдий”).

Демак, ҳаж ва умра ибодатини кетма-кет адо этган киши зоҳирий маънода бой бўлади, ботиний маънода қалби бойийди, гуноҳлари ювилади.

Одатда, ҳаж ва умра амаллари йўлга қодир, тиббий, моддий жиҳатдан қурби етадиган кишиларга фарздир. Бундан чиқди, банда бойлиги шукрини адо этса, мол-мулки янаям кўпаяди, қалби қаноатли бўлади, гуноҳлари тўкилади.

## 9-КАЛИТ. ҲАРОМДАН САҚЛАНИШ НИЯТИДА ОИЛА ҚУРИШ

Аллоҳ таоло айтади:

"----- Арабий матн-----"

**“Ўз ораларингиздаги тул-беваларни, кул ва чўриларингизнинг яхшиларини никоҳлаб қўйинглар. Агар камбағал бўлишса, Аллоҳ уларни Ўз фазли-карами билан бой – беҳожат қилади. Аллоҳ (марҳамати) кенг, Билувчидир”** (“Нур” сураси, 32-оят).

Яъни, ораларингизда никоҳга қурби етадиган ҳур эркак ва аёлларни, шунингдек, кул ва чўриларингиз орасидаги солиҳ кишиларни никоҳлаб қўйинглар, муҳтожларга моддий, маънавий ёрдам беринглар. Қўликалталик уларни оила қуришдан тўсиб қўймасин. Агар камбағал бўлишса, Аллоҳ уларни бой қилиб қўяди, ҳожатларини раво этади. Аллоҳ хоҳлаган бандасига мўл ризқ берувчи, карами кенг, бандалари ҳолидан Хабардор Зотдир.

Ибн Аббос розияллоҳу анҳу: “Бу оятда Аллоҳ таоло озод ва кул бандаларини никоҳланишга буюрмоқда, бунинг эвазига бойлик ваъда қилмоқда”, деб “Агар улар камбағал бўлишса...” оятини тиловат қилган (Ибн Жарир, Ибн Мунзир, Ибн Абу Ҳотим ривояти).

Абу Бакр Сиддиқ розияллоҳу анҳу ҳам: “Аллоҳ амрига итоат этиб никоҳланинглар! Шунда сизларга У Зот ваъда қилган бойлик мукаммал қилиб берилади”, деб туриб мазкур оятни ўқиган (Ибн Абу Ҳотим ривояти).

Ибн Масъуд розияллоҳу анҳу: “Никоҳланиш билан бойлик талаб қилинган. Чунки Аллоҳ: “Агар камбағал бўлишса, Аллоҳ уларни Ўз фазли-карами билан бой – беҳожат қилади”, демоқда”, деган (Ибн Жарир ривояти).

Мусулмонлар ораларида никоҳсиз кишиларни қолдирмасликка ҳаракат қиладилар. Шунинг учун ҳам балоғатга етган ёшларни тезроқ уйлашга, бирон сабаб билан оиласиз қолган эркакларни, аёлларларни никоҳли бўлишга чақирилади, оила қуриш йўлидаги тўсиқлар олинади. Зеро, никоҳ жинсий майлни кондиришнинг энг табиий, ҳалол йўлидир. Шундай бўлса-да, айримлар турли баҳоналарни рўқач қилиб, уйланишни ортга суриб юришади. Мана шундай баҳоналарнинг энг каттаси қўликалталик, камбағалликдир. Юқорида келтирилган ояти каримада шундай важ билан никоҳни кечиктириш яхши эмаслиги, агар оила қурувчилар камбағал бўлишса, Аллоҳ Ўз фазли ила бой-беҳожат қилиб қўйиши таъкидланмоқда.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ثَلَاثَةٌ حَقٌّ عَلَى اللَّهِ عَوْنُهُمْ: الْمَجَاهِدُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمُكَاتَبُ الَّذِي يُرِيدُ الْأَدَاءَ وَالنَّكَاحُ الَّذِي يُرِيدُ الْعِفَافَ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَابْنُ مَاجَةَ وَأَحْمَدُ وَالْحَاكِمُ وَسَنَدُهُ حَسَنٌ.

Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳу Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламдан ривоят қилади: **“Уч (тоифа кишилар)га ёрдам бериш Аллоҳ зиммасидадир(. Улар): Аллоҳ йўлида жидду жаҳд қилувчи, (бўйнидаги вазифасини) адо этишни истайдиган мукотаб, пок юриш ниятидаги никоҳланувчи”** (Термизий, Насоий, Ибн Можа, Аҳмад, Ҳоким ривояти. Ҳадис санади ҳасан).

Демак, Аллоҳ таоло уч тоифага ёрдам беришни зиммасига олган. Уларнинг биринчиси: **“Аллоҳ йўлида жидду жаҳд қилувчи”**.

Аллоҳ розилиги учун шайтон ва нафс билан курашадиган, илм талабида ҳаракат қиладиган, Дин душманларига қарши курашиб, ғолиб бўлишга интиладиган кишиларга Аллоҳнинг Ўзи мадад беради.

Иккинчи тоифа: **“(Бўйнидаги вазифасини) адо этишни истайдиган мукотаб”**.

“Мукотаб” деб маълум микдордаги пулни тўлаб, озод бўлиш ҳақида хожаси билан шартнома тузган кулга айтилади. Хўжайини билан мукотаба қилгач, ҳурликка эришиб, яхши ишлар қилишга, одамларга фойда келтиришга интилаётган кулга Аллоҳ таоло ёрдам беради.

Аллоҳнинг кўмагига сазовор бўладиган учинчи тоифа бизнинг мавзуга тегишли: **“Пок юриш ниятидаги никоҳланувчи”**.

Одатда, янги оила қурганлар иқтисодий ҳолати унчалик яхши бўлмайди. Улар маълум босқичга етгунча анча машаққат чекишларига тўғри келади. Шунинг учун кўп йигитлар уйланишни ортга сураверишади. Аммо мазкур ҳадисда айтилишича, Аллоҳ зинодан, фахш ишлардан сақланиш мақсадида уйланадиган бандаларини қўллайди.

Шу ўринда “Оила қурадиганларнинг ҳаммасида ҳам иқтисодий ҳолат яхши бўлиб кетавермайди-ку. Никоҳланишдан олдин камбағал бўлиб, умрининг охиригача шу ҳолида ўтиб кетадиган одамлар қанча?” деган савол туғилиши мумкин. Бу саволга биз ўрганаётган ҳадис жавоб беради. Эътибор берган бўлсангиз, ҳадиси шарифда “Пок юриш ниятидаги” дейилмоқда. Демак, ким ҳаром ишлардан четланишни ният қилиб, Аллоҳ амрига бўйсуниб мақсадида оила курса, Аллоҳ унга ёрдам беради, уни Ўз фазли билан бой қилиб қўяди.

Ниятни холис қилиб, Аллоҳ розилиги учун оила қурган бандога ризқ эшиклари очилади. Бундай хонадонга файз-барака киради, Аллоҳнинг раҳмати ёғилади.

وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: تَزَوَّجُوا النِّسَاءَ فَإِنَّهُنَّ يَأْتِيَنَّكُمْ بِالْمَالِ. رَوَاهُ الْحَاكِمُ وَصَحَّحَهُ.

*Оиша розияллоҳу анҳо Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламдан ривоят қилади: “Аёлларни никоҳлаб олинглар! Зеро, улар сизга бойлик билан келишади” (Бу ҳадисни Ҳоким ривоят қилган, санадини саҳиҳ, деган).*

Бу ривоятда мусулмон уммати эркакларига: “Мўмина-муслима аёлларни никоҳлаб олинг. Чунки улар оилангизга ризқ-насибалари билан келади, файз-баракага сабаб бўлади”, деб хитоб қилинмоқда.

Ибн Ажлондан ривоят қилинишича, бир киши Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам олдиларига келиб, камбағалликдан шикоят қилганида у зот: “Сен оила қур”, деб маслаҳат берганлар (Саълабий ривояти).

Уйланган кишининг ризқи кенгайишига маълум сабаблар бор. Биринчидан, оила бошлиғига айланган киши ҳаётга бошқача нигоҳ билан қарайди, ўз вазифасига жиддий эътибор беради. Чунки у энди оиласини зарур нарсалар билан таъминлаши, бўйнидаги эркаклик бурчини бажариши лозим. Иккинчидан, муслима аёл бирон хонадонга келин бўлиб тушса, у ерга ўз ризқи билан келади. Агар солиҳа, ибодатли бўлса, ўша хонадонга файз-барака киритади. Йиллар ўтиб фарзандлари сони ортса, ризқлари янаям кўпаяди, баракали бўлади. Бу нарса ҳаётда ўз тасдиғини топган.

## 10-КАЛИТ. РОСТГҲҲЙЛИК

Аллоҳ таоло айтади:

"----- Арабий матн-----"

**“Эй мўминлар, Аллоҳдан қўрқинглар, тўғри сўз сўзланглар! (Шунда Аллоҳ) ишларингизни ўнглайди, гуноҳларингизни кечиради. Ким Аллоҳга, Унинг Пайғамбарига итоат этса, буюк саодатга эришибди” (“Аҳзоб” сураси, 70-71-оятлар).**

Яъни: эй, Аллоҳга, Расулига (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) имон келтирганлар! Раббингиз буюрган ишларни бажаринг, қайтарганларидан тийилинг, ҳар қандай ҳолатда рост сўзланг, ҳақни гапиринг. Шунда Аллоҳ ишларингизни ўнглайди, сизларни солиҳ амалларга йўллайди, уларни ҳусни қабул этади, гуноҳларингизни кечиради. Ким Аллоҳга, Унинг Расулига бўйсунса, дунёда ҳам, охиратда ҳам улуғ бахт-саодатни қўлга киритибди!

عَنْ حَكِيمِ بْنِ حَزَامٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: الْبَيْعَانِ بِالْخِيَارِ مَا لَمْ يَتَفَرَّقَا أَوْ قَالَ حَتَّى يَتَفَرَّقَا فَإِنْ صَدَقَا وَبَيْنَا بُرُكٌ لَهُمَا فِي بَيْعِهِمَا وَإِنْ كَتَمَا وَكَذَبَا مُحِقَتْ بَرَكَةُ بَيْعِهِمَا. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَمُسْلِمٌ.

*Ҳаким ибн Ҳизом розияллоҳу анҳудан ривоят қилинишича, Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам шундай деганлар: “Сотувчи билан харидор магар (келишув жойидан) йироқлашмасам, (савдони бузиш) ихтиёри ўзларида (бўлади). Агар улар (молнинг сифатини, баҳосини айтишда) тўғри гапирса, (молидаги нуксон-камчиликни рўй-рост) айтса, иккисига савдода барака берилади. Агар (махсулот камчилигини) беркитса, алдаса, иккиси савдосидан барака кетади” (Бухорий, Муслим ривояти).*

Ростгўйлик барака келтиради. Ёлғон-яшиқ сўзлаш, айбни яшириш, алдов бало-офат олиб келади, баракани учиради. Воқелик сўзимиз исботидир. Ростгўй киши одамлар тарафидан ҳурмат қилинишига, мақтов айтилишига, касб-корида барака борлигига, ўзгалар билан яхши муомала қилишига гувоҳ бўласиз.

Бундай одамнинг қалби хотиржам, топиш-тутишида барака бўлади. Жумладан, инсон савдо-сотикда ҳалол бўлса, молининг айбини айтиб сотса, ўйламаган томонидан ризқлантирилади, Аллоҳ унинг ишидан рози бўлади, касбига ривож беради. Ёлғончи кимса эса биринчи навбатда ўзига жавр қилади, қаттиқ гуноҳга ботади. Оқибатда кадр-қиймати, ҳурмати пасаяди, одамлар эътиборидан қолади. Ёлғончининг қилмишидан кишилар азият чекади, айниқса, савдо-сотикда сифатсиз, ўтмас матоҳни олиб чув тушиб қолади. Бир-икки марта алданади. Кейин маккор савдогар кимлигини яхши билиб, ундан нарса сотиб олмайди. Мана шу ва бошқа омиллар сабаб алдоқчи савдогар касбидан қут-барака қўтарилади. Аллоҳ таоло ёлғон аралашган мол-дунёга барака бермайди.

## 11-КАЛИТ. ОМОНАТДОРЛИК

Омонатдорлик деганда аҳдига вафо қилиш, берган ваъдаси устидан чиқиш, тўғрисиқлик назарда тутилади.

Каломуллоҳда шундай дейилган:

"----- Арабий матн-----"

“(Қизларидан) бири: “Эй ота, уни ёлла. Зеро, сен ёллаган энг яхши киши кучли, ишончлидир”, деди” (“Қасас” сураси, 26-оят).

Мадян юртидаги кекса чолнинг икки қизидан бири отасига: “(Мусони) қўйларимизни боқишга ёлла. Чунки у бундай вазифага ёлланадиган кишиларнинг энг яхшисидир. У кучли, омонатдордир”, деди.

Бу қисса “Қасас” сурасида батафсил келтирилган. Мусо алайҳиссалом икки аёлга чорваларини суғориб бергач, дарахт тагига бориб Аллоҳга дуо қилади. Ҳеч қанча вақт ўтмай, ўша икки қиздан бири келиб, уни отаси чақираётганини айтади. Мусо алайҳиссалом билан кекса чол ўртасида суҳбат бўлиб ўтгач, икки қизидан бири отасига юқоридаги таклифни билдиради.

Мусо алайҳиссалом қария билан ўн йиллик шартнома тузди. Бу шартнома Мусо учун баракали бўлди. Бу эса, омонатдорлик ризқ эшикларини очувчи калитларидан эканини кўрсатади.

وَفِي رَوَايَةٍ: الْأَمَانَةُ تَجْرُ الرِّزْقَ وَالْحَيَانَةُ تَجْرُ الْفَقْرَ. رَوَاهُ الْفُضَائِيُّ فِي مُسْنَدِ الشَّهَابِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ بِإِسْنَادٍ حَسَنٍ.

Бир ривоятда: “Омонатдорлик ризқни, хиёнат эса камбағалликни жалб қилади”, дейилган (Қузотий “Муснадуш шиҳоб”да Али ибн Абу Толиб розияллоҳу анҳудан ҳасан санад билан ривоят қилган<sup>14</sup>).

Омонатдор кишига нисбатан муҳаббат, ишонч туйғуси уйғонади. У билан ҳар қандай ишни амалга ошириш, истиқболли лойиҳаларни бажариш мумкин. Шунингдек, омонатдорлик ризқ-рўз енгил суратда келишига, топганига барака киришига сабабдир. Хиёнат эса бунинг акси. Хиёнатчи, алдоқчи кимсалар ризқидан барака кетади. Бундайлар ҳамманинг ишончидан қолади, жуда кўп фойдани қўлдан бой беради. Энг ёмони, хиёнатчи Аллоҳнинг раҳматидан маҳрум бўлади.

## 12-КАЛИТ. ТОЛИБИ ИЛМЛАРГА ЁРДАМ БЕРИШ

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ أَخَوَانِ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَكَانَ أَحَدُهُمَا يَأْتِي النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالْآخَرُ يَحْتَرِفُ فَشَكَا الْمُحْتَرِفُ أَخَاهُ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: لَعَلَّكَ تُرْزَقُ بِهِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالْحَاكِمُ وَسَنَدُهُ صَحِيحٌ.

Анас ибн Молик розияллоҳу анҳу ривоят қилади: “Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам даврларида икки ака-ука бор эди. Уларнинг бири Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам олдиларига келар, бошқаси касб-кор қиларди. Тирикчилик билан шуғулланувчи Набий соллаллоҳу алайҳи ва салламга биродари устидан шикоят қилди. Шунда у зот: “Балки сен унинг сабабидан ризқланаётгандирсан”, дедилар” (Термизий, Ҳоким ривояти. Ривоят санади саҳиҳ).

<sup>14</sup> Муновийга қўра, ривоят санади ҳасан (Жалолиддин Суютий, “Жомеул аҳодис”).

Саодат асрида икки ака-ука бор эди. Улардан бири Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳузурларида илм оларди. Иккинчиси тирикчилик қиларди. Аммо уларнинг рўзгорлари бир эди. Касб-кор қиладигани биродари илм билан машғул бўлиб, рўзгор ишларида ёрдам бермаётгани ёки ёнига кириб, тирикчилик қилмаётганини айтиб, Набий соллаллоҳу алайҳи ва салламга арз қилди. Бироқ Расули ақрам унинг шикоятига: “Балки сенга унинг сабабидан ризқ етиб тургандир!” деб жавоб қайтардилар.

Яъни: ўйлашимча, биродаринг илм олаётгани учун касб-корингга барака қиряпти. Шундай экан, яхшилигини миннат қилма (Мулла Али Қори, “Мирқотул мафотих”).

Мазкур ҳадис илм йўлида юрганларга – илм толиби, мударрис, шу соҳада хизмат қилувчи жонкуяр кишиларга ёрдам бериш ризқни янада баракали қилишини кўрсатади. Чунки илмнинг шарафи баланд, олимлар мартабаси юқори. Қолаверса, илм йўлида юрганлар яхшилик қилаётган кишилар мол-дунёси янада кўпайишини сўрашади. Холис аҳли илмлар дуоси Аллоҳ даргоҳида мақбулдир.

### 13-КАЛИТ. МУҲТОЖЛАРГА ЯХШИЛИК ҚИЛИШ

عَنْ مُصْعَبِ بْنِ سَعْدٍ قَالَ: رَأَى سَعْدٌ أَنَّ لَهُ فَضْلًا عَلَى مَنْ دُونَهُ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: هَلْ تُنْصِرُونَ وَتُرْزَقُونَ إِلَّا بِضَعْفَائِكُمْ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

Мусъаб ибн Саъд ривоят қилади: “Саъд ўзини бошқалардан афзалроқ деб билди. Шунда Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам: “Сизлар заифларингиз туфайли ғалаба қозонмайсизми, ризқланмайсизми!” дедилар” (Бухорий ривояти).

Бу ерда “Саъд” деб тилга олинаётган киши Мусъаб ибн Саъднинг отаси Саъд ибн Абу Ваққос (Молик) ибн Вухайб ибн Абдуманоф ибн Зухра ибн Килоб ибн Мурра ибн Каъб Абу Исҳоқ Кураший Зухрий розияллоҳу анҳудир. У машҳур саҳоба, жаннатийлиги хабар берилган ўн кишидан биридир. Саъд ибн Абу Ваққос барча ғазотларда қатнашган. Мазкур саҳоба жуда жасур, паҳлавон эди. Айниқса, камон отишда моҳир бўлган, бундай қобилияти кўплаб жангларда кўл келган.

Ривоятда айтилишича, Саъд ибн Абу Ваққос розияллоҳу анҳу шижоатли, кучли бўлгани учун ўзини бошқалардан устун санаган. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам бундан хабар топиб: “Сизлар заифларингиз туфайли ғалаба қозонасиз, ризқланасиз!” деб таълим берганлар.

“Заиф” деганда мусулмонлар орасидаги заиф тоифалар – болалар, қариялар, аёллар, беморлар, ногиронлар, моддий жиҳатдан қийналган бечораҳол кишилар, мискинлар назарда тутилади.

Яъни: эй Саъд, бошқалардан устунман, деб ўйлама! Ғалабага фақат сенга ўхшаган кучли жангчилар сабаб бўлгани йўқ. Балки мана шу заиф тоифалар дуоси, ибодати сабаб Аллоҳ сизларга душманларингиз устидан нусрат беради, ризқингизни етказиб туради.

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам бу билан Саъдга камтар бўлишни, ўзини катта олмасликни уқтирмакдалар.

Ибн Баттол айтади: “Заифлар дуода ихлосли, қалблари дунё ҳою ҳавасларидан, зийнатларидан узоқ бўлгани учун хушў билан ибодат қилишади. Аллоҳ уларнинг дуолари, ибодатлари сабаб мусулмонларга нусрат ва ризқ беради”.

وَعَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: ابْغُونِي الضُّعَفَاءَ فَإِنَّمَا تُرْزَقُونَ وَتُنْصَرُونَ بِضَعْفَائِكُمْ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ وَالنَّسَائِيُّ وَأَحْمَدُ وَالْحَاكِمُ وَسَنَدُهُ صَحِيحٌ.

Абу Дардо розияллоҳу анҳу ривоят қилади: “Мен Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: “Мени(нг розилигим)ни заифларга яхшилик қилиш билан талаб этинглар! Зеро, заифларингиз туфайли ризқланасиз, нусратга эришасиз”, деганларини эшитганман” (Абу Довуд, Термизий, Насоий, Аҳмад, Ҳоким ривояти. Ҳадис санади саҳиҳ).

Насоий ривоят қилган ҳадисда: “Аллоҳ бу умматга заифлари дуолари, намозлари, ихлослари сабаб нусрат беради”, дейилган.

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам мискин, бева-бечора, камбағалларга яхшилик қилишни, уларни қаровсиз қолдирмасликни алоҳида тайинламокдалар:

**“Мени(нг розилигим)ни заифларга яхшилик қилиш билан талаб этинглар!”**

Яъни, розилигимни топиш, муҳаббатимга сазовор бўлиш учун заифларга, камбағалларга ёрдам беринглар. Зеро, уларнинг дуоси шарофати билан ғалабага эришяпсиз, ўлжалар қўлга киритяпсиз, мол-дунё топаяпсиз. Бойлигингизда уларнинг ҳам ҳақи бор. Шундай экан, ҳар бир ҳақдорга ўз улушини беринг. Заифларга яхшилик қилиш менинг йўлим, сизларга насиҳатимдир.

وَعَنْ سَعْدِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ ، الرَّجُلُ يَكُونُ حَامِيَةَ الْقَوْمِ أَيْكُونُ سَهْمُهُ وَسَهْمُ غَيْرِهِ سَوَاءً قَالَ: تَكَلَّتْ أُمُّكَ يَا ابْنَ أُمِّ سَعْدٍ وَهَلْ تُرْزَقُونَ وَتُنْصَرُونَ إِلَّا بِضَعْفَائِكُمْ. رَوَاهُ أَحْمَدُ وَسَنَدُهُ حَسَنٌ لِعَلَّيْهِ.

Саъд ибн Молик розияллоҳу анҳу ривоят қилади: “Мен: “Эй Расулуллоҳ, агар бирон киши қавм ҳимоячиси бўлса, уники билан бошқалар улуши тенг бўладими?” дедим. Шунда у зот: “Онанг сени йўқотиб қўйгур, эй Умму Саъднинг ўғли! Сизлар заифларингиз шарофатидан ризқланасиз, ғалабага эришасиз”, дедилар” (Аҳмад ривоят қилган. Ривоят санади ҳасан лиғайрих<sup>15</sup>).

Ҳадисда номи тилга олинган Саъд ибн Молик айнан Саъд ибн Абу Ваққос розияллоҳу анҳудир. Саъд отасининг куңяси Абу Ваққос, исми Молик.

Айтиб ўтганимиздек, Саъд ибн Абу Ваққос жасур кишилардан эди. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам жангда тушган ўлжани мусулмонлар ўртасида тенг тақсимлардилар. Заиф, кучсиз, курашда фаол иштирок этмаганлар ҳам бенаиб қолмасди. Саъд ибн Молик шуни мулоҳаза қилиб: “Эй Расулуллоҳ, агар бирон киши қавм ҳимоячиси бўлса, уники билан бошқалар улуши бир хил бўладими?” деб сўради.

Яъни, агар бир киши қавм ҳимоячиси бўлса ёки жангда асосий оғирликни зиммасига олиб, ғалаба қозонишда жонбозлик кўрсатса, унинг ҳам, урушда қатнашмаган ёки қисман қатнашганларнинг ҳам ўлжаси бир хил бўладими? Мардонавор курашганларга ўлжадан кўпроқ ажратилса бўлмайдими?

Унинг бу саволини эшитган Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам таажжуб билан: “Онанг сени йўқотиб қўйгур, эй Умму Саъднинг ўғли! Сизлар заифларингиз шарофатидан ризқланасиз, ғалабага эришасиз”, дедилар.

Яъни, эҳ сени қара! Ахир бу умматга Аллоҳ таоло заифлари дуолари, ибодатлари сабаб ғалаба беради. Сизлар бечораҳол кишилар туфайли ризқланасиз.

Юқорида келтирилган ҳадислар матни бир хил. Аммо уларнинг айтилишига турли ҳолатлар сабаб бўлган. Бундан чиқди, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам мусулмонларни бир-бирига ёрдамлашишга, заифларни қаровсиз қолдирмасликка муттасил даъват қилиб келганлар.

Ушбу ҳадис бошқа тузумларда мавжуд “Ишлаган тишлайди, ишламаган тишламайди” деган гап Ислом учун етти ёт бегоналигини кўрсатади. Ислом бошқа жамиятлардан фарқли ўлароқ заифларни, камбағалларни қаромсиз қолдирмасликка, уларга яхшилик қилишга чақиради. Бу билан жамият тинч-тотувлиги сақланади, юрт гуллаб-яшнайдди, яхшилик қилган бандалар мартабаси кўтарилади, ризқ-насибаси мўл бўлади.

## 14-КАЛИТ. КЎП ИСТИҒФОР АЙТИШ

Арабча “истиғфор” сўзи “беркитиш”, “ёпиш” мазмунини англатади. Тилимизда “истиғфор айтиш”, “мағфират сўраш” бир маънода қўлланади. Аллоҳга истиғфор айтиб гуноҳларни кечириши, банда ҳолига раҳм қилиши сўралади.

Қуръони карим оятларида, ҳадиси шарифларда айтилишича, кўп истиғфор айтган одамнинг ризқи кенг бўлади. Жумладан, Каломуллоҳда Нух алайҳиссалом тилидан шундай дейилган:

“----- Арабий матн-----”

**“Кейин мен: “Парвардигорингиздан мағфират сўранг. Албатта У ўта мағфиратли Зотдир. (Шунда) У Зот устингизга осмондан ёмғир қуйдиради, сизларга мол-дунё, бола-чақа билан мадад беради, сизларга боғу бўстонлар, оқар дарёлар (ато) қилади”, дедим” (“Нух” сураси, 10-12-оятлар).**

Нух алайҳиссалом қавмига мурожаат қилиб деди:

– Эй қавмим, сизлар Раббингиз Аллоҳга гуноҳларингиз учун истиғфор айтинг, ихлос билан тавба қилинг. Шунда Аллоҳ устингизга баракали ёмғир ёғдиради, бойлигингизни, фарзандларингизни

<sup>15</sup> Шуайб Арнаутга кўра, бу – ҳасан лиғайрих ривоят, лекин узилиб қолгани учун санади заиф.

кўпайтиради, ширин-шакар мевалар берувчи боғ-бўстонлар, ўсимликлар, дарахтлар ўсиб-унишига сабаб бўлувчи оқар дарёлар пайдо қилади. Натижада яхшилик, файз-барака кўпаяди.

Ибн Касир раҳматуллоҳи алайҳ айтади: “Яъни, агар Аллоҳга ҳақиқий тавба қилсангиз, истиғфор айтсангиз, У Зотга итоат этсангиз, ризқингиз кўпаяди, Аллоҳ осмон баракасидан устингизга ёмғир ёғдиради, ер баракасидан ўсимликлар, турфа набототлар ундириб чиқаради, чорваларингиз елинини сутга тўлдиради, сизларга кўп бола-чақа, бойлик ато этади. Шунингдек, Аллоҳ сизларга ҳар хил мевалари бор, ўртасидан дарёлар оқиб турадиган гўзал боғлар беради” (“Тафсиру Ибни Касир”).

Демак, истиғфор айтган киши:

1. Гуноҳлари Аллоҳ тарафидан кечирилади.

2. Устига кетма-кет раҳмат ёмғирлари ёғдирилади.

3. Мол-дунёсини, фарзандларини Аллоҳ кўпайтиради, унга сўлим боғлар, анҳорлар ато этади.

Оятда тилга олинган қавм дунёга қаттиқ берилганди, мол-дунёни, фарзандларни жонидан ортиқ кўрарди. Шунинг учун Нух алайҳиссалом уларни мана шу йўл билан имонга, Аллоҳга бўйсунишга чақирмоқда.

Айтилишича, узоқ йиллар давомида қилинган даъватни қабул этмасдан, пайғамбарларни ёлғончига чиқаргач, Аллоҳ таоло Нух алайҳиссалом қавми бошига қурғоқчилик балосини юборади, аёлларини туғмас (бепушт) қилиб қўяди. Шундан сўнг имон келтиришса, бошларига тушган оғир кунлар аритилиши билдирилади.

Шаъбийдан ривоят қилинишича, амирул мўминин Умар ибн Хаттоб розияллоҳу анҳу бир куни одамлар билан ёмғир сўрашга чиқди, лекин қайтиб келгунича фақат истиғфор айтди. Шунда унга: “Ёмғир сўраб дуо қилганингизни эшитмадик”, дейилди. Умар ибн Хаттоб: “Мен ёмғирни – унинг сабабидан ёмғир ёғадиган – осмон мажодихларидан (яъни, истиғфор билан) талаб қилдим”, деди. Кейин “Парвардигорингиздан мағфират сўранг. Албатта У ўта мағфиратли Зотдир. (Шунда) У Зот устингизга осмондан ёмғир қуйдиради...” оятини ўқиди (“Тафсиру Ибни Касир”; “Рухул маоний”).

“Мажодих” сўзи (бирлик шакли – “миждаҳ”) юлдузлар маъносини англатади. Араблар наздида миждаҳ ёмғир ёғишига далолат қиладиган юлдуздир. Умар розияллоҳу анҳу истиғфорни ўша юлдузга ўхшатган, уларга ўзлари биладиган нарса ила хитоб қилган, лекин юлдузларни айтмаган (“Ан-нихоя фи ғарибил асар”).

Ривоят қилинишича, бир киши машҳур тобеин Ҳасан Басрий раҳматуллоҳи алайҳ олдида келиб, қурғоқчиликдан шикоят қилди. У зот ҳалиги одамга: “Истиғфор айт!” деб маслаҳат берди. Бошқа одам камбағалликдан, яна бошқаси фарзандлари камлигидан, яна бири ер унумдорлиги пастлигидан шикоят қилди. Ҳасан Басрий уларнинг барчасини кўп истиғфор айтишга буюрди. Шунда Рабийъ ибн Субайх бундан хайрон бўлиб: “Олдингизга одамлар келиб, турли масалада мурожаат қилишди. Бироқ сиз уларнинг ҳаммасига истиғфор айтишни буюрдингиз. Бунинг сабаби нима?” деб сўради. Ҳасан Басрий саволга жавобан юқоридаги оятни ўқиб берди (“Тафсирул Куртубий”; “Тафсирун Насафий”).

Бошқа сурада Худ алайҳиссаломнинг қавмига шундай хитоби келтирилган:

"----- Арабий матн-----"

**“Эй қавмим, Парвардигорингиздан мағфират сўранг, сўнг Унга тавба қилинг. Шунда У Зот устингизга осмондан ёмғир қуйдиради, куч-қувватингизга яна куч-қувват қўшади” (“Худ” сураси, 52-оят).**

Яъни: эй қавмим, ширк амаллардан қайтинг, қилган гуноҳларингиз учун Аллоҳга истиғфор айтинг, ҳақиқий тавба қилинг. Шунда Аллоҳ ризқингизни кенг, ишларингизни осон, хотирингизни жам қилади. Истиғфорда бардавом бўлсангиз устингизга раҳмат ёмғирлари ёғади, куч-қувватингиз ортади, бойлигингиз кўпаяди.

Захҳок айтади: “Од қавмида уч йил кетма-кет қурғоқчилик бўлгач, Худ алайҳиссалом уларга: “Эй қавмим, Парвардигорингиздан мағфират сўранг, сўнг Унга тавба қилинг. Шунда У Зот устингизга осмондан ёмғир қуйдиради, куч-қувватингизга яна куч-қувват қўшади”, деди” (Ибн Асокир ривояти).

Мужоҳид “Қувватингизга қувват қўшади” оятини “Фарзандларингизни янада кўпайтиради” деб тафсир қилган (Ибн Жарир, Ибн Мунзир, Ибн Абу Ҳотим ривояти).

Яна бошқа оятда Худ алайҳиссалом тилидан шундай дейилган:

"----- Арабий матн-----"

**“Парвардигорингиздан мағфират сўранг, сўнг Унинг Ўзига тавба қилинг. Шунда (Аллоҳ) сизларни маълум муддатгача чиройли мато – фойдаланиш билан фойдалантиради, ҳар бир яхшилик**

эгасига яхшилик (яъни, ажр-мукофот) беради. Агар юз ўгирсангиз, у ҳолда мен сизларга улуг кун азоби етишидан қўрқаман” (“Худ” сураси, 3-оят).

Ибн Аббос розияллоху анху “Чиройли мато – фойдаланиш билан фойдалантиради” жумласини “Сизларга Ўз фазлидан ризқ ва фаровонлик беради”, деб тафсир қилган (“Зодул муяссар”).

Бундан чиқди, кўп истиғфор айтган одам ризқи келиши осонлашади, муаммолари ҳал бўлади, хонадонига файз-барака ёғилади.

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ أَكْثَرَ مِنَ الْإِسْتِغْفَارِ جَعَلَ اللَّهُ لَهُ مِنْ كُلِّ فَرْجٍ وَمِنْ كُلِّ ضِيقٍ مَخْرَجًا وَرَزَقَهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَأَحْمَدُ وَالتَّيْمِيُّ وَالْحَاكِمُ.

Абдуллоҳ ибн Аббос розияллоху анху Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи ва салламдан ривоят қилади: “Кимда-ким кўп истиғфор айтса, Аллоҳ ўша (банда) учун ҳар қандай ғам-ташвишдан қутулиш, тангликдан чиқиш йўлини (пайдо) қилади, уни ўзи ўйламаган томондан ризқлантиради” (Абу Довуд, Аҳмад, Табароний, Ҳоким ривояти<sup>16</sup>).

Ҳадисда айтилишича, ким ихлос билан кўп истиғфор айтса, Аллоҳ таоло уни ғам-ташвишдан халос этади, мушкулени осон қилади, ўзи кутмаган томонидан ҳалол, покиза ризқ беради.

Фараз қилинг: бир одам бошига оғир мусибат тушди, қутилмаганда боши берк кўчага кириб қолди. Нима қилишни билмаяпти. Мана шундай пайтда истиғфор асқатади. Банда “Астағфируллоҳ, астағфируллоҳ”, деб Аллоҳга кўп-кўп юкинса, Меҳрибон Парвардигор унга, албатта, ёрдам беради. Аллоҳ неъматларига шукр қилган, Ўзига ҳамду сано, истиғфор айтган бандани қийин дамларда кўмак сиз қолдирмайди.

Тирикчилик масаласида қандайдир муаммога дуч келганда ҳам истиғфор айтилади. Жаъфар Содик шундай деган: “Кимнинг ризқи (келиши) кечикса, истиғфор айтишни кўпайтирсин” (“Ат-табақотул кубро лиш-шаъроний”).

Ойлик маоши кечикаётган, савдосидан барака кўтарилган одам истиғфор айтса, ишлари юришиб кетади. Аллоҳ кўп истиғфор айтган бандани ҳаёлига келмаган томондан ризқлантиради.

Қарзга ботган ёки бировга қарз бериб, пулини ололмай юрган одам ҳам истиғфор билан муродига етади.

Агар оилада нотинчлик бўлса, эр-хотин ўртасида келишмовчилик чиқса ёки фарзандлар итоатсизлик қилса, катталар гапига кирмаса, истиғфор айтилади.

Баъзида инсоннинг моддий ҳолати яхши бўлсаям негидир қалби безовталанаверади: пули бор, ошна-оғайнилари, таниш-билишлари бисёр, негидир қалби нотинч. Мана шундай пайтда истиғфор айтилса, кўнгилдаги ғашлик арийди. Кўп истиғфор айтган инсон ўзини анча енгил ҳис қилади. Чунки ҳар сафар истиғфор айтилганида кўнгилдаги доғлар ювилади, дилхиралик барҳам топади.

Мўмин банда ўз-ўзидан қийинчиликка учрамайди. Бунинг иккита сабаби бор. Биринчиси, Аллоҳ кимни яхши кўрса, мусибат билан синайди. Бу синовга чиройли сабр қилган банда гуноҳлари кечирилади, имони мустаҳкамланади, қалби покланади, мартабаси кўтарилади.

Мўмин киши мусибатга учрашининг иккинчи сабаби гуноҳ-маъсиятдир. Маъсиятга қўл урган мўминнинг гуноҳи кечирилиши, мана шу дунёнинг ўзида жазосини олиб, покланиши учун Аллоҳ унга дард, машаққат, ғам-ташвиш беради. Иккала ҳолатда ҳам мўмин банда чиройли сабр қилади, Аллоҳ таолога такрор-такрор истиғфор айтади, У зотдан гуноҳларини авф этишини сўрайди. Шунда машаққатлардан фориғ бўлади, ажр-савобга эришади, ўзи ўйламаган тарафдан ризқлантирилади.

Юқоридаги битикларни ўқиб, истиғфор ризқ эшикларини очувчи асосий калитлардан бири эканини билдик. Хўш, истиғфор қандай айтилади?

Қуйида суннатда келган истиғфор сийғаларидан (яъни, шаклларида) айримларини келтирамиз:

1.

أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ.

Ўқилиши: “Астағфируллоҳ”.

<sup>16</sup> Баъзи муҳаддислар ривоят санадидаги Ҳакам ибн Мусъаб туфайли бу ҳадисни заиф, дейишган. Аммо Ҳокимга, Аҳмад Муҳаммад Шокирга кўра, бу ҳадис санади саҳиҳ.

Маъноси: “Аллоҳдан (гуноҳларимни) кечиришини сўрайман!”

2.

أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ.

Ўқилиши: “Астағфируллоҳа ва атувбу илайҳ”.

Маъноси: “Аллоҳдан кечирим сўрайман, Унга тавба қиламан!”

Абу Хурайра розияллоҳу анҳу айтади: “Мен Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: “Аллоҳга қасамки, мен бир кунда Аллоҳга етмиш мартадан зиёд истиғфор айтаман, тавба қиламан”, деганларини эшитганман” (Бухорий, Аҳмад ривояти).

3.

أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ.

Ўқилиши: “Астағфируллоҳаллазий лаа илааҳа иллаа ҳувал ҳайюл қойюм, ва атувбу илайҳ”.

Маъноси: “Ундан Ўзга илоҳ йўқ, доим тирик, ҳар нарсага гувоҳ бўлувчи Аллоҳга истиғфор айтаман, тавба қиламан!”

Ривоят қилинишича, ким мана шу лафзлар билан истиғфор айтса, гарчи урушдан қочган бўлсаям, гуноҳлари кечирилади (Абу Довуд, Термизий ривояти. Ҳадис санади саҳиҳ).

4.

رَبِّ اغْفِرْ لِي وَتُبْ عَلَيَّ إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ.

Ўқилиши: “Роббиғфир лий ва туб ʼалай, иннака антат тавваабур роҳийм”.

Маъноси: “Парвардигорим, (гуноҳларимни) кечир, тавбамни қабул эт! Зеро, Сен тавбаларни қабул қилувчи, Мехрибон Зотсан!”

Ривоят қилинишича, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам бир мажлисда мана шу калималар билан юз марта истиғфор айтганлар (Абу Довуд, Термизий ривояти. Ривоят санади саҳиҳ).

5.

اَللّٰهُمَّ مَغْفِرَتُكَ اَوْسَعُ مِنْ دُنُوِيْ وَرَحْمَتُكَ اَرْحٰى عِنْدِيْ مِنْ عَمَلِيْ.

Ўқилиши: “Аллоҳумма мағфиротука авсау мин зунувбий, ва роҳматука аржаа ʼиндий мин ʼамалий”.

Маъноси: “Ё Аллоҳ! Сенинг мағфиратинг гуноҳларимдан кенг, менинг наздимда, раҳматинг амалимдан умидлироқдир”.

Бир киши Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳузурларига келиб: “Оҳ, гуноҳларим! Оҳ, гуноҳларим!” деб икки-уч бор нола чекди. Шунда Пайғамбаримиз алайҳиссалом ҳалиги кишига мана шу тарзда истиғфор айтишни буюрдилар (Ҳоким, Байҳақий ривояти).

6.

اَللّٰهُمَّ اِنِّيْ ظَلَمْتُ نَفْسِيْ ظُلْمًا كَثِيْرًا وَلَا يَغْفِرُ الذُّنُوْبَ اِلَّا اَنْتَ فَاعْفِرْ لِيْ مَغْفِرَةً مِنْ عِنْدِكَ وَارْحَمْنِيْ اِنَّكَ اَنْتَ الْعَفُوْرُ

الرَّحِيْمُ.

Ўқилиши: “Аллоҳумма инний золамту нафсий зулман касийро, ва лаа яғфируз зунувба иллаа ант, фағфир лий мағфиротам мин ʼиндик, варҳамний, иннака антал ғофуврур роҳийм”.

Маъноси: “Ё Аллоҳ! Мен ўзимга жуда кўп зулм қилиб қўйдим! Барча гуноҳларни Ёлғиз Ўзинг кечирасан! Шундай экан, даргоҳингдаги (улуғ) мағфират-ла мени кечир, ҳолимга раҳм айла! Зеро, Сен гуноҳларни кечирувчи раҳмли Зотсан!”

Ривоят қилинишича, Абу Бакр Сиддиқ розияллоҳу анҳу бир куни Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам олдиларига келиб: “Намозда ўқишим учун менга бир дуо ўргатинг!” деб сўради. Шунда Расули акрам алайҳиссалом Абу Бакрга мана шу дуони ўргатдилар (Бухорий ривояти).

## ИСТИҒФОР БАРАКАСИ

(Ибратли ҳикоя)

Бир муслима аёл шундай ҳикоя қилади: “Ёнингда яхши дўстинг бўлишидан, сени яхшиликларга йўллаб туришидан улканроқ саодат бўлмаса керак! Зеро, бундай дўст Аллоҳ таолонинг энг гўзал ҳадясиدير.

Шукр, менинг ҳам яхши кунимда йўлдош, ёмон кунимда дарддош бўладиган дўстларим бор! Улар бераётган энг гўзал совға – борликлари, эзгуликка бошлайдиган насиҳатларидир. Кўнглимга ҳаловат, касб-коримга барака киришига сабаб бўлган маслаҳатни ҳам улардан бири берди: “Ғам-ташвишдан қутулишни, ризкинғиз кенгайишини, фарзандларинғиз кўпайишини, қалб хотиржамлигини истасанғиз, истиғфор айтинг!”

Бошида “Астағфируллоҳ” калимасини айтиш турли гап-сўзларга осонгина букиладиган тилимга оғир келди: тез-тез истиғфордан тўхтар, дил эса уни тасдиқлашга унчалик ҳам шошмасди. Уларни бунга одатлантиришга уринавердим. Неча марта тилимни саркашлик устида “қўлга туширдим”. Бироқ қийинчилик билан бўлса ҳам, бу иккисини бир пайтда истиғфор айттиришга эришдим. Кейин эса ояти карима тасдиғини кўра бошладим: **“Кейин мен: “Парвардигоринғиздан мағфират сўранг. Албатта У ўта мағфиратли Зотдир. (Шунда) У Зот устинғизга осмондан ёмғир қуйдиради, сизларга мол-дунё, бола-чақа билан мадад беради, сизларга боғу бўстонлар, оқар дарёлар (ато) қилади”, дедим”** (“Нух” сураси, 10-12-оятлар).

Бу оятни инкор этмаймиз, ундаги ҳар бир сўз ҳақ эканига шубҳа қилмаймиз. Бироқ Иброҳим алайҳиссалом айтганларидек, қалбимиз қаноат ҳосил қилиши учун унинг тасдиғини ҳаётимизда кўришни хоҳлаймиз. Бинобарин, Халилуллоҳ алайҳиссалом – Аллоҳ таолонинг қайта тирилтиришига шубҳа қилмаганлари ҳолда – бу иш қандай бўлишини кўрсатишни сўрагандилар (Қаранг: “Бақара” сураси, 260-оят).

Иброҳим алайҳиссалом Аллоҳнинг қудрати чексиз эканига, ўликларни тирилтириш Унинг учун қийин эмаслигига ишончи комил бўлатуриб, мазкур саволни беришига боис – жавобини бошқалар ҳам эшитиб баҳраманд бўлишлари эди. Шунингдек, эшитиш билан ҳосил қилинган билимга мушоҳада (кўриш) ҳам қўшилса, инсон қалбидаги таскин, барқарорлик зиёда бўлади. Истиғфор айтиб, унинг тасдиғини кўрарканман, менинг ҳам кўнглимда хотиржамлик ортиб борди, олдин ҳеч тугамасдек туюлган ташвишлар унчалик қўрқитмай қўйди, рўзғоримга барака кирди, ризқ эшиклари кенг очилди.

Шу даражадаки, дугонам иккимиз 72 минг марта истиғфор айтганимиздан кейин моддий неъмат келишига кўникиб қолдим. Навбатдагисини тугатгач, дуо қилдик. Кейин ҳазил аралаш: “Ҳар гал дуодан кейин “кирим” бўларди. Бугун эса маош оладиган кун эмас, мукофот олишга ҳам баҳона йўқ. Энди нима бўларкин?” дедик бир-биримизга. Чунки ҳар гал тасдиғини кўраётганимиз илоҳий ваъданинг бу гал ҳам амалга ошишига имонимиз комил, Аллоҳ таоло натижани гўзал тарзда кўрсатишига маҳтал эдик. Дуодан кейин ярим соат ўтар-ўтмас бир устозимиз йўқладилар, байрамга бир неча кун бор бўлишига қарамай иккимизга “ҳайитлик” улашдилар...

Шугина эмас. Дилда ёруғ умид бор – карами кенг Зот “истиғфор”ларимизни қабул қилиб, билиб-билмай қилган гуноҳларимизни кечириши умиди. Ўзи бу борада ҳам ноумид қилмагай, иншааллоҳ<sup>17</sup>.

## 15-КАЛИТ. “СУБҲААНАЛЛОҲИ ВА БИҲАМДИХ”НИ КўП АЙТИШ

“Субҳааналлоҳи ва биҳамдиҳ” жумласи “Аллоҳ таоло ҳар қандай нуқсон-камчиликдан пок эканини эътироф этаман, Унга ҳамду сано айтаман”, деган маънони англатади. Мазкур тасбеҳ ризқ эшикларини очади.

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ نَوْحًا عَلَيْهِ السَّلَامُ لَمَّا حَضَرَتْهُ الْوَفَاةُ دَعَا ابْنَيْهِ فَقَالَ: إِنِّي قَاصِرٌ عَلَيْكُمَا الْوَصِيَّةَ آمُرُكُمَا بِاثْنَتَيْنِ وَأَنْهَاكُمَا عَنْ اثْنَتَيْنِ أَنْهَاكُمَا عَنِ الشَّرِّ وَالْكَبَرِ وَأَمُرُكُمَا بِإِلَهِ إِلَّا اللَّهُ فَإِنَّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا فِيهِمَا لَوْ وُضِعَتْ فِي كِفَّةِ الْمِيزَانِ وَوُضِعَتْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ فِي الْكِفَّةِ الْأُخْرَى كَانَتْ أَرْجَحَ وَلَوْ أَنَّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ كَانَتَا حَلَقَةً فَوُضِعَتْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ عَلَيْهَا لَقَصَمَتْهَا أَوْ لَقَصَمَتْهَا وَأَمُرُكُمَا بِسُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ فَإِنَّهَا صَلَاةٌ كُلُّ شَيْءٍ وَبِهَا يُرَزَقُ كُلُّ شَيْءٍ. رَوَاهُ أَحْمَدُ وَسَنَدُهُ صَحِيحٌ.

<sup>17</sup> Манба: “Ирфон” тақвимининг 2015-йилги 4-сон.

Абдуллоҳ ибн Амр розияллоҳу анҳу ривоят қилишича, Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам шундай деганлар: **“Нух алайҳиссалом вафоти яқинлашганда икки ўғлини чақириб деди: “Мен иккингишга васият қилмоқчиман. Мен сизларни икки нарсага буюраман, икки нарсдан қайтараман. Сизларни ширкдан, кибрдан қайтараман, “Лаа илааҳа иллаллоҳ”га буюраман. Зеро осмонлар, ер, ундаги бор нарсалар тарозининг бир палласига, “Лаа илааҳа иллаллоҳ” бошқа паллага қўйилса, (имон калимаси) оғир келади. Агар осмонлар, ер бир ҳалқа бўлиб, унга “Лаа илааҳа иллаллоҳ” қўйилса, уни узиб юборади. Мен сизларни “Субҳааналлоҳи ва биҳамдих”(ни кўп айтиш)га буюраман. Зеро, у барча нарсанинг салотидир. У билан барча нарса ризқлантирилади”** (Аҳмад саҳиҳ санад билан ривоят қилган).

Бу ривоятда айтилишича, Нух алайҳиссалом ўғилларини икки нарсдан – ширкдан, кибрдан қайтариб, икки нарсага – “Лаа илааҳа иллаллоҳ”, “Субҳааналлоҳи ва биҳамдих” калималарини кўп айтишга буюрган. Ҳадисда ушбу икки зикр нақадар фазилатли экани айтилмоқда. Жумладан, “Субҳааналлоҳи ва биҳамдих” калимаси инсон боласидан ташқари барча махлуқотлар зикри экани, унинг сабабидан махлуқотлар ризқлантирилиши таъкидланмоқда. Демак, банда юрганда, турганда, бирон иш билан машғул бўлганда мана шу зикрни айтиб юрса, тилидан қўймаса, ризқи келиши осонлашади, устига Аллоҳнинг раҳмати, баракоти ёғилади.

## **16-КАЛИТ. “ЛАА ҲАВЛА ВА ЛАА ҚУВВАТА ИЛЛАА БИЛЛААХ”НИ КЎП АЙТИШ**

“Лаа ҳавла ва лаа қуввата иллаа биллаах” жумласи “Аллоҳдан ўзгада куч-қувват йўқ”, деган маънони англатади. Яъни, зарарни даф этишда, фойдани жалб қилишда Аллоҳнинг ҳифзу ҳимоясидан, қудратидан ўзга куч йўқ. “Лаа ҳавла ва лаа қуввата иллаа биллаах” калимасини айтган одам ғам-ташвишдан, муаммолардан, бўйнидаги қарзлардан қутулиши ҳақида ривоятлар келган.

قَالَ جَعْفَرٌ: أَخْبَرَنِي أَبِي عَنْ جَدِّي أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَنْ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ بِنِعْمَةٍ فَلْيَحْمَدِ اللَّهَ وَمَنْ اسْتَبْطَأَ الرِّزْقَ فَلْيَسْتَغْفِرِ اللَّهَ وَمَنْ حَزَبَهُ أَمْرٌ فَلْيَقُلْ: لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ. رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ فِي شُعَبِ الْإِيمَانِ.

Жаъфар айтади: Менга отам бобомдан хабар беришича, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам шундай деганлар: **“Кимга Аллоҳ бир неъмат берса, Аллоҳга ҳамд айтсин! Кимнинг ризқи кечикса, Аллоҳга истиғфор айтсин! Кимнинг бошига бирон кулфат тушса, “Лаа ҳавла ва лаа қуввата иллаа биллаах” десин!”** (Байҳақий “Шуабул имон”да ривоят қилган).

Қайси банда неъматни қўлга киритса, “Алҳамдулиллаҳ”, десин. Шунда у неъмат давомли бўлади, ҳақи адо қилинади.

Суҳайб ибн Синон розияллоҳу анҳу Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламдан ривоят қилади: “Мўминнинг иши қизиқ. Унинг ҳар бир иши хайрли. Бу нарса фақат мўминга хос. Агар унга хурсандчилик етса, шукр қилади. Бу унинг учун яхшидир. Агар унга бирон мусибат етса, сабр қилади. Бу ҳам унинг учун яхшидир” (Муслим ривояти).

Юқоридаги ҳадисда Аллоҳга ҳамд айтиб юришга тарғиб қилинмоқда: “Кимга Аллоҳ бир неъмат берса, Аллоҳга ҳамд айтсин!” Бир ўйлаб кўрайлик: қайси биримиз Аллоҳнинг неъматига сазовор бўлмаганмиз?! Қайси бир банда ҳар куни, ҳар соатда, ҳар дақиқада Аллоҳнинг неъматларидан фойдаланмайди?!

Биз неъмат деганда, асосан мўмай даромад, чангал-чангал пул, юқори мансаб ва ҳоказоларни тушунамиз. Аслида ҳаётга келишимиз, имонга мушарраф бўлишимиз, ердан, сувдан фойдаланишимиз, ҳаводан нафас олишимиз, баданимиз соғлиги – ҳамма-ҳаммаси Аллоҳнинг неъматларидир.

**“Кимнинг ризқи кечикса, Аллоҳга истиғфор айтсин!”**

Кимнинг ризқида танглик бўлса, ризқи келиши маълум сабаблар билан кечикса, Аллоҳ таолога ихлос билан кўп истиғфор айтсин. Шунда Аллоҳ уни машаққатлардан халос этади, ўйламаган тарафидан ризқлантиради.

**“Кимнинг бошига бирон кулфат тушса, “Лаа ҳавла ва лаа қуввата иллаа биллаах” десин!”**

Кимда-ким мусибатга учраса, иши оғирлашса, машаққатлар гирдобига тушиб қолса, “Лаа ҳавла ва лаа қуввата иллаа биллаах” калимасини кўп такрорласин. Шунда Аллоҳ унга енгиллик беради.

Мазкур калима “Аллоҳдан ўзгада куч-қувват йўқ” маъносини англатади. Мана шу ҳадисга мувофиқ юқоридаги калима маъносини қуйидагича ифодалаш мумкин: “Эй Аллоҳ, Сендан ўзга куч, қувват эгаси йўқ. Бошимга тушган ғам-андуҳларни, муаммоларни кетказишга Қодирсан. Эй Аллоҳ, мени қийинчиликлардан қутқар, нажот бер. Мен фақат Ўзингдан мадад сўрайман!”

Ибн Аббос розияллоҳу анҳу ривоят қилади: “Авф ибн Молик Ашжаий келиб: “Эй Расулуллоҳ, душманлар ўғлимни асир олишди. Онаси ўзини қўярга жой тополмаяпти!” деди. Шунда Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: “Сенга, хотинингга “Лаа ҳавла ва лаа қуввата иллаа биллаах”ни кўп айтишни буюраман”, дедилар. У иккиси мазкур калималарни кўп айтишди. Натижада душман ғофил қолиб, ўғли озод бўлиб қайтди. Устига-устак отаси олдида бир тўда қўйларни хайдаб келди” (Ибн Мардавайҳ ривояти).

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَكْثَرُ مِنْ قَوْلٍ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ فَإِنَّهَا مِنْ كَنْزِ الْجَنَّةِ. قَالَ مَكْحُولٌ: فَمَنْ قَالَ: لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ وَلَا مَنَعَى مِنَ اللَّهِ إِلَّا إِلَيْهِ كَشَفَ عَنْهُ سَبْعِينَ بَابًا مِنَ الضَّرِّ أَذْنَاهُ الْفَقْرُ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ لَيْسَ إِسْنَادُهُ بِمُتَّصِلٍ، مَكْحُولٌ لَمْ يَسْمَعْ مِنْ أَبِي هُرَيْرَةَ.

Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади: “Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам менга: “Лаа ҳавла ва лаа қуввата иллаа биллаах”ни кўп айт. Зеро, у жаннат ҳазинасидандир”, дедилар. Макҳул айтади: “Ким “Лаа ҳавла ва лаа қуввата иллаа биллаах, ва лаа манжаа миналлоҳи иллаа илайҳ”, деса, (Аллоҳ) ундан етмишта ёмонликни кетказади. Уларнинг энг кичиги камбағалликдир” (Термизий ривоят қилган, “Бу ҳадис санади муттасил эмас, Макҳул Абу Ҳурайрадан (ҳадис) эшитмаган”, деб айтган<sup>18</sup>).

“Лаа ҳавла ва лаа қуввата иллаа биллаах” жаннат ҳазинасидир. У охирада соҳибига манфаат етказади.

Макҳулнинг қавлидаги “камбағаллик”дан мурод қалб камбағаллигидир. Чунки бу калимани айтган одам барча ишлар Аллоҳнинг кўлида эканини, Ундан ўзгаси фойда ҳам, зарар ҳам етказолмаслигини, Аллоҳдан бошқалар неъмат беришга ёки тўсишга қодирмаслигини тушуниб етади. Шу билан мусибатга сабр қилади, неъматлар шукрини адо этади, ишини Аллоҳга топширади, тақдирга рози бўлади (Мулла Али Қори, “Мирқотул мафотих”).

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَنْ قَالَ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ كَانَ دَوَاءً مِنْ تِسْعَةِ وَتِسْعِينَ دَاءً أَيْسَرُهَا إِلَهُمُ. رَوَاهُ الْحَاكِمُ وَصَحَّحَهُ وَالطَّبْرَانِيُّ.

Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳу Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламдан ривоят қилади: “Ким “Лаа ҳавла ва лаа қуввата иллаа биллаах”, деса, тўксон тўққиз дардга даво бўлади. Улар ичида энг енгили ғам-ташвишдир” (Ҳоким, Табароний ривояти. Ҳокимга кўра, ҳадис санади саҳиҳ).

Мазкур калима барча қалб касалликларига, ботиний иллатларга – кибр, ужд, махфий ширк, ҳою ҳавас устунлиги, ҳасад кабиларга шифо бўлади. Мана шу маънавий касалликлар ичида энг енгили ғам-ташвишдир. Одам ғуссага ботганида “Лаа ҳавла ва лаа қуввата иллаа биллаах”, деб такрор-такрор айтса, бошига соя солиб турган мусибат булутлари арийди, зулматдан ёруғликка чиқади. Чунки эътиқод мустаҳкамланганидан кейин банда қалби ёришади, кўнглини хижил қилиб турган чигалликлар ечилади, дилида ботиний куч-қувват пайдо бўлади.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ: مَنْ أَلْبَسَهُ اللَّهُ نِعْمَةً فَلْيَكْثِرْ مِنَ الْحَمْدِ لِلَّهِ وَمَنْ كَثُرَتْ ذُنُوبُهُ فَلْيَسْتَغْفِرِ اللَّهَ وَمَنْ أَبْطَأَ رِزْقُهُ فَلْيَكْثِرْ مِنْ قَوْلٍ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ ... رَوَاهُ الطَّبْرَانِيُّ وَسَنَدُهُ ضَعِيفٌ.

<sup>18</sup> Бу ҳадис санади саҳиҳ, фақат Макҳулнинг қавли бундан мустасно. У айтган гап мактуъдир (яъни, кесилиб қолган, орада саҳобий йўқ).

Абу Хурайра розияллоҳу анҳу Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламдан ривоят қилади: “Аллоҳ кимга бир неъмат берган бўлса, Аллоҳга ҳамд айтишни кўпайтирсин! Кимнинг гуноҳлари кўпайиб кетса, Аллоҳга истиғфор айтсин! Кимнинг ризқи кечикса, “Лаа ҳавла ва лаа қуввата иллаа биллаах”ни кўп айтсин!” (Табароний ривояти. Ҳадис санади заиф<sup>19</sup>).

Хуллас, банда бирон мусибатга йўлиққанда, қийин аҳволда қолганда, хусусан қарзга ботганда, ризқи келиши кечикиб, моддий ҳолати оғирлашганда “Лаа ҳавла ва лаа қуввата иллаа биллаах” калимасини такрор-такрор айтса, Аллоҳ унга нажот беради, ташвишлардан халос этади.

## 17-КАЛИТ. КЕНГ РИЗҚ СЎРАБ ДУО ҚИЛИШ

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ عِلْمًا نَافِعًا وَرِزْقًا وَاسِعًا وَعَمَلًا مُتَقَبَّلًا.

Дуо ўқилиши: “Аллоҳумма инний асъалука ʻилман-наафиъаа, ва ризқов-ваасиъаа, ва амалам-мутақоббалаа”.

Дуо таржимаси: “Эй Аллоҳ, Сендан манфаатли илм, кенг ризқ, мақбул амал сўрайман” (Аҳмад – Умму Салама розияллоҳу анҳодан – ривоят қилган. Шуайб Арнаутга кўра, Умму Салама розияллоҳу анҳунинг мавлоси исми маълум эмаслиги сабаб ривоят санади заиф).

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам бомдод намози икки ракат фарзидан кейин мана шу дуони ўқирдилар. Унда ҳар бир мўмин учун муҳим нарсалар сўралади. Жумладан:

“Манфаатли илм”. Бундай илм эгасига дунёда ҳам, охиратда ҳам фойда келтиради, уни хорликдан, залолатдан асрайди, Аллоҳ розилигига эриштиради. Манфаатли илмлар аввалида шаръий илмлар туради.

“Кенг ризқ” банда ризқи баракали, умри фаровон, касб-кори ҳалолдан бўлишидир.

“Мақбул амал” – риё, сумъа, кибрдан холи амал. Бу ерда қалб поклиги, ният холислиги, ихлос, хушў сўралмоқда. Зеро, мазкур сифатлар амаллар қабул бўлишида ўта муҳимдир.

Шунга кўра, дуо маъноси қуйидагича бўлади: Эй Аллоҳ, Сендан дунёда ҳам, охиратда ҳам фойда берадиган илм, кенг ризқ, мазмунли ҳаёт, осуда умр, қолаверса қалбимни риёдан, сумъадан, ўз нафсидан ажабланишдан поклашингни, амалларим холис бўлишини, даргоҳингда бенуксон қабул этишингни сўрайман!

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْهُدَى وَالتُّقَى وَالْعَفَافَ وَالْغِنَى.

Дуо ўқилиши: “Аллоҳумма инний асъалукал ҳудаа ват-туқо вал-ъафаафа вал-ғинаа”.

Дуо таржимаси: “Эй Аллоҳ, Сендан ҳидоят, тақво, иффат, бойлик сўрайман” (Муслим, Термизий, Ибн Можа – Абдуллоҳ ибн Масъуд розияллоҳу анҳудан – ривоят қилган).

Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам бу ерда тўртта муҳим нарсани сўрамоқдалар:

1. “Ҳидоят” – Аллоҳ таоло йўлида бардавом бўлиш. Банда Аллоҳ ҳидоятига эришганидан кейин яна ҳидоят сўраши ҳидоятда собитқадамлик, имондан бенасиб қолмасликни сўрашидир.

2. “Тақво” – Аллоҳ таоло ҳаром қилган нарсалардан ўзини сақлаш. Кўпчилик “тақво” деганда асосан ҳалол лукма ейишни тушунади. Тўғри, лукма ҳалол, покиза бўлиши тақводорлик шарти. Аммо бундан ташқари ғийбат-туҳматдан, ёлғондан йироқ юриш, тилни беҳуда сўзлардан тийиш, кўзни номаҳрамлардан сақлаш ҳам тақво доирасига киради.

3. “Иффат” сўзи тилимизда “қалб поклиги”, “ор-номус”, “хаё” маъносини ифодалайди. Бу сўз аслида “ҳаром сўзлардан, амаллардан сақланиш”; “баъзи мубоҳ ишлардан тийилиш” мазмунига эга.

4. “Бойлик” калимаси аслиятда “ғинаа” деб келтирилган. У “одамлардан беҳожат бўлиш”, “қалб бойлиги – қаноат” маъносини англатади.

Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва саллам бу ҳадис орқали қандай дуо қилишни ўргатмоқдалар. У зот соллаллоҳу алайҳи ва саллам дуони аввал ҳидоятдан бошлардилар. Кейин тақвони, ортидан тақво асоси бўлмиш ҳаромдан сақланишни, охирида қаноат ва бойлик сўрардилар.

اللَّهُمَّ أَصْلَحْ لِي دِينِي وَوَسِّعْ عَلَيَّ فِي ذَاتِي وَبَارِكْ لِي فِي رِزْقِي.

<sup>19</sup> Хайсамий “Мажмауз завоид”да айтишича, ривоят санадида Юнус ибн Тамим бор. У заифдир.

Дуо ўқилиши: “Аллоҳумма аслиҳ лий дийний, ва вассиъ ъалайя фий заатий, ва баарик лий фий ризқий”.

Дуо таржимаси: “Эй Аллоҳ, Ўзинг динимни ислоҳ қил, ўзимда кенглик пайдо қил, ризқимга барака бер” (Аҳмад – Абу Мусо розияллоҳу анҳудан – ривоят қилган. Шуайб Арнаутга кўра, ривоят санади ҳасан лиғайрих).

Дуо изоҳи: “Эй Аллоҳ, Ўзинг имонимни комил, қалбимни пок, саломат қил, амалларимни ихлос билан бажришимга тавфиқ бер, баданимда, нафсимда, хулқимда кенглик пайдо қил, Ўзинг менга берган ризқни баракали қил!”

Дуо қилиш учун қайси вақт қулай? – деган саволга қуйидаги ривоятдан жавоб оламиз.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِذَا مَضَى شَطْرُ اللَّيْلِ أَوْ ثُلُثَاهُ يَنْزِلُ اللَّهُ جَلَّ وَعَلَا إِلَى سَمَاءِ الدُّنْيَا فَيَقُولُ: مَنْ ذَا الَّذِي يَسْأَلُنِي فَأُعْطِيَهُ مَنْ ذَا الَّذِي يَدْعُونِي أَسْتَجِيبُ لَهُ مَنْ ذَا الَّذِي يَسْتَرْزُقُنِي أَرْزُقُهُ مَنْ ذَا الَّذِي يَسْتَغْفِرُنِي أَغْفِرُ لَهُ حَتَّى يَنْفَجَرَ الصُّبْحُ. رَوَاهُ أَحْمَدُ وَابْنُ حِبَّانَ وَاللَّفْظُ لَهُ وَابْنُ أَبِي حَتْمٍ وَسَنَدُهُ حَسَنٌ.

Абу Хурайра розияллоҳу анҳу Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламдан ривоят қилади: “Агар тун ярми ёки учдан икки қисми ўтса, Аллоҳ таоло дунё осмонига тушиб, тонг отгунча: “(Хожатлари раво этилишини) сўровчи борми? Унга (сўрагани) берилади. Дуо қилувчи борми? (Дуоси) ижобат этилади. Истиғфор айтувчи борми? (Гуноҳлари) кечиради”, деб айтади” (Аҳмад, Ибн Ҳиббон, Байҳақий ривояти. Ҳадис лафзи Ибн Ҳиббонга тегишли. Унинг ривояти санади ҳасан).

Демак, саҳар вақтида (яъни, тонг отишига 1-2 соат қолганда) туриб, таҳорат олиб таҳажжуд намози ўқилса, кетидан кўп истиғфор айтилса, ихлос-ла дуолар қилинса, Меҳрибон Аллоҳ банда бошига тушган ташвишларни аритади, гуноҳларини кечиради, хожатларини раво қилади.

Шу ўринда солиҳлар дуосини олиш фазилати ҳақидаги ривоятни кўриб чиқамиз.

عَنْ أُمِّ سُلَيْمٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّهَا قَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ ، أَنَسَ خَادِمُكَ اذْغُ اللَّهُ لَهُ قَالَ: اللَّهُمَّ أَكْثِرْ مَالَهُ وَوَلَدَهُ وَبَارِكْ لَهُ فِيمَا أَعْطَيْتَهُ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

Умму Сулайм розияллоҳу анҳодан ривоят қилинишича, у: “Эй Расулуллоҳ, Анас сизнинг хизматчингиз. Унинг ҳақиға дуо қилинг”, деганида у зот: “Эй Аллоҳ, унинг молини, болаларини кўпайтир, Ўзинг ато этган (неъматларинг)да унга барака бер!” дедилар (Бухорий ривояти).

Умму Сулайм (Саҳла) бинти Милҳон ибн Холид Ансория розияллоҳу анҳо машҳур саҳобия аёллардан, Анас ибн Молик розияллоҳу анҳунинг онасидир.

Онаси Анас ибн Моликни Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам олдиларига олиб бориб: “Эй Расулуллоҳ, Анас энди сизнинг хизматингизда бўлади. Унинг ҳақиға дуо қилинг”, деганида Расулуллоҳ унинг мол-дунёси, фарзандлари кўп бўлишини, кўлидаги неъматларга барака беришини Аллоҳдан сўрадилар.

Бухорий “Ал-адабул муфрад” китобида Анас розияллоҳу анҳудан ривоят қилинишича, Умму Сулайм Набий соллаллоҳу алайҳи ва салламга қарата: “Анас сизнинг кичик хизматчингиз. Унинг ҳақиға дуо қилмайсизми?” деганида Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: “Эй Аллоҳ, унинг молини, болаларини кўпайтир, умрини узун қил, (гуноҳларини) кечир”, деб дуо қилганлар.

Натижада Анас ибн Молик розияллоҳу анҳу беҳисоб бойликка, қўша-қўша ўғил-қизларга эга бўлган. Саҳобалар ичида энг кўп фарзандли киши айнан Анас ибн Молик розияллоҳу анҳу эди. Бу ҳақида унинг ўзи шундай деган: “Аллоҳга қасамки, менинг бойлигим жуда кўп. Болаларим ўзларидан кўпайиб, ҳозир юз нафарга етган” (Муслим ривояти).

Муборак дуо шарофатидан Анас розияллоҳу анҳу касб-корига барака бериб қўйилганди. Абул Олия айтади: “Анасининг бир боғи бор эди, йилига икки марта ҳосил берарди. Ўша боғда бир райҳон бўлиб, ундан мушку анбар ҳиди таралиб турарди” (Термизий ишончли ровийлардан ривоят қилган).

Баъзи уламоларга кўра, ҳақиқага кўп фарзанд сўраб дуо қилиш узоқ умр берилишини сўрашдир. Ҳақиқатан, манбаларда Анас ибн Молик 107 йил умр кўргани айтилган.

Ушбу ҳадисдан маълум бўлади, Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам дуолари сўзсиз ижобат қилинган, шукри адо этиладиган бойлик камбағалликдан афзалдир. Зеро, бойлик фақат фитнадан иборат бўлганида Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам Анас розияллоҳу анҳу ҳақиқага мол-дунё сўраб дуо қилмасдилар.

## ЭЙ ИНСОН!..

Агар тақдирингга бойлик ёзилган бўлса, Аллоҳ уни беради. Агар ёзилмаган бўлса, чет элга бориб пул ишлаганинг, минг ҳаракат қилганинг билан баракаси бўлмайди, топганинг бирпасда ҳавога учиб кетади.

Сен: “Кўп бойлик бер, мол-дунё бер!” деб Яратгандан янаям кўпроқ сўрайсан. Лекин, жуда қалтис нарсасўраяпганингни биласанми? Бир ўйлаб кўр: агар Аллоҳ бойлик берса, уни Раббинг рози бўладиган жойларга сарфлашга кўзинг етадими? Мабодо нафсинг сендан ғолиб келса, бойликларинг ўзингга душман бўлиб, охиратда ҳасрат-надоматга қоласан-ку! Қўлингдан келмайдиган ишни бўйнингга олма. Ундан кўра Аллоҳдан керагини сўра. Эплай олмайдиган ишинг туфайли гуноҳга ботиб нима қиласан?!

## 18-КАЛИТ. КАМБАҒАЛЛИКДАН ПАНОҲ ТИЛАШ

اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ النَّارِ وَمِنْ عَذَابِ النَّارِ وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ الْقَبْرِ وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ الْغَىِّ وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ الْفَقْرِ وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ الْمَسِيحِ الدَّجَالِ.

Дуо ўқилиши: “Аллоҳумма инний аувзу бика мин фитнатин-наари ва мин ғазаабин-наар, ва аувзу бика мин фитнатил қобр, ва аувзу бика мин ғазаабил қобр, ва аувзу бика мин фитнатил гинаа, ва аувзу бика мин фитнатил фақр, ва аувзу бика мин фитнатил масийҳид дажжаал”.

Дуо таржимаси: “Эй Аллоҳ, жаҳаннам фитнаси ва азобидан, қабр фитнаси ва азобидан, бойлик фитнаси, камбағаллик фитнаси, масиҳ дажжол фитнасидан паноҳ беришингни сўрайман” (Бухорий ривояти).

“Фитна” сўзи луғатда “синаш”, “имтиҳон қилиш”, “азоблаш”, “адашиш” “васваса” каби маъноларни англатади.

Жаҳаннам фитнаси – Аллоҳ ҳаром қилган ишларни содир этиб, дўзахда азобланиш.

Қабр фитнаси – қабрда бўладиган турли қийинчиликлар, машаққатлар.

Бойлик фитнаси – инсон қўлидаги мол-давлатга ишониб ғурурга, кибр-ҳавога берилиши, Аллоҳга осий бўлиши.

Камбағаллик фитнаси – қашшоқлик сабаб одамлар назарида хор-зор бўлиш, улардан бирон нарсатама қилиб, хурматини оёқ ости қилиш, жуда ноқулай ҳолатга тушиб қолиш.

Масиҳ дажжол фитнаси қиёмат қоим бўлишидан олдин, дажжол ер юзига чиққанида, бандаларни алдаб, имондан қайтариши, уларни жаҳаннам сари чорлашидир.

اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ زَوَالِ نِعْمَتِكَ وَتَحَوُّلِ عَافِيَتِكَ وَفُجَاءَةِ نَقْمَتِكَ وَجَمِيعِ سَخَطِكَ.

Дуо ўқилиши: “Аллоҳумма инний аувзу бика мин заваали ниъматик, ва таҳаввули аафиятиқ, ва фужжаа-ати ниқматик, ва жамийъи сахотик”.

Дуо таржимаси: “Эй Аллоҳ, (берган) неъматинг завола топиши, офиятинг (нотинчликка) алмашиши, тўсатдан келувчи азобинг, барча ғазабингдан паноҳ беришингни сўрайман” (Муслим, Абу Довуд, Табароний – Абдуллоҳ ибн Умар розияллоҳу анҳудан – ривоят қилган).

Яъни, “Неъматинг завола топишидан...” – Ислом, имон неъматини, менга берган барча неъматларинг барҳам топишидан, улардан айрилиб қолишдан...

“Офиятинг алмашишидан...” – соғлиғим касалликка, тинчлигим нотинчликка, бойлигим камбағалликка алмашишидан...

“Тўсатдан келувчи азобингдан...” – гуноҳлар гирдобига тушиб қолиб, ғазабингга, интиқомингга гирифтор бўлишдан...

“Барча азобингдан...” – Сенинг ғазабингни кўзгайдиган ишлар содир этиб, азобингга йўлиқишдан паноҳ сўрайман!

اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْجُوعِ فَإِنَّهُ يَنْسُ الضَّجِيعُ وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الْخِيَانَةِ فَإِنَّهَا يَنْسُ الْبِطَانَةُ.

Дуо ўқилиши: “Аллоҳумма инний аувзу бика минал жувъ, фаиннаҳув биъсаз-зожийъ, ва аувзу бика минал хиянаҳ, фаиннаҳаа биъсатил битонаҳ”.

Дуо таржимаси: “Эй Аллоҳ, Ўзинг мени очликдан асра. Зеро, у ёмон ёстикдошдир. Мени хиёнатдан асра. Зеро, у энг ёмон ботиний хислатдир” (Абу Довуд, Насойй, Ибн Можа, Ибн Ҳиббон – Абу Ҳурайра розияллоху анҳудан – ривоят қилган. Ривоят санади ҳасан).

Яъни, эй Аллоҳ, Ўзингга бўйсунимизга тўсқинлик қиладиган, касалликка ёки ўлимга сабаб бўладиган очликдан сақла. Чунки, у энг ёмон ҳамроҳдир.

Бундан чиқди, бирон нарсани ният қилмаган ҳолда оч юриш савоб ишлашга етарли эмас. Балки бундай очлик инсон танасини заифлаштиради, мия фаолиятини сусайтиради, салбий хаёллар пайдо қилади.

**“Мени хиёнатдан асра. Зеро, у энг ёмон ботиний хислатдир”.**

Омонатга хиёнат қилиш нифоқ аломатларидандир. Демак, хиёнат, алдов, ёлғон инсон қалбига яширинган энг ёмон иллат экан.

Хуллас, банда туғёнга, манманликка олиб бормайдиган бойлик, фаровон ҳаёт сўраш билан бирга, ибодатига ҳалақит берадиган, соғлиғига салбий таъсир кўрсатадиган, хорликка олиб борадиган камбағалликдан паноҳ сўраши ҳам жоиздир.

## 19-КАЛИТ. ҲАР КЕЧА ВОҚЕА СУРАСИНИ ЎҚИШ

قَالَ الْحَافِظُ ابْنُ عَسَاكِرَ فِي تَرْجَمَةِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ: مَرِضَ عَبْدُ اللَّهِ مَرَضَهُ الَّذِي تُوفِّيَ فِيهِ فَعَادَهُ عُثْمَانُ بْنُ عَفَّانٍ فَقَالَ: مَا تَشْتَكِي ، قَالَ: دُثُوبِي ، قَالَ: فَمَا تَشْتَكِي ، قَالَ: رَحْمَةُ رَبِّي ، قَالَ: أَلَا آمُرُكَ بِطَبِيبٍ ، قَالَ: الطَّبِيبُ أَمْرَضَنِي ، قَالَ: أَلَا آمُرُكَ بِعَطَاءٍ ، قَالَ: لَا حَاجَةَ لِي فِيهِ. قَالَ: يَكُونُ لِبَنَاتِكَ مِنْ بَعْدِكَ ، قَالَ: أَخْشَى عَلَى بَنَاتِي الْفَقْرَ ، إِنِّي أَمَرْتُ بَنَاتِي يَقْرَأْنَ كُلَّ لَيْلَةٍ سُورَةَ الْوَاقِعَةِ ، إِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: مَنْ قَرَأَ سُورَةَ الْوَاقِعَةِ كُلَّ لَيْلَةٍ لَمْ تُصِبْهُ فَاقَةٌ أَبَدًا.

Ҳофиз Ибн Асокир – Абдуллоҳ ибн Масъуд таржимаи ҳолида – шундай деган: “Абдуллоҳ ибн Масъуд вафот этиши арафасида бетоб бўлиб қолди. Усмон ибн Аффон (розияллоху анҳумо) уни кўргани келиб: “Нимадан шикоятинг бор?” деб сўради. Ибн Масъуд: “Гуноҳларимдан”, деди. Усмон ибн Аффон: “Нимани хоҳлайсан?” деб сўради. Ибн Масъуд: “Раббим раҳматини”, деди. Усмон ибн Аффон: “Сенга табиб буюрайми?” деди. Ибн Масъуд: “Табиб мени бетоб қилди”, деб жавоб берди. Усмон ибн Аффон: “У ҳолда сенга ҳадя буюртирайми?” деб сўради. “Унга эҳтиёжим йўқ”, деди Ибн Масъуд. Усмон ибн Аффон: “Сендан кейин қизларингга қолади”, деди. Ибн Масъуд бунга жавобан: “Қизларим камбағал бўлиб қолишларидан кўрқяпсанми? Мен уларга ҳар кеча Воқеа сурасини ўқишни буюрганман. Чунки Расулulloҳ соллаллоху алайхи ва саллам: “Ким ҳар кечада Воқеа сурасини ўқиса, зинҳор қашшоқликка учрамайди”, деганларини эшитганман”, деб жавоб берди<sup>20</sup>.”

Машҳур саҳоба Абдуллоҳ ибн Масъуд розияллоху анҳу вафот этишидан олдин касалликка чалинганди. Усмон ибн Аффон розияллоху анҳу уни кўргани келиб, ҳол-аҳвол сўрагач, Абдуллоҳга қараб:

<sup>20</sup> Бу ривоятни Ибн Касир “Тафсирул қуръонил азим”да, Муҳаммад Али Собуний “Софватут тафосир”да келтирган. Шунингдек, мазкур ривоят машҳур сийрат олими Ибн Асирнинг (яъни, Иззуддин Абулҳасан Жазарийнинг) “Усдул ғоба”, Ибн Касирнинг “Ал-бидоя ван-нихоя”, Кандеҳлавийнинг “Ҳаётус саҳоба” номли китобларидан ўрин олган.

Ибн Асокир китобида Ҳазрат Усмон ибн Аффон – Ибн Масъуд розияллоху анҳумо – зиёратига боргани билан боғлиқ бошқа ривоятлар ҳам келтирилган (Қаранг: Ибн Асокир, “Тариху димашқ”).

“Нимадан шикоятинг бор?” Яъни, сени нима безовта қияпти, нимадан хавотирдасан, деб сўради. Ибн Масъуд унга гуноҳларидан кўриб турганини айтди. Бу, Абдуллоҳ ибн Масъуд розияллоҳу анхунинг ўта такводор, имонда пешқадам кишилардан бўлганини билдиради. Одатда, бемордан “Нима шикоятингиз бор”, деб сўралса, “У ерим оғрияпти, бу ерим оғрияпти”, “Уни егим келяпти, буни егим келяпти”, деб айтади. Аммо Абдуллоҳ ибн Масъуд розияллоҳу анху гуноҳларидан шикоят қилди.

Шикояти фақат гуноҳларидан эканини билган Усмон розияллоҳу анху ундан: “Нимани хоҳлайсан?” деб сўради. Ибн Масъуд беморлигини ҳисобга олиб, нафси нимани истаётганини сўрагани, Абдуллоҳ: “Раббим раҳматини”, деб жавоб берди. Яъни, Раббим Аллоҳ гуноҳларимни кечириб, жаннатга киритишини хоҳлайман.

Бундан маълум бўлади, Абдуллоҳ ибн Масъуд розияллоҳу анху ўлими арафасида хавф ва ражо орасида бўлган – Аллоҳнинг раҳматидан умид қилиб, азобидан кўрққан.

Усмон ибн Аффон розияллоҳу анху: “Сенга табиб буюрайми?” деб сўраганида, Абдуллоҳ инкор этиб, уни Аллоҳ таоло имтиҳон қилаётганини, бунга чиройли сабр этишини айтди.

Ҳамма таклифларини рад этгач, Усмон розияллоҳу анху Ибн Масъуд розияллоҳу анхуга: “У ҳолда сенга ҳадя буюртирайми?” Яъни, сенга совға олиб келишларини амр қилайми, деганида ҳам: “Унга эҳтиёжим йўқ”, деди. Усмон ибн Аффон Абдуллоҳга: “Сенда эҳтиёж бўлмаса, мен берган совғалар қизларингга мулк бўлади”, деганида, Абдуллоҳ ибн Масъуд: “Қизларим камбағал бўлиб қолишидан кўрқяпсанми? Мен уларга ҳар кечада Воқеа сурасини ўқишни буюрганман. Чунки Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: “Ким ҳар кечада Воқеа сурасини ўқиса, зинҳор кашшоклик кўрмайди”, деганларини эшитганман”, деб жавоб берди.

Шу ўринда бир нарсани таъкидлаб ўтамиз: Воқеа сураси хосияти ҳақидаги ривоятлар фазилятли амаллар бобида келтирилади, бироқ санади заиф бўлгани учун қатъий ишонч билан “Воқеа сурасини кечаси ўқиган одам камбағал бўлмас экан”, деб айтилмайди.

وَعَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَنْ قَرَأَ سُورَةَ الْوَاقِعَةِ فِي كُلِّ لَيْلَةٍ لَمْ تُصِبْهُ فَاقَةٌ أَبَدًا. رَوَاهُ أَبُو يَعْلَى وَابْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَزَادَ فِي رِوَايَتِهِ: وَكَانَ ابْنُ مَسْعُودٍ يَأْمُرُ بَنَاتَهُ يَقْرَأْنَ بِهَا كُلَّ لَيْلَةٍ.

Ибн Масъуд розияллоҳу анху Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламдан ривоят қилади: **“Ким ҳар кеча Воқеа сурасини ўқиса, зинҳор камбағалликка учрамайди”** (Абу Яъло, Байҳақий ривояти. Байҳақий ривоятида: “Ибн Масъуд ҳар кеча қизларини Каҳф сурасини ўқишга буюрарди” жумласини зиёда қилган).

Воқеа сураси кенг ризққа сабаб экани ҳақида бошқа ривоятлар ҳам бор. Жумладан, Анас ибн Молик розияллоҳу анху Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламдан ривоят қилади: “Воқеа сураси бойлик (келтирувчи) сурадир. Уни ўқинг, фарзандларингизга ўргатинг” (Ибн Мардавайх ривояти).

Яна Анас ибн Молик розияллоҳу анху Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламдан ривоят қилади: “Аёлларингизга Воқеа сурасини ўргатинглар. Зеро, у бойлик (келтирувчи) сурадир” (Дайламий ривояти).

## “РЎЗҒОРИМГА БАРАКА КИРДИ”

(Ибратли ҳикоя)

Бир биродаримиз шундай ҳикоя қилади: “Етти-саккиз йил олдин (тахминан, 1995-1996-йиллар назарда тутилмоқда) маошга зўр-базўр кун кечириб юрардим. Болаларим ёш, шунинг учун анча қаноатли эди. Аёлим тўқ оилада ўсган бўлса-да, Аллоҳга шукр, унга ҳам қаноат берди. Топган-тутганимни тўтиё библиб, бола-чақа билан хурсандчиликда баҳам кўрар, топмасам, қуруқ нон-сув билан кифояланар, “Уйимиз бугун анбиёлар уйига ўхшади”, деган сўзлар билан пайғамбарларга яқинлик туйиб таскин топардик...

Бир куни юз берган воқеа ҳеч ёдимдан чиқмайди. Кечкурун ишдан қайтапман. Чўнтагимда бор-йўғи иккита уч сўмлик бор. Ўша пайтда олий навли ундан қилинган нон етти сўм, биринчи навлиги олти сўм эди. Аммо олти сўмлик нон кечга қолмай тугарди. “Агар арзон нон тугаган бўлса, бугун нонсиз қоламиз, эй Худо, ризқимиз Сенинг бўйнингда”, деб ёлвораман ичимда. Бир сўм-ярим сўм бирон чўнтагимнинг бурчагида қолиб кетмаганмикан, деб ён-веримни пайпаслайман...

Йўқ, хайрият тугамаган экан, ўша кунги ризқимизга битта нон ёзилган экан, тилло топган боладай, хурсандчилик ила олдим...

Хуллас, шундай кунларнинг бирида бир ҳадис ўқиб қолдим. Унда Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳар кеча Воқеа сурасини ўқиган киши ризқи кенг бўлишини айтган эканлар. Ўша заҳоти туриб, уни тиловат қилдим. Шундан кейин ҳар кеча Воқеа сурасини ўқишга одатландим.

Дунёда Аллоҳнинг Расулидан-да ростгўйроқ ким бор?!

Бир-икки кун ўтиб, қўшимча иш топдим. Хотиним ҳам уйда пишириклар тайёрлай бошлади, кимдир кўрпачасини қавишга олиб чиқди. Тез орада турмушимиз анча яхшиланиб қолди... Воқеа сурасини ҳамон ўқийман<sup>21</sup>.

## 20-КАЛИТ. РИЗҚ ТАЛАБИДА ҲАРАКАТ ҚИЛИШ

Аллоҳ ҳар бир тирик жон ризқини етказиб туради. Лекин бу нарса кишини дангасаликка бошламаслиги керак. Чунки шариатда ризқ талаб қилишга чақирилган, ишёқмасликдан, бировга юк бўлишдан қайтарилган.

Аллоҳ таоло айтади:

"----- Арабий матн-----"

**“У (Аллоҳ) сизлар учун ерни хокисор – бўйсунувчи қилиб қўйган Зотдир. Шундай экан, (ернинг) ҳар томонида юринглар, (Аллоҳнинг) ризқ-рўзидан енглар! Ёлғиз Унинг ҳузурига қайтиш бор”** (*“Мулк” сураси, 15-оят*).

Аллоҳ азза ва жалла бандалар учун ерни сокин қилди, қаттиқ силкиниб устидагиларни ҳалок қилмаслиги учун тоғлар билан мустаҳкамлаб қўйди, ердан сув чиқарди: анҳор, дарё, денгизларни яратди. Тирик мавжудотлар фойдаланиши, одамлар зироатда, чорвачиликда манфаат олишлари учун Аллоҳ шундай қилди. Бундан ташқари, Аллоҳ ерда турфа йўлларни пайдо қилди. “Эй инсонлар, ернинг турли-туман жойларида юринг, ризқ талабида ҳаракат қилинг! Унутманг, қиёмат куни дунёда қилган ҳар бир амалингиз ҳақида ҳисоб бериш учун Аллоҳ ҳузурига қайтасизлар” дея таъкидлайди Парвардигоримиз.

Аллоҳ таоло ерни тошдек қаттиқ қилиб қўймади, юриш осон бўлиши, одамлар ерни кавлаб экин экишлари, бино қуришлари учун майин қилди. Агар ер тош, олтин ёки темир каби бўлганида, ёзда жуда исиб, қишда ҳаддан ташқари совиб кетарди. Шунингдек, ер ўликларни бағрига олиб, атроф-муҳитни мусавффо саклайди, ҳар хил касалликлар тарқалиши олдини олади.

Аллоҳ таоло ҳар бир жонзот ризқини белгилаб қўйгани айтилди. Мавжудотлар ўша ризққа эришиш учун сабабларни ишга соладилар, ризқ излайдилар. Бироқ ризқ топишда ёлғиз ҳаракатнинг ўзи етмайди. Бунда таваккул ҳам шарт. Зеро, ҳаракат билан таваккул бир-бирига мувофиқ нарса. Таваккул – қалб иши, ҳаракат – аъзолар иши. Чунончи, ризқ топишда биринчи галда Аллоҳга таваккул қилинади: ризқ Аллоҳдан эканига имон келтириб, У Зот мададига суянган ҳолда, ишларни енгил қилиши сўралади. Сўнг ризқ излашга ўтилади. Бу иккиси бир-бирига зид эмас. Бири иккинчисиз бўлмайди. Фақат таваккул қилса-ю, интилиш бўлмаса, банда текинхўрга айланиб қолади. Оқибатда қашшоқлашиб, хорликка юз тутаяди, обрў-эътиборидан айрилади. Аксинча, таваккул қилмаса-ю, фақат ҳаракат қилишнинг ўзи билан чекланса, “Ризқ топиш фақат ўзимга боғлиқ. Ўзимни ўзим боқаман. Аллоҳнинг ёрдамига муҳтожмасман”, деб ўйласа, ширк томон кетиб қолади.

Аллоҳ таоло айтади:

"----- Арабий матн-----"

**“Қачон намоз адо этилса, ер (юзи)да тарқалиб, Аллоҳнинг фазлу марҳаматидан (ризқ-рўз) истайверинглар. Аллоҳни кўп зикр қилингларки, шояд нажот топсангиз”** (*“Жумъа” сураси, 10-оят*).

Яъни, жума намози ўқиб бўлингач, ер юзи бўйлаб тарқалинлар, тижорат, касб-кор билан шуғулланиб, ҳожатларингизни раво қилинлар, Аллоҳдан ҳалол ризқ сўранг, олди-сотди пайтида, тирикчилик билан машғул вақтингизда Аллоҳни кўп зикр қилинг. Дунё талабида бўлиб, охирада наф келтирадиган ишлардан чалғиб қолманг. Шояд Аллоҳ розилигини қозонсангиз, улуғ ажр-мукофотларга эришсангиз.

Ривоят қилинишича, Ирок ибн Молик жума намозини ўқиб, ташқарига чиқиб кетарди. Кейин масжид эшиги олдида туриб: “Ё Аллоҳ! Сенинг даъватингга ижобат этдим, фарз қилганинг намозни ўқидим, буюрганингдек ер юзи бўйлаб тарқалдим. Энди менга Ўз фазлингдан ризқ-рўз бер. Зеро, Сен ризқ берувчиларнинг энг яхшисисан!” деб дуо қиларди (Ибн Касир, “Тафсирул қуръонил азим”).

<sup>21</sup> Манба: “Мусулмонлар тақвими”нинг 2003-йилги 1-сони.

Бу ерда қуйидаги жиҳатларга аҳамият бериш зарур:

1. Намоздан кейин кундалик ишлар билан машғул бўлиш, тирикчилик қилиш яхши экани.
2. Тижорат, касб-кор кишини зикрдан тўсиб қўйиши. Ғафлатда қолмаслиги учун Аллоҳни эслашга чақирилмоқда.
3. Турганда, ўтирганда, юрганда, ҳатто ёнбошлаган ҳолда Аллоҳни кўп зикр қилиш бахт-саодатга эришиш воситасидир.

عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُؤْمِنَ الْمُخْتَرِفَ. رَوَاهُ الطَّبْرَانِيُّ وَالْحَكِيمُ التِّرْمِذِيُّ وَالْبَيْهَقِيُّ وَسَنَدُهُ ضَعِيفٌ.

Ибн Умар розияллоҳу анҳу Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламдан ривоят қилади: **“Албатта, Аллоҳ касб-кор қилувчи мўминни яхши кўради”** (Табароний, Ҳаким Термизий, Байҳақий ривояти. Ҳадис санади заиф<sup>22</sup>).

Аллоҳ таоло ўзига ҳақиқий имон келтирган, ризқини ҳалол йўллар билан топадиган, бировга оғирлиги тушмайдиган кишини яхши кўради. Аллоҳ таоло суйган банда бўлиши учун қалбда имон бўлиши керак. Имон барча яхшиликлар бошидир. Имонсиз кимсага бошқа фазилатларнинг тарикча нафи йўқ.

وَعَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: التَّاجِرُ الْجَبَّانُ مَحْرُومٌ وَالتَّاجِرُ الْجَسُورُ مَرْزُوقٌ. رَوَاهُ الْقُضَاعِيُّ فِي مُسْنَدِ الشَّهَابِ بِإِسْنَادٍ حَسَنٍ.

Анас ибн Молик розияллоҳу анҳу Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламдан ривоят қилади: **“Дангаса тижоратчи маҳрум, шижоатли тижоратчи ризқланувчидир”** (Кузоий “Муснадуш шихоб”да ривоят қилган<sup>23</sup>).

Ҳадисдаги “маҳрум бўлиш” ризқдан бутунлай ажраб қолиш эмас. Чунки, ҳар ким имконига қараб иш тутади. Бироқ кишининг ризқ талабидаги ҳолати – ҳаракатчанглиги ёки дангасалиги ризқи кенг ёки тор бўлишига таъсир ўтказиши. Ҳадисда таъкидланганидек, ишёқмас тижоратчи ризқ баракасидан мосуводир. У лаёқатсизлиги туфайли мўмай даромаддан қуруқ қолади. Чапдаст, уddaбурон, изланувчан тижоратчи эсаниятини ҳолис қилиб, яхшиликка интилади, ишларини маромига етказиб бажаради. Ўша иш орқасидан ютуққа эришади. Ҳаракатчан бандани Аллоҳ яхши кўради. Унга осуда турмуш, фаровон ҳаёт беради.

Бир нарсани эслатиб ўтиш лозим: бу ҳадис бутун ҳаётини тирикчиликка бағишлашга, дунёга ташна бўлишга эмас, ризқ талабида ҳаракат қилишга, ўз ишига пишиқ бўлишга чақиради, касб-корни ташлаб қўйиб, ўзгаларга юк бўлишдан қайтаради.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَأَنْ يَأْخُذَ أَحَدُكُمْ حَبْلَهُ فَيَحْتَطِبَ عَلَى ظَهْرِهِ خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَأْتِيَ رَجُلًا فَيَسْأَلَهُ أَعْطَاهُ أَوْ مَنَعَهُ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَالتَّسَائِيُّ وَأَحْمَدُ.

Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинишича, Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам шундай деганлар: **“Нафсим измида бўлган Зотга қасамки, бирингиз арқонини олиб, ўтин териб, уловига юклаб (бозорга олиб бориб сотиши) бир киши олдига тиланчилик қилиб келишидан: унинг бериши ёки ман этишидан яхшироқдир”** (Бухорий, Насоий, Аҳмад ривояти).

Бу ҳадисда тиланчилик билан ўзини хор қилишдан кўра тоққа чикиб, ўтин териб кун кўриш афзаллиги таъкидланмоқда. Тоғ-тошларда юриб, ўтин териб тирикчилик қилиш қийин. Бу жуда сердаромад иш ҳам эмас. Бироқ одамлар эшиги олдида сарғайиб, бирон нарса сўрашдан минг марта яхши. Мана Ислом дини нимага чақиради? Ҳа, шариатимизда иффат, ҳаё улугъ фазилат ҳисобланади, ўз меҳнати, пешона тери билан рўзғор тебратишга тарғиб этилади. Бу ерда енгил-елпи, ҳаром-ҳариш йўллар билан даромад топиш илинжидаги кимсаларга қаттиқ раддия берилмоқда.

<sup>22</sup> Ривоят санадида Осим ибн Убайдуллоҳ бор. У заиф ровий саналади (Ҳайсамий, “Мажмауз завоид”).

<sup>23</sup> Бу ривоятни Жалолиддин Султоний “Жомеул аҳодис”да, Саҳовий “Ал-мақосидул ҳасана”да, Муттақий Ҳиндий “Канзул уммол”да келтирган. Муновий “Файзул кодир”да айтишича, ривоят санади ҳасан.

Хулоса ўрнида амирул мўминин Умар розияллоҳу анҳунинг сўзини келтирамиз: “Сизлардан биронтангиз касб-кор қилмасдан бир жойда ўтириб олиб: “Эй Аллоҳ, менга ризқ бер”, демасин. Чунки, осмондан олтин ёки қумуш ёғилмаслигини яхши биласиз” (Абу Ҳомид Ғаззолий, “Ихёу улумид дин”).

## 21-КАЛИТ. АШУРО КУНИ ОИЛАСИГА КЕНГЛИК ҚИЛИШ

Ашуро – муҳаррам ойининг ўнинчи куни. Ашуро куни оиласига сахийлик қилиш кенг ризққа сабаб экани ҳақида ҳадиси шарифлар келтирилган.

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ وَسَّعَ عَلَى عِيَالِهِ فِي يَوْمٍ عَاشُورَاءَ وَسَّعَ اللَّهُ عَلَيْهِ فِي سَنَتِهِ كُلِّهَا. رَوَاهُ الطَّبْرَانِيُّ فِي الْكَبِيرِ وَالْبَيْهَقِيُّ فِي شُعَبِ الْإِيمَانِ.

Абу Саид Худрий розияллоҳу анҳу Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламдан ривоят қилади: “**Ким Ашуро куни оиласига кенглик қилса, Аллоҳ йил бўйи унга кенглик қилади**” (Табароний “Кабир”да, Байҳақий “Шуабул имон”да ривоят қилган<sup>24</sup>).

Имом Табароний “Кабир”да Абдуллоҳ ибн Масъуд розияллоҳу анҳудан ривоят қилишича, Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам: “Ким Ашуро куни аҳлига кенглик қилса, йил бўйи кенглик (фаровонлик) ичида бўлади”, деб айтганлар<sup>25</sup>.

“Ашуро” сўзи луғатда “муҳаррам ойининг ўнинчи куни” маъносини англатади. Мазкур кун бир неча жиҳатларга кўра фазилатлидир. Бу кунда Аллоҳ таоло Мусо алайҳиссаломни Фиръавн зулмидан халос этган.

Жоҳилият даврида Қурайш мушриклари Ашуро куни рўзасини тутишарди. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳам ушбу кун рўзасини тутганлар. Мадинага келганларидан бир йил ўтиб рамазон рўзаси фарз бўлгач, Ашуро куни рўзасини тутиш ихтиёрийлиги маълум қилинди. Шу зайл бу кун рўза тутиш суннат бўлиб қолди.

Саҳиҳ ҳадисларда айтилишича, Ашуро куни рўзаси ўзидан аввалги йилда қилинган гуноҳларига каффорат бўлади. Бу ҳам ушбу кун нечоғли фазилатли эканини кўрсатади.

Қуйида Ашуро куни аҳлига сахийлик қилиш ҳақидаги бошқа ривоятларни кўриб чиқамиз.

عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ وَسَّعَ عَلَى أَهْلِهِ يَوْمَ عَاشُورَاءَ وَسَّعَ اللَّهُ عَلَى أَهْلِهِ طَوْلَ سَنَتِهِ. رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ فِي شُعَبِ الْإِيمَانِ.

<sup>24</sup> Байҳақий “Шуабул имон”да, Ибн Аъробий “Муъжам”да Абу Саид Худрий розияллоҳу анҳудан бу бобда ҳадис ривоят қилган. Аммо ўша ривоят санадидаги ровийлар Табаронийникидан фарқли.

Нуриддин Али ибн Абу Бакр Ҳайсамий “Мажмауз завоид ва манбаул фавоид”да: “Бу ҳадисни Табароний “Авсат”да ривоят қилган. Унда Муҳаммад ибн Исмоил Жаъфарий бор. Абу Ҳотим уни мункарул ҳадис, деган”, деб айтган.

“Ким Ашуро куни оиласига кенглик қилса, Аллоҳ унга йил бўйи кенглик қилади” ҳадисини Ибн Роҳвайх, Ҳаким Термизий, Табароний, Байҳақий – Абу Саиддан – ривоят қилган. Уни Ибн Адий, Байҳақий, Ибн Ҳиббон “Зуафо”да Ибн Масъуддан ривоят қилган. Уни Ибн Адий, Байҳақий – Абу Ҳурайрадан – ривоят қилган” (Жалолиддин Суютий, “Жомеул аҳодис”).

“Исҳоқ ибн Роҳвайх “Муснад”да шундай деган: “Бизга Абдуллоҳ ибн Нофеъ хабар қилди, менга Айюб ибн Сулаймон ибн Мийноъ бир кишидан, у Абу Саид Худрийдан ҳадис айтди: “Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: “Ким Ашуро куни оиласига кенглик қилса, Аллоҳ унга йил бўйи кенглик қилади”, дедилар”. Буни Байҳақий ривоят қилган.

Ҳофиз Ибн Ҳажар “Амолий”да: “Агар санада айбланган ровий бўлмаганида, бу ҳадис жайид бўларди. Лекин уни Табароний “Авсат”да келтирган ривоят қувватлайди... Абу Ҳотим Жаъфарийни заиф, деган. Унинг шайхини Абу Зуръа заиф, деган. Исноддаги ровийларнинг ҳаммаси маъруф (таниш, маълум) мадиналиклардир”, деган” (Жалолиддин Суютий, “Ал-лаолил маснуа фил аҳодисил мавзуа”).

<sup>25</sup> Сулаймон ибн Солих Хирошийнинг “Аҳодису лаа тасиҳх” номли китобида: “Бу ривоятни Ибн Жавзий “Мавзуот”да келтирган. Унда Ҳайсам ибн Шаддох бор. Укайлий уни мажҳул, ривояти маҳфуз эмас, Расулуллоҳдан муснад ҳадисда собит бўлмаган, деган. Ибн Ҳиббон эса: “Ҳайсам ривоят қилган ҳадисдан ҳужжат олинмайди, деган”, деб айтилган.

Ҳайсамий “Мажмауз завоид”да: “Буни Табароний “Кабир”да ривоят қилган. Унда Ҳайсам ибн Шаддох бор. У жуда заифдир”, деган.

Абдуллоҳ ибн Масъуднинг ҳадисини Байҳақий ҳам “Шуабул имон”да келтирган.

Жобир розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади: “Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: **“Ким Ашуро куни оиласига кенглик қилса, Аллоҳ унинг аҳлига йил бўйи кенглик қилади”**, деганлар” (Байҳақий “Шуабул имон”да ривоят қилган<sup>26</sup>).

Абдурауф Муновийнинг “Файзул кодир” китобида айтилишича, Ашуро куни оиласига сахийлик қилиш баракага, кенг ризққа сабаб бўлади. Суфён ибн Уяйна раҳматуллоҳи алайҳ буни 50 ёки 60 йиллик тажрибада синаб кўрган экан.

قَالَ الْبَيْهَقِيُّ فِي شُعَبِ الْإِيمَانِ: أَخْبَرَنَا أَبُو سَعْدٍ الْمَالِينِيُّ أَنَا أَبُو أَحْمَدُ بْنُ عَلِيٍّ نَا الْحُسَيْنُ بْنُ عَلِيٍّ الْأَهْوَازِيُّ نَا مَعْمَرُ بْنُ سَهْلٍ نَا حَجَّاجُ بْنُ نُصَيْرٍ نَا مُحَمَّدُ بْنُ ذَكْوَانَ عَنْ يَعْلَى بْنِ حَكِيمٍ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَنْ وَسَّعَ عَلَى عِيَالِهِ وَأَهْلِهِ يَوْمَ عَاشُورَاءَ وَسَّعَ اللَّهُ عَلَيْهِ سَائِرَ سَنَتِهِ. قَالَ الْبَيْهَقِيُّ: هَذِهِ الْأَسَانِيدُ وَإِنْ كَانَتْ ضَعِيفَةً فَهِيَ إِذَا ضُمَّمَ بَعْضُهَا إِلَى بَعْضٍ أَخَذَتْ قُوَّةً وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

Байҳақий “Шуабул имон”да шундай деган: “Бизга Абу Саъд Молиний хабар қилди, бизга Абу Аҳмад ибн Али ҳадис айтди, бизга Ҳусайн ибн Али Аҳвоний ҳадис айтди, бизга Маъмар ибн Саҳл ҳадис айтди, бизга Ҳажжож ибн Нусайр ҳадис айтди, бизга Муҳаммад ибн Зақвон Яъло ибн Ҳакимдан, у Сулаймон ибн Абу Абдуллоҳдан, у Абу Ҳурайрадан ҳадис айтди: “Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: **“Ким Ашуро куни оиласига, аҳлига кенглик қилса, Аллоҳ унга йилнинг қолган (кунлар)ида кенглик қилади”**. Байҳақий айтади: “Бу санадлар заиф бўлса-да, бир-бирига қўшилса, қувватли бўлади. Валлоҳу аълам<sup>27</sup>”.

Ашуро куни оиласига кенглик қилиш ҳақидаги ривоятларнинг барчаси заиф бўлса-да, турли йўллар билан нақл қилиниши уларнинг асли борлигини, тўқима эмаслигини кўрсатади.

قَالَ جَابِرُ الصَّحَابِيِّ: جَرَيْنَاهُ فَوَجَدْنَاهُ صَحِيحًا. رَوَاهُ ابْنُ عَبْدِ الْبَرِّ فِي الْإِسْتِذْكَارِ.

Саҳобий Жобир ибн Абдуллоҳ розияллоҳу анҳу: “Биз уни тажрибада синаб кўриб, тўғри эканини билдик”, деган (Ибн Абдулбар “Истизкор”да ривоят қилган).

Бошқа китобларда айтилишича, Жобирдан ташқари Абу Зубайр, Шуъба, Яҳё ибн Саид, Суфён ибн Уяйна каби зотлар ҳам Ашуро куни оиласига кенглик қилиш ризққа барака киритишини тажрибада кўришган (Ибн Абдулбар, “Истизкор”; Абулҳасан Муборакфурий, “Миръотул мафотих шарҳу мишкотил масобиҳ”; Атийя ибн Муҳаммад Солим, “Шарҳу булуғил маром”).

“Ал-мавсуатул фикҳия ал-кувайтия”да: “Баъзи фуқаҳолар Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳу ривоятини далил қилиб, Ашуро куни оиласига кенглик қилиш мустаҳабдир, дейишган. Ибн Уяйна: “Биз буни эллик ёки олтмиш йилдан бери синаб келамиз, фақат яхшилик кўрдик”, деган”, деб айтилган.

<sup>26</sup> Байҳақий ривоят санади билан матнини келтирганидан сўнг ушбу ҳадис заифлигини айтган. Бу, Жалолиддин Суютийнинг “Ал-лаолил маснуа фил аҳодисил мавзуа” китобида ҳам алоҳида таъкидланган. Валиюддин Табризийнинг “Мишкотул масобиҳ” китобига ёзилган “Миръотул мафотих” номли шарҳда бу ривоят изоҳланган. Ўша китобда ҳадис матнидаги фарқлар санаб ўтилган. Жумладан, Байҳақий Жобирдан қилган ривоятда “йил давомида”, Табароний Абу Саиддан қилган ривоятда “йил бўйи”, Хатиб Абдуллоҳ ибн Умардан қилган ривоятда эса “келаси йил бошигача” дейилгани зикр қилинган. Яна бу китобда Ашуро куни оиласига кенглик қилиш тажрибада синалгани, Жобир, Шуъба, Суфён Саврий каби зотлар бу ҳадисга амал қилиб, унинг тўғрилигига амин бўлганлари айтилган (Қаранг: “Миръотул мафотих”).

<sup>27</sup> Абулҳасан Али ибн Муҳаммаднинг “Танзихуш шариятил марфуа” номли китобида Абу Ҳурайра ривояти санадидаги Сулаймон ибн Абу Абдуллоҳнинг ҳоли мажҳул экани айтилган. Аммо бошқа китобларда Сулаймон ибн Абу Абдуллоҳ ўрта тобеинлардан ҳисобланиб, “Сихоҳи ситта” соҳиблари ичидан Абу Довуд ундан ривоят қилгани, уни Ибн Ҳажар мақбул, Заҳабий ишончли ровий санагани келтирилган.

Абу Ҳурайранинг бу бобдаги ривоятини Абу Нуайм Асбаҳоний “Ахбору Асбаҳон”да келтирган. Унинг ривояти санади бошидаги кишилар Байҳақийникидан биров фарқ қилади. Аммо охириги: Ҳажжож ибн Нусайр – Муҳаммад ибн Зақвон – Яъло ибн Ҳаким – Сулаймон ибн Абу Абдуллоҳ – Абу Ҳурайра силсиласи Байҳақийники билан бир хил.

“Ироқий “Амолий” китобида: “Абу Ҳурайранинг ҳадиси бошқа йўллар билан ҳам ривоят қилинган. Уларнинг баъзисини хофиз Ибн Носир саҳих, деган. Уни Ибн Жавзий “Мавзуот”да Сулаймон ибн Абу Абдуллоҳ йўли билан келтирган, Сулаймон мажҳулдир, деган. Аммо Ибн Ҳиббон Сулаймонни ишончли ровийлар қаторида зикр қилган” (Абдурахмон Саҳовий, “Ал-мақосидул ҳасана фи баъни касирим минал аҳодисил муштаҳира алал алсина”).

Хуллас, Муҳаррам ойининг 10-куни оила аъзоларига, қўл остидагиларга ейиш, ичиш, кийим-кечак кабиларда кенглик қилган банда йил бўйи фаровонликка эришади. Бундан келиб чиқади, мўмин-мусулмонлар Ашуро кунининг тўққизинчи, ўнинчи кунлари рўза тутишлари, ўнинчи куни оила бошлиғи ота-онасига, жуфти ҳалолига, фарзандларига, бирон жамоат раҳбари, масъул кишилар хизматчиларга сахийлик кўрсатишлари яхшидир. Бу билан мўминлар ўртасидаги алоқалар мустаҳкамланади, меҳр-муҳаббат ришталари боғланади, саховатпеша инсонлар ризки кенгайди, иши унумли бўлади, дея умид қилинади.

## РИЗҚ ТОРАЙИШИГА САБАБ БЎЛУВЧИ ОМИЛЛАР

Ризқ эшигини очувчи калитлар билан бир қаторда ризқни торайтирадиган, ризқдан баракани кетказадиган омиллар ҳақида ҳам тўхталиб ўтсак, фойдадан холи бўлмайди.

### 1-ОМИЛ. ГУНОҲ-МАЪСИЯТ

Аллоҳ таоло шундай марҳамат қилади:

"----- Арабий матн-----"

**“(Эй инсонлар,) сизларга не бир мусибат етса, ўз қўлларингиз қилган нарса – гуноҳ сабабли (етади). Яна кўп (гуноҳлар жазосини бермасдан) авф этиб юборади”** (*“Шўро” сураси, 30-оят*).

Яъни, бошингизга қандай мусибат ёғилса, молингизга, оила аъзоларингизга ёки танангизга қандай бало-офат келса, қилган гуноҳингиз сабабидан бўлади. Аллоҳнинг раҳмати чексиз. У Зот бандаларини дунёда азоблаган бўлса, охиратда ўша гуноҳ туфайли жазоламайди. Яна кўп гуноҳлар жазосини бермасдан фазл-карами ила кечириб юборади. Агар кечирмаса, инсоният боши балодан чиқмасди. Аллоҳ бандаларга зулм қилишдан покдир. Одамлар фақат ўзларига зулм қилишади.

Мусибатга йўлиққанда, сабрсизлик қилиб: “Эй Худо, нима гуноҳ қилувдим. Нега мени жазолайсан!” деб нола чекадиганлар ҳам йўқ эмас. Аслида, бундай олиб қаралса, ўша одам қандайдир гуноҳ қилган: кимнингдир ҳақини еган, кимнидир ҳақорат қилган, кўнглини огритган, молидан закот чиқармаган, шариат ҳукмларига ҳилоф иш тутган бўлиб чиқади. Айби кўзига кўринмайди, ўзини оппоқ деб билади. Бошига бало ёғилса, “Аллоҳ менга зулм қилди”, деб ўйлайди. Эй инсон! Аллоҳ сенга раҳм қилиб мана шу жазо билан чекланди. Агар хоҳласа, кичик гуноҳлар учун ҳам оғир азобларга гирифтор қилиши мумкин эди.

Гуноҳларни тарк этиш ризқни жалб этади. Зеро, маъсият ботқоғига ботган киши дунё ва охират яхшиликларидан айрилади.

Каломуллоҳда шундай дейилган:

"----- Арабий матн-----"

**“Аллоҳ бир шаҳарни (яъни, Маккани) мисол келтиради: у тинч, сокин (шаҳар) эди, ҳар томондан ризқи бекаму қўст келиб турарди. (Қачон унинг аҳолиси) Аллоҳнинг неъматига ношукрлик қилгач, Аллоҳ (шаҳар аҳолисига) бу “ҳунарлари” сабаб очарчилик, нотинчлик балосини тотдириб қўйди”** (*“Наҳл” сураси, 112-оят*).

Макка аҳли тинч-хотиржам яшарди, ҳеч қанақа душман уларга хавф солмасди. У ерга кирган одам саломат бўларди. Маккада на бир гиёҳ, на бир дарахт ўсарди. Шундай бўлса-да, Меҳрибон Аллоҳ уларга ризқ эшикларини кенг очиб қўйганди, ҳар тарафдан ризқлари мўл-кўл оқиб келарди. Бироқ Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам уларни ҳақ йўлга, ростгўйликка, омонатдорликка, ҳалолликка чақирганларида ҳақдан юз ўгиришди, Аллоҳ берган неъматларга шукр қилишмади, У Зот амридан бўйин товлашди. Оқибатда Аллоҳ улар устидан душманларини ғолиб қилди, очлик мазасини тотдирди. Нонкўрлик оқибатида Макка аҳли бошига қурғоқчилик балоси ёғилди, очарчилик хавф солди.

عَنْ ثَوْبَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ الرَّجُلَ لَيُحْرَمُ الرِّزْقَ بِالدَّنْبِ الَّذِي يُصِيئُهُ وَلَا يُرَدُّ الْقَدَرُ إِلَّا بِالْذُّعَاءِ وَلَا يَزِيدُ فِي الْعُمْرِ إِلَّا الْبُرُ. رَوَاهُ ابْنُ مَاجَهَ وَأَحْمَدُ وَالْحَاكِمُ وَابْنُ جَبَانَ وَاللَّفْظُ لَهُ وَالطَّبْرَانِيُّ وَهَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ.

Савбон розияллоҳу анҳу Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламдан ривоят қилади: “Киши гуноҳлари туфайли ўзига келаётган ризқдан махрум бўлади. Қадарни фақат дуо қайтаради. Умрни фақат яхшилик узайтиради” (Ибн Можа, Аҳмад, Ҳоким, Ибн Ҳиббон, Табароний ривояти. Ривоят лафзи Ибн Ҳиббонга тегишли. Бу – ҳасан ҳадис<sup>28</sup>).

Эслатиб ўтамиз: бу ҳадисдаги “банда”дан мурод “мўмин банда”дир. Зеро, дин-диёнатсиз, бетавфик кимсалар гуноҳга қўл урганлари билан ризқи камайиб қолмайди. Уларга мана шу ўткинчи дунёда жами имкониятлар берилди. Мўмин банда қилган гуноҳига каффорат бўлиши учун бирон мусибатга учрайди, касб-коридан барака кетади.

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ: مَا ظَهَرَ الْعُلُولُ فِي قَوْمٍ قَطُّ إِلَّا أُلْقِيَ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبُ وَلَا فَشَا الزُّنَا فِي قَوْمٍ قَطُّ إِلَّا كَثُرَ فِيهِمُ الْمَوْتُ وَلَا نَقَصَ قَوْمٌ الْمَكْيَالَ وَالْمِيزَانَ إِلَّا قُطِعَ عَنْهُمْ الرِّزْقُ. رَوَاهُ مَالِكٌ فِي الْمَوْطَأِ.

Абдуллоҳ ибн Аббос розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади: “Қайси бир қавм орасида (ўлжа тақсимотидаги) хиёнат пайдо бўлса, уларнинг қалбига қўрқув солинади. Қайси бир қавмда зино тарқалса, улар орасида ўлим кўпаяди. Агар бирон қавм ўлчовдан, тарозидан уриб қолса, улардан ризқ кесилади” (Молик “Муваддаъ”да ривоят қилган<sup>29</sup>).

Омонатга хиёнат қилиш, бузуқ ишларга ружу қўйиш жамиятда тартибсизлик келтириб чиқаради, турли иллатларни авж олдиради. Қолаверса, қайси жойда ўлчовга бепарво бўлинса: метрдан, литрдан, килодан уриб одамлар ҳақи ейилса, ўша ердан кут-барака кўтарилади. Агар тарозида ҳалол бўлинса, Аллоҳ касб-корга, тижорат ишларига ривож беради.

قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: إِنَّ لِلْحَسَنَةِ لَثَوْرًا فِي الْقَلْبِ وَضِيَاءً فِي الْوَجْهِ وَقُوَّةً فِي الْبَدَنِ وَسَعَةً فِي الرِّزْقِ وَمَحَبَّةً فِي قُلُوبِ الْخَلْقِ وَإِنَّ لِلْسَّيِّئَةِ لَطُلْمَةً فِي الْقَلْبِ وَسَوَادًا فِي الْوَجْهِ وَوَهْنًا فِي الْبَدَنِ وَضِيقًا فِي الرِّزْقِ وَبُغْضَةً فِي قُلُوبِ الْخَلْقِ. نَقَلَهُ ابْنُ الْقَيِّمِ فِي الْجَوَابِ الْكَافِي.

Абдуллоҳ ибн Аббос розияллоҳу анҳумо шундай деган: “Савобли ишлар қалбга нур бағишлайди, юзни чароғон этади, танани бақувват қилади, ризқни кенгайтиради, (Аллоҳ тарафидан яратилган) мавжудотлар қалбида муҳаббат уйғотади. Гуноҳлар эса қалбга зулмат олиб киради, юзни қаро қилади, танани заифлаштиради, ризқни камайтиради, мавжудотлар қалбида нафрат уйғотади” (Ибн Қаййим “Ал-жавобул кофий”да нақл қилган).

Яхшилик қилганга нима етсин! Савобли ишлар, хайрли амаллар қалбни ёритади, кўнгилдаги чигилларни ёзади, одамга бир олам қувонч бағишлайди. Яхшилик қиладиган одамнинг юзи нурли бўлади. Кишининг юзи амалларидан дарак бериб туради. Чунки ҳақиқий мўмин инсон юзида имон нури, солиҳ амаллар файзи шундоқ кўриниб туради. Савобли ишлар танани қувватлантиради, соғлиққа фойда беради, рухий ҳолатни яхшилади. Қолаверса, эзгу амаллар ризқни кенгайтиради, баракали қилади. Хайрли ишда бардавом инсон ҳамманинг меҳрини қозонади, ҳурматига сазовор бўлади. Муҳими Аллоҳ таолонинг розилигини топади.

Гуноҳлар эса бунинг акси: маъсиятга ботган одамнинг дили қораяди, қалби тушкунликка учрайди, юзи шувит бўлади, танаси куч-қувватини йўқотади. Осий киши ризқидан барака кетади. Гарчи топиш-тутиши яхши, даромади кўп бўлсаям, топгани яхшиликка буюрмайди, нукул исрофга, ҳаром-ҳаришга ишлатилади. Гуноҳга муккадан кетган, истиғфор айтмайдиган кимсани одамлар ёмон кўради.

## 2-ОМИЛ. ЗИНО, ФАҲШ ИШЛАР

Аллоҳ таоло шундай амр қилган:

"----- Арабий матн-----"

<sup>28</sup> Шуайб Арнаутга кўра, Ибн Ҳиббон келтирган ҳадис ҳасан.

<sup>29</sup> Абдуллоҳ ибн Аббос розияллоҳу анҳунинг бу қавли мавкуф бўлса-да, ҳукми марфуъдир. Чунки у ўз раъйига суяниб гапирмайди (“Шарҳуз зурқоний”).

“Зинога яқинлаша кўрманглар! Чунки у бузуқликдир – энг ёмон йўлдир” (“Исро” сураси, 32-оят).

Эътибор берсангиз, оятда “Зино қилманглар” эмас, “Зинога яқинлашманглар”, дейилмоқда. Бундан чикди, мўмин-мусулмон одам зино қилиш тугул, унинг яқинига ҳам йўламайди, зинога олиб борувчи ишлардан йироқ юради.

Зино – жудаям ёмон иш. Зинога мубтало бўлган жамият аъзолари ҳалокатга учрайди. Насл-насаб бузилиши, турли касалликлар тарқаша, кишилар ўртасида ишончсизлик кайфияти пайдо бўлиши, оилалар бузилиши, аёллар ҳурмати топталишида зинонинг “ўрни” катта. Қолаверса, зино топиш-тутишдан, рўзғордан баракани кетказди, одамни абгор ҳолга солади.

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: الزَّيْنُ يُورِثُ الْفَقْرَ. رَوَاهُ الْفُضَائِيُّ فِي مُسْنَدِ الشَّهَابِ.

Абдуллоҳ ибн Умар розияллоҳу анҳу Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламдан ривоят қилади: “Зино камбағаллик келтиради” (Қузойи “Муснадуш шихоб”да ривоят қилган<sup>30</sup>).

Зинонинг зарари жуда катта. Аввало, зино киши соғлиғига, жисмоний, руҳий ҳолатига салбий таъсир кўрсатади. Шу билан бирга, бузуқлик, фахш ботқоғига ботиш ризқ-насибадан баракани учиради. Хиёнат тўшагида ҳузурланадиган кимса икки дунёдаям бахтли бўлолмайди, руҳий, жисмоний, моддий тарафдан касодга учрайди. Аллоҳ таоло зинокор қалбидан хотиржамликни, касб-коридан баракани олиб қўяди.

### 3-ОМИЛ. ЁЛҒОН ГАПИРИШ

عَنْ حَكِيمِ بْنِ حَزَامٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: الْبَيْعَانِ بِالْخِيَارِ مَا لَمْ يَتَفَرَّقَا أَوْ قَالَ حَتَّى يَتَفَرَّقَا فَإِنْ صَدَقَا وَبَيَّنَّا بُورِكَ لَهُمَا فِي بَيْعِهِمَا وَإِنْ كَتَمَا وَكَذَبَا مُحِقَتْ بَرَكَةُ بَيْعِهِمَا. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَمُسْلِمٌ وَالتِّرْمِذِيُّ وَأَحْمَدُ.

Ҳаким ибн Ҳизом розияллоҳу анҳудан ривоят қилинишича, Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам шундай деганлар: “Сотувчи билан харидор магар (келишув жойидан) йироқлашишмаса, (савдони бузиш) ихтиёри ўзларида (бўлади). Агар улар (молнинг сифатини, баҳосини айтишда) рост гапирса, (молининг нуқсон-камчилигини рўй-рост) баён этса, иккисининг савдосига барака берилади. Агар (молнинг камчилигини) беркитса, алдаса, иккиси савдосидан барака кетади” (Бухорий, Муслим, Термизий, Аҳмад ривояти).

Бозорда савдо қиладиганлар шу ҳадисни беш қўлда билишлари зарур. Чунки тижорат баракаси ҳалолликка, ростгўйликка, омонатдорликка боғлиқ. Рост гапирсангиз, Аллоҳ ишингизга ривож беради. Кўпроқ фойда топиш илинжида харидорларни алдаб, чув туширсангиз, бировнинг ҳақини еб кун кўрсангиз, канча уринманг, бирингиз икки бўлмайди. Алдовнинг умри қисқа, дейди халқимиз. Бир марта алдарсиз, икки марта алдарсиз. Бу қачонгача давом этади? Одамлар бир куни ёлғончилигингизни билиб, ишонмай қўяди, сиздан нарса сотиб олмайди...

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: بُرُّ الْوَالِدَيْنِ يَزِيدُ فِي الْعُمُرِ وَالْكَذِبُ يَنْقُصُ الرِّزْقَ وَالِدُعَاءُ يَرُدُّ الْبَلَاءَ. رَوَاهُ أَبُو الشَّيْخِ الْأَصْبَهَانِيُّ فِي الْفَوَائِدِ.

Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳу Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламдан ривоят қилади: “Ота-онага яхшилик қилиш умрни узайтиради, ёлғон (гап) ризқни камайтиради, дуо балони қайтаради” (Абу Шайх Исфохоний “Фавоид”да ривоят қилган).

Ёлғон гапириш мўминга мутлақо ёт нарса, балки мунофиқ сифатидир. Ёлғончилик, кўзбўямачилик сабаб банда охирати барбод бўлади.

<sup>30</sup> Бу ривоятни Жалолиддин Суютий “Ал-фатҳул кабир”да келтирган.

Киши кўпинча бирон манфаатга эришиш, фойда топиш ёки зарарни даф қилиш учун ёлғон гапиради. Бир қарашда, ёлғон билан мақсадига эришгандек туюлади. Аслида охиратини куйдиради, ризқидан баракани учиради. Зеро, ёлғончилик хиёнатдир. Хиёнат эса камбағалликни етаклаб келади.

Ёлғон билан ишини битириб, ошиғи “олчи” бўлиб юрганларни кўп учратамиз. Улар кўзимизга бой-бадавлат, мазмунли ҳаёт кечираётгандек бўлиб кўриниши мумкин. Аслини олганда турмушларида файз-барака йўқ. Уларнинг ҳолига ҳавас қилиб бўлмайди.

Ҳақиқий мўмин Аллоҳ таоло розилиги учун рост сўзлайди, ёлғондан тийилади. Натижада дунёю охиратда катта ютуқларга эришади.

#### 4-ОМИЛ. КИБР, ҒУРУР, КУФРОНИ НЕЪМАТ

Қуйида қуръоний қиссалардан учтасини келтирамиз. Уларни ўқисак, беҳисоб бойликка эга бўлатуриб, неъматларга ғарқ ҳолда яшаб кибр-ҳаво қилиш, мол-дунёси билан керилиш қандай оқибатларга олиб боришини биламиз.

Аллоҳ таоло айтади:

"----- Арабий матн-----"

**“Албатта, Қорун ўзи Мусо қавмидан эди. Бас, у (қавмдошларига) кибр-ҳаво қилди. Биз унга хазина-дафиналардан калитлари(ни кўтариб юришнинг ўзи) куч-қувват эгалари бўлган бир жамоага ҳам оғирлик қиладиган нарсаларни ато этгандик. Ўшанда қавмдошлари унга: “Ховлиқма. Чунки Аллоҳ ховлиқма кимсаларни суймайди. Аллоҳ сенга ато этган мол-давлат билан (аввало) охират диёри (ободлиги)ни иста, дунёдан бўлган насибангни ҳам унутма. Аллоҳ сенга эҳсон қилгани каби сен ҳам инфоқ-эҳсон қил. Ерда бузғунчилик қилишга уринма. Чунки Аллоҳ бузғунчи кишиларни суймайди”, деганларида, у: “Менга (бор мол-давлатим) фақат ўзимдаги билим туфайли ато этилган”, деди. Ахир у ўзидан аввалги асрлар-авлодлардан ундан кўра қувватлироқ, жамғармаси кўпроқ (қанчадан-қанча) кимсаларни Аллоҳ ҳалок қилганини билмадимиз?! У жиноятчи кимсалардан гуноҳлари ҳақида сўралмас ҳам! Сўнг қавми олдида ясан-тусан қилиб чиққан эди, ҳаёти дунёни истайдиган кимсалар: “Эҳ қани энди бизлар учун ҳам Қорунга ато этилган мол-дунё бўлса?! Ҳақиқатан, у улугъ насиба эгасидир!” дедилар. Илм-маърифат ато этилган кишилар эса: “Ўлим бўлсин сизларга! Имон келтирган, яхши амаллар қилган кишилар учун Аллоҳ берадиган ажр-савоб яхшироқ-ку! Унга фақат сабр-қаноатли кишиларгина эришади”, дедилар. Бас, Биз Қорунни ҳам, унинг ҳовли-жойини ҳам ерга юттирдик. Сўнг унинг учун Аллоҳдан ўзга ёрдам берадиган бирон жамоат бўлмади, унинг ўзи ҳам ғолиблардан бўлмади. Қуни кеча унинг мартабасини орзу қилиб турганлар: “Вожаб! Аллоҳ бандаларидан ўзи хоҳлаган кишилар ризқини кенг қилиб, (Ўзи хоҳлаган бандалар ризқини) танг қилиб берар экан-да?! Агар Аллоҳ бизларга марҳамат қилмаганида бизларни ҳам (ерга) юттирган бўларди. Вожаб! Кофир кимсалар нажот топмас экан-да!” деб қолишди” (“Қасас” сураси, 76-82-оятлар).**

Аллоҳ таоло бойлигига ишониб ғурурга кетган, мўминларга озор берган Қурайш қабиласи киборлари диққатини мол-дунё ўткинчилигига қаратмоқда, имонсиз киши кўлидаги давлат унга зиён етказишига мисол қилиб Қорун қиссасини келтирмоқда.

**“Албатта Қорун ўзи Мусо қавмидан эди. Бас, у (қавмдошларига) кибр-ҳаво қилди. Биз унга хазина-дафиналардан калитлари(ни кўтариб юришнинг ўзи) куч-қувват эгалари бўлган бир жамоага ҳам оғирлик қиладиган нарсаларни ато этгандик. Ўшанда қавмдошлари унга: “Ховлиқма. Чунки Аллоҳ ховлиқма кимсаларни суймайди”, (дедилар)”.**

Қорун Бани Исроил қавмидан эди (Баъзи муфассирлар айтишича, Мусо алайҳиссалом қариндоши бўлган). Аллоҳ унга жуда кўп мол-дунё берган. Хазинаси калитлари оғирлигидан, уни билагги куч-қувватга тўла бир гуруҳ эркаклар ҳам кўтара олмасди. Қорун Парвардигорига шукр қилиш ўрнига туғёнга кетди, манманлик кўчасига кирди, бойлиги билан ғурурланди. Шунда қавми унга:

– Сен бойлигинг билан хурсанд бўлма, манманлик қилма! Чунки Аллоҳ неъматларга шукр қилмайдиган, охиратни унутган мутакаббир, шошқалоқ кишиларни яхши кўрмайди, – дея насиҳат қилди.

Улар яна шундай дейишди: **“Аллоҳ сенга ато этган мол-давлат билан (аввало) охират диёри (ободлиги)ни иста, дунёдан бўлган насибангни ҳам унутма. Аллоҳ сенга эҳсон қилгани каби сен ҳам инфоқ-эҳсон қил. Ерда бузғунчилик қилишга уринма. Чунки Аллоҳ бузғунчи кишиларни суймайди”.**

Яъни, Аллоҳ сенга берган беҳисоб бойликни охиратинг ободлиги учун сарфла, У Зот тоати йўлида бойлигингдан унумли фойдалан. Шу билан бирга, дунёдаги насибангни: ейиш, ичиш, кийиш кабиларни ҳам унутиб қўйма. Зеро, Аллоҳнинг сенда ҳақи бор. Нафсингнинг сенда ҳақи бор. Ҳар бир ҳақдор ҳақини адо эт. Аллоҳ сенга мол-дунё бериб яхшилик қилган. Сен ҳам Аллоҳнинг бандаларига инфоқ-эхсон қилиш билан яхшилик қил. Аммо, мақсадинг Ер юзида бузғунчилик қилиш, Аллоҳ яратган мавжудотларга зарар етказиш бўлмасин. Зеро, Аллоҳ бузғунчи кимсаларни суймайди.

Қорун қавми айтган гапга кирмади, уларнинг насиҳатига зор эмаслигини билдириб: **“Менга (бор мол-давлатим) фақат ўзимдаги билим туфайли ато этилган”**, деди.

Қорун – Аллоҳ уни яхши кўргани учун мол-дунёга эришганини – даъво қилди. Унинг гапига Аллоҳ таоло жавоб тариқасида дейди:

**“Ахир у ўзидан аввалги асрлар-авлодлардан ундан кўра қувватлироқ, жамғармаси кўпроқ (қанчадан-қанча) кимсаларни Аллоҳ ҳалок қилганини билмадими?! У жиноятчи кимсалардан гуноҳлари ҳақида сўралмас ҳам!”**

Қорундан аввал қанчадан-қанча куч-қувват, мол-дунё эгалари ўтмади. Аллоҳ яхши кўргани учун уларга бойлик бергани йўқ. Балки имонсизликлари боис Аллоҳ ўша қавмларни ҳалок этди. Охиратда ношукр кимсалар гуноҳлари ҳақида сўралмай туриб жаҳаннамга улоқтирилади.

**“Сўнг қавми олдига ясан-тусан қилиб чиққан эди, ҳаёти дунёни истайдиган кимсалар: “Эҳ қани энди бизлар учун ҳам Қорунга ато этилган мол-дунё бўлса?! Ҳақиқатан, у улугъ насиба эгасидир!” дедилар”.**

Кунларнинг бирида Қорун қавми олдига чиройли кийимларни кийиб, ясан-тусан қилиб чиқди. Дунё ҳаёти зийнатига ўч кимсалар Қорунга ҳаваслари келиб:

– Эҳ, қани бизларга ҳам Қорунникидек бойлик берилганида... Чиндан ҳам, Қорун ризқли, насибали кишидир! – дейишди.

**“Илм-маърифат ато этилган кишилар эса: “Ўлим бўлсин сизларга! Имон келтирган, яхши амаллар қилган кишилар учун Аллоҳ берадиган ажр-савоб яхшироқ-ку! Унга фақат сабр-қаноатли кишиларгина эришади”, дедилар”.**

Илм соҳиблари ўзларига ҳам худди Қорунникидек бойлик ато этилишини орзу қилиб турганларга қарата:

– Сизларга ҳалокат бўлсин! Нимани хоҳлаяпсизлар ўзи?! Ахир Аллоҳ охират диёрида солих бандалари учун тайёрлаб қўйган мукофоти сизлар кўриб турган мана шу ўткинчи матоҳлардан яхши-ку?! Охират куни жаннатни қўлга киритиш Аллоҳ таолога ибодатда, итоатда сабр қилган кишиларгагина насиб этади, – дедилар.

Шундан сўнг Қоруннинг оқибати қандай бўлгани баён этилади: **“Бас, Биз Қорунни ҳам, унинг ҳовли-жойини ҳам ерга юттирдик. Сўнг унинг учун Аллоҳдан ўзга ёрдам берадиган бирон жамоат бўлмади. Унинг ўзи ҳам ғолиблардан бўлмади”.**

Қорун чиройли кийимларни кийиб, қавми олдига ўзини мағрур тутиб турганида Аллоҳ уни, уй-жойларини ерга юттирди. Қорундан ҳам, ҳовли-жойи, мол-дунёси, хазиналаридан ҳам ном-нишон қолмади. Қорун учун Аллоҳнинг азобидан қутқариб қоладиган биронтаям ёрдамчи топилмади. Шунча бойлиги, хазинаси унга зиғирчаям фойда бергани йўқ.

**“Куни кеча унинг мартабасини орзу қилиб турган кимсалар: “Вожаб! Аллоҳ бандаларидан ўзи хоҳлаган кишилар ризқини кенг қилиб, (Ўзи хоҳлаган бандалар ризқини) танг қилиб берар экан-да?! Агар Аллоҳ бизларга марҳамат қилмаганида бизларни ҳам (Ерга) юттирган бўларди. Вожаб! Кофир кимсалар нажот топмас экан-да!” деб қолдилар”.**

Кечагина Қоруннинг бойлигига, мартабасига ҳавас қилиб турганлар у йўлиққан балони кўзлари билан кўргач:

– Қаранглар, Аллоҳ хоҳлаган бандаси ризқини кенг қилиб, хоҳлаган бандасиникини тор қилиб қўяр экан? Агар Аллоҳнинг марҳамати, лутф-карами бўлмаганида, У Зот бизларга ҳам худди Қорунникидек мол-дунё бериб, сўнг ерга юттириб юборарди. Шубҳасиз, Қорун Раббига кофир бўлди, имон йўлини тутмади. Кофирлар эса Аллоҳнинг азобидан қутулолмайди, охиратда нажот топмайди, – дейишди.

Энди, иккинчи қиссага ўтамыз. Уни ўқиб, мушоҳада қилиб, Од қабиласи нонкўрлиги қай даражада бўлганини билиб оламиз.

Аллоҳ таоло айтади:

"----- Арабий матн-----"

**“Энди Од (қабиласи)га келсак, улар Ер юзида ноҳақ кибр қилдилар, “Куч-қувватда бизлардан зўрроқ ким бор?” дедилар. Ахир улар ўзларини яратган Зот – Аллоҳ куч-қувватда улардан зўрроқ эканини билмадиларми?! Улар Бизнинг оятларимизни инкор қилувчи бўлдилар. Шунда Биз уларга мана шу ҳаёти дунёда хор-расво қилувчи азобни тотдириб қўйиш учун шум кунларда устиларига бир даҳшатли бўрон юбордик. Охират азоби эса янада хор қилувчироқдир. Уларга ёрдам берилмайди” (“Фуссилат” сураси, 15-16-оятлар).**

Од Худ алайҳиссалом қавми бўлиб, Нух алайҳиссалом қавми кучли тўфон балосига йўлиққач, Ер юзида ўринбосар қилиб қўйилганди. Аллоҳ уларга мўл-кўлчилик, куч-қувват, фаровон ҳаёт ато этганди. Аммо улар Парвардигорларига шукр қилиш ўрнига туғёнга кетишди, осий бўлишди, имкониятларини юқори баҳолаб, ғурур билан:

– Куч-қувватда бизга тенг келадигани йўқ! Ҳеч ким бизни ўзига бўйсундиrolмайди. Биронтаси бизга зулм қилолмайди! – дейишди. Лекин Аллоҳ уларни тергаш маъносида қуйидагича жавоб қайтарди:

– Улар кимга қарши адоват қилаётганларини ўйлаб кўрмайдиларми?! Аллоҳ Улуғ Зотдир. У барча нарсани яратган, чексиз куч-қувват Эгасидир. Аллоҳнинг азоби қаттиқ, хоҳлаган бандасини жазолашга Қодир.

Од қавми пайғамбарларга берилган мўъжизалар Аллоҳ тарафидан эканини биларди. Бироқ билиб туриб инкор этарди. Шу сабаб Аллоҳ уларнинг устига тез эсадиган совуқ шамол – шиддатли бўрон юборди. Бу, қилмишларига яраша дунёда тотиб кўришлари учун туширилган азобнинг бир кўриниши эди холос. Бироқ охират азоби бундан ҳам қаттиқроқ, хорликка олиб боровчидир. Улар қиёмат азобидан қутқарувчи бирон ёрдамчи тополмайдилар.

Учинчи қиссада ҳар томонлама неъматларга буркаб қўйилган Сабаъ қабиласи ҳақида сўз боради. Аллоҳ таоло айтади:

"----- Арабий матн-----"

**“Аниқки, Сабаъ (қабиласи) учун ўз масканларида бир аломат бор эди – ўнг томон ҳам, чап томон ҳам боғ бўлиб, (Биз уларга:) “Парвардигорингиз ризкидан баҳраманд бўлинглар, У Зотга шукр қилинглар! (Шаҳрингиз) покиза шаҳар, (Парвардигорингиз) мағфират қилувчи Парвардигордир”, (деган эдик). Бас, улар юз ўгиришгач, устларига тўғон билан (тўсиб қўйилган) селни юбордик, боғларини аччиқ-тахир мевали, юлғунзор, яккам-дуккам бутазор “боғлар”га айлантириб қўйдик. Кофир бўлганликлари сабаб уларни мана шундай жазоладик. Биз фақат кофир кимсаларни жазолаймиз!” (“Сабаъ” сураси, 15-17-оятлар).**

Сабаъ қабиласи Яманда истиқомат қиларди, Од қабиласидек фаровон ҳаёт кечирарди. Водийнинг ўнг ва чап тарафида мевали боғлари бўлиб, ўша водийга бир тўғон бино қилгандилар. Аллоҳ таоло пайғамбарлар юбориб, ризқ-рўзлардан хоҳлаганча фойдаланиб, неъматларига шукр қилиш, Ўзигагина ибодат қилиш лозимлигини билдирди. Яшаб турган шаҳарлари покиза, фаровон шаҳар, ризқ бераётган Парвардигорлари гуноҳларни кечирувчи Зот экани айтилди. Бироқ Сабаъ қабиласи Аллоҳга ибодат қилишдан, неъматлар шукрини адо этишдан бўйин товлади, онкўрлик қилди. Бу қилмишлари жазосиз қолиб кетмади. Аллоҳ улар тиклаган тўғонни вайрон қилди. Натижада сув тошиб, унумдор ерларни, ғарқ пишиб турган меваларни бир зумда пайҳон этди. Улар учун фахр бўлиб турган, кўзларини қувонтираётган хушманзара, сўлим боғлари бир деганда завол топди: мевалари аччиқ, мазасиз қилиб қўйилди, дарахтлари куриб битди.

Берилган неъматларга ношукр бўлганлари учун Аллоҳ Сабаъ қабиласини шундай азоблади. Бу фақат мазкур қабиллага хос эмас. Аллоҳга, У Зот тортиқ этган неъматларга онкўрлик қиладиган кимсалар мана шундай жазога муносибдир.

## 5-ОМИЛ. БАХИЛЛИК

Ҳақдорлар улушини бермаган, зикналиги сабаб оталаридан қолган мевали боғдан айрилган ака-укалар қиссасини қуйида кўриб чиқамиз. Аллоҳ таоло айтади:

"----- Арабий матн-----"

**“Албатта Биз уларни имтиҳон қилдик. Илгари боғ эгаларини ҳам шундай имтиҳон қилгандик. Ўшанда уни эрта тонгда ажратмаган ҳолларида узиб олишга қасам ичгандилар. Улар уйқудаликларида (боғ) устида Парвардигорингиз томонидан бўлган айланувчи бир айланди-ю, у узилгандек бўлиб қолди. (Ака-укалар) эса тонгда туриб: “Агар узмоқчи бўлсангиз зироатгоҳингизга**

юра қолинглар”, (деб) бир-бирларини чақирдилар. Сўнг: “Бугун у (вақтда) устларингизга бирон мискин кириб қолмасин-да, (дейишиб) бир-бирларига пичирлаган ҳолда жўнаб кетдилар. Улар ёмон ният билан қодир бўлган ҳолларида тонг саҳарлаб бордилар. Қачон уни кўришгач, (аввал): “Шакшубҳасиз, биз йўлдан адашиб қолдик”, дедилар. (Сўнг:) “Йўқ, биз маҳрум бўлибмиз!” дедилар. (Шунда) уларнинг энг адолатлиси: “Мен сизларга тасбеҳ айтмайсизларми, демаганмидим?” деганди, улар: “Эй Раббимиз, (Сен ҳар қандай нуқсондан) Поксан. Албатта, биз зулм қилувчи бўлдик”, дедилар. Сўнг бир-бирларига боқиб, маломат қила бошлашди. Улар дедилар: “Эй, ўлим бўлсин бизга! Ҳақиқатан, биз ҳаддан ошувчи бўлдик. Шояд Парвардигоримиз бизга ундан ҳам яхшироғини алмаштириб берса. Биз Ёлғиз Парвардигоримизга рағбат қилувчимиз”. Мана шундай азоб бор. Агар билсалар, охират азоби янада каттароқдир. Албатта, тақводорлар учун Парвардигорлари ҳузурида (ноз-)неъмат боғлари бор” (“Қалам” сураси, 17-34-оятлар).

Қадимда бир солиҳ киши ўтганди. Унинг ҳосилдор боғи бор эди. Ҳосил йиғиб олинадиган пайт келганида ҳалиги киши бева-бечораларни, камбағалларни чақириб, улушларини берарди. Бу билан мол ҳақини адо этарди. Ўша солиҳ киши вафот этгач, боғ унинг ўғилларига мерос бўлиб қолди. Аммо ака-укалар солиҳ отага муносиб ўринбосар бўла олишмади, бахиллик қилишди, камбағалларга ҳосилдан улуш ажратмасликни ўйлашди. Одатга кўра, ҳосилни йиғиш бошланганда меваларни тезроқ узиб олиш пайида бўлишди. Шу мақсадда эртаси кун тонгдаёқ ҳосилни териб олишга қасам ичишди, ўзаро келишиб олишди. Оталари шунча йилдан бери қилиб келган эзгу ишни жинлари суймайди. Тунда ҳаммалари ухлаб ётганларида боғ устидан Аллоҳ таоло юборган нарса бир айланди-ю, боғ мевалари худди узиб олингандек шип-шийдам бўлиб қолди. Эрта тонгда ака-укалар бир-бирларини чақириб:

– Агар ҳосилни териб олмоқчи бўлсангиз, экинзорингизга тезроқ бора қолинг! – деб хитоб қилишди. Улар боғ томон ҳовлиқиб келар эканлар, биров эшитиб қолмаслиги учун пичирлаб гаплашиб, бир-бирларига:

– Бугун боғингизга биронта мискинни йўлатманг! – деб уқтиришди. Уларнинг асосий мақсади мискинларни боққа йўлатмаслик эди.

Ака-укалар боққа яқинлашиб қарасалар, серҳосил боғдан асар ҳам қолмабди. Буни кўриб аввалига:

– Биз йўлдан адашибмиз, бошқа боққа кириб қолибмиз, – дейишди. Лекин бир оз ўтиб, кўрган боғ ўзлариникилигига амин бўлишгач:

– Биз боғимиздан айрилибмиз! – деб нола чекишди. Шунда ака-укалар ичидаги энг ақллиси уларга қарата:

– Мен сизларга “Аллоҳга шукр қилинг, Унга тасбеҳлар айтинг, У Зотдан мағфират сўранг”, демаганмидим?! – деди. Шунда улар қилмишларига пушаймон бўлиб:

– Парвардигоро, Ўзинг нуқсон-камчиликлардан Поксан! Биз мискинлар ҳақини ман этиш билан ўзимизга зулм қилдик, – дейишди. Шундан сўнг бир-бирларини маломат қилишга тушишди, айбни бир-бирига тўнкай бошлашди. Ахири барчалари хатони тан олиб:

– Биз исён қилдик, туғёнга кетдик. Оқибатда бошимизга шундай кўргилик тушди. Энди гуноҳларимизни тан олиб, тавба қилганимиздан сўнг шояд Раббимиз бизга бундан ҳам яхшироқ боғни ато этса. Зеро, биз Аллоҳга рағбат қилувчимиз, Унинг мағфиратидан умидвормиз! – дейишди.

Шундан сўнг Аллоҳ бандаларга хитобан айтади:

– Менинг амримга ҳилоф иш тутган, бахиллик қилган, мискинлар ҳақини поймол этган нобакор кимсалар жазоси шу! Аммо охират азоби дунёниқидан каттиқроқдир. Бироқ буюрганларимни бажарган, ҳаром ишлардан тийилган тақводорлар учун жаннатлар бор. Улар у ерда кўз кўрмаган, кулоқ эшитмаган, инсон ҳаёлига келмаган турли неъматлар билан сийланадилар.

## 6-ОМИЛ. ЗАКОТ БЕРМАСЛИК

Закот молни поклайди, кўпайтиради. Закоти берилмаган мол заволга учрайди, бебарака бўлади. Закотни ман этиш, бойлиги нисобга етса-да, ҳақдорлар улушини чиқармаслик ризқни торайтиради.

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُرَيْدَةَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا مَنَعَ قَوْمَ الزَّكَاةِ إِلَّا ابْتِلَاهُمُ اللَّهُ بِالسِّنِينَ. رَوَاهُ الطَّبْرَانِيُّ فِي الْأَوْسَطِ وَالْبَيْهَقِيُّ فِي شُعَبِ الْإِيمَانِ وَالْحَاكِمُ فِي الْمُسْتَدْرَكِ إِلَّا أَنَّهُ قَالَ: وَلَا مَنَعَ قَوْمَ الزَّكَاةِ إِلَّا حَبَسَ اللَّهُ عَنْهُمْ الْقَطْرَ. قَالَ الْحَاكِمُ: هَذَا الْحَدِيثُ صَحِيحٌ عَلَى شَرْطِ مُسْلِمٍ وَلَمْ يُخْرِجَاهُ.

Бурайда ибн Хусайб розияллоху анхудан ривоят қилинишича, Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи ва саллам шундай деганлар: “Агар қайсидир қавм закотни бермаса, Аллоҳ уларни қурғоқчиликка гирифтор этади” (Табароний “Авсат”да<sup>31</sup>, Байҳақий “Шуабул имон”да, Ҳоким “Мустадрак”да ривоят қилган. Ҳоким ривоятида: “Агар бир қавм закотни бермаса, Аллоҳ улардан ёмғирни ман қилади”, дейилган. Ҳоким: “Бу ҳадис Муслим шартига кўра саҳиҳ, аммо иккиси уни ривоят қилмаган”, деган).

Нима сабабдан “Закот молни поклайди”, дейилади? Чунки мол нисобга етганда унда маълум миқдорда камбағаллар ҳақи бўлади. Агар ўша улуш фақирларга закот сифатида берилса, молда бировнинг ҳақи қолмайди. Бу билан мол покланади, ўсишда давом этади. Агар аксинча бўлса-чи? Камбағаллар ҳақи молга қўшилиб ҳаммасини барбод қилади. Бировнинг ҳақини бермайдиган, фақат ўзини ўйлайдиган бахил кимсалар ҳар хил мусибатларга йўликади. Ушбу ҳадисда айтилишича, закот бермаслик қурғоқчилик, сув танқислиги, ёмғир ёғмаслиги, ризқ-насиба камайиши, очарчилик, яна турли қийинчиликларга сабаб бўлади.

وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: خَمْسٌ بِخَمْسٍ ، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا خَمْسٌ بِخَمْسٍ قَالَ: مَا نَقُضَ قَوْمٌ الْعَهْدَ إِلَّا سُلِّطَ عَلَيْهِمْ عَدُوُّهُمْ وَمَا حَكَمُوا بِغَيْرِ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ إِلَّا فَشَا فِيهِمُ الْفَقْرُ وَلَا ظَهَرَتْ فِيهِمُ الْفَاحِشَةُ إِلَّا فَشَا فِيهِمُ الْمَوْتُ وَلَا طَفَفُوا الْمِكْيَالَ إِلَّا مُنِعُوا التَّبَاتَ وَأُخِذُوا بِالسِّنِينَ وَلَا مَنَعُوا الزَّكَاةَ إِلَّا حُبَسَ عَنْهُمْ الْقَطْرُ. رَوَاهُ الطَّبْرَانِيُّ فِي الْكَبِيرِ.

Ибн Аббос розияллоху анху ривоят қилади: “Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи ва саллам: “Беш нарса сабаб беш нарса (содир) бўлади!” – дедилар. Шунда (одамлар): “Эй Расулуллоҳ, беш нарса сабаб юз берадиган беш нарса нима?” – деб сўрашди. У зот: “Агар бир қавм аҳдни бузса, уларнинг устидан душманлари ғолиб қилинади. Агар улар Аллоҳ туширган нарсадан бошқаси билан ҳукм қилишса, ораларида камбағаллик кенг ёйилади. Агар фахш ишлар очик-ойдин қилинадиган бўлса, ораларида ўлим тарқалади. Агар улар тарозидан уриб қолишса, ўсимликлардан ман қилинадилар, қурғоқчиликка гирифтор бўладилар. Агар закотни беришмаса, улардан ёмғир тўсилади”, дедилар” (Табароний “Кабир”да ривоят қилган<sup>32</sup>).

Бу ҳадисда Аллоҳнинг айтганини қилмаслик оқибати ҳақида сўз кетмокда. Демак, бандалар бошига нима кўргилик тушса, бунга фақат ўзлари қилган гуноҳлар сабаб бўлади. Хусусан, закот берилмаса, ризқ тораяди, бало-офатлар ёғилади. Бу ҳолат турли кўринишда кечади. Масалан, деҳқончиликда қурғоқчилик, чорвачиликда ҳайвонлар ҳалок бўлиши, савдо-сотикда молнинг касодга учраши, ўғриланиши ва ҳоказо.

## 7-ОМИЛ. ТАРОЗИДАН УРИШ

Аллоҳ таоло айтади:

"----- Арабий матн-----"

“Уриб қолувчиларга вайл бўлсин! Улар одамлардан ўлчаб олсалар, кўпайтириб оладилар. Уларга ўлчаб ёки тортиб берсалар, уриб қоладилар. Улар улуғ кунда қайта тирилтирилишларини ўйламайдиларми?! Ўша куни одамлар оламлар Парвардигори (хузури)да тик турадилар” (“Мутаффифин” сураси, 1-6-оятлар).

Аллоҳ таоло одамлар ҳақини ейдиган, тарозидан уриб қоладиган кимсаларни дунё ҳалокатидан, охира азобидан огоҳлантирмокда.

<sup>31</sup> Ҳайсамийга кўра, Табароний ровийлари ишончли кишилардир (“Мажмауз завоид”).

<sup>32</sup> Мунзирий “Ат-тарғиб ват-тарҳиб”да айтишича, Табароний келтирган ривоят санади ҳасанга яқинроқ, унинг гувоҳлари бор.

Тарозидан уриб қолувчилар ўзгалардан нарса тортиб олишса, ҳақларини тўғри ёки кўпайтириб, оғири билан олишади. Агар ўзлари бошқаларга нарса ўлчаб ёки тортиб беришса, бировнинг ҳақидан уриб қолишади. Ахир, улар қиёматда Аллоҳ олдида туриб ҳисоб беришларини ўйламайдиларми?! Агар шу хусусда фикр юритганларида бундай ишга қўл урмас, бировнинг ҳақини емасдилар.

Каъб раҳматуллоҳи алайҳ мазкур оят ҳақида шундай деган: “Бандалар уч юз йил тик оёқда туришади. Уларга ўтириш учун рухсат берилмайди. Мўмин бандага бу фурсат худди бир маҳал фарз намози вақтидек енгил қилинади” (Ибн Мунзир ривояти).

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا نَقَضَ قَوْمٌ الْعَهْدَ إِلَّا سَلَّطَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ عَذْوَهُمْ وَلَا طَفَّقُوا الْكَيْلَ إِلَّا مُنِعُوا النَّبَاتَ وَأُخِذُوا بِالسِّنِينَ. أَخْرَجَهُ ابْنُ مَرْذُوقٍ.

Ибн Аббос розияллоҳу анҳу Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламдан ривоят қилади: “Агар бир қавм аҳдни бузса, Аллоҳ уларнинг устидан душманларини ғолиб қилади. Агар ўлчовдан уриб қолишса, ўсимликлардан ман этилишади, қурғоқчиликка гирифтор бўлишади”, дедилар” (Ибн Мардавайҳ ривояти<sup>33</sup>).

Ибн Можа – Абдуллоҳ ибн Умар розияллоҳу анҳудан – ривоят қилган узун ҳадисда: “... Агар (одамлар) ўлчовдан, тарозидан уриб қолишса, қурғоқчиликка, озуқа танқислигига гирифтор бўлишади...” дейилган.

Бундан чиқди, бировнинг ҳақини ейиш ризқни камайтиради, баракани кетказади, оғир ҳолатларни келтириб чиқаради.

## НЕЪМАТЛАР БАРДАВОМ БЎЛИШИДА МУҲИМ ОМИЛЛАР

Аллоҳ таоло шундай марҳамат қилган:

"----- Арабий матн-----"

“Шунингдек, сизларга барча сўраган нарсаларингиздан ато этди. Агар Аллоҳнинг неъматларини санасангиз, саноғига етолмайсиз. Ҳақиқатан, инсон ўта золим, жуда ношукрдир” (“Иброҳим” сураси, 34-оят).

Аллоҳ таоло бандалари сўраган барча нарсаларни ортиғи билан бериб қўйган. Бу неъматлар ҳисоби йўқ, тури шунчалик кўпки, санаб тугатиб бўлмайди. Одам боласи уларнинг шукрини тўқис адо этишга ожиз. Неъматларни санашга имкон тополмаса, қандай қилиб шукрини адо эта олсин?! Кўз, қулоқ неъмат, ҳид, таъм билиш неъмат, таом, ичимлик неъмат, зилол сув, тоза ҳаво неъмат, имон, ислом неъмат... Буларни санайверсак, охирига етолмаймиз.

Зулм қилиш, куфрони неъмат инсон табиатида бор. У гуноҳ-маъсиятларга журъат этади, Аллоҳдан қўрқмайди, Парвардигори ҳақларини поймол этади, берган неъматларига шукр қилмайди. Ҳатто улар Аллоҳникилигини тан олгиси келмайди. Аллоҳ тавфиқ берганларгина бундан мустаснодир. Шу маънода қуйида неъматлар давомли бўлишида қандай омиллар муҳимлигини кўриб чиқамиз.

### 1-ОМИЛ. НЕЪМАТЛАР ҚАДРИГА ЕТИШ, УЛАРНИ КИЧИК САНАМАСЛИК

عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: دَخَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْبَيْتَ فَرَأَى كِسْرَةَ مُلْقَاءَ فَأَخَذَهَا فَمَسَحَهَا ثُمَّ أَكَلَهَا وَقَالَ: يَا عَائِشَةُ، أَكْرَمِي كَرِيمًا فَإِنَّهَا مَا نَفَرْتُ عَنْ قَوْمٍ قَطُّ فَعَادَتْ إِلَيْهِمْ. رَوَاهُ ابْنُ مَاجَهَ وَالْبَيْهَقِيُّ وَالطَّبْرَانِيُّ وَسَنَدُهُ ضَعِيفٌ.

Оиша розияллоҳу анҳо ривоят қилади: “Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам уйга кирдилар. Шунда кўзлари тўкилган увокка тушди, уни териб олдилар, тозалаб едилар. Кейин: “Карим (сифатли

<sup>33</sup> Бу ривоятни Жалолиддин Суютий “Ад-дуррул мансур”да келтирган.

Аллоҳ таоло берган неъматлар)ни қадрла! Зеро, у (неъматлар) бирон қавмдан олиб қўйилса, қайтиб берилмайди!” дедилар” (Ибн Можжа, Байҳақий, Табароний ривояти. Ривоят санади заиф).

Ҳаким Термизий “Наводирул усул”да ривоят қилган ҳадисда: “Эй Оиша, Аллоҳнинг неъматларига яхши муносабатда бўл! Агар у неъматлар бирон қавмдан олиб қўйилса, камдан-кам ҳолларда қайтиб келади”, дейилган.

Аллоҳ таоло неъматининг катта-кичиги бўлмайди. Барчаси У Зот яхшилиги, лутф-карамидир. Ким неъматларни қадрласа, Аллоҳга шукр қилган бўлади. Ўз навбатида Аллоҳ таоло шокир бандага неъматларни муттасил етказиб туради.

Ноннинг увоғи аслида бутун ноннинг кичик бўлаги. Кўз илғамас ушоқлар йиғилса, бус-бутун нон бўлади. Шунинг учун неъматлар қадрига етайлик, уларни кичик санамайлик.

## 2-ОМИЛ. АЛЛОҲ ЙЎЛИДА ИНФОҚ-ЭҲСОН ҚИЛИШ

Аллоҳ таоло айтади:

"----- Арабий матн-----"

(Эй Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи ва саллам,) айтинг: **“Албатта, Раббим бандаларидан Ўзи хоҳлаган кишилар ризқини кенг қилади, (Ўзи хоҳлаган кишилар ризқини) танг қилади. Сизлар бирон нарсани инфоқ қилсангиз, У Зот унинг ўрнини тўлдиради. У ризқ берувчиларнинг энг яхшисидир”** (“Сабаъ” сураси, 39-оят).

Яъни, эй Муҳаммад (соллаллоҳу алайҳи ва саллам), одамларга айтинг: Аллоҳ бандалари ўртасида ризқларни тақсимлайди. У Ўзи истаган бандалари ризқини маълум ҳикматга кўра кенг қилади, истаган бандаси ризқини тор қилади. Аммо сизлар камбағалликдан кўркманг, Аллоҳ йўлида инфоқ қилиб, бойликларингиз билан У Зотга яқинлашинг. Агар Аллоҳ ризоси учун бирон нарса инфоқ қилсангиз, бунинг эвазига дунёда кўп мол-дунёга, охиратда мислсиз ажр-савобларга эришасиз. Зеро, Аллоҳ энг яхши ризқлантирувчи Зотдир. У сизга ўйламаган тарафингиздан ҳалол ризқ етказди.

Жобир ибн Абдуллоҳ розияллоҳу анҳу Набий соллаллоҳу алайҳи ва салламдан ривоят қилади: “Банда инфоқ қилган ҳар бир нарса ўрнини тўлдириш Аллоҳ зиммасидадир. Фақат бино (қуриш) ёки маъсиятга қилинган сарф-харажат бундан мустасно” (Байҳақий “Шуабул имон”да ривоят қилган).

Зубайр ибн Аввом розияллоҳу анҳу Набий соллаллоҳу алайҳи ва салламдан ривоят қилган ҳадиси қудсийда: “Ризқ эшиги етти осмон устидан очикдир. У Аршгача етиб борган. Ўша эшик туну кун ёпилмайди. Аллоҳ ҳар бир бандага нияти, сарф(-харажат)и, садақа бериши, инфоқ қилишига қараб ўша ризқдан (ерга) туширади. Шундай экан, ким (садақани) кўпайтирса, унга ҳам (ризқи) кўпайтирилади. Ким камайтирса, унга ҳам камайтирилади. Ким (бермасдан, бахиллик қилиб) ушлаб қолса, ундан ҳам (барака, кенг ризқ) ушлаб қолинади”, дейилган (Ҳаким Термизий ривояти).

Аллоҳ таоло айтади:

"----- Арабий матн-----"

**“Аллоҳга қарзи ҳасана берадиган киши борми? У Зот унга бир неча баравар қилиб қайтаради. Зеро, (ризқларни) тор ва кенг қиладиган Аллоҳдир. Унгагина қайтариласизлар”** (“Бақара” сураси, 245-оят).

“Қарзи ҳасана” деганда савоб умидида, кўнгилдан чиқариб бирон нарсани Аллоҳ йўлида садақа қилиш тушунилади.

Аллоҳ таоло бу ерда инфоқ қилишга чақириб, Ўзининг розилиги учун берилган садақани “қарз” деб атамоқда, садақаларни эгаларига кўпайтириб қайтаришни ваъда қилмоқда. Зеро, Аллоҳ Ўзи хоҳлаган банда ризқини кенг қилади, хоҳлаганининг ризқини тор қилади. Шундай экан, камбағал бўлиб қолишдан кўркмай Аллоҳ йўлида садақа бериш, яхшиликлар қилиш керак. Охиратда бандалар Аллоҳ ҳузурига қайтиб борганларида ҳар кимнинг амали ҳисоб қилинади.

Ибн Масъуд розияллоҳу анҳу ривоят қилади: “Аллоҳга қарзи ҳасана берадиган киши борми? ояти нозил бўлганида Абу Дахдох Ансорий: “Эй Расулуллоҳ, Аллоҳ биздан қарз сўраяптими?” деди. У зот: “Ҳа, эй Абу Дахдох”, дедилар. У: “Менга қўлингизни беринг, эй Расулуллоҳ”, деди. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам унга қўлларини бергандилар, у: “Мен мана шу боғимни Раббимга қарз қилиб бердим. Унда олти юзта хурмо дарахти бор”, деди. Ўша пайтда (унинг аёли) Умму Дахдох билан оила аъзолари боғда эдилар. Абу Дахдох келиб: “Эй Умму Дахдох”, деб чақирган эди, аёли: “Лаббай”, деб жавоб берди. У

бўлса: “Боғдан чиқ. Мен уни Раббим азза ва жаллага қарз қилиб бердим”, деди” (Табароний, Ибн Жарир, Байхакий ривояти).

Аллоҳ таоло айтади:

"----- Арабий матн -----"

**“Шайтон сизларни (агар инфоқ-эхсон қилсангиз) камбағал бўлиб қолишингиздан қўрқитади, фахш ишларга буюради. Аллоҳ сизларга Ўз тарафидан мағфират, фазл (бойлик) ваъда қилади. Аллоҳ (фазлу карами) кенг, Билувчидир” (“Бақара” сураси, 268-оят).**

Аллоҳ таоло мўминларни инфоқ-эхсонга буюриб, бахилликдан қайтаргач, улар учун икки чорловчи борлигини баён қилди:

Биринчиси – Раҳмоннинг чорлови. У Зот бандаларни яхшиликка чорлайди, уларга гўзал оқибатларни, гуноҳлар мағфират этилишини, дунёю охиратда барака, ажр-савоблар ваъда қилади.

Иккинчиси – шайтоннинг чорлови. Шайтон одамларни бахилликка чакиради, садақа қилсалар, камбағал бўлиб қолишларини айтиб қўрқитади, бузук йўлларга ундайди.

Ана энди банда кимнинг даъватига жавоб беришни ўзи ҳал қилсин: Аллоҳ таоло чорлаб турган жаннат йўлига ижобат этадими ёки шайтон чакириб турган дўзах йўлигами, танлаб олсин (Шайх Алоуддин Мансур, “Куръони азим тафсири”).

Ибн Аббос розияллоҳу анҳу ушбу оят тафсирида айтади: “Икки нарса Аллоҳдан, яна икки нарса шайтондандир. Шайтон: “Молингни инфоқ қилма, ўзингда ушлаб қол. Унга ўзинг мухтож бўлиб қоласан”, дейди, бандани фахш ишларга буюради. Аллоҳ инфоқ қилган бандага гуноҳларни кечиришни, кенг ризқни ваъда қилади” (Ибн Жарир, Ибн Мунзир, Ибн Абу Ҳотим ривояти).

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَا مِنْ يَوْمٍ يُصْبِحُ الْعِبَادُ فِيهِ إِلَّا مَلَكَانِ يَنْزِلَانِ فَيَقُولُ أَحَدُهُمَا: اللَّهُمَّ أَعْطِ مُنْفِقًا خَلْفًا وَيَقُولُ الْآخَرُ: اللَّهُمَّ أَعْطِ مُمْسِكًا تَلَفًا. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَمُسْلِمٌ وَأَحْمَدُ.

Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳу Набий соллаллоҳу алайҳи ва салламдан ривоят қилади: **“Бандалар тонг оттирадиган кунда икки фаришта тушади. Улардан бири: “Эй Аллоҳ, инфоқ қилган (банданг бойлиги ўрни)ни тўлдир!” дейди. Бошқаси эса: “Эй Аллоҳ, (садақа бермасдан, бойлигини ўзида) ушлаб турган (киши моли)га талофат етказ!” дейди”** (Бухорий, Муслим, Аҳмад ривояти).

Ҳар куни осмондан икки фаришта тушади. Улардан бири: “Эй Аллоҳ, мол-дунёсини Сенинг розилигинг йўлида инфоқ қиладиганлар бойликлари ўрнини тўлдир, уларга кўпайтириб бер”, – деб дуо қилади. Бошқаси эса: “Эй Аллоҳ, бахиллик қилиб бойлигини керакли жойларга сарфламай, ўзида ушлаб турганлар молига нуқсон етказ!” – дейди.

Маълумки, фаришталар Аллоҳ таоло амрини сўзсиз бажаришади. Уларнинг Аллоҳ ҳузуридаги мартабалари юқори, дуоси ижобат бўлишида шубҳа йўқ. Демак, инфоқ қилсам, молим камайиб қолади, деб хавфсирамасдан, ўртача йўлни тутган ҳолда Аллоҳ йўлида сарфлаш лозим. Акс ҳолда, бойлигимизни янада кўпайтириш учун бахиллик қилиб ўзимизда ушлаб тураверсак, унга бирон талофат етиши мумкин. Бундан чиқди, садақа қилсам, молим камайиб қолади эмас, бахиллик қилсам, молимга талофат етади, деган эътиқодда яшаш тўғри бўлади.

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: أَنْفَقَ يَا ابْنَ آدَمَ ، أَنْفَقَ عَلَيْكَ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَمُسْلِمٌ وَأَحْمَدُ.

Яна Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳу Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламдан ривоят қилади: **“Аллоҳ азза ва жалла: “Эй Одам боласи, инфоқ қил. Шунда Мен ҳам сенга инфоқ қиламан”, деб айтади”** (Бухорий, Муслим, Аҳмад ривояти).

Бу ҳадис икки қисмдан иборат. Унинг аввали ҳадиси қудсийдир. Унда холис Аллоҳ йўлида инфоқ қилишга қизиқтирилмоқда. Ҳадис маъноси куйидагича: эй одам боласи, ҳақдор кишиларга, камбағал, мискин, бева-бечораларга садақа қил. Шунда Мен ҳам сенга инфоқ қиламан. Зеро, Менинг фазлим кенг, хазинам битмас-туганмасдир.



зиёда қиламан. Агар неъматларни инкор этиб, онкўрлик қиладиган бўлсангиз, у ҳолда бунинг учун сизларни қаттиқ азоблайман, неъматларни тортиб оламан.

Қатода шундай деган: “Сўраганга бериш, шукр қилганга зиёда қилиш Аллоҳ зиммасидадир. Аллоҳ неъматлар ато қилувчи, шукрли бандаларни яхши кўрувчидир. Шундай экан, берган неъматлари учун У Зотга шукр қилинглари” (Абд ибн Ҳумайд, Ибн Мунзир, Ибн Абу Ҳотим ривояти).

Абу Ҳурайра розияллоҳу анху Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламдан ривоят қилади: “Кимга тўрт нарса берилган бўлса, Аллоҳ тарафидан тўрт нарсадан ман қилинмайди: кимга дуо қилиш берилган бўлса, ижобатдан ман қилинмайди. Аллоҳ таоло айтади: “Менга дуо қилинглари, ижобат этаман”. Кимга истиғфор айтиш берилган бўлса, мағфиратдан ман этилмайди. Аллоҳ таоло айтади: “Раббингизга истиғфор айтинглари. Зеро, У (гуноҳларни) кечирувчи Зотдир”. Кимга шукр (фазилати) берилган бўлса, зиёда қилинишдан тўсилмайди. Аллоҳ айтади: “Агар шукр қилсангизлар, албатта сизларга зиёда қиламан”. Кимга тавба қилиш берилган бўлса, қабулдан тўсилмайди. Аллоҳ: “У Зот бандаларидан тавбани қабул қилади, хатоларни кечиради”, деган” (Ҳаким Термизий “Наводирул усул”да ривоят қилган).

Аллоҳ таоло айтади:

"----- Арабий матн-----"

**“Аллоҳ сизларни ризқда бир-бирингиздан устун қилиб қўйди...”** (“Наҳл” сураси, 71-оят).

Аллоҳ таоло бандаларини ризқ-рўзда бир-биридан афзал қилган: бири бой, бири камбағал, бири хўжайин, бошқаси эса хизматчи. Бу тафовут сабаби нимада? Маълумки, инсонлар кунт-истеъдоди, қобилияти ҳар хил. Шунинг учун ризқда ҳам бир-биридан устун туради. Агар ҳамма бой ёки етакчи бўлса, унда одамлар бир-бирига бўйсунмай қўярди.

Ривоят қилинишича, амирул мўминин Умар ибн Хаттоб розияллоҳу анху Абу Мусо Ашъарий розияллоҳу анхуга: “Дунёда сенга берилган ризққа қаноат қил. Зеро, Раҳмон ризқда бандаларни бир-биридан афзал қилиб қўйган”, деб мактуб йўллаган (Ибн Касир, “Тафсирул қуръонил азим”).

Атрофимизга теранроқ назар ташласак, қизиқ ҳолатни кўрамиз: бир кишида ҳамма нарса бор – бойлиги, фарзандлари бисёр, қўли ҳамма жойга етади, егани олдида, емагани ортида. Лекин шундай бўлсаям ўзига ҳисобсиз неъматлар берилганини ҳис этмайди, худди кўп нарсадан маҳрум одамдек яшайди. Унинг ҳаёти ҳавас қиларлик даражада эмас. Чунки доим қалби ўртаниб, ҳаётдан нолиб юради. Яна бир инсон топгани қорнини тўйдиришга зўрға етади. Унинг оиласи катта, фарзандлари кўп, топганини учма-уч рўзғорга етказди. Шундай бўлсаям худди жуда кўп неъматга эришгандек яшайди, ҳаётдан нолимайди, тақдирдан шикоят қилмайди. Бунинг сири нимадалигини биласизми? Бунинг сири қаноатда. Кимнинг қалби комил имон, қаноат неъматини ила безанган бўлса, унга жуда кўп яхшилик берилибди. Қаноатли инсон охират диёридан олдин, мана шу дунёда ўзини бахтли сезади, ҳеч нарсадан нолимайди, Аллоҳ тақсимлаган ризққа рози бўлади.

Мана бу ҳадисда қаноатли бўлиш йўли ўргатилган.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: **انظُرُوا إِلَى مَنْ هُوَ أَسْفَلَ مِنْكُمْ وَلَا إِلَى مَنْ هُوَ فَوْقَكُمْ فَإِنَّهُ أَجْدَرُ أَنْ لَا تَزْدَرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ.** رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَابْنُ مَاجَةَ وَأَحْمَدُ وَابْنُ حِبَّانَ وَالْبَيْهَقِيُّ وَسَنَدُهُ صَحِيحٌ.

Абу Ҳурайра розияллоҳу анху Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламдан ривоят қилади: **“Ўзингиздан юқоридагиларга эмас, пастдагиларга қаранг. Зеро, бу Аллоҳ сизларга берган неъматларини кам санамаслигингиз учун муносиброкдир”** (Термизий, Ибн Можжа, Аҳмад, Ибн Ҳиббон, Байҳақий ривояти. Ҳадис санади саҳиҳ).

Маълумки, Аллоҳ таоло кимнингдир ризқини кенг, бошқасиники тор қилади. Инсонлар бойлик, мартаба, обрўъ-эътибор, насл-насабда бир-биридан фарқланади. Мана шу фарқ сабаб улар орасида ҳасад, кибр, ғурур, қисматдан нолиш каби нохуш ҳолатлар келиб чиқади. Юқоридаги ҳадисга амал қилинса, инсон қалби хотиржам бўлади. Масалан, сиз жуда бадавлат одамни кўрдингиз. Унинг данғиллама иморати, сердаромад касб-кори, қимматбаҳо улови, қўша-қўша фарзандлари бор, эл ичида ҳурмат-эътибори баланд. Беихтиёр унга ҳавас қиласиз, ўзингизга берилган неъматларни паст санай бошлайсиз, “Уники олдида менга берилгани нима бўпти!.. Аллоҳ мени бу тарафдан қисиб қўйган!..” дейсиз. Иблис васваса қилишни бошлайди, ичингизда бир нарса ғалаён қилади, тинимсиз ишлаб, ҳалиги одамдек яшашни, шоҳона турмуш кечиришни орзулайсиз. Бу ўйлар сизни ғам-ташвишга ботиради, тинчингизни бузади, оромингизни ўғрилайди. Хуллас, юқорига қараб, ўзидаги нарсаларни кам деб билиш мана шунақа оқибатларга олиб

келади. Агар сиз ўзингиздан пастдагиларга: сиздан ночорроқ, хунукроқ, қийинроқ шароитда яшаётган одамларга қарасангиз, сизга жуда кўп неъмат берилганини сезасиз. Уларнинг олдида сиздаги нарсалар кўп туюлади. Ҳақиқатан ҳам шундай. Фақат буни билиш учун юқори дорга осилиш эмас, ўзидан пастдагиларга ибрат назари билан қараш зарур.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِذَا نَظَرَ أَحَدُكُمْ إِلَى مَنْ فَضَّلَ عَلَيْهِ فِي الْمَالِ وَالْخَلْقِ فَلْيَنْظُرْ إِلَى مَنْ هُوَ أَسْفَلَ مِنْهُ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَمُسْلِمٌ وَأَحْمَدُ.

Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳу Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламдан ривоят қилади: “Агар биронтангиз бойликда, тана тузилишида ўзидан афзалроқ (одам)га кўзи тушса, ўша заҳоти ўзидан пастдагиларга қарасин!” (Бухорий, Муслим, Аҳмад ривояти).

Бу ҳадисда мол-дунёда, ташқи кўринишида юқорига эмас, пастга қараш тавсия этилмоқда. Бундан чиқди, илм-маърифатда, одоб-ахлоқда, тақвода юқорига қараш, солиҳ инсонларга ҳавас қилиш, уларга ўхшашга интилиш, гўзал фазилатларни эгаллаш яхши экан.

Ризқ ҳақида одамни кўркувга соладиган маънавий ожизликлардан бири қаноатсизликдир. Кўпчилик яшаш учун керак ҳамма шароити бўлсаям, моддий жиҳатдан бойроқ хонадонларни кўриб, ўзини камситилгандек ҳис этади. Ваҳоланки, бу борада биздан ҳам оғирроқ аҳволда яшайдиганларни кўриб, ҳолимизга шукр қилсак, қўлимиздаги неъматлар янаям кўпайтиради.

#### 4-ОМИЛ. АЛЛОҲ ТАҚСИМЛАГАН РИЗҚҚА РОЗИ БЎЛИШ

عَنْ رَجُلٍ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ اللَّهَ يَبْتَلِي عَبْدَهُ بِمَا أَعْطَاهُ فَمَنْ رَضِيَ بِمَا قَسَمَ اللَّهُ لَهُ بَارَكَ اللَّهُ لَهُ فِيهِ وَوَسَّعَهُ وَمَنْ لَمْ يَرْضَ لَمْ يُبَارَكْ لَهُ. رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالْبَيْهَقِيُّ وَسَنَدُهُ صَحِيحٌ.

Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам саҳобаларидан бир киши айтади: “Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: “Аллоҳ бандасини унга берган (неъматлари) билан имтиҳон қилади. Шундай экан, кимда-ким Аллоҳ тақсимлаган (ризққа) рози бўлса, Аллоҳ унга барака беради, уни кенгайтиради. Ким (қисматдан) норози бўлса, унга барака бермайди”, деганлар (Аҳмад, Байҳақий ривояти. Ҳадис санади саҳиҳ).

Аллоҳ бандасига ризқ бериб синайди. Кимда-ким қисматига ёзилган ризққа рози бўлса, Аллоҳ унинг касб-корига, топиш-тутишига барака беради, ризқини кенгайтиради. Агар бирон кимса пешонасига битилган насибага норози бўлса, тақдирдан нолиса, “Аллоҳ мени кўп нарсадан қисиб қўйган”, деб ножоиз гаплар гапирса, касбига барака берилмайди.

Инсон нафси ҳеч қачон тўймайди. Бир қоп тиллоси бўлса, икки-уч қоп қилишни орзулайди. Ҳою ҳаваслар бандани нотўғри йўлга бошлайди. Қаноат эса унинг касбига барака киритади, қалбини хотиржам қилади, Аллоҳ наздидаги мартабасини кўтаради. Афсуски, ҳаётда шундай одамлар ҳам бор. Уларга турфа неъматлар берилади: даромадли касб-кор, шоҳона ҳаёт, фаровон турмуш, бахтиёр оила... Бироқ улар шунга ҳам қаноат қилишмайди, Аллоҳ берган неъматларни кам санашади, ўзларидан юқоридагиларга қараб, янада бойроқ, янада машҳурроқ бўлишни исташади. Энг ёмони – улар тақдирдан нолишади, Аллоҳ тақсимлаган ризққа кўнишмайди. Аслида банда қўлидаги ризқ-рўзга қаноат қилса, бориға шукр қилиб, ҳалол касб-кор билан шуғулланса, “Алҳамдулиллаҳ, етказганига шукр!” деб оламлар Раббига ҳамду санолар айтса, Аллоҳ унинг топишига барака беради. Барака бу ривож, файз, хотиржамлик дегани. Оила саодатида бараканинг ўрни катта. Чунки қўлида жуда кўп мол-дунё тўпланса ҳам бахтли бўлолмаётганлар етарлича топилади. Қалбда қаноат, қисматдан розилик бўлмаса, Аллоҳ ундай кимсани саодатдан, файз-баракадан маҳрум этади.

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ إِنَّ نَاسًا مِنَ الْأَنْصَارِ سَأَلُوا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَعْطَاهُمْ ثُمَّ سَأَلُوهُ فَأَعْطَاهُمْ ثُمَّ سَأَلُوهُ فَأَعْطَاهُمْ حَتَّى نَفِدَ مَا عِنْدَهُ فَقَالَ: مَا يَكُونُ عِنْدِي مِنْ خَيْرٍ فَلَنْ أَدْخِرَهُ عَنْكُمْ وَمَنْ يَسْتَعْفِفْ يُعِفَّهُ اللَّهُ

وَمَنْ يَسْتَعْنِ يَغْنِهِ اللَّهُ وَمَنْ يَتَصَبَّرْ يُصْبِرْهُ اللَّهُ وَمَا أُعْطِيَ أَحَدٌ عَطَاءً خَيْرًا وَأَوْسَعَ مِنَ الصَّبْرِ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَمُسْلِمٌ وَالتِّرْمِذِيُّ وَالنَّسَائِيُّ وَالْذَاوِيُّ.

Абу Саид розияллоҳу анҳудан ривоят қилинишича, баъзи ансорлар Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламдан нарса сўрашди. У зот уларга бердилар. Сўнг яна сўрашди. У зот яна бердилар. Кейин яна сўрашди. У зот уларга бериб, “Хузуримдаги яхшиликни сизлардан беркитолмайман. Энди ким ўзини (тиланчиликдан) беҳожат тутса, Аллоҳ уни беҳожат қилиб қўяди. Ким ифбатли бўлишга ҳаракат қилса, Аллоҳ уни ифбатли қилиб қўяди. Ким сабр қилишга уринса, Аллоҳ уни сабрли қилади. Бирон кишига сабрдан қўра яхшироқ, кенгроқ неъмат берилмаган”, дедилар (Бухорий, Муслим, Термизий, Насоий, Доримий ривояти).

Бу ҳадис асосан сабр моҳияти ҳақида. Зеро, ризқдаги тангликка чидаш учун ҳам сабр керак. Чунончи, ким турмуш қийинчиликларига сабр қилса, Аллоҳ таоло қалбини қаноат неъматини билан бойитади. Унинг кўзи тўқ, хоотири жам бўлади. Ким ризқдаги тангликка сабр қилмай такдиридан нолиса, Аллоҳ бундай бандани хуш кўрмайди, уни кўп машаққатлар домига солади. Қайси банда тиланчиликдан сақланса, Аллоҳ унинг обрўини сақлайди, ўзини камбағалликдан халос қилади ёки қалбида қаноат, бойлик фазилатини пайдо қилади.

Бу ривоятда нафси сабрга ўргатишга алоҳида урғу берилмоқда. Агар киши сабрга ҳаракат қилса, Аллоҳ уни қўллайди, қалбига сабр фазилатини солади. Қуръони каримда бежизга Аллоҳ сабрлилар билан дейилмаган.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: ... وَمَا فَتَحَ رَجُلٌ بَابَ عَطِيَّةٍ يُرِيدُ بِهَا صَلَةً إِلَّا زَادَهُ اللَّهُ بِهَا كَثْرَةً وَمَا فَتَحَ رَجُلٌ بَابَ مَسْأَلَةٍ يُرِيدُ بِهَا كَثْرَةً إِلَّا زَادَهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ بِهَا قِلَّةً. رَوَاهُ أَحْمَدُ وَسَنَدُهُ حَسَنٌ لِعَيْزِهِ.

Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинишича, Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам шундай деганлар: “... Агар бир киши (ўзаро алоқаларни) боғлаш мақсадида ҳадя эшигини очса, Аллоҳ уни зиёда қилади. Агар бир киши (мол-дунёсини яна) кўпайтириш ниятида тиланчилик эшигини очса, Аллоҳ азза ва жалла уни камайтиради” (Аҳмад ривояти. Ҳадис санади ҳасан лигайриҳ).

Бундан чикди, орадаги алоқаларни яхшилаш, меҳр-оқибатни мустаҳкамлаш учун берилган садақалар, эҳсонлар ўрни ортиғи билан тўлдирилади. Инфоқ билан молга барака киради. Агар одам ношукр бўлса, бориға қаноат қилмаса, қўлидаги давлатни яна кўпайтириш илинжида тиланчилик қилса, Аллоҳ унинг рўзғоридан баракани олиб қўяди, қашшоқликка гирифтор этади.

## 5-ОМИЛ. “МАО ШАА-АЛЛОҲУ ЛАА ҚУВВАТА ИЛЛАА БИЛЛАХ”НИ КЎП АЙТИШ

Каломи мажидда солиҳ банда тилидан шундай дейилган:

“----- Арабий матн-----”

“Сен боғингга кирган пайтингда: “Аллоҳ хоҳлаган нарасигина (бўлади). Бор куч-қувват Аллоҳга хос”, десанг эди! Агар сен мени мол-давлат, бола-чақа жихатидан ўзингдан камроқ деб билсанг, шояд Раббим менга сенинг боғингдан яхшироқ (бир боғ) ато этар” (“Каҳф” сураси, 39-40-оятлар).

Оят таржимасида “Аллоҳ хоҳлаган нарасигина (бўлади). Бор куч-қувват Аллоҳга хос” деб ифодаланган жумла арабча матнда “Маа шаа-аллоҳу лаа қуввата иллаа биллаах” деб келтирилган.

Қуръони каримнинг “Каҳф” сурасида икки киши ҳақида қисса бор. Уларнинг бирига икки узумзор берилганди. Бу боғ жуда кўркем, ҳосили баракали эди. Боғ эгасининг мол-дунёси бисёр, болалари кўп эди. Лекин у Раббига шукр қилмади. Бир куни биродарига мактаниб: “Менинг мол-давлатим сеникидан кўпроқ, фарзанд жихатидан ҳам сендан устунман”, деди. Шундан сўнг боғига кириб: “Бу боғ меники. У ҳеч қачон йўқ бўлмайди. Қиёмат қоим бўлмайди, деб ўйлайман. Мабодо Раббимга қайтариладиган бўлсам ҳам, у ерда бундан яхшироқ мартабага эришаман!” – деди. Буни эшитган ҳамроҳи унга хитоб қилиб: “Сени йўқдан бор қилган Раббингга куфр келтирасанми?! Сен боғингга кириб, у ердаги нарсаларга назар солганингда, кўзинг

кувонганида берган неъматлари учун Аллоҳга ҳамдлар айтишинг, мол-дунёга, фарзандларга эришганинг учун У Зотга шукр қилишинг, “Бу Аллоҳ хоҳлагани учун бўлди. Аллоҳ нимани хоҳласа, ўша нарса бўлади. Буларни пайдо қилиш учун менинг куч-қувватим етмайди. Буларга фақат Аллоҳнинг мадади билан эришдим”, деганингда мақсадга мувофиқ бўларди. Агар сен ўзингни мендан устун кўяётган бўлсанг, шояд Раббим менга сеникидан яхшироқ боғ ато этар, сенинг боғингни завола топтирар”, деди. Оқибатда нонқўр кимса боғи пайҳон бўлди. У боғи учун сарфлаган нарсаларга афсус-надоматлар чекди. Бу бало-офатларни даф қилишда унга ёрдам берувчи топилмади.

Урва ибн Зубайр раҳматуллоҳи алайҳ тасарруфида ўзига ёқадиган бирон нарсани кўрса ёки боғларидан бирига кирса, “Маа шаа-аллоҳу лаа ҳавла ва лаа қуввата иллаа биллаах”, деб айтарди, мазкур оятни тадаббур қиларди (Саид ибн Мансур, Ибн Абу Ҳотим, Байҳақий ривояти).

Зиёд ибн Саъд ривоят қилади: “Ибн Шихоб бойликлари ичига кирса, “Маа шаа-аллоҳу лаа ҳавла ва лаа қуввата иллаа биллаах”, деб айтарди, оятни тааммул қиларди” (Ибн Мунзир, Ибн Абу Ҳотим ривояти).

“Тааммул” сўзи “чуқур ўйлаш”, “мулоҳаза юртиш” маъносини англатади.

Бундан келиб чиқади, киши бирон неъматга эришганида Аллоҳга ҳамду санолар айтиб, У Зотга шукр қилса, “Маа шаа-аллоҳу лаа ҳавла ва лаа қуввата иллаа биллаах” калимасини кўп такрорласа, ўша неъмат завола топмайди.

عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا أَنْعَمَ اللَّهُ تَعَالَى عَلَى عَبْدٍ نِعْمَةً فِي أَهْلِ أَوْ مَالٍ أَوْ وَلَدٍ فَيَقُولُ: مَا شَاءَ اللَّهُ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ إِلَّا دَفَعَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ كُلَّ آفَةٍ حَتَّى تَأْتِيَهُ مَنِيَّتُهُ وَقَرَأَ "وَلَوْلَا إِذْ دَخَلْتَ". رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ وَسَنَدُهُ ضَعِيفٌ.

Анас ибн Молик розияллоҳу анҳу ривоят қилади: “Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: “Аллоҳ таоло қайсидир бандага аҳли, моли ёки фарзандида бирон неъмат берганида у: “Маа шаа-аллоҳу лаа қуввата иллаа биллаах”, деб айтса, умрининг охиригача Аллоҳ таоло ундан ҳар қандай офатни даф этади”, дедилар. Сўнг “Агар боғингга кирганингда...” оятини тиловат қилдилар” (Байҳақий ривояти. Ҳадис санади заиф<sup>35</sup>).

Анас ибн Молик розияллоҳу анҳудан қилинган бошқа ҳадисда: “Ким ўз мол-мулкида бирон нарсани кўриб кўзи қувонса, “Маа шаа-аллоҳу лаа қуввата иллаа биллаах”, деб айтсин. Шунда бу молга офат тегмайди”, дейилган (Байҳақий “Шуабул имон”да ривоят қилган).

## 6-ОМИЛ. САРФ-ХАРАЖАТЛАРДА ТЕЖАМКОР БЎЛИШ

عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ: مَا عَالَ مَنْ أَقْتَصَدَ. رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالطَّبْرَانِيُّ وَالْبَيْهَقِيُّ وَسَنَدُهُ ضَعِيفٌ.

Ибн Масъуд розияллоҳу анҳу Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламдан ривоят қилади: “Тежамкор (киши) камбағал бўлмайди” (Аҳмад, Табароний, Байҳақий ривояти. Ҳадис санади заиф<sup>36</sup>).

Ҳадис таржимасидаги “тежамкорлик” сўзи арабча матнда “иқтисод” деб келтирилган. Мазкур лафз “Сарф-харажатда ўртача бўлиш, исроф ҳам, бахиллик ҳам қилмай, меъёрида сарфлаш” маъносини англатади.

Амаллар ва ҳолатларнинг энг яхшиси ўртачасидир. Шу жумладан, рўзғорга керакли нарсалардаги сарфларда ҳам ўртача бўлиш фақат фойда, барака келтиради.

Абдуллоҳ ибн Шабиб розияллоҳу анҳу шундай деган: “Етарли ризққа эга бўлиб чиройли тадбир қилиш бойликка эга бўлиб исроф қилишдан яхшироқ” (Байҳақий ривояти).

Баъзилар тежамкорликни бахиллик билан адаштириб юборади. Аслида иккиси орасида катта фарқ бор. Бири макталса, иккинчиси қораланади. Тежамкор киши энг зарур нарсаларга эътибор қаратади,

<sup>35</sup> Ривоят санадида Абдулмалик ибн Зурора бор. У заифдир (Ҳайсамий, “Мажмауз завоид”).

<sup>36</sup> Ривоят санадида Иброҳим ибн Муслим Ҳижрий бор. У заифдир (Ҳайсамий, “Мажмауз завоид”).

ортикча харажатлардан четланади. Хасис эса керакли нарсаларга ҳам пул ишлатмайди, ҳақдорлар улушини бермасдан ўзига, ўзгаларга жавр қилади.

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ... وَالْإِقْتِصَادُ فِي الْمَعِيشَةِ نِصْفُ الْعَيْشِ ... رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ فِي شُعَبِ الْإِيمَانِ وَسَنَدُهُ ضَعِيفٌ.

Анас ибн Молик розияллоҳу анҳу Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламдан ривоят қилади: “... Турмушда ўртача йўл тутиш (исрофдан, бахилликдан сақланиш) **тирикчилик** (воситалари) **ярмидир...**” (Байҳақий “Шуабул имон”да ривоят қилган. Ҳадис санади заиф<sup>37</sup>).

Хуллас, банда қандай шароитда, муҳитда яшамасин, тежамкор бўлса, ҳеч қачон муҳтожлик кўрмайди, камбағаллик нелигини билмайди. Исрофдан сақланадиган, неъматларни беҳуда сарфламайдиган киши рўзғорига барака киради.

## ИЛОВА

### ИСЛОМДА МОЛ-ДУНЁ ТЎПЛАШГА ҚАНДАЙ ҚАРАЛАДИ?

عَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْعَبْدَ التَّقِيَّ الْغَنِيَّ الْخَفِيَّ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَأَحْمَدُ.

Саъд ибн Абу Ваққос розияллоҳу анҳу ривоят қилади: “Мен Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: “Албатта Аллоҳ тақволи, ҳафий бой бандани яхши кўради”, деб айтганларини эшитганман” (Муслим, Аҳмад ривояти).

Имом Нававий: “Бойлик”дан мурод “нафс тўқлиги (қаноат)”, деган. Ал-Қозий эса: “Ҳадисда зикр қилинган бойлик моддий бойликдир”, деган. Ҳадисдаги “ғина” сўзи асосан моддий бойликни англатиши, “бадавлат”дан кейин “ҳафий” сўзи келаётганини ҳисобга олсак, бу ердаги “бойлик”дан мурод моддий мол-мулкка эга бўлишдир.

Таржимада “ҳафий” деб ифодааланган сўз аслиятда шу тарзда келтирилган. Мазкур калима “ўзини кўз-кўз қилмайдиган”, “камтарин” маъноларини ифодалайди. Демак, Аллоҳ таоло тақволи, камтар, бойлиги билан фахрланмайдиган бадавлат кишини яхши кўради. Бу эса ҳалол йўл билан бойлик орттириш мўмин банда учун фазилатлигини билдиради. Бой бўлса-да, тақвоси йўқ, мол-давлати билан манманлик қиладиган, ўзини бошқалардан устун қўядиган мақтанчоқ бандани Аллоҳ таоло ёмон кўради.

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: بَيْنَا أَيُّوبُ يَغْتَسِلُ غُرْيَانًا فَخَرَّ عَلَيْهِ جَرَادٌ مِنْ ذَهَبٍ فَجَعَلَ أَيُّوبُ يَحْتَشِي فِي ثَوْبِهِ فَنَادَاهُ رَبُّهُ: يَا أَيُّوبُ أَلَمْ أَكُنْ أَغْنَيْتَكَ عَمَّا تَرَى قَالَ: بَلَى وَعَزَّتْكَ وَلَكِنْ لَا غِنَى بِي عَنْ بَرَكَتِكَ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَالْبَيْهَقِيُّ.

Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳу Набий соллаллоҳу алайҳи ва салламдан ривоят қилади: “Айюб бир куни яланғоч чўмилаётганида устига олтин чигирткалар шатирлаб ёғила кетди. Айюб уларни териб қўйлагига сола бошлади. Шунда Парвардигори унга нидо қилди: “Эй Айюб, Мен сени кўриб турган нарсаларингдан беҳожат қилмаганмидим?” У: “Ҳа (эй Раббим, шундай қилгансан). Иззатингга қасамки, лекин Сенинг баракангдан беҳожат эмасман”, деди” (Бухорий, Байҳақий ривояти).

Айюб алайҳиссалом пайғамбарлардан биридир. Унинг насаби Исҳоқ ибн Иброҳим алайҳиссаломга бориб тақалади. Аллоҳ таоло Айюб алайҳиссаломга жуда кўп мол-дунё, фарзандлар берганди. Аллоҳ унинг молига, аҳлига, танасига мусибат юбориб, қаттиқ синади. Айюб бу мусибатларга чиройли сабр қилди. Бунинг мукофотида Аллоҳ унинг дуосини қабул этди, аввалги мол-дунёсини, бола-чакаларини кўпайтириб қайтариб берди.

<sup>37</sup> Байҳақий буни “Шуабул имон”да ривоят қилган, “Санади заиф”, деган (Жалолиддин Суютий, “Жамъул жавомеъ”).

Бу ҳадисда Айюб алайҳиссалом ҳаётида содир бўлган кичик ҳодиса тилга олинмоқда. Кунларнинг бирида Айюб чўмилаётганида устига олтин чигирткалар бирдан ёғила бошлабди. Бунни кўргач, уларни тез-тез териб, қўйнига солибди. Шунда Аллоҳ таоло унга: “Эй Айюб, Мен сени бу нарсалардан беҳожат қилиб қўймаганмидим?” Яъни, ахир сени бой-бадавлат қилиб қўйган бўлсам, яна нега ўзингни бунга уряпсан, – деб хитоб қилибди. Бунга жавобан Айюб алайҳиссалом: “Эй Раббим, шак-шубҳасиз мени беҳожат қилиб қўйгансан. Лекин, Сен осмондан туширган файз-баракангдан беҳожат эмасман”, деб жавоб берибди.

Ибн Ҳажар ҳадис шарҳида шундай деган: “Мазкур ҳадис ҳақини, шукрини адо қила оладиган банда учун ҳалол йўл билан бойлик орттириш жоизлигини кўрсатади. Бу ерда “мол-дунё” маъноси “барака” сўзи билан ифодаланиб, шукрли, тақволи бой афзаллиги ҳам таъкидланмоқда”.

وَعَنْ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: بَعَثَ إِلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: خُذْ عَلَيْكَ ثِيَابَكَ وَسِلَاحَكَ ثُمَّ انْتَبِ فَاتَّيْتُهُ وَهُوَ يَتَوَضَّأُ فَصَعَّدَ فِي النَّظَرِ ثُمَّ طَاطَأَهُ فَقَالَ: إِنِّي أُرِيدُ أَنْ أَبْعَثَكَ عَلَى جَيْشٍ فَيُسَلِّمَكَ اللَّهُ وَيُعْزِمَكَ وَأَرْغَبُ لَكَ مِنَ الْمَالِ رَغْبَةً صَالِحَةً قَالَ قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ ، مَا أَسَلَمْتُ مِنْ أَجْلِ الْمَالِ وَلَكِنِّي أَسَلَمْتُ رَغْبَةً فِي الْإِسْلَامِ وَأَنْ أَكُونَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: يَا عَمْرُو ، نِعَمَ الْمَالُ الصَّالِحُ لِلْمَرْءِ الصَّالِحِ . رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ فِي الْأَدَبِ الْمُفْرَدِ وَأَحْمَدُ فِي الْمُسْنَدِ وَالطَّبْرَانِيُّ فِي الْكَبِيرِ وَسَنَدُهُ صَحِيحٌ .

*Амр ибн Ос розияллоҳу анҳу ривоят қилади:* “Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам менга одам жўнатиб, кийимларингни, қурол-яроғингни олиб, олдимга кел, деб айтиб юборибдилар. Мен у зот ҳузурларига борсам, таҳорат қилаётган эканлар. Шунда менга бошдан-оёқ бир разм солиб, кейин нигоҳларини пастга қаратдилар, “Мен сени бир қўшинга бошлиқ қилиб юбормоқчиман. Аллоҳ сени соғ-саломат қилиб, ўлжалар олишни насиб этади. Мен сенинг яхши ният ила бойлик касб қилишингни хоҳлайман”, дедилар. Шунда: “Мен бойлик орттириш учун эмас, Исломни хоҳлаб, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам билан бирга бўлиш учун мусулмон бўлганман”, дедим. Шунда у зот: “Эй Амр, солиҳ бойлик солиҳ киши қўлида бўлса, қандай яхши!” дедилар” (*Бухорий “Ал-адабул муфрад” да, Аҳмад “Муснад” да, Табароний “Кабир” да ривоят қилган. Ривоят санади саҳиҳ*).

Амр ибн Ос ибн Воил Абу Абдуллоҳ Қураший машҳур саҳоба, Абдуллоҳ ибн Амр розияллоҳу анҳунинг отаси. У жасурлиги, паҳлавонлиги билан шуҳрат қозонган, кўплаб фатҳларда иштирок этган. “Сиҳоҳи ситта” соҳиблари ундан ҳадис ривоят қилишган.

Бир куни Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам Амр ибн Ос розияллоҳу анҳу олдида одам юбориб, кийимларини, қурол-яроғини олиб, ҳузурларига келишни буюрибдилар. Амр у зот олдиларига келса, Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва саллам таҳорат қилаётган эканлар. Ҳазратимиз Амр ибн Оса бир назар солдилар. Кейин нигоҳларини бошқа томонга буриб:

– Эй Амр, сени бир қўшинга саркарда қилиб юбормоқчиман. Шояд Аллоҳ сизларга нусрат берса, соғ-саломат саклаб, кўп миқдорда ўлжалар ато этса. Мен сенда бойлик бўлишини хоҳлайман, – дедилар. Бунни эшитган Амр:

– Эй Расулуллоҳ, мен бойликка ёки мансабга эришиш учун эмас, Ислом динини ҳақ деб билганим, Аллоҳнинг Расули билан бирга бўлиш учун мусулмон бўлганман. Сиз буюраётган вазифалар орқасидан мол-дунё орттиришни истамайман, – деб жавоб берди. Шунда Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам Амр ибн Оснинг бойликка муносабатини тўғрилаш учун:

– Эй Амр, солиҳ бойлик солиҳ киши қўлида бўлиши қандай яхши! – дедилар.

“Солиҳ бойлик” деганда ҳалол йўл билан топилган, ҳақи адо этиладиган бойлик назарда тутилади.

“Солиҳ киши” Аллоҳ таолога ҳақиқий имон келтирган, У Зотга тақво қилувчи, бой бўлса-да, ҳадидан ошмайдиган, камтар, мулойим, қўли очиқ бандадир.

Демак, ҳалол йўл билан топилган бойлик тақводор мўмин киши қўлида бўлиши яхши экан. Бу ҳолат хайрли ишларга, мўминлар аҳволи яхшиланишига, Ислом равнақида – дунё ва охират саодатига восита бўлади.

وَعَنْ مُعَاذِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حُبَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَمِّهِ قَالَ: كُنَّا فِي مَجْلِسٍ فَجَاءَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَعَلَى رَأْسِهِ أَثَرُ مَاءٍ فَقَالَ لَهُ بَعْضُنَا: نَرَاكَ الْيَوْمَ طَيِّبَ النَّفْسِ فَقَالَ: أَجَلٌ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ ثُمَّ أَفَاضَ الْقَوْمُ فِي ذِكْرِ الْغِنَى فَقَالَ: لَا بَأْسَ بِالْغِنَى لِمَنْ اتَّقَى وَالصَّحَّةُ لِمَنْ اتَّقَى خَيْرٌ مِنَ الْغِنَى وَطَيِّبُ النَّفْسِ مِنَ النَّعِيمِ. رَوَاهُ ابْنُ مَاجَهَ وَأَحْمَدُ وَالْحَاكِمُ وَإِسْنَادُهُ صَحِيحٌ.

Муоз ибн Абдуллоҳ ибн Хубайб отасидан, отаси амакисидан ривоят қилади: “Биз мажлисда эдик. Шунда Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам олдимизга кириб келдилар. Бошларида сувнинг асари бор эди. Ичимиздан бир киши: “Сизни бугун хушҳол тарзда кўряпмиз”, деди. У зот: “Ҳа, алҳамдулиллаҳ!” дедилар. Сўнг одамлар бойлик ҳақида гапира бошлашди. У зот: “Тақво қилган банда учун бойликнинг ҳеч қандай зарари йўқ. Аммо, тақволи банда учун саломатлик бойликдан яхшироқ. Хушҳоллик неъматлардандир”, дедилар” (Ибн Можа, Аҳмад, Ҳоким ривояти. Ҳадис санади саҳиҳ).

Ривоятда айтилишича, бир гуруҳ саҳобалар суҳбатлашиб ўтиришганида олдиларига Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам кириб келибдилар. У зот эндигина таҳорат олган бўлсалар керак, муборак бошларида сув томчилари бор эди. Шунда саҳобалардан бири: “Эй Расулуллоҳ, бугун хурсанд кўринасиз”, деди. У зот: “Ҳа, хурсандман. Бунинг учун Аллоҳга ҳамдлар айтаман”, дедилар. Кейин одамлар бойлик ҳақида сўзлай бошлашди. Тахминимизча, “Бойлик фитнага сабаб бўлади, одамни ибодатдан чалғитади”, деган маънода фикр билдиришди. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам саҳобаларнинг бундай тушунчаларини тўғрилаш мақсадида: “Тақво қилган банда учун бойликнинг ҳеч қандай зарари йўқ”, дедилар.

Яъни, банда Аллоҳдан кўркаса, У Зот қайтарган ишлардан қайтиб, буюрган амалларни ўз вақтида ихлос билан бажарса, бойликнинг ҳеч қандай зиёни йўқ.

Бу ўринда “тақво қилиш” деганда бойликни ҳалол йўл билан топиш, муносиб жойларга сарфлаш, исрофдан сақланиш, мол-дунё билан керилмаслик ҳам кўзда тутилади.

**“Аммо тақво қилган банда учун саломатлик бойликдан яхшироқ”.**

Тақволи инсон учун соғлиқ, бардамлик, саломатлик мол-дунёдан хайрлидир. Зеро, у соғлом танаси билан ибодатларни мукамал бажаради. Соғлиқ катта бойлик, муттасил давом этадиган ожизлик-хасталик эса мусибатдир. Демак, Аллоҳга тақво қиладиганлар учун бойлик, соғлиқ фақат фойда келтиради. Аксинча, бандада тақво бўлмаса, бойлиги ҳам, соғлиғи ҳам унинг зиёнига ишлайди: бойлигини номуносиб жойларга сарфлаб гуноҳга ботади, соғ бадани билан кўнгли тусаган жойларга бориб, нафси хоҳлаган ишни қилади.

**“Хушҳоллик неъматлардандир”.**

Биз ҳадисда “хушҳоллик” деб келтирилган сўз арабча матнда “тийбун нафс” шаклида ифодаланган. Мазкур сўз “қалб поклиги”, “дилнинг зулматдан холи бўлиши” маъноларини англатади. Демак, дил поклиги, доим мамнун ҳолда юриш, қалбнинг турли чалғитувчи нарсалардан холи бўлиши Аллоҳ берган неъматлардан экан.

وَعَنْ عَامِرِ بْنِ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ: مَرِضْتُ عَامَ الْفَتْحِ مَرَضًا أَشْفَيْتُ مِنْهُ عَلَى الْمَوْتِ فَأَتَانِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَعُودُنِي فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ لِي مَالًا كَثِيرًا وَلَيْسَ يَرِثُنِي إِلَّا ابْنَتِي أَفَأُوصِي بِمَالِي كُلِّهِ قَالَ: لَا قُلْتُ: فَثُلْثِي مَالِي قَالَ: لَا قُلْتُ: فَالشَّطْرُ قَالَ: لَا قُلْتُ: فَالثُّلُثُ قَالَ: فَالثُّلُثُ قَالَ: فَالثُّلُثُ كَثِيرٌ إِنَّكَ إِنْ تَدَعُ وَرَثَتَكَ أَغْنِيَاءَ خَيْرٌ مِنْ أَنْ تَدَعَهُمْ عَالَةً يَتَكَفَّفُونَ النَّاسَ وَإِنَّكَ لَنْ تُنْفِقَ نَفَقَةً إِلَّا أُجِرْتَ فِيهَا حَتَّى اللَّقْمَةُ تَرْفَعُهَا إِلَى فِي امْرَأَتِكَ قَالَ قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ ، أَخْلَفْتُ عَنْ هِجْرَتِي قَالَ: إِنَّكَ لَنْ تُخَلَّفَ بَعْدِي فَتَعْمَلَ عَمَلًا تُرِيدُ بِهِ وَجْهَ اللَّهِ إِلَّا أَزْدَدْتَ بِهِ رِفْعَةً وَدَرَجَةً وَلَعَلَّكَ أَنْ تُخَلَّفَ حَتَّى يَنْتَفِعَ بِكَ أَقْوَامٌ وَيُضَرَّ بِكَ آخَرُونَ ، اللَّهُمَّ أَمْضِ لِأَصْحَابِي هِجْرَتَهُمْ وَلَا تَرُدَّهُمْ عَلَى أَعْقَابِهِمْ لَكِنَّ الْبَائِسُ سَعْدُ ابْنِ خَوْلَةَ يَرِثُنِي لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ مَاتَ بِمَكَّةَ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَمُسْلِمٌ وَأَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ وَالنَّسَائِيُّ.

Омир ибн Саъд ибн Абу Ваққос отасидан ривоят қилади: “(Макка) фатҳ қилинган йили касал бўлиб қолиб, вафот этишимга оз қолди. Шунда Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам мени кўргани келдилар. Мен: “Эй Расулуллоҳ, тасарруфимда кўп бойлик бор, лекин биргина қизимдан бўлак меросхўрим йўқ. Бойлигимнинг ҳаммасини васият қилиб юбораверайми?” дедим. У зот: “Йўқ”, дедилар. “Молимнинг учдан иккисини-чи?” дедим. “Йўқ”, дедилар. “Ярмини-чи?” деб сўрадим. У зот яна: “Йўқ”, дедилар. Сўнг: “Учдан бирини-чи?” дегандим, у зот: “Учдан бири? Учдан бири (ҳам) кўп. Сен меросхўрларингни бой қилиб қолдиришинг қўлларини чўзиб одамлардан тиланчилик қилиб юрадиган камбағал ҳолларида қолдиришингдан яхшироқ. Сен бир инфоқ қилсанг, ҳатто аёлинг оғзига соладиган бир лукма (таом) учун ҳам ажр оласан”, дедилар. Мен: “Эй Расулуллоҳ, хижратимдан қолиб кетаманми?!” дедим. У зот: “Албатта мендан кейин қолиб, Аллоҳ розилиги учун бирон солиҳ амал қилсанг, сенинг мартабанг, даражанг кўтарилади. Шояд сенинг қолиб кетишинг сабаб бир қавм манфаат олиб, бошқалар зарар кўрса! Эй Аллоҳ, саҳобаларим хижратини охирига етказ, уларни ортларига қайтарма!” дедилар. Аммо, зарар кўрган Саъд ибн Хавладир. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам унинг Маккада вафот этганига ачиндилар” (Бухорий, Муслим, Абу Довуд, Термизий, Насоий ривояти).

Бу ерда Макка фатҳ қилинган йили юз берган воқеа келтирилмоқда. Ундан кўплаб фойдалар олиш мумкин. Лекин бу ўринда ҳадиснинг мавзуимизга тегишли қисмини шарҳлаймиз.

**“Сен меросхўрларингни бой қилиб қолдиришинг қўлларини чўзиб одамлардан тиланчилик қилиб юрадиган камбағал ҳолларида қолдиришингдан яхшироқ”.**

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам молини васият қилиш ҳақида сўраган Саъд ибн Абу Ваққос розияллоҳу анҳуга қарата: “Эй Саъд, молингни адолат билан тақсимлаб, ортингда қоладиган меросхўрларингни бой ҳолда тарк этишинг уларни камбағал-факир, кўча-кўйда одамлардан садақа сўраб юрадиган тиланчи ҳолларида қолдиришингдан яхшироқдир. Эй Саъд, майли, молингнинг учдан бирини васият қил, лекин бу ҳам кўп. Муҳими ворисларингни бой ҳолда ташлаб кетишинг бундан хайрлироқ бўлади”, – дедилар.

Имом Нававий айтади: “Бу ҳадисда қариндошлар билан гўзал муносабатда бўлишга, инфоқ-эҳсонлар қилишга, меросхўрларга меҳр-шафқат кўрсатишга тарғиб қилинмоқда. Баъзилар бу ҳадисни (шукрли) бой киши камбағалдан афзаллигига ҳужжат қилиб келтиришади”.

\* \* \* \* \*

Аллоҳ таоло айтади:

"----- Арабий матн-----"

**“ (Шундай) кишилар бор, уларни на тижорат ва на олди-сотди Аллоҳни зикр қилишдан, намозни тўқис адо этишдан, закотни (ҳақдорларга) беришдан машғул қила олмайди. Улар қалблари, кўзлари изтиробга тушиб қоладиган (қиёмат) кунидан кўрқишади. Улар Аллоҳ қилган амалларининг энг гўзаллари сабаб мукофотлаши, яна уларга Ўз фазлу карами билан зиёда (савоблар ато) этиши учун (эртаю кеч Аллоҳга ибодат қилишади). Аллоҳ Ўзи хоҳлаган кишиларга беҳисоб ризқ беради” (“Нур” сураси, 37-38-оятлар).**

Масжидларни обод қилувчи кишиларни ҳеч нарса – тижорат, савдо-сотик, олди-сотди, бойлик, дунёнинг ўткинчи ҳою ҳаваслари Аллоҳни зикр қилишдан, намозни мукаммал ўқишдан тўса олмайди. Чунки улар Аллоҳ тарафидан бериладиган ажр-савоблар, жаннат неъматлари ўткинчи бойликдан яхшилигини билишади. Улар Аллоҳга бўйсунгани, У Зот муҳаббатига эришишни нафсларидан устун қўйишади. Чунки қалблар, кўзлар даҳшатдан саросимага тушиб қоладиган қиёмат кунидан кўрқишади. Шу нарса ҳою ҳавасдан, нафсга мутеъ бўлишдан қайтаради. Бунинг эвазига Аллоҳ уларни муносиб мукофотлайди, амалларини хусни қабул қилади, гуноҳларини кечиради, Ўз фазли билан янада кўп ажр-мукофотларни, бойликни кўпайтиради. Зеро, Аллоҳ хоҳлаган бандасига ҳисобсиз ризқ беради.

Энди мол-дунё ҳақида улуғлар томонидан айтилган айрим қавлларни келтирамиз.

Абдуллоҳ ибн Умар розияллоҳу анҳу: “Худди абадий яшайдигандек дунёинг учун ҳаракат қил. Гўё эртага ўладигандек охиратинг учун амал қил”, деган.

Саид ибн Мусайяб айтади: “Ҳалол йўл билан бойлик йиғишни хоҳламаган, шу тариқа одамлардан беҳожат бўлишга, қариндошлик алоқаларини боғлашга, бойлик ҳақини адо этишга ҳаракат қилмаган бандада яхшилик йўқ”.

Абу Солих Асадий шундай деган: “Дунё ва охират яхшилигини таквода, бойликда, дунё ва охират ёмонлигини камбағалликда, фужур (ишлар)да деб билдим”.

Суфён Саврий: “Бизнинг замонда бойлик мўминнинг қуролидир”, деб айтган.

Ҳасан ибн Абдурахмон ривоят қилади: “Баъзи ҳаким зотларга: “Уламолар афзалми ёки бойлар?” деб савол берилганида, “Уламолар”, деб жавоб беришибди. Шунда: “Унда нима учун бойлар олимлар ҳузурига келиш ўрнига уламолар бойлар олдига боради?” деб савол қилинганда, улар: “Чунки уламолар бойлик фазлини билишади. Бойлар эса илм қадрига етишмайди”, деб жавоб берилган экан”.

Ибн Абу Утба ривоят қилади: “Салмон бозордан бир васак (олтмиш соъ) таом сотиб олди. Одамлар унга: “Бир васак таом сотиб олдингизми?!” дейишди. Шунда у: “Агар нафс насибасини ғамлаб қўйса, хотиржам бўлади”, деб жавоб берди”.

## “БОЙЛАР САВОБ ИШЛАШДА ЎЗИБ КЕТИШДИ!..”

عَنْ أَبِي ذَرٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ نَاسًا مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالُوا لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ ، ذَهَبَ أَهْلُ الدُّنْيَا بِالْأَجُورِ ، يُصَلُّونَ كَمَا نُصَلِّي وَيَصُومُونَ كَمَا نَصُومُ وَيَتَصَدَّقُونَ بِفُضُولِ أَمْوَالِهِمْ قَالَ: أَوْ لَيْسَ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ مَا تَصَدَّقُونَ ، إِنَّ بِكُلِّ تَسْبِيحَةٍ صَدَقَةٌ وَكُلِّ تَكْبِيرَةٍ صَدَقَةٌ وَكُلِّ تَحْمِيدَةٍ صَدَقَةٌ وَكُلِّ تَهْلِيلَةٍ صَدَقَةٌ وَأَمْرٌ بِالْمَعْرُوفِ صَدَقَةٌ وَنَهْيٌ عَنِ مُنْكَرٍ صَدَقَةٌ وَفِي بُضْعِ أَحَدِكُمْ صَدَقَةٌ قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ ، أَيُّنَا أَحَدُنَا شَهَوْتُهُ وَيَكُونُ لَهُ فِيهَا أَجْرٌ قَالَ: أَرَأَيْتُمْ لَوْ وَضَعَهَا فِي حَرَامٍ أَكَانَ عَلَيْهِ فِيهَا وَزْرٌ فَكَذَلِكَ إِذَا وَضَعَهَا فِي الْحَلَالِ كَانَ لَهُ أَجْرًا. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَمُسْلِمٌ وَأَحْمَدُ وَالطَّبْرَانِيُّ.

Абу Зар розияллоху анҳудан ривоят қилинишича, айрим саҳобалар Набий соллаллоху алайҳи ва салламга: “Эй Расулуллох, бойлик эгалари ажр-савоблар (қозонишда) ўзиб кетишди. Улар биз каби намоз ўқишади, рўза тутишади, (лекин) ортиқча мол-дунёларидан садақа беришади”, дейишди. Шунда у зот: “Аллох сизларга ҳам садақа қиладиган нарсаларни жорий этмаганми? Ҳар бир тасбеҳ – садақа, ҳар бир такбир – садақа, ҳар бир таҳмид – садақа, ҳар бир таҳлил – садақа, амру маъруф – садақа, наҳий мункар – садақа, биронтангиз ўз аёли билан жинсий муомала қилиши – садақа”, дедилар. Улар: “Эй Расулуллох, агар биронтамин шахватини қондирса ҳам ажр оладими?!” дейишди. У зот: “Қаранглар, агар шахватини ҳаром йўл билан қондирса, унга гуноҳ бўлармиди? Худди шунингдек, агар ҳалол йўл билан қондирса, ажр олади”, дедилар (Бухорий, Муслим, Аҳмад, Табароний ривояти).

Саҳобалар ичида турли тоифадаги кишилар бўлган. Баъзилари бутун бошли қўшинни қурол-яроғ, озиқ-овқат билан таъминлай оладиган даражада бадавлат, баъзилари ёлғиз ридоларидан бўлак ҳеч вақоси йўқ фақир эдилар. Аммо, уларнинг барчаси яхшилик қозонишга, савобли амаллар қилиб Аллох розилигини топишга ташна бўлишган. Ана ўша иштиёқни юқоридаги ҳадис мисолида кўриб турибмиз.

Бир куни айрим муҳожирлар келиб: “Эй Расулуллох, бойлик эгалари ажр-савоблар (қозонишда) ўзиб кетишди. Улар биз каби намоз ўқишади, рўза тутишади, (лекин) ортиқча мол-дунёларидан садақа қилишади”, дейишди.

Яъни, эй Расулуллох, бой-бадавлат биродарларимиз солих амалларда, ажр-савоб ишлашда биздан ўтиб кетишди. Улар биз каби имон келтиришган, биз тасдиқлаган нарсаларни тасдиқлашган, биздек намоз ўқишади, рўза тутишади, аммо мол-дунёларидан садақалар беришади, қул озод етишади. Улар солих амалларни кўпроқ қилишмоқда, Аллох наздидаги мартабалари ҳам ортиб бормоқда. Биз бўлсак бундай имкониятга эга эмасмиз?! – дейишди.

Ҳузурларига келган саҳобаларда ажр-савоб қозонишга кучли иштиёқни кўрган Пайғамбаримиз соллаллоху алайҳи ва саллам уларга қарата: “Аллох сизларга ҳам садақа қиладиган нарсаларни жорий этмаганми?” Яъни, ортиқча мол-дунёингиз бўлмаса-да, шундай амалларни ўргатаман, бунинг эвазига Аллох сизларга биродарларингиз олаётган садақа савобини беради, деб: “Ҳар бир тасбеҳ – садақа, ҳар бир такбир – садақа, ҳар бир таҳмид – садақа, ҳар бир таҳлил – садақа, амру маъруф – садақа, наҳий мункар – садақа, биронтангиз ўз аёли билан жинсий муомала қилиш – садақа”, дедилар.

Тасбеҳ “Субҳааналлоҳ”, такбир “Аллоҳу акбар”, таҳмид “Алҳамдулиллааҳ”, таҳлил эса “Лаа илааҳа иллаллоҳ” калималарини айтишдир.

Амру маъруф – одамларни яхшиликка буюриш, наҳий мункар – гуноҳ ишлардан қайтариш.

Демак, айтиб ўтилган зикрларга, амру маъруф, наҳий мункарга садақа қилганчалик савоб берилади. Булар орасида амру маъруфга, наҳий мункарга бериладиган ажр зикрнинг савобидан улуғроқ. Чунки амру маъруф, наҳий мункар фарзи кифоя, зикр эса нафлдир. Фарз ибодатига нафлникидан кўпроқ савоб берилади. Шу маънода айрим уламолар: “Фарз ибодати савоби нафл ибодатиникидан етмиш марта кўп”, дейишган (Нававий, “Шарҳун Нававий ала Муслим”).

Солиҳ амалларга ташна муҳожирлар тасбеҳ, такбир, таҳмид, таҳлил, амру маъруф, наҳий мункар ибодат эканини, бу амалларни бажарган кишиларга улкан ажр-савоблар берилишини билишарди. Бирок Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг: **“Биронтангиз ўз аёли билан жинсий муомала қилиши – садақа”** деган гаплари уларни ажаблантирди. Шунинг учун: **“Эй Расулуллоҳ, агар биронтамиз шахватини қондирса ҳам ажр оладими?!”** деб сўрашди. Уларнинг бу саволида “Жуфти ҳалоли билан жимоъ қилиш ҳам ибодатми. Банда шу нарса учун ҳам савоб оладими?!” деган маъно бор эди.

Саҳобалар ажабланиб берган саволга Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам чиройли киёс билан жавоб қайтардилар: **“Қаранглар, агар у шахватини ҳаром йўл билан қондирса, унга гуноҳ бўлармиди? Худди шунингдек, агар ҳалол йўл билан қондирса, ажр олади”**.

Ҳақиқатан, банда шахватини ҳаром йўл билан, масалан, зино қилиб қондирса, қаттиқ гуноҳга ботади. Бунинг акси ўлароқ, ўзининг завжаси билан муомала қилса, савоб олади.

Бундан чиқди, ният холис бўлса, мубоҳ амаллар ҳам ибодатга айланади. Шу маънода имом Нававий айтади: “Аёли ҳақини адо этиш, унга яхши муомала қилиш, солиҳ фарзанд талаб қилиш, ўзини, завжасини ҳаромдан, номаҳрамларга назар солишдан тийиш мақсадида (жуфти ҳалоли билан) жинсий алоқа қилиш ибодатдир”.

## ИЛМ ВА БОЙЛИККА ЭГА КИШИНИНГ МАҚОМИ

عَنْ أَبِي كَبْشَةَ الْأَنْمَارِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ سَمْعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: ثَلَاثَةٌ أَقْسِمُ عَلَيْهِنَّ وَأُحَدِّثُكُمْ حَدِيثًا فَاحْفَظُوهُ قَالَ: مَا نَقَصَ مَالٌ عَبْدٌ مِنْ صَدَقَةٍ وَلَا ظَلِمَ عَبْدٌ مَظْلَمَةً فَصَبَرَ عَلَيْهَا إِلَّا زَادَهُ اللَّهُ عِزًّا وَلَا فَتَحَ عَبْدٌ بَابَ مَسْأَلَةٍ إِلَّا فَتَحَ اللَّهُ عَلَيْهِ بَابَ فَقْرٍ أَوْ كَلِمَةً نَحْوَهَا وَأُحَدِّثُكُمْ حَدِيثًا فَاحْفَظُوهُ قَالَ: إِنَّمَا الدُّنْيَا لِأَرْبَعَةِ نَفَرٍ عَبْدٍ رَزَقَهُ اللَّهُ مَالًا وَعِلْمًا فَهُوَ يَتَّقِي فِيهِ رَبَّهُ وَيَصِلُ فِيهِ رَحِمَهُ وَيَعْلَمُ فِيهِ حَقًّا فَهَذَا بِأَفْضَلِ الْمَنَازِلِ وَعَبْدٍ رَزَقَهُ اللَّهُ عِلْمًا وَلَمْ يَرْزُقْهُ مَالًا فَهُوَ صَادِقُ النَّيَّةِ يَقُولُ: لَوْ أَنَّ لِي مَالًا لَعَمِلْتُ بِعَمَلِ فُلَانٍ فَهُوَ بَيْنَتِهِ فَأَجْرُهُمَا سَوَاءٌ وَعَبْدٍ رَزَقَهُ اللَّهُ مَالًا وَلَمْ يَرْزُقْهُ عِلْمًا فَهُوَ يَخْبِطُ فِي مَالِهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ لَا يَتَّقِي فِيهِ رَبَّهُ وَلَا يَصِلُ فِيهِ رَحِمَهُ وَلَا يَعْلَمُ فِيهِ حَقًّا فَهَذَا بِأَخْبَثِ الْمَنَازِلِ وَعَبْدٍ لَمْ يَرْزُقْهُ اللَّهُ مَالًا وَلَا عِلْمًا فَهُوَ يَقُولُ: لَوْ أَنَّ لِي مَالًا لَعَمِلْتُ فِيهِ بِعَمَلِ فُلَانٍ فَهُوَ بَيْنَتِهِ فَوَزَرُهُمَا سَوَاءٌ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَابْنُ مَاجَةَ وَأَحْمَدُ وَسَنَدُهُ حَسَنٌ.

Абу Кабша Анморий<sup>38</sup> розияллоҳу анҳудан ривоят қилинишича, у Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам шундай деганларини эшитган экан: “Уч нарсага қасам ичаман. Мен сизларга бир ҳадис айтаман, уни ёдлаб олинглар: банда моли садақа билан камаймайди. Бир бандага зулм қилинганда ўшанга сабр қилса, Аллоҳ унинг обрўйини зиёда қилади. Агар банда ўзига тиланчилик эшигини очса, Аллоҳ унга фақирлик эшигини очади (ёки шунга ўхшаш сўз айтдилар). Мен сизларга бир ҳадис айтаман, уни ёдлаб олинглар: дунё тўрт нафарникидир – бир бандага Аллоҳ бойлик ва илм беради. У Раббига такво қилади, силаи раҳм қилади, унда Аллоҳ ҳақини билади. Бу энг афзал даражадир. Яна

<sup>38</sup> Абу Кабша Анморий Мазҳижий розияллоҳу анху номи манбаларда турлича келтирилган. Баъзилар “Саъд ибн Амр”, айримлар “Саид ибн Амр” ёки “Амр ибн Саъд” деб келтирган. Ушбу саҳобийдан Абу Довуд, Термизий, Ибн Можа ҳадис ривоят қилган.

бир бандага Аллоҳ илм беради, аммо бойлик бермайди. Шунга қарамай унинг нияти тўғри, “Агар Аллоҳ менга ҳам бойлик берганида фалончининг амалини қилардим”, дейди. У ниятига яраша (ажр) олади. Иккисининг савоби бир хил. Яна бир бандага Аллоҳ бойлик беради, аммо илм бермайди. У молини илмсиз ҳолда исроф қилади, Раббига тақво қилмайди, силаи раҳм қилмайди, унда Аллоҳнинг ҳақларини билмайди. Бу энг ёмон даражадир. Яна бошқа бир бандага Аллоҳ бойлик ҳам, илм ҳам бермайди. Шунга қарамай у: “Агар менда ҳам бойлик бўлганида фалончининг амалини қилардим”, дейди. У ниятига яраша олади. Иккисининг гуноҳи бир хил” (Термизий, Ибн Можжа, Аҳмад ривояти. Ҳадис санади ҳасан).

Мазкур ҳадисда Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳар бир мўмин киши билиши лозим ишлар хусусида хабар бермоқдалар, улар ўта муҳимлигидан ҳадис аввалида “Уч нарсга қасам ичаман”, “Сизларга бир ҳадис айтаман, уни ёдлаб олинглар” деб алоҳида таъкидламоқдалар.

Қуйида ҳадиснинг ҳар бир жумласи мазмун-моҳиятини бирма-бир кўриб чиқамиз:

**“Банда моли садақа билан қамаймайди”.**

Бу ерда “садақа” деганда, аввало фарз ибодати – закот, фитр садақаси, қурбонлик қилиш ва бошқа ихтиёрий садақалар назарда тутиляпти.

Банда молидан бир қисмини Аллоҳ йўлида сарфласа, бир қарашда моли қисман қамайдигандек кўринади, аммо Аллоҳ наздида ўсиб-кўпайиб боради. Чунки садақа билан молга барака киради, турли бало-офатлардан сақланади. Бунга фақат мўмин банда имон келтиради, шу эътиқодда солиҳ амаллар қилади. Аммо, фақат моддий даромадни кўзлайдиган кимса садақа билан мол қамаymasлигига ажабланади ёки шубҳа билан қарайди.

**“Бирон бандага зулм қилинганда сабр қилса, Аллоҳ унинг обрўйини зиёда қилади”.**

Кимга зулм етганида Аллоҳ розилиги учун авф этса, Аллоҳ унинг дунёю охиратдаги мартабасини кўтаради. Бу эса кишига зулм, азият, шикаст, зарар, талофат ёки уриш, сўқиш, ҳақорат каби нарсалар етганида – ўч олишга имкони бўлатуриб – Аллоҳ розилиги учун кечириб юбориш нақадар фазилатли ишлигини билдиради. Бунинг бир шарти бор. Авф қилаётган банда фақат Аллоҳ розилиги учун кечираётганини айтиб қўяди. Акс ҳолда, бундай марҳамат золимни янада руҳлантириб юбориши мумкин.

Ислом одамлар ўртасида тинчлик, тотувлик, ҳамжиҳатлик ҳукм суришини тарғиб этувчи динлигини мана шу ҳадис мисолида кўриш мумкин. Қайси жамиятда ўзаро кечиримлилик, хатоларини ислоҳ этиш мавжуд бўлса, ўша жамият тез орада гуллаб-яшнаб, тараққий этишига шубҳа йўқ. Душманлик, адоват, ҳасад урчиган, кек сақлайдиган кишилар яшайдиган жамият тез орада инқирозга учрайди.

**“Агар банда ўзига тиланчилик эшигини очса, Аллоҳ унга фақирлик эшигини очади”.**

Инсон ҳаёти доим бир маромда кетмайди. У баъзида бой, баъзида камбағал, баъзида ишлари юришиб, баъзида касодга учраши мумкин. Ислом дини мана шуни эътиборга олиб, кутилмаганда бошига қийинчилик тушган кишиларга – ўзларини тиклаб олгунларича – садақа сўрашга руҳсат берган. Аммо, ким тиланчиликни касб қилиб олса, садақа орқасидан оила бокса, рўзғор тебратса, бири икки бўлмайди, косаси оқармайди, рўзғоридан файз-барака кўтарилади, муҳтожлиги баттар ортади. Шундай экан, мўмин банда бировлар қўлидаги нарсга тама назари билан қарамайди, тиланчиликни ўзига ор деб билади, покиза йўллар билан рўзғор тебратади, фарзандларини пешона тери билан, ҳалол меҳнати билан боқади.

**“... ёки шунга ўхшаш сўз айтдилар”.**

Бу – ҳадис ровийи томонидан қилинган шубҳа. Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва саллам: **“Агар банда ўзига тиланчилик эшигини очса, Аллоҳ унга фақирлик эшигини очади”**, деб айтганларидан сўнг шу маънода яна нимадир деганлар, аммо бу жумла ҳадис ровийи ёдида қолмаган. Шундай бўлса-да, илмий омонат юзасидан унутгани айтиб қўйилмоқда.

**“Мен сизларга бир ҳадис айтаман, уни ёдлаб олинглар”.**

Бу гап юқорида айтилган эди. Жуда муҳим бўлганидан яна такрорланмоқда.

**“Дунё тўрт нафарникидир”.**

Яъни, огоҳ бўлинглар, дунё ишларини тасарруф қилишда бандалар тўрт тоифага бўлинади. Сиз уларнинг ҳолидан хабардор бўлинг!

**“Бир бандага Аллоҳ бойлик ва илм беради. У Раббига тақво қилади, силаи раҳм қилади, унда Аллоҳ ҳақини билади. Бу энг афзал даражадир”.**

Бир кишига Аллоҳ ҳалол бойлик ато қилади, манфаатли шаръий илм беради. У бойлиги, илми билан Аллоҳга тақво қилади, садақа беради, қариндош-уруғчилик ришталарини боғлайди, илми билан мўминларга манфаат етказади: илм ўргатади, одамларни яхшиликка буюради, ёмонликдан қайтаради. Мана шу ҳолат –

илм билан бойлик бир кишида жамланиб, иккиси ҳақини адо этиш энг афзал даражадир. Ким шундай қилса, дунёда ҳам, охиратда ҳам Аллоҳ таолонинг энг суюкли бандалари сафидан жой олади.

Бу ҳадисда “Ислом бойликни қоралайди, мол-дунё тўплашга қарши”, дейдиганларга раддия бор. Исломда айнан бойликнинг ўзи эмас, унга кўнгил қўйиш, ҳирс, тама, бахиллик, кибру ҳавога берилиш қораланган. Юқорида айтилганидек, ким бойликка эга бўлатуриб илмга ҳам (хоҳ шаръий, хоҳ бошқа соҳага оид илмлар бўлсин) эга бўлиб, бойлигини, илмини фойдали жойларга сарфласа, исрофдан сақланса, бундай бойликнинг ҳеч қандай зарари йўқ, балки фойдаси бор.

Афсуски, кўп мўмин-мусулмонлар шу маънода айтилган ҳадиси шарифлардан беҳабарлиги туфайли бойликка салбий муносабатда бўлади. Уларнинг аксари мол-дунёни фитнага соладиган нарса деб билади. Ҳозирда мусулмонлар моддий тараққиётдан орқадан қолаётгани сабабларидан бири шу бўлса ажаб эмас. Лекин, Ислом бизни ҳам бойлик, ҳам манфаатли илмга эга бўлишга чақирмоқда, бу ишнинг уддасидан чиққанлар мартабаси Аллоҳ наздида баландлиги айтилмоқда. Энди шу ҳадисга амал қилиб, бойликка муносабатимизни тўғрилайлик, илм билан бирга моддий бойликни жамлаган ҳолда, Аллоҳ розилигига эриштирадиган солиҳ амаллар қилайлик.

**“Яна бир бандага Аллоҳ илм беради, аммо бойлик бермайди. Шунга қарамай унинг нияти тўғри, “Агар Аллоҳ менга ҳам бойлик берганида фалончининг амалини қилардим”, дейди. У ниятига яраша (ажр) олади. Иккисининг савоби бир хил”.**

Бир кишига Аллоҳ таоло манфаатли шаръий илм беради, аммо бойлик бермайди. У илми ҳақини адо этади, кишиларга илм ўргатади, шу йўл билан ўзига ҳам, ўзгаларга ҳам фойда келтиради. Бу банданинг нияти холис. Шунинг учун бойлиги бўлмасаям, мол-дунё билан илм ҳақини чиройли адо этаётган солиҳ мўминга ҳаваси келиб: “Эй Аллоҳ, агар мен ҳам бой бўлганимда, фалончига ўхшаб Сенинг розилигинг йўлида садақа қилардим, қариндошларимга моддий ёрдам берардим!” дейди. Унинг нияти бесамар кетмайди, карами кенг Аллоҳ нияти холислиги учун унга худди биринчи тоифага берган савобни беради. Тўғри, фақат яхши ниятнинг ўзи бандани энг афзал даражага олиб чиқмаса-да, ҳар ҳолда ўшанга яқинроқ мартабага кўтаради. Чунки эзгу ниятли банда бой бўлганида мол-мулкани муносиб жойларга сарфларди. Бундан чиқди, мўмин киши доим ниятини холис қилади, солиҳларга ўхшашга интилади.

Юқоридаги икки тоифа мақтовга сазовор бандалар эди. Қуйида нафсига тобеъ, нияти бузуқ кишилар ҳақида сўз боради:

**“Яна бир бандага Аллоҳ бойлик беради, аммо илм бермайди. У молини илмсиз ҳолда исроф қилади, Раббига такво қилмайди, силаи раҳм қилмайди, унда Аллоҳнинг ҳақларини билмайди. Бу энг ёмон даражадир”.**

Бундай бандага Аллоҳ мол-дунё беради, аммо у илмдан бенасиб. Илмсиз бўлганига яраша илмга ҳаракат қилмайди ёки билганлардан сўраб иш тутмайди, жоҳиллигидан бойлигини бекорга совуради, исрофга ишлатса-ишлатадики, савобли ишлар яқинига йўламайди. Мабодо инфоқ қиладиган бўлсаям, риё, хўжакўрсинлик, манманлик учун қилади. Илмсизлиги сабаб бойлиги ҳақини адо этмайди – қариндошлик ришталарини боғламайди, Аллоҳга такво қилмайди. Бундай киши дунёю охиратда энг тубан даражага тушиб кетади.

Ислом мана шундай кимсалар қўлидаги бойликни қоралайди. Ислом ҳою ҳаваслари, шахвати учун сарфланиб, ҳақдорлардан беркитиладиган, солиҳ амалларга сарфланмайдиган, муносиб жойларга ишлатилмайдиган бойликни қоралайди. Ислом закоти адо қилинмайдиган, ҳаром йўл билан топилган бойликни қоралайди.

Афсуски, орамизда бундайлар оз эмас. Шунинг учун “Ислом ва бойлик” масаласи кўтарилганида кўз олдимизга фақат шу тоифадагилар келади.

Мавриди келганида бир нарсани айтиб ўтиш лозим: ҳадиси шарифда келтирилаётган тўрт тоифа кишилар мўмин-мусулмонлардир. “Энг афзал даража”, “Раббига такво қилади”, “Раббига такво қилмайди” жумлалари шуни кўрсатади. Аслида бирон банда эътиқоди “мўмин” ёки “кофир” деб аниқ айтилса-да, аммо бу ердаги “такво” сўзи “имон” маъносини билдиради. Зеро, фақат имони бор банда Аллоҳга такво қилади. Шунингдек, кофирлар ҳақида “мана бу тоифа энг юқори мартабада, мана булари эса энг паст даражада” дейилмайди. Чунки куфр иллати уларни энг тубан даражага тушириб юборади.

**“Яна бошқа бир бандага Аллоҳ бойлик ҳам, илм ҳам бермайди. Шунга қарамай у: “Агар менда ҳам бойлик бўлганида фалончининг амалини қилардим”, дейди. У ниятига яраша олади. Иккисининг гуноҳи бир хил”.**

Бундай кимса бойликдан ҳам, илмдан ҳам бенасиб, камбағал, саводсиз-жоҳилдир. У илмга интилиш ёки ҳалол йўл билан касб-кор қилиб, аҳволини ўнглаш ўрнига молини дуч келган жойга сочаётган, кунини турли базмлар билан беҳуда совураётган одамга “ҳавас” қилиб: “Эҳ, қани энди менда ҳам пул бўлганида, фалончига ўхшаб ҳаётимни маишат билан ўтказардим!” дейди.

Бу кимсанинг илми йўқ бўлгани учун гуноҳ иш қилиб юрган одамга ҳаваси келяпти, пули, имкони бўлмаганидан ўша ишларни қилолмаяпти. Агар иложини топса, албатта, қиларди. Шунинг учун унга худди аввалги банда гуноҳича гуноҳ ёзилади. Ҳам илмсизлик, ҳам моддий кашшоқлик, ҳам гуноҳ қилмай туриб бўйнига оғир гуноҳларни ортмоқлаб олиш мусибатдан бошқа нарса эмас. Бундай банда дунёю охиратда мартабаси энг паст кишилардан бўлади.

Афсуски, орамизда бу тоифадагилар ҳам етарлича топилади. Илмга ҳаракат қилиш, ҳалол йўл билан бойликка интилиш йўқ, фақат кимларнингдир енгил-елпи ҳаётига, айш-ишратига ҳавас-ла қараш бор. Хўп, нима қилиш керак? Аввало, Динимиз кўрсатмаларини пухта ўрганишимиз, бирон касбнинг этагидан тутишимиз керак. Қолаверса, ҳалол йўл билан бойлик орттириб, уни савобли ишларга, Ислом дини равнақи йўлида сарфласак, бойлик бизнинг фойдамизга ишлайди.

## МАСАЛАНИНГ ИККИНЧИ ТОМОНИ

Юқорида ҳақи адо қилинадиган бойлик фазилати ҳақида суҳбатлашдик. Аммо, банда қалби бойликка боғланиб қолса, мол-дунё деб ибодатдан чалғиса, охиратни унутса, оқибати ёмон бўлади. Қуйида шу ҳақида келган ояти карималар, ҳадиси шарифлар билан танишамиз. Зеро, Ислом динининг бойликка муносабатини билишда масаланинг бу томонини ҳам кўриб чиқиш керак.

Аллоҳ таоло айтади:

"----- Арабий матн-----"

**“Эй имон келтирганлар, на мол-дунёларингиз ва на бола-чақаларингиз сизларни Аллоҳнинг зикридан (яъни, Аллоҳга ибодат қилишдан) юз ўгиртириб қўямасин! Ким шундай қилса, ана ўшалар зиён кўрувчилардир!”** (*“Мунофиқун” сураси, 9-оят*).

Яъни: эй, ҳақиқий имон келтирган бандалар, қўлингиздаги мол-дунё, бойлик, мансаб-мартаба, шон-шуҳрат, фарзандлар ташвиши сизни Аллоҳга ибодат қилишдан, итоат этишдан тўсиб қўямасин. Ким ибодатдан дунё зеб-зийнатларини афзал билса, ўшалар қиёмат куни зиён кўрувчидир.

Бошқа оятда шундай дейилган:

"----- Арабий матн-----"

**“Сизларнинг мол-мулкларингиз, бола-чақаларингиз фақат бир фитна (имтиҳон)дир, холос. Улуғ ажр-мукофот эса Ёлғиз Аллоҳ ҳузуридадир”** (*“Тағобун” сураси, 15-оят*).

Яъни, Биз сизларни мол-дунё, бола-чақа билан имтиҳон қиламиз. Шундай экан, бойлик деб ибодатимдан юз ўгирманглар. Зеро, амримга бўйсунган, мол-дунёси, фарзандлари билан ғурурга кетмаган, Мени унутмаган солиҳ бандаларим учун жаннат мукофоти бор. У нақадар яхши жой!

Аллоҳ таоло бандаларга бойлик, бола-чақа бериб синайди. Ким Аллоҳга итоат этади, ким исён қилади, ҳаммаси шунда билинади. Инсон мана шу икки неъматдан яхшилик йўлида фойдаланса, улуғ ажр-савоб олади, юқори даражаларга кўтарилади. Аммо, кўпинча бойлик тўплаш, фарзандлар ташвиши кишини гуноҳ-маъсиятга ундайди.

Ибн Масъуд розияллоҳу анҳу айтади: “Сизлардан бирон киши зинҳор: “Эй Аллоҳ, мени фитналардан асра”, деб дуо қилмасин. Зеро, сизлардан бирон киши йўқки, фитна билан ўралмаган бўлса. Чунки Аллоҳ таоло: “Сизларнинг мол-мулкларингиз, бола-чақаларингиз фақат бир фитна (имтиҳон)дир, холос” деган. Аммо ким фитнадан паноҳ сўрамоқчи бўлса, унинг ёмонлигидан паноҳ тиласин” (Табароний, Ибн Мунзир ривояти).

Аллоҳ таоло айтади:

"----- Арабий матн-----"

**“(Эй инсонлар,) то қабрларни зиёрат қилгунингизгача (яъни, ўлиб қабрларга киргунгизгача) сизларни (мол-дунё) тўплаб қўпайтириш тўсиб қўйди! Йўқ, сизлар яқинда (бу қилмишингиз оқибатини) биласизлар! Яна бир бор йўқ, яқинда биласизлар. Йўқ, агар (дунёга қул бўлиш оқибатини) аниқ илм билан билганингизда (унга кўнгил бермасдингиз)!”** (*“Такосур” сураси, 1-5-оятлар*).

Яъни: эй одамлар, бойлик, мансаб-мартаба, бола-чақа кўпайтиришда кимўзарга ўйнаш сизларни Раббингиз Аллоҳ таолога ибодат қилишдан тўсиб қўйди. Вақт борида ақлингизни йиғиб, тавба қилмадингиз, бу ишингиздан воз кечмадингиз, балки қабрга киргунингизгача мол-дунё йиғиш, давлатингизни бошқаларга кўз-кўз қилиш билан овора бўлдингиз. Энди бунинг оқибати қандай бўлишини яқинда биласиз. Агар ҳаётлик чоғингизда қилаётган ишингиз нима билан яқунланишини билганингизда, зинҳор бундай қилмасдингиз.

Шундай экан, охиратдан умидвор бандалар, бойлик тўплайман, мансабга эришаман, бола-чақа орттираман, деб асосий вазифангизни – Аллоҳга ибодат қилишни, У Зот буюрган йўлдан юришни унутиб қўйманг.

Абу Хурайра розияллоҳу анҳу Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламдан ривоят қилади: “Мен сизлар учун фақирликдан қўрқмайман, балки мол-дунё тўплашда мусобақалашинингиздан қўрқаман. Мен сизлар (бехос) хато қилишингиздан қўрқмайман, балки гуноҳни атайин содир этишингиздан қўрқаман” (Ҳоким ривояти. Ҳадис санади саҳиҳ).

Яна Абу Хурайра розияллоҳу анҳу Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламдан ривоят қилади: “Банда: “Бойлигим, бойлигим!” дейди. Ваҳоланки, унинг учун молидан фақат уч нарса: еб битиргани, кийиб чиритгани, садақа қилгани бўлади. Бундан бошқаси одамларга қолади” (Муслим ривояти).

Али ибн Абу Толиб розияллоҳу анҳуга кўра, бу оят қабр азоби ҳақида нозил бўлган (Термизий, Ибн Жарир, Ибн Мунзир ривояти).

Қатода мазкур оят ҳақида шундай дейди: “Одамлар: “Бизнинг бойлигимиз, бола-чақамиз фалончиникидан кўпроқ, фалончининг бойлиги пистончиникидан кўпроқ”, дейишди. Мана шу нарса уларни Аллоҳга ибодат қилишдан тўсиб қўйди. Улар залолатда ўлиб кетишди” (Абдураззоқ, Абд ибн Ҳумайд, Ибн Жарир ривояти).

عَنْ كَعْبِ بْنِ عِيَاضٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: إِنَّ لِكُلِّ أُمَّةٍ فِتْنَةً وَفِتْنَتُهُ أُمَّتِي الْمَالُ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَحْمَدُ وَالطَّبْرَانِيُّ وَالْحَاكِمُ وَابْنُ مَرْذُويه وَسَنَدُهُ صَحِيحٌ.

Каъб ибн Иёз розияллоҳу анҳу ривоят қилади: “Мен Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: “Албатта ҳар бир уммат фитнага учрайди. Умматим фитнаси бойликдир”, деб айтганларини эшитганман” (Термизий, Аҳмад, Табароний, Ҳоким, Ибн Мардавайҳ ривояти. Ҳадис санади саҳиҳ).

“Фитна” сўзи аслида “сифатини билиш учун олтин ёки кумушни эритиб кўриш” маъносини англатади. Мазкур сўз луғатда “имтиҳон қилиш”, “бирон нарса таъсирига берилиш”, “азоб-уқубат”, “адашиш”, “васваса”, “ёндириш”, “мол-дунё”, “бола-чақа”, “куфр”, “одамларнинг ўзаро ихтилофи”, “зулм”, “гуноҳ”, “ҳақдан тойилиш”, “мажнунлик”, “қатл қилиш” маъноларини билдиради.

Аввал яшаб ўтган ҳар бир уммат, ҳар бир халқ фитнага учраган, залолатга кетган. Бунга эътиқод бузуқлиги – куфр, ширк, ахлокий иллатлар – кибр, ғурур, ношукрилик, маъсият, лаззатларга берилиш ва ҳоказолар сабаб бўлган. Аммо мусулмон уммати айнан мол-дунё туфайли фитнага учрайди. Чунки банда эҳтиёт бўлмаса, бойлик уни ибодатдан чалғитади, ихлосдан тўсади, охиратни унуттиради. Демак, банда саҳийлик қилса, бойлик уни юксак мақомларга кўтаради. Агар нафсга қул бўлса, тўғри йўлдан адашади.

وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: وَيْلٌ لِلْمُكْثِرِينَ إِلَّا مَنْ قَالَ بِالْمَالِ هَكَذَا وَهَكَذَا وَهَكَذَا أَرْبَعٌ عَنْ يَمِينِهِ وَعَنْ شِمَالِهِ وَمِنْ قُدَامِهِ وَمِنْ وَرَائِهِ. رَوَاهُ ابْنُ مَاجَهَ وَسَنَدُهُ حَسَنٌ وَفِي رَوَايَةِ أَحْمَدَ قَالَ: إِنَّ الْمُكْثِرِينَ هُمُ الْأَرْذَلُونَ...

Абу Саид Худрий розияллоҳу анҳу Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламдан ривоят қилади: “Молини мана бундай, мана бундай, мана бундай, мана бундай қилиб тўрт томонга – ўнгига, сўлига, олдига, орқасига қилувчилардан бошқа (бойлик) кўпайтирувчиларга ҳалокат бўлсин!” (Ибн Можа ривояти. Ҳадис санади ҳасан. Аҳмад ривоятида: “(Мол) кўпайтирувчилар энг паст (даражада)дирлар...” деб келтирилган<sup>39</sup>).

<sup>39</sup> Шуайб Арнаутга кўра, Аҳмад ибн Ҳанбал келтирган ривоят (матни, мазмуни) саҳиҳ, лекин санади заиф.

Яъни, гарчи ҳалол йўл билан бойлик тўпласа-да, бахиллик қилувчиларга, шу тарзда мол кўпайтирувчиларга ҳалокат бўлсин! Улар зикналиклари боис шундай ҳолга тушишади. Магар кимда-ким молидан садақа бериб юрса, унга мол кўпайтиришнинг зарари йўқ.

وَعَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: **اطْلَعْتُ فِي الْجَنَّةِ فَرَأَيْتُ أَكْثَرَ أَهْلِهَا الْفُقَرَاءَ وَاطْلَعْتُ فِي النَّارِ فَرَأَيْتُ أَكْثَرَ أَهْلِهَا النَّسَاءَ**. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَمُسْلِمٌ وَالتِّرْمِذِيُّ وَأَبُو أَحْمَدَ.

*Имрон ибн Ҳусойн розияллоҳу анҳу Набий соллаллоҳу алайҳи ва салламдан ривоят қилади: “Мен жаннатга назар солиб, унинг кўпчилик аҳли камбағаллар эканини кўрдим. Сўнг жаҳаннамга назар солдим, унга кирадиганлар аксари аёллар эканини кўрдим” (Бухорий, Муслим, Термизий, Аҳмад ривояти).*

Одатда, камбағал мўминлар камтар бўлишади. Уларнинг қалбида дунёга муҳаббат, бойлик тўплаш илинжи, ҳою ҳаваслар бўлмагани учун намозни, бошқа ибодатларни хушў-хузуъ билан адо этишади, Аллоҳга ихлос билан дуо-илтижолар қилишади. Кўп бойларда бунинг аксини кўрамиз. Аммо шуни яхши билиб олайлик: биргина камбағалликнинг ўзи бандани жаннатга олиб қирмайди. Камбағал бўлатуриб Аллоҳга имон келтирмаса, У Зот буйруқларига итоат этмаса, нафси йўриғига кириб, хоҳлаган ишини қилиб юрса, у дунёдаги энг қашшоқ, энг ночор одам бўлсаям жаннатга қиролмайди. Кимда-ким бой-бадавлат бўлатуриб, имонли, такволи бўлса, унинг борар жойи жаннатдир. Жаннатга тушиш камбағаллик билан белгиланмайди. Бойлик эса бандани жаҳаннамга судрамайди. Бу ҳадисда ҳаётда кўп кузатиладиган ҳолат тилга олинган.

Ибн Баттол шундай деган: “Бу ҳадис камбағаллар бойлардан устунлигини эмас, бу дунёда камбағаллар бойларга қараганда кўпроқ эканини англатади. Камбағаллик бандани жаннатга олиб қирмайди, балки камбағаллар солиҳ амаллари билан у ерга қирадилар. Агар камбағал солиҳ бўлмаса, фазилат соҳиби эмас”.

Ибн Ҳажар Асқалоний: “Ушбу ҳадисда дунёда зеб-зийнатларга берилиб, фаровон яшашни тарқ қилишга, аёлларни Аллоҳ амрига итоат этишга чақирилмоқда”, деб айтган.

Бойлик ёки камбағалликдан қайси бири афзаллиги ҳақида уламолар турли фикрларни айтишган. Аҳмад ибн Наср Довудий айтади: “Камбағаллик ва бойлик Аллоҳнинг синовидир. У Зот бойликка шукр қилишлари ёки камбағалликка сабр этишларини билиш учун бандаларини имтиҳон қилади. Зеро, Аллоҳ таоло айтади: “Албатта Биз (бандаларимиздан) қайсилари чиройлироқ амаллар қилишларини синаш учун ер устидаги бор нарсани унга зийнат – безак қилиб қўйдик” (“Қаҳф” сураси, 7-оят).

Бошқа оятда шундай дейилади: “Биз сизларни(нг сабр-тоқатларингизни синаш учун) ёмонлик билан ҳам, (шукр қилишингизни билиш учун) яхшилик билан ҳам “алдаб” имтиҳон қиламиз” (“Анбиё” сураси, 35-оят).

Ривоятларда келишича, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам камбағаллик ва бойлик фитнасидан паноҳ сўрадилар.

Баъзи тоифалар кифоя қилувчи бойликни маъқул санашган. Жумладан, Қуртубий айтади: “Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам уч ҳолатни бошларидан кечирганлар: камбағаллик, бойлик, кифоя қилувчи мол. У зотнинг аввалги ҳаётлари фақирликда ўтган. Сўнг фатҳлар бўлиб, мусулмонлар кўп миқдорда ўлжаларга эришишди. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам бой бўлганларида унинг ҳақини адо этдилар, ҳаммани тенг кўрдилар, бу билан оилалари эҳтиёжини таъминладилар. Аммо у зот етарли бойликка эга бўлган ҳолда Аллоҳ даргоҳига рихлат қилдилар. Кифоя қилувчи мол кишини исёнга ундовчи бойликдан, азоб берувчи фақирликдан йироқ қилади. Бундай одам камбағаллардан саналади, чунки у дунё лаззатларига кўмилиб кетмайди, нафсини сабрга ундайди. Шу йўл билан одамларга ялиниб, тиланчилик қилишдан қутулади”.

Ибн Жавзий шундай деган: “Қаноатли камбағал бахил бойдан афзал. Инфоқ-эҳсон қилувчи бой эса дунёга хирс қўйган камбағалдан яхшироқ. Бунда ҳар бирининг мақсади қандайлигига қараб уларнинг фазилати кўринади. Аслида бойликнинг ўзи ёмон нарса эмас. Бойлик бандани Аллоҳнинг тоатидан тўсиб қўйсагина қораланади. Дунёда қанчадан-қанча бадавлат кишилар бор, мол-дунё уларни Аллоҳнинг ибодатидан тўсиб қўймайди. Яна қанчадан-қанча камбағаллар бор, фақирлиги уларни ибодатдан чалғитади. Лекин кўпинча камбағаллик банданинг хатардан узоқроқ бўлишини таъминлайди. Зеро, бойлик фитнаси камбағаллик фитнасидан оғир бўлади”.

Мутарриф ибн Абдуллоҳ: “Неъматга эришиб шукр қилишим мен учун мусибатга йўлиқиб сабр қилишимдан яхшироқ”, деган.

Инсоннинг ижтимоий ҳолати уч хил бўлади: бой, ўртаҳол (кифоя қилувчи мулкка эга бўлган киши), камбағал. Ҳадиси шарифларда бойлик билан ўртаҳоллик, шунингдек, камбағаллик фазилати ҳақида хабарлар келган. Бундан чиқди, кескин хулоса чиқариб, “Бойлик ёмон, камбағаллик афзал” ёки “Камбағаллик ёмон, бойлик афзал”, дейиш тўғри эмас. Ким Аллоҳга имон келтирса, У Зотга такво қилса, ҳалол-ҳаромнинг фарқига борса, саҳий бўлса, бойлиги орқали Аллоҳ ибодатидан юз ўгирмаса, мол-дунёнинг ҳеч қандай зарари йўқ. Бундай кишилар мусулмонларга фақат фойда келтиради. Ким юқорида саналган сифатларга эга бўлмаса, унинг кифоя қиладиган бойликка эга бўлгани маъқул. Зеро, ўртаҳоллик ортиқчалик ҳам, нуқсон ҳам эмас.

Хуллас, Ислом мол-дунёнинг айнан ўзини эмас, унга кўнгил қўйишни қоралайди, бахилликдан қайтаради. Тўғри, бахтли яшаш учун инсонга пул ҳам керак. Бироқ, бойлик йиғаман, деб охиратни унутиш яхшимас. Кўп одамлар бойлик тўплаш илинжида ҳаром-ҳариш йўлларга кириб кетади, чўнтагига уч-тўрт сўм тушса, манмансираб, унча-мунчасини назар-писанд қилмай қўяди, одамгарчиликни унутади. Ислом айнан шундай иллатларга қарши курашади, қалбни ҳою ҳавасдан, зикналикдан поклашга чақиради.

## ПУЛ КАСАЛИ

Дунёда касаллик турлари кўп. Инсон танасида кезадиган жисмоний, ақл-ҳушига таъсир этадиган рухий, шунингдек, бир олам маънавий хасталиклар бор.

“Пул касалига чалинганман!” Бир куни бозорда ўтирган аёлнинг шу сўзи қулоғимга чалинди. Бундан аввал эса тирикчилигидан зорланди. Эри уйида ўтириб, ўзи бозорда юрганидан шикоят қилди. “Уйида эрининг топганига қаноат қилиб ўтирган аёлларга ҳавасим келади”, деди. “Сизни биров бозорга чиқишга мажбурлаганми?” Бу саволга жавобан – юқорида келтирилганидек – пул касалига чалинганини айтди. Билиб-билмай ҳақ гапни айтди. Хўш, бу қандай касаллик? Пул касали қайси турга мансуб? Саволлар жавоби мушкул эмас. Инсон нафсига дахлдор бу хасталик яқинда пайдо бўлмагани аниқ. Очкўзлик, зикналик, айниқса, пулга муҳаббат қўйиб, мол-дунёга муккадан кетиш бу касалликка хос белгилардир.

Пул санамаса, қўлида пул айланмаса, ҳаёти мазмун касб этмай қолармиш бозорда ўтирган ҳалиги аёлнинг. Саодату сурурни, қариндош-уруғ, қўни-қўшни, ака-ука билан муомала-муносабатни фақат пул билан ўлчаш охират тарозисига қуруқ қўл билан бориш демакдир. Бу касалликнинг шунга ўхшаш асорати ёмон. Эҳтиёт бўлайлик, азизлар<sup>40</sup>.

## ОХИРАТДА МОЛ-ДУНЁНИНГ ҲИСОБИ БОР!

Аллоҳ таоло “Такосур” сураси охирида бандаларга берилган неъматларнинг ҳеч бири сўроқсиз қолмаслигини эслатиб шундай деган:

“----- Арабий матн-----”

**“Кейин ўша куни неъматлар ҳақида шак-шубҳасиз сўраласизлар”** (“Такосур” сураси, 8-оят).

Яъни, эй бандалар, охират куни дунёда фойдаланганингиз неъматлар ҳақида сўраласиз. Агар уларнинг ҳақини адо этмаган бўлсангиз, ўша неъматлар охиратда сизга бахтсизлик келтиради.

Оятдаги неъматлардан мурод барча моддий, маънавий неъматлардир. Жумладан, қорин тўқлиги, муздек сув, соя-салқин жойлар, тана гўзаллиги, уйқудаги роҳат-фароғат, бадан – қўл, оёқ, кўз, қулоқ каби аъзолар саломатлиги, хотиржамлик, тинчлик, фаровонлик ва ҳоказо.

Икрина раҳматуллоҳи алайҳдан ривоят қилинади: “Кейин ўша куни неъматлар ҳақида сўраласизлар ояти нозил бўлганида саҳобалар: “Эй Расулуллоҳ, қайси неъматлар ҳақида сўраламиз. Ахир қорнимиз тўяр-тўймас арпа нони билан овқатлансак?!” деб савол беришди. Шунда Аллоҳ Пайғамбарига ваҳий қилиб, уларга: “Оёғингизга пойафзал киймайсизларми ёки муздек сувдан ичмайсизларми? Мана шу неъматлардандир”, деб айт”, деди” (Ибн Абу Ҳотим, Абд ибн Ҳумайд ривояти).

Ибн Абу Ҳотим келтирган ривоятда айтилишича, мазкур оят ингач, саҳобалар: “Еб-ичаётганимиз фақат хурмо билан сув бўлса, яна қайси неъматлар ҳақида сўраламиз, эй Расулуллоҳ?” деб сўрашган. Шунда у зот: “Бу нарса яқинда содир бўлади”, деб жавоб қайтарганлар.

<sup>40</sup> Манба: “Мусулмонлар тақвими”нинг 2005-йилги 2-сони.

Абу Хурайра розияллоҳу анҳу Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва салламдан ривоят қилади: “Қиёмат куни банда биринчи бўлиб неъматлардан сўралади, (унга:) “Танангни соғ-омон қилиб қўймадикми, совуқ сув билан суғормадикми?” дейилади (Термизий ривояти).

Демак, ҳар бир инсон қиёматда ҳисоб-китобдан ўтади: қилган амалларидан ташқари, фойдаланган неъматлари, илмига қай тарзда амал қилгани, мол-дунёни қаердан топиб, қаерга сарфлагани, умрини қандай ўтказганидан ҳам сўралади.

عَنْ أَبِي بَرْزَةَ الْأَسْلَمِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا تَزُولُ قَدَمَا عَبْدٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ حَتَّى يُسْأَلَ عَنْ عُمْرِهِ فِيْمَ أَفْنَاهُ وَعَنْ عِلْمِهِ فِيْمَ فَعَلَ وَعَنْ مَالِهِ مِنْ أَيْنَ اكْتَسَبَهُ وَفِيْمَ أَنْفَقَهُ وَعَنْ جِسْمِهِ فِيْمَ أَبْلَا. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالدَّارِمِيُّ وَالْبَيْهَقِيُّ وَالطَّبْرَانِيُّ وَسَنَدُهُ صَحِيحٌ.

Абу Барза Асламий розияллоҳу анҳу Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламдан ривоят қилади: “Қиёмат куни банда умрини қандай (ишлар билан) ўтказгани, илмига қандай амал қилгани, молини қаердан топиб, қаерга сарфлагани, танасини қайси (ишларда) қаритгани ҳақида сўралмагунча икки қадами (олдинга) силжимади” (Термизий, Доримий, Байҳақий, Табароний ривояти. Ҳадис санади саҳиҳ).

Охиратда банда ҳисоб қилинадиган жойга келганида умрини қандай ўтказгани ҳақида сўралади: тоатда ўтказдими ёки маъсиятдами? Вақтини беҳуда ишларга сарфламасдими?

Кейин илми ҳақида сўралади: билганига амал қилдими? Амални Аллоҳ розилиги учун бажардими ёки унга риё, сумъа аралашдими?

Кейин мол-дунё ҳақида сўралади: уни ҳалолдан топдими ёки ҳаромданми? Бойликни қайси йўлларга сарфлади: яхшиликка ёки исрофга, бидъат-хурофотларга, гуноҳ-маъсиятга ишлатдими?

Шундан сўнг танаси ҳақида сўралади: уни гуноҳ ишлар қилиб қаритдими ёки Аллоҳнинг тоатида чарчатдими? Белидан мадор, кўзидан нур қайси йўлда кетди? каби саволларга жавоб беради.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ اللَّهَ يَرْضَى لَكُمْ ثَلَاثًا وَيَكْرَهُ لَكُمْ ثَلَاثًا فَيَرْضَى لَكُمْ أَنْ تَعْبُدُوهُ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَأَنْ تَعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفْرُقُوا وَيَكْرَهُ لَكُمْ قِيلَ وَقَالَ وَكَثْرَةُ السُّؤَالِ وَإِضَاعَةُ الْمَالِ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَمُسْلِمٌ وَاللَّفْظُ لَهُ وَالدَّارِمِيُّ وَابْنُ خُرَيْمَةَ وَابْنُ حِبَّانَ.

Абу Хурайра розияллоҳу анҳу Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламдан ривоят қилади: “Аллоҳ сизлар учун уч нарсанга рози бўлади, уч нарсани ёқтирмайди. У Зот фақат Унинг Ўзига ибодат қилишингиздан, Унга бирон нарсани шерик қилмаслигингиздан, барчангиз Аллоҳнинг арқонидан маҳкам ушлашингиздан, ажралиб кетмаслигингиздан рози бўлади. (Аллоҳ) миш-мишларни, кўп савол беришни, мол зое қилинишини ёмон кўради” (Бухорий, Муслим, Доримий, Ибн Хузайма, Ибн Ҳиббон ривояти<sup>41</sup>).

Бу ривоятга кўра, Аллоҳ мол-мулкни ўринсиз жойларга сарфлашни, беҳуда ишлатишни хушламайди. Чунки Аллоҳ берган ҳар бир нарса, жумладан, ҳалол бойлик ҳам неъматдир. Аллоҳ бойлик бердими, уни яхшиликка, савобли ишларга сарфлайлик. Зеро, ҳар ишнинг ҳисоби бор. Охиратда бойлигимиз ҳақида ҳам сўраламиз.

## РИЗҚНИ ЧИРОЙЛИ СУРАТДА ТОПИШ ЛОЗИМЛИГИ

عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ أَحَدَكُمْ لَنْ يَمُوتَ حَتَّى يَسْتَكْمَلَ رِزْقَهُ فَلَا تَسْتَبْطِئُوا الرِّزْقَ وَاتَّقُوا اللَّهَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ وَأَجْمِلُوا فِي الطَّلَبِ خُذُوا مَا حَلَّ وَدَعُوا مَا حُرِّمَ. رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ وَالطَّبْرَانِيُّ.

<sup>41</sup> Ривоят лафзи имом Муслимга тегишли.

Жобир ибн Абдуллоҳ розияллоҳу анҳу Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламдан ривоят қилади: “Эй одамлар, биронтангиз ризқини тўла олмагунича ўлмайди. Шундай экан, ризқ (келиши) кечикди, деб ҳисобламанг, Аллоҳга тақво қилинг. Эй одамлар, (ризқни) чиройли суратда талаб этинг: ҳалолни олинг, ҳаромни тарк этинг” (Байҳақий, Табароний ривояти).

Яъни, эй мўминлар, Раббингиз Аллоҳга тақво қилинг, У Зот буюрган амалларни ихлос билан бажаринг, қайтарганларидан қайтинг. Сизлар гўзал суратда, Аллоҳ рухсат берган йўллар билан тирикчилик қилинг. Зеро, Аллоҳ ҳар бир жон ризқини азалдан тақдир қилиб қўйган. У ўша ризқини охиригача олмай туриб дунёдан кетмайди. Шундай экан, ризқ борасида қалбингиз хотиржам бўлсин.

Агар бирон сабаб билан ризқингиз келиши кечикса, шошилманг, ҳаром йўллар билан тезроқ унга эришишга ошиқманг, балки Аллоҳга тақво қилинг, ризқни чиройли суратда изланг.

وَعَنْ أَبِي أُمَامَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: نَفَثَ رُوحُ الْقُدُسِ فِي رُوعِي أَنَّ نَفْسًا لَنْ تَخْرُجَ مِنَ الدُّنْيَا حَتَّى تَسْتَكْمِلَ أَجَلَهَا وَتَسْتَوْعِبَ رِزْقَهَا فَأَجْمِلُوا فِي الطَّلَبِ وَلَا يَحْمِلَنَّكُمْ اسْتِبْطَاءُ الرِّزْقِ أَنْ تَطْلُبُوهُ بِمَعْصِيَةِ اللَّهِ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُنَالُ مَا عِنْدَهُ إِلَّا بِطَاعَتِهِ. رَوَاهُ الطَّبْرَانِيُّ فِي الْكَبِيرِ وَسَنَدُهُ ضَعِيفٌ.

Абу Умома розияллоҳу анҳудан ривоят қилинишича, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам шундай деганлар: “Рухул қудус менга бирон нафс ажали етмагунича, ризқини мукаммал олмагунича дунёдан кетмаслигини билдирди. (Шундай экан, ризқингизни) чиройли суратда талаб қилинг! Ризқ кечикиши сизларни Аллоҳга осийлик билан касб қилишга ундамасин! Зеро, Аллоҳ даргоҳидаги нарсага фақат Унинг тоати билан эришилади” (Табароний “Кабир”да ривоят қилган. Ҳадис санади заиф<sup>42</sup>).

Ушбу ҳадис аввалида олдинги ривоят маъноси таъкидланмоқда. Ривоят охири бир оз фарқли:

**“Зеро, Аллоҳ даргоҳидаги нарсага фақат Унинг тоати билан эришилади”.**

Яъни, Аллоҳ ҳузуридаги ризққа, баракага, яхшиликка У Зотга ибодат қилиш, итоат этиш билан эришилади. Аллоҳнинг раҳматига, фазл-карамига ҳаром, ношаръий йўллар билан етишиш иложи йўқ.

## РИЗҚ КЕЛАЁТГАН ЭШИКНИ БЕРКИТМАНГ!

عَنْ نَافِعٍ قَالَ: كُنْتُ أَجْهَرُ إِلَى الشَّامِ وَإِلَى مِصْرَ فَجَهَّزْتُ إِلَى الْعِرَاقِ فَأَتَيْتُ عَائِشَةَ أُمَّ الْمُؤْمِنِينَ فَقُلْتُ لَهَا: يَا أُمَّ الْمُؤْمِنِينَ كُنْتُ أَجْهَرُ إِلَى الشَّامِ فَجَهَّزْتُ إِلَى الْعِرَاقِ فَقَالَتْ: لَا تَفْعَلْ مَا لَكَ وَلِمَتَّحِرْكَ فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: إِذَا سَبَبَ اللَّهُ لِأَحَدِكُمْ رِزْقًا مِنْ وَجْهِ فَلَا يَدْعُهُ حَتَّى يَتَغَيَّرَ لَهُ أَوْ يَتَنَكَّرَ لَهُ. رَوَاهُ ابْنُ مَاجَهَ وَأَحْمَدُ وَابْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَسَنَدُهُ ضَعِيفٌ.

Нофеъдан ривоят қилинади: “Мен Шом ва Мисрга (тижорат моллари) юборардим. Бир сафар Ироққа юбордим. Кейин уммул мўминин Оиша розияллоҳу анҳо олдига бориб, унга: “Эй, мўминлар онаси! Мен (аввал) Шомга (тижорат моллари) юборардим. Энди Ироққа юбордим”, дедим. Оиша розияллоҳу анҳо: “Бундай қилма. Сенга, тижоратингга нима бўлди? Зеро, мен Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: “Аллоҳ бирингизга қайсидир тарафдан ризқ (келиши)ни сабаб қилган бўлса, ўзи учун ўша нарса ўзгармагунча ёки иши орқага кетмагунича уни тарк этмасин”, деганлар”, деди” (Ибн Можа, Аҳмад, Байҳақий ривояти. Ривоят санади заиф).

Нофеъ исмли киши<sup>43</sup> Шомга, ора-чора Мисрга тижорат карвони юборарди. Бир сафар савдо моллари ортилган карвонни Ироққа юборибди. Кейин мўминлар онаси Оиша розияллоҳу анҳо олдига бориб, бўлган воқеани айтиб берибди. Шунда Оиша розияллоҳу анҳо: “Тижоратингга нима бўлди? Нега Шомга эмас, Ироққа мол жўнатаяпсан? Нима, даромадинг камайиб кетдими ёки касодга учрадингми? Аллоҳ сенга фойда бериб турган нарсани тарк этибсан. Мен Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: “Аллоҳ қайси

<sup>42</sup> Ривоят санадида Уфайр ибн Маъдон бор. У заифдир (Ҳайсамий, “Мажмауз завоид”).

<sup>43</sup> Бу Абдуллоҳ ибн Умар розияллоҳу анҳунинг мавлоси Нофеъ эмас (Байҳақий, “Шуабул имон”).

бирингизга бирор тарафдан ризқ (келиши)ни сабаб қилган бўлса, ўзи учун ўша нарса ўзгармагунча ёки иши орқага кетмагунча уни тарк этмасин”, деганларини эшитганман”, деди.

Ҳадис мазмунига кўра, Аллоҳ сизга бир касб ёки соҳа орқали ризқ келадиган эшикни очиб қўйибдими, фойда кескин камаймагунча ёки инқирозга учрамагунингизча ўша ишни ташлаб кетманг. Фақат жиддий сабаблар билан ўзгартирса бўлади. Бўлар-бўлмасга у ишдан бу ишга, унисидан бунисига ўтиб юриш ярамайди.

Бу ҳадисда биронта касб ёки ишнинг бошидан маҳкам ушлашга чақирилмоқда, арзимас сабаблар билан тирикчилик воситаси бўлган вазифани ташлаб кетмаслик уқтирилмоқда. Зеро, ишлар маромида, ўртамиёна кетиб турганида уни тарк этиш неъматга ношукрлик қилишга ўхшайди. Қолаверса, ҳамма шундай қилаверса, биронтаям соҳада ривожланиш, олдинги силжиш бўлмайди.

Мўмин-мусулмон киши ҳар бир ишни маромига етказиб, пишиқ бажаради, бирон соҳада етук мутахассис бўлишни истаса, аввал пухта билим олади. Кейин аста-секин малакасини ошириб боради, босқичма-босқич ўша соҳада юқори поғоналарга кўтарилади. Агар касбига меҳр қўйса, ҳафсала билан меҳнат қилса, Аллоҳ топганига барака беради. Ҳаётда ҳар хил синовлар бўлиб туради. Мана шундай имтиҳонлар вақтида шошилмасдан, сабр билан иш тутилса, қийинчилик кўп ўтмай ортга чекинади. Сал машаққат чекса, бир ишни ташлаб, бошқасига, “ёғлироқ” соҳаларга ўтишни кўзлаш, Аллоҳ берганига қоникмаслик яхшимас. Ҳар қандай соҳада ҳам бирдан олға силжиш бўлмайди. Йиллар давомида тажрибангиз, илмингиз ортиб, одамларда сизга ишонч пайдо бўлса, кейин даромадингиз ортади. Бунинг учун сабр-матонат билан ишлаш, тинимсиз ўқиб-ўрганиш, изланиш керак.

Яна бир нарсани айтиб ўтиш лозим: юқоридаги кўрсатмаларга амал қилмаслик жамият тараққиёти илдизига болта урувчи иллатдир. Шунинг учун мўмин-мусулмонлар Ислом шариати ҳукмларини ўрганишса, унга оғишмай амал қилишса, ҳар соҳада тараққий этишади, дунёда ҳам, охиратда ҳам пешқадам бўлишади.

## ҚУШГА РИЗҚ БЕРГАН АЛЛОҲ...

(Ибратли ҳикоя)

Иброҳим Адҳам билан Шақиқ Балхий (рахматуллоҳи алайҳимо) Маккада учрашиб қолишди. Иброҳим Адҳам Балхийдан сўради:

– Бу ҳолга келишингизга нима сабаб бўлди?

Балхий жавоб берди:

– Бир куни чўлга бордим. Қум устида қаноти синган қуш ётарди. Ўзимга-ўзим: “Шу ерда ўтириб, унга қаердан ризқ келишини кузатай-чи”, дедим. Бирпасдан кейин тумшуклари орасида емиш олиб бошқа бир қуш келди, озуқани ерда ётган ногирон шериги олдига қўйди. Буни кўриб: “Шу қушни ерда ётган шеригига восита қилган Аллоҳ таоло қаерда бўлмай, мени ризқ билан таъминлашга кодир”, деб ўйладим. Шундан кейин даромад кетидан қувишни тўхтатдим, ўзимни бутунлай ибодатга бағишладим.

Иброҳим Адҳам айтди:

– Яхши-ю, бироқ нега сиз қаноти синган қушга емиш ташиган соғлом қуш каби бўлиб, янаям юксак даражага кўтарилишни истамайсиз? Ёки Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг: “Берувчи қўл олувчи қўлдан яхшироқдир”, деган ҳадисларини эшитмаганмисиз?

Бу насиҳатдан кейин Шақиқ Балхий Иброҳим Адҳамнинг қўлларини ўпди, “Эй Абу Исҳоқ, сиз бизнинг устозимизсиз”, дея эҳтиром кўрсатди.

## РИЗҚ ТОПИШДА ТАВАККУЛНИНГ АҲАМИЯТИ

Аллоҳ таоло айтади:

"----- Арабий матн-----"

**“Ким Аллоҳга таваккул қилса, (Аллоҳнинг) Ўзи унга Етарлидир. Албатта, Аллоҳ Ўзи (хоҳлаган) ишига етувчидир. Ҳақиқатан, Аллоҳ барча нарса учун миқдор-ўлчов қилиб қўйган”** (“Талоқ” сураси, 3-оят).

Ишлар мукамал бўлиши учун Аллоҳ кафилдир. Таваккул қилганлар учун У Зот кифоя қилади. Оламлар Парвардигори хоҳлаган ишини бажара олади, ҳар бир нарсани ўта аниқ қилиб белгилаб қўйган.

Таваккулнинг асл маъноси ўзини Аллоҳга топширишдир. Ғаззолий таваккулни: “Қалбнинг Ёлғиз Вакил – Аллоҳга суянишидан иборат”, деб тушунтирган (“Ихёу улумид дин”).

Аллома Муновий эса: “Таваккул банда ожизлигини билдириб, таваккул қилинадиган Зотга суянишидир”, деган (“Файзул қодир”).

Тасаввуф аҳли наздида таваккул одамлар қўлидаги нарсага суянмаслик, фақат Аллоҳ даргоҳидаги нарсага ишонишдир. Мулла Али Қори Аллоҳга ҳақиқий таваккул қилишни қуйидагича тушунтиради: “Таваккул борликда Аллоҳдан ўзга амалга оширувчи зот йўқлигига, яратиш, ризқ бериш, ато қилиш, ман этиш, зарар ёки фойда, камбағаллик ёки бойлик, касаллик ёки саломатлик, ўлим ёки ҳаёт, хуллас барчаси Аллоҳ таолодан эканига шубҳасиз ишонишдир” (“Мирқотул мафотих”).

Таваккул – қалб иши. Унда қалб бутунлай Аллоҳга топширилади. Ишларнинг оқибати У Зотга ҳавола этилади. Айниқса, ризқ топишда таваккулнинг аҳамияти беқиёс. Ризқ талабидаги таваккул нима, деб сўралса, айтамин: Ризқни фақат Аллоҳ беришига шак-шубҳасиз ишонган ҳолда ризқ излаш, фақат Ўзига суянишдир.

عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَوْ أَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَوَكَّلُونَ عَلَى اللَّهِ حَقَّ تَوَكُّلِهِ لَرُزِقْتُمْ كَمَا يُرْزَقُ الطَّيْرُ تَغْدُو خِمَاصًا وَتَرُوحُ بِطَانًا. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالنَّسَائِيُّ وَأَحْمَدُ وَالْحَاكِمُ وَابْنُ حِبَّانَ وَسَنَدُهُ صَحِيحٌ.

Умар ибн Хаттоб розияллоҳу анҳу Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламдан ривоят қилади: “Агар Аллоҳга ҳақиқий таваккул қилганингизда эрталаб қорни оч ҳолда чиқиб, кун охирида тўйиб қайтадиган қуш каби ризқлантирилган бўлардингиз” (Термизий, Насоий, Аҳмад, Ҳоким, Ибн Ҳиббон ривояти. Ҳадис санади саҳиҳ).

Бу ерда бандалар ризқ топишда Аллоҳга таваккул қилишни доим ҳам ўрнига қўя олмасликлари айтилмоқда, таваккул фойдасини тушунтириш учун қушни мисол қилиб келтирилмоқда.

Эрта тонгда ризқ ғамида йўлга чиққан қушнинг қорни оч бўлади. Қолаверса, унинг олдиндан тайёрлаб қўйган, кўз остига олган ўлжаси, захираси, савдо дўкони, корхонаси, ер майдони бўлмайди. Лекин қушларда ҳаракат, ризқ топишга ишонч, Ёлғиз Аллоҳга таваккул мавжуд. Бундан чиқди, Аллоҳга таваккул қилишни ўрнига қўя билган инсон ўйламаган томонидан ризқлантирилади.

Одатда, инсон эртанги, ундан кейинги кунларда истеъмол қиладиган нарсаларини ҳозирлаб қўяди. Лекин Аллоҳга ҳақиқий таваккул қила олганида, эрталаб турганида ейишга ҳеч вақоси бўлмасаям, Аллоҳ уни ризқлантирарди.

Ушбу ҳадиснинг яна бир диққатга молик жиҳати бор. Уям бўлса, таваккул билан ҳаракат масаласи. Аслида касб инсонни боқмайди, балки Аллоҳ ризқлантиради. Аммо таваккул билан ҳаракат бирлашса, кўзланган мақсадга эришилади. Зеро, ҳадисда бизга мисол қилиб келтирилаётган қуш ҳам ҳаракат билан қорин тўйғазади. Ҳаракат қилмай, уйда ётаверган билан тирикчилик ўтмайди, осмондан овқат ёки ичимлик тайёр олдимизга тушмайди. Шу маънода имом Аҳмад ибн Ҳанбал айтади: “Бу ҳадис касбни тарк этишга эмас, ризқ талабида саъй-ҳаракат қилишга ундайди. Агар бандалар ҳар бир ҳолатда – юрганда, турганда, бошқа тасарруфларида Аллоҳга таваккул қилиб, барча яхшилик фақат У Зот қўлидалигини билишганида, худди қушлар каби ризқлантирилган ҳолда уйларига қайтишарди” (Муборакфурий, “Тухфатул аҳвазий”).

Имом Аҳмад ибн Ҳанбалдан уйда ёки масжидда ўтириб олиб, “Ризқим олдимга келмагунича биронтаям иш қилмайман”, дейдиган киши ҳақида сўралди. Шунда имом: “Бу киши жоҳил, илмсиз экан”, деб жавоб берди (Фазл Илоҳий, “Мафотихур ризқ”).

Шайх Абу Ҳомид шундай деган: “Кишилар таваккулни бадан билан касб қилишни, қалб билан тадбир этишни ташлаб, худди ирғитиб юборилган эски латтага ёки кундага қўйилган гўштга ўхшаб ерга ётиб олиш, деб ўйлашлари мумкин. Бу жоҳиллар фикридир. Бу шариатда ман этилган. Шариат таваккул қилувчиларни мақтайди. Шариат қайтарган нарсадан тийилмай туриб, юксак мақомга эришиш мумкинми? Аслида банда қалби билан қилган таваккули унинг интилишида, амалларида кўринади” (Фазл Илоҳий, “Мафотихур ризқ”).

Имом Абулқосим Қушайрий айтади: “Шуни бил: таваккулнинг ўрни қалбдир. Банда ризқ Аллоҳдан эканини билганидан сўнг қалби билан таваккул қилиши, бадани билан ҳаракатда бўлиши бир-бирига зид

эмас. Агар бирон нарса кийинлашса, Аллоҳнинг тақдири билан бўлади. Бирон нарса енгиллашса, У Зот енгиллатиши билан бўлади” (Мулла Али Қори, “Мирқотул мафотих”).

Анас ибн Молик розияллоҳу анҳудан ривоят қилинишича, бир киши Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламдан: “Туямни боғлаб таваккул қилайми ёки қўйиб юбориб таваккул қилайми?” деб сўраганида у зот: “Аввал уни боғла. Кейин таваккул қил”, деб айтганлар (Термизий, Ибн Ҳиббон, Байҳақий ривояти. Ривоят санади ҳасан).

Мана шу ривоят ҳам таваккул билан ҳаракат бир-бирига тескари эмаслигини кўрсатади.

وَعَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ قُرَّةَ قَالَ: مَرَّ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ بِقَوْمٍ فَقَالَ: مَنْ أَنْتُمْ ، قَالُوا: الْمُتَوَكِّلُونَ ، فَقَالَ: أَنْتُمْ الْمُتَأَكِّلُونَ ، إِنَّمَا الْمُتَوَكِّلُ رَجُلٌ أَلْقَى حَبَّهُ فِي بَطْنِ الْأَرْضِ وَتَوَكَّلَ عَلَى رَبِّهِ. رَوَاهُ الْحَكِيمُ التِّرْمِذِيُّ فِي نَوَادِرِ الْأُصُولِ.

Муовия ибн Қурра айтади: “Умар ибн Хаттоб розияллоҳу анҳу бир қавм олдидан ўтатуриб: “Сизлар кимсиз?” деб сўради. Улар: “Таваккул қилувчилармиз”, дейишди. Шунда (Умар ибн Хаттоб): “Сизлар таваккул қилувчисизлар (яъни, тайёр нарсани еб ётувчи текинхўрсизлар). Зеро, (Аллоҳга) таваккул қилган киши аввал ерга уруғ сепади. Кейин Раббига таваккул қилади”, деди” (Ҳаким Термизий “Наводирул усул”да ривоят қилган).

Ҳаким Термизий мазкур китобида келтирган бошқа ривоятда Умар ибн Хаттоб яманлик кишиларни учратгани айtilган. Ўша қавм сабабларни ахтармай, ҳаракат қилмай, “Ризкимизни Аллоҳнинг Ўзи етказди”, деб эътиқод қилганларини кўриб, уларни “текинхўрлар”, деб атамоқда. Шундан сўнг ҳақиқий таваккул қандай бўлишини ўргатмоқда.

“Жомеул улуми вал ҳикам” асарида айтилади: “Шуни билинг: таваккул самараси тақдирга рози бўлишдир. Ким ишларини Аллоҳга топшириб, У Зот ҳукмига, иродасига рози бўлса, Аллоҳга ҳақиқий таваккул қилибди. Шунинг учун ҳам Ҳасан Басрий, Фузайл ибн Иёз каби зотлар Аллоҳга таваккул қилишни қазои қадарга рози бўлиш, деб изоҳлашган”.

Хуллас, мўмин киши ризқ талабида, тирикчилик йўлида бор имкониятини ишга солади, Ёлғиз Аллоҳга таваккул қилади. Аммо у фақат ҳаракат қилгани учун ризқлантирилмайди, касбига суяниб қолмайди. Зеро, ризқ Ёлғиз Аллоҳ таоло тарафидан берилади.

## “МЕНГА БОЗОРНИ КЎРСАТИНГ”

(Ибратли ҳикоя)

Абдурахмон ибн Авф розияллоҳу анҳу Исломи энг олдин қабул қилганлардан бири эди. Мўминлик унинг нафсида иззат, Парвардигорига чин ишонч пайдо қилди, ҳаётида улкан из қолдирди.

У Макканинг омадли савдогари эди. Лекин молини, тижоратини ташлаб, Аллоҳ ва Расули учун муҳожир бўлиб Мадинага келди.

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам уни мадиналик Саъд ибн Рабиъ билан дўстлаштирдилар. Бу биродарлик қон ва насаб қариндошлигига қараганда анча мустаҳкам эди. Зеро, ҳар бир дўст ўзи эга бўлган нарсаларга биродарини ҳам шерик биларди. Шу боис Саъд ибн Рабиъ Абдурахмон ибн Авфга:

– Эй дўстим, мен ансорларнинг энг бойиман. Марҳамат, мол-дунёимнинг ярми сеники, – деди.

Шунда Абдурахмон ибн Авф:

– Эй биродарим, Аллоҳ аҳлингни, мол-дунёингни баракали қилсин! Бу ерда бозор борми? – деб сўради.

– Ҳа, Бани Қайнукоъ бозори бор.

– Менга шу бозорни кўрсатиб қўйсанг бўлди.

Абдурахмон ибн Авфга бозорни кўрсатишди. У бозорга бориб, савдо қилиб фойда кўрди. Биродари Саъд ибн Рабиъга юк бўлмади.

Абдурахмон ибн Авф розияллоҳу анҳу ризқ-рўзини ўз меҳнати, пешона тери, саъй-ҳаракати билан топиб, Парвардигорига чин эътиқод, ихлос, эзгу нияти билан ҳаётини давом эттирди, бировни алдамади, ёлғон сўзламади, тарозидан уриб қолмади. Натижада Аллоҳ унинг тижоратига барака берди, ризқини мўл-қўл қилди.

Абдурахмон ибн Авф розияллоху анху савдо-сотик ҳақида шундай деган: “Мен ҳар бир ҳалол тижоратда фойда борлигига гувоҳ бўлдим. Баъзан тошни кўтарсам, остидан тилла ёки кумуш чиқишига ишониб қолдим. Ҳатто туянинг тизгинини сотганимда ҳам фойда кўрардим”.

Абдурахмон ибн Авф тижоратда катта бойлик орттирди, Аллоҳ йўлида жуда кўп молини садақа қилди, фақирларга, мискинларга ёрдам берди, ўлими олдидан эллик минг динорини Аллоҳ йўлида сарфлашни васият қилди.

Бор мол-мулкини ташлаб, Маккадан муҳожир бўлиб келган, бировга оғирлиги тушишини истамаган Абдурахмон ибн Авф ҳаракатларини Аллоҳ таоло муносиб тақдирлади, Маккада қолдирган мол-мулкнинг ўрнини зиёда билан тўлдириб, уни энг бой кишига айланттирди.

Демак, барака ҳалолликда, Аллоҳга садоқатда, бировга юк бўлмасдан, пешона тери билан ризқ ахтаришда экан<sup>44</sup>.

## ТОНГГИ УЙҚУНИНГ РИЗҚҚА ТАЪСИРИ

عَنْ صَخْرِ الْعَامِدِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: اللَّهُمَّ بَارِكْ لَأُمَّتِي فِي بُكُورِهَا وَكَانَ إِذَا بَعَثَ سَرِيَّةً أَوْ جَيْشًا بَعَثَهُمْ مِنْ أَوَّلِ النَّهَارِ وَكَانَ صَخْرٌ رَجُلًا تَاجِرًا وَكَانَ يَبْعَثُ تِجَارَتَهُ مِنْ أَوَّلِ النَّهَارِ فَأَنْزَى وَكَثُرَ مَالُهُ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ وَابْنُ مَاجَةَ وَأَحْمَدُ وَابْنُ جَبَانَ وَسَنَدُهُ صَحِيحٌ.

*Саҳр Ғомидий розияллоху анху ривоят қилади:* “Набий соллаллоху алайҳи ва саллам: “Эй Аллоҳ, умматим барвақт (қилган ишлари)га барака бер!” деб дуо қилдилар. У зот қўшинни бирон жойга жўнатмоқчи бўлсалар, куннинг аввалида жўнатардилар”. Саҳр тижоратчи эди. Уям тижорат карвонини куннинг аввалида жўнатарди. Натижада мол-дунёси кўпайиб, бойиб кетди (Абу Довуд, Термизий, Ибн Можа, Аҳмад, Ибн Ҳиббон ривояти. Ривоят санади саҳиҳ).

Ҳадис ровийи Саҳр ибн Вадоа Ғомидий Асадий Ҳижозий розияллоху анху саҳобалардандир. У Тоифда истиқомат қилган. Ғомид – Азддаги жой номи. Саҳр Ғомидийдан “Сунан соҳиблари” ҳадис ривоят қилган. Термизий: “Саҳр Ғомидий ҳадиси “ҳасан”, лекин у Набий соллаллоху алайҳи ва салламдан бундан бошқа ҳадис ривоят қилмаган”, деган. Абулқосим Бағавий ҳам унинг бундан бошқа ҳадис ривоят қилмаганини айтган. Эслатиб ўтамиз: мазкур ҳадис бу бобда келган энг саҳиҳ ҳадисдир.

Ушбу ривоятда айтилишича, Пайғамбаримиз соллаллоху алайҳи ва саллам эрта тонгда бажарилган ишлар баракали бўлишини сўраб дуо қилганлар. Бунинг тасдиғи ўлароқ ҳадис ровийи ҳаётидан ибратли воқеа келтирилмоқда.

**“Набий соллаллоху алайҳи ва саллам: “Эй Аллоҳ, умматим барвақт (қилган ишлари)га барака бер!” деб дуо қилдилар. У зот қўшинни бирон жойга жўнатмоқчи бўлсалар, куннинг аввалида жўнатардилар”.**

Яъни: эй Аллоҳ, умматим тонгда қилган амалига, касб-кор қилувчилар касбига, илм талабидагилар илмига барака бер, уларнинг ишини серунум, ривожли, давомли қил!

Умнатларини эрта туришга, барвақт ҳаракат қилишга ундаган Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи ва саллам айтган гапларига ўзлари амал қилардилар. У зот бирон ерга кичик гуруҳ ёки каттароқ қўшинни юбормоқчи бўлсалар, кун аввалида жўнатардилар.

**“Саҳр тижоратчи эди. Уям тижорат карвонини куннинг аввалида жўнатарди. Натижада мол-дунёси кўпайиб, бойиб кетди”.**

Ҳадис ровийи Саҳр ибн Вадоа Ғомидий розияллоху анху тижорат билан шуғулланарди. Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи ва саллам суннатларига мувофиқ савдо карвонини кун аввалида жўнатарди. Суннатга астойдил амал қилгани, эрта тонгда ризқ талабида бўлгани учун унинг савдосига барака кирди, ишлари юришиб кетди. Саҳр розияллоху анху бой-бадавлат кишилардан бирига айланди.

<sup>44</sup> Манба: “Ҳидоят” журнали, 2001-йил, 12-сон, 15-бет.

وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: **بَاكِرُوا الْغَدُوَّ فِي طَلَبِ الرِّزْقِ فَإِنَّ الْغَدُوَّ بَرَكَةٌ وَنَجَاحٌ**. رَوَاهُ الطَّبْرَانِيُّ فِي الْأَوْسَطِ وَسَنَدُهُ ضَعِيفٌ.

*Ошиа розияллоҳу анҳо Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламдан ривоят қилади: “Ризқ талабида барвақт ҳаракат қилинглр! Зеро, эрталабдан ҳаракат қилиш барака, муваффақият (гарови)дир” (Табароний “Авсат”да ривоят қилган. Ҳадис санади заиф<sup>45</sup>).*

Вақтли қилинган ҳаракат файз-барака, муваффақият калитидир. Бунга ҳеч қандай шубҳа йўқ.

Аввал айтиб ўтганимиздек, ризқ моддий, маънавий-руҳий неъматларни ўз ичига олади. Чунончи, ақл, идрок, зехн, илм ҳам инсонга бериладиган ризқдир. Шунинг учун эрта тонгда илм олишга тарғиб қилинади, уламолар ҳаётидан ибратли ривоятлар келтирилади. Эрта тонгда бажарилган ишда барака бор. Маълумки, уйқудан уйғонгач, инсон танаси тетик, ҳаёли жойида бўлади. Бундай ҳолатда ўқилган илм, ёдланган оят ёки ҳадис хотирага мустаҳкам ўрнашади. Хуллас, хоҳ дунёвий ишлар бўлсин, хоҳ ухравий – зикр, дуо каби ибодатлар бўлсин, тонгда бажарилса, унумли бўлади.

“Файзул қодир” китобида шундай дейилган: “Ким кунини хайрли бошласа, қолган қисми ҳам хайрли бўлади, ишлари ўнгидан келади, Аллоҳ тарафидан ризқига барака берилади. Ривоятларда келишича, қуёш чиққунча бўлган вақтда ризқлар тақсимланади. Ризқ тақсимоотида иштирок этмаган банда ундан айрилган билан барабар. Чунки, тонг отсаям уйқудан уйғонмаган одам ўрнидан ланж, дили хира бўлиб туради, тирикчилигида, касб-корида шижоат, ғайрат йўқолади, ишига ҳафсаласиз қарайди. Шу зайл ризқидан барака кетади”.

وَعَنْ عَلِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ النَّوْمِ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ... رَوَاهُ ابْنُ مَاجَهَ وَسَنَدُهُ ضَعِيفٌ.

*Али розияллоҳу анҳу ривоят қилади: “Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам қуёш чиқишидан олдин ухлашдан қайтарганлар” (Ибн Можа ривояти. Ҳадис санади заиф).*

Аввалги ҳадисда эрталабки уйқу ризқ баракасини кетказиши айтилган бўлса, бу ерда тонгда ухлашдан қайтарилмоқда. Чунки тонг, яъни бомдод намозидан кейинги вақт зикр-тасбеҳ, таҳлил, истиғфор айтиш ёки ризқ талаб қилиш учун қулай фурсатдир.

وَرَوَى عَنْ فَاطِمَةَ بِنْتِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَتْ: مَرَّرَ بِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَنَا مُضْطَجِعَةٌ مُتَّصِبَةً فَحَرَّكَنِي بِرِجْلِهِ ثُمَّ قَالَ: يَا بُنَيَّةُ ، قُومِي اشْهَدِي رِزْقَ رَبِّكَ وَلَا تَكُونِي مِنَ الْغَافِلِينَ فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَقْسِمُ أَرْزَاقَ النَّاسِ مَا بَيْنَ طُلُوعِ الْفَجْرِ إِلَى طُلُوعِ الشَّمْسِ. رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ وَضَعَفَهُ.

*Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи ва саллам қизлари Фотима розияллоҳу анҳодан ривоят қилинади: “Мен тонгда ухлаб ётганимда Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам олдимдан ўтдилар. У зот мени оёқлари билан туртиб: “Эй қизим! Тур, Раббинг ризқ (тақсимлаш)ига гувоҳ бўл, асло ғофиллардан бўлма! Зеро, Аллоҳ азза ва жалла тонгдан қуёш чиққунча бўлган пайтда одамлар ризқини тақсимлайди”, дедилар” (Байҳақий ривоят қилган, санадини заиф, деган).*

Хуллас, банда тонгда фойдали ишлар билан банд бўлса, ризқи баракали, иши унумли бўлади.

## ҲАҚИҚИЙ БОЙЛИК

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَيْسَ الْغِنَى عَنْ كَثْرَةِ الْعَرَضِ وَلَكِنَّ الْغِنَى غِنَى النَّفْسِ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَالتِّرْمِذِيُّ وَأَحْمَدُ.

<sup>45</sup> Ривоят санадида Исмоил ибн Қайс ибн Саъд ибн Зайд ибн Собит бор. У заифдир (Ҳайсамий, “Мажмауз завоид”).

Абу Хурайра розияллоҳу анҳу Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламдан ривоят қилади: **“Бойлик мол(-дунё) кўплигида эмас, балки (ҳақиқий) бойлик нафс тўқлигидир”** (Муслим, Термизий, Аҳмад ривояти).

Бойлик мезони нима? Қайси жиҳатларига қараб кишини бой ёки камбағал дейиш мумкин? Чинакам бадавлат одам қандай бўлади?

Мазкур саволларга Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтган мана шу муборақ ҳадисдан жавоб оламиз.

Ҳақиқатан, киши бойликка эга бўлатуриб кўзи оч, тамагир бўлса, янада кўпроқ бойлик тўплашга интилаверса, у ҳақиқий камбағалдир. Чунки шунча нарсага қаноат қилмай ўзини муҳтож билади, кўзи дунёга тўймайди. Борди-ю киши ўртамиёна ҳаёт кечирса ёки камбағал бўлса ҳам, нафси тўқ, тамадан йироқ, дунёнинг ўткинчи ҳавасларига эътибор бермаса, мана шундай одам чинакам бойдир. Чунки унинг бойлиги бўлмаса-да, кўзи тўқ, хирсдан саломат.

Ибн Баттол айтади: “Ҳадис маъноси шуки, мол-дунё кўплиги ҳақиқий бойлик эмас. Аллоҳ ризқини кенг қилиб қўйган қанчадан-қанча одамлар бор. Улар кўлидаги неъматларга қаноат қилмай, янада кўпайтириш пайида бўлишади, дунёнинг қаердан, қайси йўл билан келаётганига парво қилишмайди. Дунёга каттиқ хирс қўйганлари учун камбағалга ўхшайди. Албатта, ҳақиқий бойлик нафс тўқлигидир. Бу, неъматларга қаноат қилиш, бориға рози бўлиб, янада кўпайтиришни ўйламай, худди бойлардек ўзини беҳожат тутишдир”.

Ибн Ҳажар Асқалонийга кўра, кўз тўқлиги, қалб бойлиги Аллоҳ олдида фақирлигини идрок этиш билан бўлади. Шу тариқа киши ҳамма эҳтиёжларини биладиган, моддий, маънавий бойликлар берувчи, қайтариб олувчи Аллоҳга яқинлашади. Бу даражага эришган киши Аллоҳнинг тақдирига рози бўлади, неъматларига шукр қилади.

Шу маънода Жобир ибн Абдуллоҳ розияллоҳу анҳу Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламдан ривоят қилади: “Сизлар ўзингизга қаноатни лозим тутинглар! Зеро, қаноат битмас-туганмас бойликдир” (Табароний ривояти).

وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَا أَبَا ذَرٍّ ، تَقُولُ كَثْرَةُ الْمَالِ الْغِنَى ، قُلْتُ: نَعَمْ ، قَالَ: تَقُولُ قِلَّةُ الْمَالِ الْفَقْرُ ، قُلْتُ: نَعَمْ ، قَالَ ذَلِكَ ثَلَاثًا ، ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الْغِنَى فِي الْقَلْبِ ، وَالْفَقْرُ فِي الْقَلْبِ ، مَنْ كَانَ الْغِنَى فِي قَلْبِهِ لَا يَضُرُّهُ مَا لَقِيَ مِنَ الدُّنْيَا وَمَنْ كَانَ الْفَقْرُ فِي قَلْبِهِ فَلَا يُغْنِيهِ مَا أَكْثَرَ لَهُ فِي الدُّنْيَا وَإِنَّمَا يَضُرُّ نَفْسَهُ شُحُّهَا . رَوَاهُ الطَّبْرَانِيُّ فِي الْكَبِيرِ .

Абу Зар розияллоҳу анҳу ривоят қилади: “Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: “Эй Абу Зар, бойлик мол-дунё кўплигида деб ўйлайсанми?” дедилар. Мен: “Ҳа”, дедим. Сўнг: “Мол-дунё камлигини камбағаллик дейсанми?” деб сўрадилар. Мен: “Ҳа”, деб жавоб бердим. У зот бу саволни уч марта қайтардилар. Кейин: “Бойлик ҳам, камбағаллик ҳам қалбда бўлади. Бойлик кимнинг қалбида бўлса, дунёдан нима насиб этса, унга зарари йўқ. Камбағаллик кимнинг қалбида бўлса, дунёда қанча бойлиги кўп бўлсаям уни қониқтирмайди. Фақат нафсининг бахиллиги ўзига зарар етказди”, дедилар (Табароний “Кабир”да ривоят қилган)<sup>46</sup>.

Кунларнинг бирида Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам машҳур саҳоба Абу Зар Ғифорий розияллоҳу анҳунинг бойлик ва фақирлик ҳақидаги фикри билан қизиқиб, “Эй Абу Зар, бир кишининг мол-дунёси кўп бўлса, бой ҳисобланадими?” деб сўрадилар. Абу Зар саволга: “Ҳа”, деб жавоб берди. Сўнг: “Бир кишининг мол-дунёси кам бўлса, камбағал бўладими?” деб сўрадилар. Абу Зар у саволга ҳам: “Ҳа”, деб жавоб берди.

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам юқоридаги савол билан уч марта мурожаат қилгач, “Бойлик ҳам, камбағаллик ҳам қалбда бўлади. Бойлик кимнинг қалбида бўлса, дунёдан нима насиб қилса, унга зарари йўқ. Камбағаллик кимнинг қалбида бўлса, дунёда қанча бойлиги кўп бўлсаям уни қониқтирмайди”, дедилар.

<sup>46</sup> Ҳайсамий: “Ривоят санадида мен билмайдиган (ровий) бор”, деб айтган (“Мажмауз завоид”).

Инсоннинг бой ёки камбағаллиги ташқи кўринишига эмас, қалбига, ички оламига қараб белгиланади. Бойлик ҳам, камбағаллик ҳам қалбда бўлади. Кимнинг қалби бой, нафси тўқ, қаноатли, Аллоҳ берган неъматларга шукрли бўлса, унга қанча кўп мол-дунё насиб этсаям зиёни йўқ. Аксинча нафси тўқ киши кўлидаги бойлик кўпчиликка фойда келтиради. Кимнинг қалбида камбағаллик бўлса, сиртдан бой бўлиб кўринса-да, аслида кўзи оч, баднафс бўлса, қанча бойликка эришмасин, барибир ўзини беҳожат ҳисобламайди, бўлган сари бўлсам, дейди, нафси дунёга ҳечам тўймайди.

**“Фақат нафсининг бахиллиги ўзига зарар келтиради”.**

Бир қарашда бойдек кўринган ўша киши бахиллиги сабаб ҳалок бўлади. Нега десангиз, сарфлаш лозим бўлганда қисиб қолади, ҳаром ишларга аямасдан пулини сочади. Мол-дунёни ақлсиз тарзда ҳар ёнга сарфлаш инсонни ҳалокатга бошлайди.

Қуруқ бойлик Аллоҳнинг азобидан қутқариб қолмайди. Аммо банда сахий бўлса, бахилликдан сақланса, бойлиги унга наф беради. Зеро, Аллоҳ таоло: “Ким ўз нафсининг бахиллигидан сақлана олса, ана ўшалар нажот топувчилардир”, деган (“Ҳашр” сураси, 9-оят).

## ЭНГ ЯХШИ РИЗҚ

عَنْ سَعْدِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: خَيْرُ الذِّكْرِ الْخَفِيُّ وَخَيْرُ الرِّزْقِ مَا يَكْفِي. رَوَاهُ أَحْمَدُ وَأَبُو يَعْلَى وَابْنُ حِبَّانَ وَسَنَدُهُ ضَعِيفٌ.

*Саъд ибн Молик розияллоҳу анҳу Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламдан ривоят қилади: “Зикрнинг яхшиси махфий қилингани, ризқнинг яхшиси етарлисидир” (Аҳмад, Абу Яъло, Ибн Ҳиббон ривояти. Ҳадис санади заиф).*

Зикр фазилати, фойдалари ҳақида қанча гапирса оз. Зикрнинг ҳар қандай тури яхши. Лекин ҳеч кимга билдирмасдан, кўздан четроқда қилинадиган зикр энг афзалидир. Чунки махфий амалда ихлос, хушуъ бўлади. Ихлос билан қилинган амал Аллоҳ учун маҳбубдир.

Ризқнинг яхшиси ўта бойиб, туғёнга тушиш билан қашшоқлик сабаб хорликка юз тутиш ўртасидагисидир. Зеро, ҳолатларнинг энг яхшиси ўртачаси саналади.

Абдуллоҳ ибн Амр розияллоҳу анҳу Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламдан ривоят қилади: “Мусулмон бўлиб, кифоя қилувчи ризққа эга бўлган, унга сабр қилган банда нажот топибди” (Табароний “Авсат”да ривоят қилган).

Муҳими етарли ризққа эга бўлиш, касб-корда ўртача йўл тутиш бандани Аллоҳнинг тоатидан тўсиб қўймайди. Шу билан бирга киши ўзгаларга қарам бўлиб қолмайди.

Сўзимиз охирида Аллоҳ таолога ҳамду санолар айтамиз, севиқли Пайғамбаримиз Муҳаммад Мустафога, у зот оила аъзоларига, саҳобаи киромларига, суннатларига ихлос-ла эргашганларга салаватлар, саломлар йўллаймиз!

Тошкент, 2008-2017

# Нажот келтирувчи дуолар

Муаллифлар: Зиёвуддин Раҳим, Одилхон қори Юнусхон ўғли

## **БИСМИЛЛАҲИР РОҲМАНИР РОҲИЙМ! НАЖОТ АЛЛОҲДАНДИР**

Оламлар Парвардигори Аллоҳ таолога ҳамду санолар айтамыз. У Зотнинг Расули Муҳаммад Мустафога, аҳли байтларига, саҳобаи киромларига салаватлар, саломлар йўллаймиз.

Мўмин банда имон-этиқодини доим кўз қорачиғидек асрайди, нотўғри тушунчалардан эҳтиёт бўлади. Аллоҳ мусулмон бандасини ёмонликлардан сақлашига ишонамиз. Лекин, шуни ҳам айтиб ўтиш лозим: Аллоҳ хоҳласагина дуо-илтижоларимиз фойда беради.

Маълумки, пайғамбар Юнус алайҳиссалом балиқ қорнида кўп тасбеҳ айтиб нажот топди. Аслида Юнусни балиқ қорнидан тасбеҳ қутқаргани йўқ. Балки Аллоҳ ана ўша тасбеҳ сабабидан пайғамбарига нажот берди. Агар у тасбеҳ айтувчилардан бўлмаганида, қиёматгача балиқ қорнида қолиб кетарди.

Аллоҳ таоло Юнус алайҳиссаломга кўрсатган марҳамати ҳақида шундай деган: **“Биз унинг (дуосини) мустажоб қилдик, уни ғам-ғуссадан қутқардик. Биз мўминларга мана шундай нажот берамиз”** (“Анбиё” сураси, 87-88-оятлар).

Мусулмон киши “Лаа илааҳа иллаллоҳ” калимасини ихлос билан айтса, дунё ва охиратда нажот топади. Аллоҳ имон калимаси сабабидан мўмин бандани жаҳаннамдан узоқлаштиради, жаннатга киритади.

Ривоят қилинишича, саҳобалар Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам даврларида “Таборак” сурасини “монёъа”, яъни, қабр азобидан тўсувчи, дейишарди (Насойи, “Ас-сунанул кубро”; Табароний, “Кабир”).

Ибн Аббос розияллоҳу анхудан келтирилган ривоятда “Таборак” сураси “мунжия”, яъни нажот берувчи дейилган (Абд ибн Ҳумайд, “Муснад”).

Аслида “Таборак” сураси азобдан халос қилмайди. Балки Аллоҳ мазкур сура сабабидан бандани қабр фитнасидан сақлайди.

Қисқа қилиб айтганда, дуонинг ўзига суяниб қолинмайди. Аллоҳ бизнинг манфаатимиз учун Ўзи хоҳлаган нарсаларни восита қилиб қўйган. Дуо-илтижолар фақат Аллоҳ изни-иродаси билан наф беради.

### **ДУО ҚИЛИШ ОДОБЛАРИ**

Қуйида дуо қилиш одобларини санаб ўтамыз:

#### **1. Дуодан олдин Аллоҳга ҳамду сано айтиш.**

Дуо қилишдан аввал Аллоҳ таолога ҳамду сано айтилади, У Зот мақталади. Чунки Аллоҳ мақтовни яхши кўради.

Қуръони каримнинг биринчи сураси “Фотиҳа”да аввал Аллоҳга ҳамду сано айтиб, кейин дуо қилиш ўргатилган.

Фазола ибн Убайд розияллоҳу анхудан ривоят қилинишича, Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам бир киши дуо қилаётганини эшитдилар. У дуо бошида Аллоҳга мақтов айтмади, Пайғамбарга салават йўлламади. Шунда Расулуллоҳ: “Бу одам шошилди!” дедилар. Кейин уни чақириб: “Агар сизлардан биронтангиз дуо қиладиган бўлса, Парвардигорига ҳамд айтишдан бошласин. Сўнг Пайғамбарга салават йўлласин. Шундан кейин хоҳлаганини сўрайверсин!” дедилар (Абу Довуд, Термизий ривояти).

#### **2. Дуодан аввал Аллоҳ ягоналигини эътироф этиш.**

Дуо аввалида Аллоҳга ҳамду сано айтиб, У Зотдан ўзга илоҳ йўқлиги эътироф этилади. Бунда Юнус алайҳиссалом дуо си бизларга намунадир. У киши “Лаа илааҳа иллаа анта субҳаанака инний кунту миназ золимийн”, деб Аллоҳга илтижо қилганини биламиз.

#### **3. Дуодан олдин қилган гуноҳларини тан олиб, ўзини хокисор тутиш.**

Банда дуода Аллоҳдан ҳожатлари раво қилинишини сўрайди. Бунда ўзини камтар тутиш, камчиликларини тан олиб Аллоҳга юзланиш мақсадга мувофиқдир.

Дуо қилаётганда хаёлни бир жойга жамланади. Зеро, фақат тил билан қилинган дуо самара бермайди. Мухими қалб уйғоқ бўлсин.

#### **4. Қалбда хушў пайдо қилиш.**

Хушў амаллар қабул бўлишида, дуо ижобатида катта аҳамиятга эга. Хушў билан қилинган дуо шубҳасиз қабул бўлади.

#### **5. Қатъият билан дуо қилиш.**

Банда қалб тўридаги эҳтиёжларини Аллоҳга арз этар экан, дуоси қабул бўлишига зиғирча шубҳа қилмаслиги керак. Ижобатига аниқ ишонган ҳолда дуо қилинади. “Дуойим қабул бўлармикан”, деган гумонда, иккиланиб қилинган дуо кутилган самара бермайди.

Ҳадиси шарифда: “Дуо қилувчи: “Эй Аллоҳ, агар хоҳласанг, менга раҳм қил!” демасин, балки қатъият билан сўрасин. Зеро, уни мажбурловчи йўқ”, дейилган (Бухорий, Муслим ривояти).

Яъни, Аллоҳ таоло банда сўраган нарсани беришга мажбур эмас. У Зот хоҳласа, беради, хоҳламаса, йўқ.

#### **6. Аллоҳнинг раҳматидан умидвор бўлиш.**

Банда қўл очиб дуо қилганида Аллоҳнинг раҳматидан умид қилади. Баъзида дуо ижобати кечикиши мумкин. Шунда Аллоҳга янада кўпроқ юкинилади. “Дуо қилдим, ижобат бўлмапти”, деб ноумид бўлиш мўмин бандага ярашмайди.

Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам: “Агар биронтангиз: “Дуо қилдим, аммо ижобат бўлмади, деб шошилмаса, дуоси, албатта, ижобат қилинади”, деганлар (Бухорий ривояти).

#### **7. Такрор-такрор дуо қилиш.**

Мўмин банда: “Бир-икки сўрадим, бермади”, деб дуо қилишни тўхтатмайди, Раббига кўпроқ илтижо этади.

Муҳим ишлар олдидан етти мартагача, ҳатто ундан ҳам кўпроқ истихора қилиш (яъни, Аллоҳдан ёрдам сўраш) тавсия этилган. Шундай экан, дуони тўхтовсиз қилавериш керак. Зеро, биз сўраган нарсани бериш Аллоҳга оғирлик қилмайди. Аллоҳ дуойимизни қачон ижобат этишини Ўзи билади.

Қалб очилиб, кўнгилга хотиржамлик инганида дуо қилишга аҳамият берилса яхши. Чунки бундай ҳолат ҳар доим бўлавермайди.

#### **8. Мўмин биродарлари ҳақида дуо қилиш.**

Аллоҳ таоло бизларга ўтмишда ўтган мўмин биродарларимиз ҳақида дуо қилишни таълим берган. Расули акрам соллаллоҳу алайҳи ва саллам мўминнинг узоқдаги биродари ҳақида қилган дуоси мустажоб эканини таъкидлаганлар.

Демак, дуода ҳам бошқа мўминлар эсланиб, улар ҳақида яхшилик сўралса, дуо ижобати тезлашади. Шу билан бирга мўмин биродари ҳақида сўралган нарса дуогўйга ҳам берилади.

#### **9. Дуони махфий тарзда қилиш.**

Дуо – қалб билан боғлиқ ибодат. Шунинг учун дуони имкон қадар одамларга билдирмасдан, ихлос билан қилинади. Ошкора дуога риё аралашishi мумкин. Аммо махфий дуода ихлос бўлади, у қалбдан чиқади. Қалб тубидан отилиб чиққан дардли дуонинг қабул бўлишига шубҳа йўқ.

#### **10. Дуо қилувчининг гўзал суратда бўлиши.**

Аввало, қиблага юзланиб, ўзини хокисор тутган ҳолда, покиза либосда, тоза жойда дуо қилинади. Бу пайтда таҳоратли бўлиш афзал.

#### **11. Икки қўлни кўтариб қиблага юзланиш.**

Икки қўлни кўтариш банда муҳтожлигини кўрсатади. Ҳадиси шарифда айтилишича, мўмин банда икки қўлини кўтариб ихлос билан дуо қилса, Аллоҳ унинг қўлини куруқ қайтаришдан уялади (Абу Довуд, Термизий, Аҳмад ривояти).

#### **12. Дуо қилинадиган жой покиза, ҳаёлни чалғитувчи нарсалардан холи бўлиши.**

Зикр-дуолар покиза жойда қилинади. Шунингдек, банда дуо қилаётганида фикрни чалғитадиган ортиқча зийнатлардан узоқ бўлиш афзал. Зеро, дуода ҳаёл бўлинса, хушӯ камаяди.

#### **13. Дуо қилувчининг танаси пок бўлиши.**

Дуо қилувчининг бутун танаси, айниқса, оғзи пок бўлиши керак. Агар оғиз хидланса, мисвок билан тозаланади ёки сув билан чайилади. Оғиздан ёқимсиз ҳид келиб турган ҳолда дуо қилиш одобга зиддир.

#### **14. Макруҳ саналган вақтларда ёки жойларда дуо қилмаслик.**

Имом хутба қилаётганда, яна нопок жойларда дуо қилиш макруҳ. Чунки имом хутба қилаётганда хутбага қулоқ солинади. Нажосат бор жойда дуо қилинмайди.

## **ДУОДА МАКРУҲ САНАЛГАН АМАЛЛАР**

1. Овозни баланд кўтариш.
2. Икки бармоғи билан ишора қилиш.
3. Дуода ҳаддан ошиш (Масалан, Аллоҳдан ҳаром нарсани ёки гуноҳ ишни сўраш).

4. Мумкин бўлмаган нарсаларни, масалан, дунёда мангу қолишни сўраш.
5. Қайтарилган бидъат-хурофотлар билан дуо қилиш.
6. Дуода сўзларни қофияли қилиш (Яъни, хушуъга эмас, қофияга берилиб кетиш).
7. Дуода истисно қилиш. Яъни, “Ё Аллоҳ, агар хоҳласанг, ундан қил, бундай қил”, дейиш. Аслида “Ё Аллоҳ, имонимни саломат қил, офият бер, икки дунё саодатига эриштир”, деб қатъий ишонч билан дуо қилинади.

## **ДУО ИЖОБАТ БЎЛИШИ ШАРТЛАРИ**

Дуо Аллоҳ тарафидан ижобат қилиниши шартлари қуйидагилар:

**1. Аллоҳга ихлос билан дуо қилиш, хожатлари раво этилишини фақат Ўзидан сўраш.**

Ҳар қандай амалнинг қабул бўлишида ихлос муҳимдир. Ихлоссиз, фикр-хаёли жойида бўлмаган ҳолда қилинган дуода яхшилик йўқ.

**2. Гуноҳга, қариндошлик алоқаларни узишга дуо қилмаслик.**

Абу Хурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинишича, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: “Агар банда гуноҳга ёки қариндошлик алоқаларини узишга дуо қилмаса, шошилмаса, унга ижобат этилади”, деганларида, “Эй Расулуллоҳ, шошилиш қандай бўлади?” деб сўралди. Шунда у зот: “Банда: “Дуо қилдим, дуо қилдим, ҳеч ижобат бўлмади”, деб умидини узиб, дуо қилмай кўяди”, дедилар (Муслим ривояти).

**3. Қалбни ортикча ўй-хаёллардан холи қилиш, дуо ижобат бўлишига аниқ ишониш.**

Ривоят қилинишича, Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва саллам шундай деганлар: “(Дуоларингиз) ижобат этилишига аниқ ишонган ҳолда Аллоҳга илтижо қилинглари! (Шуни) билинглари, Аллоҳ ғофил қалбдан дуони қабул қилмайди” (Термизий, Ҳоким ривояти. Ривоят санади ҳасан).

**4. Дуо қилувчининг таоми, ичимлиги, либоси ҳалолдан бўлиши.**

Дуо қилувчи банда топиш-гутиши ҳаромдан бўлса, унинг икки қўлини самога чўзиб қилган дуоси бесамар кетади. Шунинг учун банда ўзини тузатиши, ҳалол яшаши, Аллоҳ буюрган йўлдан юриши керак.

Қуйидагилар дуо ижобатига тўсқинлик қилади:

1. Шариат қайтарган йўллар билан тирикчилик қилиш.
2. Дуо ижобатини кутмаслик, сабрсиз бўлиш.
3. Гуноҳ-маъсиятга ботиш;
4. Аллоҳ фарз қилган амалларни узрсиз тарк этиш;
5. Гуноҳ ишларни сўраш.

## **МУСТАЖОБ ДУОЛАР**

Дуо қилувчи ким бўлишидан қатъи назар, агар ижобат бўлиш шартлари бажарилса, дуо мақбулдир, иншааллоҳ. Шу билан бирга, маълум тоифалар дуоси ижобат бўлиши ҳақида хабар қилинган. Жумладан:

1. Муслмон банданинг биродари ҳақида қилган дуоси;
2. Мазлумнинг дуоси;
3. Отанинг фарзанди ҳақида қилган дуоси;
4. Мусофирнинг дуоси;
5. Рўзадорнинг ифторгача қилган дуоси;
6. Одил имомнинг дуоси;
7. Солиҳ фарзанднинг ота-онаси ҳақида қилган дуоси;
8. Кечаси уйғониб Аллоҳга илтижо қилган банда дуоси.
9. Ҳожининг дуоси;
10. Умра қилувчининг дуоси;
11. Аллоҳ йўлида жидду жаҳд қилувчининг дуоси;
12. Аллоҳ яхши кўрган банда дуоси;
13. Маййит ҳақида қилинган дуолар (мустажобдир).

## **ДУО ИЖОБАТ БЎЛАДИГАН ВАҚТЛАР**

Айрим вақтларда қилинган дуолар қабул бўлиши айtilган. Жумладан:

1. Қалб очилиб, Аллоҳга яқинлик пайдо бўлганда;
2. Туннинг охиригидан бир қисми қолганда;
3. “Лаа илааҳа иллаа анта субҳаанака инний кунту миназ золимийн” деб дуо қилинганда;
4. Таҳоратдан кейин маъсур дуолар ўқилганда;
5. Сажада;
6. Набий соллаллоҳу алайҳи ва салламга салават айtilганда;
7. Жума кундаги бир соатда;
8. Пешиндан олдинги вақтда;
9. Беш маҳал фарз намозидан кейин;
10. Азон ва иқомат орасида;
11. Намоз қоим бўлганда;
12. Қаттиқ ёмғир ёғаётганда;
13. Мусибат вақтида;
14. Муборак рамазон ойида;
15. Лайлатул қадрда;
16. Зулҳижжа ойининг аввалги ўн кунда;
17. Арафа кунда;
18. Сафо ва Марвада;
19. Каъба ичида;
20. Ташриқ кунлари шайтонга тош отиш вақтида;
21. Мусулмонлар зикр мажлисида тўпланганида;
22. Холис ният билан замзам сувини ичганда;
23. Хўроз кичкирганда (қилинган дуо мустажобдир).

## ДУОДА НИМАЛАР СЎРАЛАДИ?

Банда қўлини дуога очиб, Аллоҳга илтижо қилар экан, қуйидагиларни сўраши тавсия этилади:

1. Ҳидоятда бардавомлик;
2. Динда собитқадамлик;
3. Аллоҳ дунёю охиратда авф қилиши, офият бериши;
4. Дин, дунё, охират салоҳияти;
5. Гуноҳлари мағфират этилиши;
6. Аллоҳ жаннатга киритиши, жаҳаннамдан узоқлаштириши;
7. Ҳар бир ишда чиройли оқибат;
8. Неъматлар бардавомлиги;
9. Бахтсизлик, ёмон оқибат, душманлар ғаразидан Аллоҳ паноҳ бериши;
10. Эл-юртга тинчлик-хотиржамлик, фаровонлик, сикхат-саломатлик (сўралади).

## АСОСИЙ ҚИСМ

### ДУНЁ ВА ОХИРАТ ЯХШИЛИГИНИ СЎРАШ ДУОЛАРИ

رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ.

Дуо ўқилиши: “Роббанаа аатинаа фид дунйаа ҳасана, ва фил аахироти ҳасанатав-ва қинаа азаабан наар”.

Дуо маъноси: “Парвардигоро, бизларга бу дунёда ҳам, охиратда ҳам яхшилик ато эт, бизни жаҳаннам азобидан сақла!”

Бу дуо Куръони каримнинг “Бақара” сураси, 201-оятида келган. Унда Аллоҳни кўп зикр қилиш, У Зотдан дунё ва охират яхшиликларини сўраш ўргатилган.

Бу барча яхшиликларни жамлаган дуодир. Мужоҳид: “Одамлар: “Парвардигоро, бизга ризқ-рўз бер, нусрат бер”, деб дуо қилиб, охиратлари учун ҳеч нарса сўрамасдилар. Шунда мана шу оят нозил бўлган”, деган (Ибн Жарир, Абд ибн Хумайд ривояти).

Анас ибн Молик розияллоҳу анҳудан ривоят қилинишича, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам “Роббанаа аатинаа фид дунйаа ҳасана, ва фил аахироти ҳасанатав-ва қинаа азаабан наар”, деб кўп дуо қилардилар (Бухорий, Муслим, Абу Довуд ривояти).

Ривоят қилинишича, Пайғамбар алайҳиссалом “Ё Аллоҳ, агар мени охиратда жазолайдиган бўлсанг, жазойимни мана шу дунёда бер”, деб дуо қилаётган одамни кўриб қолиб: “Субҳаналлоҳ! У ҳолда ҳечам тоқат қилолмайсан. Сен (бунинг ўрнига): “Парвардигоро, бизларга бу дунёда ҳам, охиратда ҳам яхшилик ато эт, бизни жаҳаннам азобидан сақла!” деб дуо қилсанг бўлмайдими?!” дедилар. Ҳалиги киши (ўргатилганидек) дуо қилганди, Аллоҳ унга шифо берди (Бухорий, Муслим, Термизий, Насоий, Аҳмад ривояти).

Ривоят қилинишича, Собит Анас ибн Моликка: “Биродарларинг ҳақларига дуо қилишингни сўрашяпти?” деганида, у: “Парвардигоро, бизларга бу дунёда ҳам, охиратда ҳам яхшилик ато эт, бизни жаҳаннам азобидан сақла!” деди. Собит яна дуо сўради. Анас: “Мен сизларга қийин қилиб қўйишни истамайман. Агар Аллоҳ сизларга дунёда ҳам, охиратда ҳам яхшилик ато этиб, жаҳаннам азобидан сақласа, демак, барча яхшиликни берибди”, деди (Бухорий ривояти).

اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ مِنْ خَيْرِ مَا سَأَلْنَاكَ مِنْهُ نَبِيُّكَ مُحَمَّدٌ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَنَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا اسْتَعَاذَ مِنْهُ نَبِيُّكَ مُحَمَّدٌ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَنْتَ الْمُسْتَعَانُ وَعَلَيْكَ الْبَلَاءُ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ.

Дуо ўқилиши: “Аллоҳумма иннаа насъалука мин хойри маа саъалака минҳу набийюка муҳаммадун соллаллоҳу алайҳи ва саллам, ва наувзу бика мин шарри маста-ъааза минҳу набийюка муҳаммадун соллаллоҳу алайҳи ва саллам, ва антал муста-ъаан, ва ъалайкал балаағ, ва лаа ҳавла ва лаа қуввата иллаа биллаах”.

Дуо маъноси: “Ё Аллоҳ, Сендан Пайғамбаринг Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи ва саллам сўраган яхши нарсаларни сўраймиз. Сендан Пайғамбаринг Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи ва саллам паноҳ тилаган ёмонликлардан паноҳ тилаймиз. Сен ёрдам сўралувчисан, комиллик (ёки кифоя қилиш) Сенга хос. Аллоҳдан ўзгада куч-қувват йўқдир!”

Абу Умома розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади: “Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам жуда кўп сўзлар билан дуо қилдилар. Уларнинг кўпини ёдлаб ололмадик. (Шунинг учун:) “Эй Расулуллоҳ, сиз жуда кўп сўзлар билан дуо қилдингиз. Улардан кўпи хотирамизда қолмади”, деганимизда, у зот: “Мана шуларнинг ҳаммасини жамловчи дуони ўргатайми?” Сен: “Аллоҳумма иннаа насъалука мин хойри маа саъалака минҳу набийюка муҳаммадун соллаллоҳу алайҳи ва саллам, ва наувзу бика мин шарри маста-ъааза минҳу набийюка муҳаммадун соллаллоҳу алайҳи ва саллам, ва антал муста-ъаан, ва ъалайкал балаағ, ва лаа ҳавла ва лаа қуввата иллаа биллаах”, деб дуо қил”, дедилар” (Термизий ривояти. Ривоят санади заиф).

Имом Шавконий: “Бу дуодан кўра жамловчироғи, манфаатлироғи йўқ. Зеро, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламдан жуда кўп саҳиҳ дуолар нақл қилинган. У зот паноҳ сўраш керак бўлган барча нарсадан паноҳ сўраганлар. Пайғамбар алайҳиссалом Аллоҳдан сўрамаган дунё ва охират яхшилиги қолмаган. У зот Аллоҳдан паноҳ сўрамаган дунё ва охират ёмонлиги қолмаган. Ким Аллоҳ азза ва жалладан Набий алайҳиссалом сўраган нарсаларнинг энг яхшисини сўраса, у зот паноҳ тилаган нарсалардан паноҳ тиласа, бошқа дуоларга ҳожат қолмайди”, деган (Муборақфурий, “Тухфатул ахвазий”).

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنَ الْخَيْرِ كُلِّهِ عَاجِلِهِ وَآجِلِهِ مَا عَلِمْتُ مِنْهُ وَمَا لَمْ أَعْلَمْ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ خَيْرِ مَا سَأَلَكَ عَبْدُكَ وَنَبِيُّكَ مُحَمَّدٌ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا عَاذَ مِنْهُ عَبْدُكَ وَنَبِيُّكَ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْجَنَّةَ وَمَا قَرَّبَ إِلَيْهَا مِنْ قَوْلٍ أَوْ عَمَلٍ وَأَسْأَلُكَ أَنْ تَجْعَلَ كُلَّ قَضَاءٍ تَقْضِيهِ لِي خَيْرًا.

Дуо ўқилиши: “Аллоҳумма инний асъалука минал хойри қуллхйй: ъаажилихйй ва аажилих, маа ъалимту минҳу ва маа лам аълам. Аллоҳумма инний асъалука мин хойри маа са-алака ъабдука ва набийюка муҳаммадун соллаллоҳу алайҳи ва саллам, ва аувзу бика мин шарри маа ъааза минҳу ъабдука ва набийюк.

Аллоҳумма инний асъалукал жанната ва маа қорроба илайҳаа мин қовлин ав ғамал, ва асъалука ан тажъала кулла қозоин тақзийҳи лий хойро”.

Дуо маъноси: “Ё Аллоҳ, мен Сендан ҳар бир яхшиликни: унинг тез келадиганини ҳам, секин келадиганини ҳам, улардан ўзим биладиганимни ҳам, билмайдиганимни ҳам сўрайман! Ё Аллоҳ, Сендан банданг, Пайғамбаринг Мухаммад соллаллоҳу алайҳи ва саллам сўраган яхшиликларни сўрайман. Сендан банданг, Пайғамбаринг (Мухаммад алайҳиссалом) паноҳ тилаган ёмонликлардан паноҳ тилайман! Ё Аллоҳ, Сендан жаннатни, унга яқинлаштирувчи сўзни, амални, менга тақдир қиладиганинг ҳар бир нарсани мен учун хайрли этишингни сўрайман!”

Ривоят қилинишича, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам Оиша розияллоҳу анҳо онамизга мана шу дуони ўргатганлар (Аҳмад ривояти. Ривоят санади саҳиҳ).

## ШАЙТОН ВАСВАСАСИГА ҚАРШИ ЎҚИЛАДИГАН ДУОЛАР

Шайтон банданинг ашаддий душманидир. Иблиснинг ёмонлигидан сақланиш учун Қуръон каримда, ҳадиси шарифларда келган маъсур дуолар ўқилади.

أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ.

Дуо ўқилиши: “Аувзу биллааҳи минаш шайтонир рожийм”.

Дуо маъноси: **“Тошбўрон қилинган шайтондан Аллоҳ паноҳ беришини сўрайман!”**

Муоз ибн Жабал розияллоҳу анҳудан ривоят қилинишича, Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва саллам олдиларида икки киши (одобсизлик қилиб) сўқишди. Улардан бирининг юзида ғазаб аломати кўринди. Шунда Расулуллоҳ: “Мен бир сўзни биламан. Агар (манави киши) ўшани айтса, ғазаби босилади: аувзу биллааҳи минаш шайтонир рожийм”, деб марҳамат қилдилар (Термизий ривояти).

Абдуллоҳ ибн Масъуд розияллоҳу анҳу Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламдан ривоят қилади: “Агар биронтангиз “Аувзу биллааҳи минаш шайтонир рожийм”, деса, унинг ғазаби сўнади” (Термизий ривояти).

Ғазаб шайтондандир. Шайтоннинг васвасасини даф қилиш учун Аллоҳ эсланади, шайтон ёмонлигидан паноҳ сўралади.

أَعُوذُ بِاللَّهِ السَّمِيعِ الْعَلِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ.

Дуо ўқилиши: “Аувзу биллааҳис самийъил ғалийми минаш шайтонир рожийм”.

Дуо маъноси: **“Тошбўрон қилинган шайтондан эшитувчи, билувчи Аллоҳ паноҳ беришини сўрайман!”**

Маъкил ибн Ясор розияллоҳу анҳу Набий соллаллоҳу алайҳи ва салламдан ривоят қилади: “Ким тонг отганда “Аувзу биллааҳис самийъил ғалийми минаш шайтонир рожийм”, деса, кейин Ҳашр сурасининг охирги уч оятини ўқиса, Аллоҳ унга 70.000 фариштани вакил қилади. (Ўша фаришталар) кечгача бандага салавот айтади. Ким кеч кирганда (ўша калималарни) айтса ҳам шундай бўлади” (Доримий ривояти).

Ривоят қилинишича, Абдуллоҳ ибн Умар розияллоҳу анҳу “Аувзу биллааҳис самийъил ғалийми минаш шайтонир рожийм”, деб паноҳ сўрарди (Ибн Абу Шайба ривояти).

رَبِّ أَعُوذُ بِكَ مِنْ هَمَزَاتِ الشَّيَاطِينِ وَأَعُوذُ بِكَ رَبَّ أَنْ يَحْضُرُونِ أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ إِنَّ اللَّهَ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ.

Дуо ўқилиши: “Робби аувзу бика мин ҳамазаатии шайаатийн, ва аувзу бика робби ай-йаҳзурувн. Аувзу биллааҳи минаш шайтонир рожийм, инналлоҳа ҳувас самийъул ғалийм”.

Дуо маъноси: **“Раббим! Шайтонлар васвасасидан паноҳ беришингни сўрайман! Улар олдимга келишидан паноҳ беришингни сўрайман! Тошбўрон қилинган шайтондан Аллоҳ паноҳ беришини сўрайман. Зеро, Аллоҳ эшитувчи, билувчидир!”** (Абдураззоқ “Мусаннаф”да Ибн Товусдан нақл қилган).

اللَّهُمَّ اعْصِمْنِي مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ.

Дуо ўқилиши: “Аллоҳуммаъсимний минаш шайтонир рожийм”.

Дуо маъноси: “Ё Аллоҳ, мени тошбўрон қилинган шайтондан сақла!”

Абу Хурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинишича, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: “Агар сизлардан биронтангиз масжидга кирса, Набий соллаллоҳу алайҳи ва салламга салом берсин, “Аллоҳуммафтаҳлий абвааба роҳматик”, десин. Агар у ердан чиқса, Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва салламга салом берсин, “Аллоҳуммаъсимний минаш шайтонир рожийм”, деб айтсин”, деганлар (Ибн Можа ривояти. Ҳадис санади саҳиҳ).

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ وَتَعَالَى جَدُّكَ وَلَا إِلَهَ غَيْرُكَ ، اللَّهُ أَكْبَرُ كَبِيرًا أَعُوذُ بِاللَّهِ السَّمِيعِ الْعَلِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ مِنْ هَمِّهِ وَنَفْسِهِ وَنَفْثِهِ.

Дуо ўқилиши: “Субҳаанакаллоҳумма ва биҳамдик, ва табаарокасмуқ, ва та-ъаалаа жаддук, ва лаа илааҳа ғойрук. Аллоҳу акбару кабийро. Аувзу биллааҳис самийъил ъалийми минаш шайтонир рожийми: мин ҳамзиҳий ва нафхиҳий ва нафсиҳ”.

Дуо маъноси: “Ё Аллоҳ, Сен ҳар қандай нуқсондан поксан. Сенга ҳамду санолар айтаман. Сенинг исминг улуғ, буюклигинг олийдир. Сендан ўзга илоҳ йўқ. Аллоҳ улуғ Зотдир. Мен эшитувчи, билувчи Аллоҳ тошбўрон қилинган шайтон васвасасидан, пуфлашидан, нафасидан паноҳ беришини сўрайман”.

Абу Саид Худрий розияллоҳу анҳудан ривоят қилинишича, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам тунда намоз ўқишга турсалар, такбир айтиб, кейин: “Субҳаанакаллоҳумма ва биҳамдика, ва табаарокасмуқ, ва та-ъаалаа жаддук, ва лаа илааҳа ғойрук. Аллоҳу акбару кабийро. Аувзу биллааҳис самийъил ъалийми минаш шайтонир рожийми: мин ҳамзиҳий ва нафхиҳий ва нафсиҳ”, деб дуо қилардилар (Термизий, Доримий, Аҳмад ривояти).

## ШАЙТОН ВА ЖИНЛАРДАН САҚЛОВЧИ ҚЎРҒОН

Жинлар, шайтонлар инсонга озор етказишга уринади. Уларнинг зиёнидан Қуръони ўқиш, зикр айтиш билан ҳимояланиш мумкин. Қуйида бандани Аллоҳнинг изни билан шайтондан, жинлардан сақлайдиган зикрларни келтирамиз.

### 1. Аллоҳни кўп эслаш.

عَنْ الْحَارِثِ الْأَشْعَرِيِّ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِنَّ اللَّهَ أَمَرَ يَحْيَى بْنَ زَكَرِيَّا بِخَمْسِ كَلِمَاتٍ أَنْ يَعْمَلَ بِهَا وَيَأْمُرَ بَنِي إِسْرَائِيلَ أَنْ يَعْمَلُوا بِهَا... وَأَمُرُكُمْ أَنْ تَذْكُرُوا اللَّهَ فَإِنَّ مَثَلَ ذَلِكَ كَمَثَلِ رَجُلٍ خَرَجَ الْعَدُوُّ فِي أَثَرِهِ سِرَاعًا حَتَّى إِذَا أَتَى عَلَى حَصْنٍ حَصِينٍ فَأَحْزَرَ نَفْسَهُ مِنْهُمْ كَذَلِكَ الْعَبْدُ لَا يُحْزِرُ نَفْسَهُ مِنَ الشَّيْطَانِ إِلَّا بِذِكْرِ اللَّهِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالْحَاكِمُ وَابْنُ خُرَيْمَةَ وَابْنُ جَبَانَ وَأَبُو يَعْلَى وَسَنَدُهُ صَحِيحٌ.

Ҳорис Ашъарийдан ривоят қилинишича, Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам шундай деганлар: “Албатта Аллоҳ Яҳё ибн Закарийёга бешта калимани амр қилди, унга (ўзи) амал қилишини, Бани Исроилни ҳам амал қилишга буюришни (амр қилди): мен сизларни Аллоҳни зикр қилишга буюраман. Зеро, бу душман ортидан шиддат билан қувиб келаётган кишига ўхшайди. У қачон мустаҳкам қўрғонга етиб борса, ўзини улардан сақлаб қолади. Худди шунингдек, банда фақат Аллоҳни зикр қилиш билан ўзини шайтондан сақлайди” (Термизий, Ҳоким, Ибн Хузайма, Ибн Ҳиббон, Абу Яъло ривояти. Ҳадис санади саҳиҳ).

Шайтон бандани доим таъкиб қилади, йўлдан уриш, бирон зарар етказиш пайида бўлади. Банда шайтондан фақат Аллоҳни кўп ёд этиш билан ҳимояланади.

### 2. “Лаа илааҳа иллаллоҳу ваҳдуҳув лаа шарийка лаҳ”ни 100 марта айтиш.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ فِي يَوْمٍ مِائَةً مَرَّةً كَانَتْ لَهُ عَدَلٌ عَشْرٍ رِقَابٍ وَكُتِبَتْ لَهُ مِائَةٌ حَسَنَةٍ وَحُيِّتَ عَنْهُ مِائَةٌ سَيِّئَةٍ وَكَانَتْ لَهُ حِزْزًا مِنَ الشَّيْطَانِ يَوْمَهُ ذَلِكَ حَتَّى يُمْسِيَ وَلَمْ يَأْتِ أَحَدٌ بِأَفْضَلٍ مِمَّا جَاءَ بِهِ إِلَّا أَحَدٌ عَمِلَ أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَمُسْلِمٌ وَالتِّرْمِذِيُّ.

Абу Хурайра розияллоху анхудан ривоят қилинишича, Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи ва саллам шундай деганлар: **“Ким бир кунда юз марта “Лаа илааха иллаллоху ваҳдухув лаа шарийка лах, лахул мулку ва лахул ҳамду ва ҳува ʼалаа кулли шайъин қодийр”, деса, ўн нафар қулни озод қилгандек бўлади, унга юзта ҳасана (савоб, яхшилиқ) ёзилади, юзта гуноҳи ўчирилади, кечгача унинг учун шайтондан сақловчи қўрғон бўлади. Бирон киши у олиб келганидан афзалини келтиролмайди. Магар ким бундан кўпроқ қилса, (ўша одам шундай фазилатга эришади)”** (Бухорий, Муслим, Термизий ривояти).

Ҳадиси шарифларда айтилишича, банда Қуръони каримни ўқиш билан жин ва шайтонлардан ҳимояланади. Хусусан, “Бақара”ни, “Оятул курсий”ни ўқиб юрган одам Аллоҳнинг паноҳида бўлади.

### 3. “Бақара” сурасини ўқиш.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: لَا تَجْعَلُوا بُيُوتَكُمْ مَقَابِرَ إِنَّ الشَّيْطَانَ يَنْفِرُ مِنَ الْبَيْتِ الَّذِي تُقْرَأُ فِيهِ سُورَةُ الْبَقَرَةِ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَالتِّرْمِذِيُّ وَالنَّسَائِيُّ.

Абу Хурайра розияллоху анху Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи ва салламдан ривоят қилади: **“Уйларингизни қабристонга айлантириб олманглар. “Бақара” (сураси) ўқиладиган уйдан шайтон қочади”** (Муслим, Термизий, Насоий ривояти).

Тирик инсонлар яшайдиган жойда Аллоҳ зикр этилади, намоз ўқилади, Қуръон тиловат қилинади. Акс ҳолда бундай уй қабристонга айланиб қолади. Аллоҳ зикридан холи уйни жинлар, шайтонлар ўзига макон қилиб олади. Аллоҳ эсланадиган хонадонга шайтонлар яқинлашмайди.

### 4. “Оятул курсий”ни ўқиш.

Абу Хурайра розияллоху анху ривоят қилади: Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи ва саллам менга рамазон закотини қўриқлашни тайинладилар. (Мен уни қўриқлар эканман,) бир киши келиб, қўл тикиб таомдан ола бошлади. Уни ушлаб олиб:

– Сени Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи ва саллам олдиларига олиб бораман! – дедим.

– Мени қўйиб юбор. Мен ҳожатманд кишиман, бола-чақам бор, ўта муҳтожман! – ялинди у.

Уни қўйиб юбордим. Тонг отгач, Набий соллаллоху алайҳи ва саллам сўрадилар:

– Кеча асиринг нима қилди, эй Абу Хурайра?

– Бола-чақаси борлигини, қаттиқ муҳтожлигини айтиб ялинганди, раҳмим келиб қўйиб юбордим.

– У сени алдаган, (эртага) яна қайтиб келади.

Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи ва салламнинг “Яна қайтиб келади” деган сўзларидан унинг келишини билиб, кузата бошладим. (Айтилганидек,) у келди. Таомдан ола бошлаши билан ушлаб олиб:

– Сени Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи ва саллам ҳузурларига олиб бораман! – дедим.

– Мени қўйиб юбор. Муҳтожман, бола-чақам бор. Бошқа қайтиб келмайман! – деб сўз берди. Унга раҳм қилиб қўйиб юбордим. Тонг отганда Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи ва саллам сўрадилар:

– Эй Абу Хурайра, кеча асиринг нима қилди?

– Келиб муҳтож эканини, бола-чақаси борлигини айтиб зорланганди, кўнгилчанлик қилиб яна қўйиб юбордим.

– У сени алдаган. (Эҳтиёт бўл,) яна қайтиб келади.

Мен уни яна пойладим. Ҳалиги киши келиб, таомдан ола бошлаган заҳоти шартга ушлаб:

– Энди сени Расулуллоҳнинг олдиларига олиб бормасам бўлмайди. Бу учинчиси. “Бошқа қайтиб келмайман”, деб сўз бериб, барибир яна келдинг! – дедим. Шунда у:

– Мени қўйиб юборсанг, сенга фойдали калималарни ўргатаман, – деди.

– Улар қандай калималар экан?

– Агар тўшагинга ётсанг, “Оятул курсий” – “Аллоҳу лаа илааҳа иллаа ҳувал ҳайюл қойювм”ни охиригача ўқи. Шунда Аллоҳ томонидан сен учун бир ҳимоячи (фаришта) тушади, шайтон тонггача яқин кела олмайди.

Мен уни қўйиб юбордим. Кун ёришганида Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам сўрадилар:

– Кеча асиринг нима қилди?

– Ё Расулуллоҳ, фойдали калималарни ўргатишни ваъда қилганди, қўйиб юбордим.

– У қайси калималар экан?

– У менга: “Агар тўшагинга ётсанг, “Оятул курсий” – “Аллоҳу лаа илааҳа иллаа ҳувал ҳайюл қойювм”ни бошидан охиригача ўқи. Шунда сенга Аллоҳ тарафидан бир қўриқчи (фаришта) тушади, шайтон тонггача сенга яқинлашмайди”, деб айтди.

– У ёлғончи бўлсаям, (бу сафар) рост гапирибди. Эй Абу Ҳурайра, уч кечадан бери ким билан гаплашаётганингни биласанми?

– Йўқ.

– Ўша (сенга одам шаклида кўринган аслида) шайтон эди (Бухорий ривояти).

“Оятул курсий”ни фарз намозидан сўнг, уйқудан олдин ўқилса, Аллоҳнинг изни билан бандага жин ҳам, шайтон ҳам зарар етказолмайди. Уйқудан олдин “Оятул курсий”ни ўқиган банда безовта бўлмайди, тинч ухлайди.

#### 5. “Бақара” сурасининг охири икки оятини ўқиш.

عَنْ الثُّعْمَانَ بْنِ بَشِيرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِنَّ اللَّهَ كَتَبَ كِتَابًا قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْفَيِّ عَامٍ أَنْزَلَ مِنْهُ آيَتَيْنِ خَتَمَ بِهِمَا سُورَةَ الْبَقَرَةِ وَلَا يُقْرَأُ فِي دَارٍ ثَلَاثَ لَيَالٍ فَيَقْرُئُهَا شَيْطَانٌ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالدَّارِمِيُّ وَالْحَاكِمُ وَابْنُ حِبَّانَ وَابْنُ أَبِي حَتْمٍ وَسَنَدُهُ صَحِيحٌ.

Нўъмон ибн Башир розияллоҳу анҳу Набий соллаллоҳу алайҳи ва салламдан ривоят қилади: “Аллоҳ осмонлар ва ерни яратмасидан икки минг йил аввал бир китоб ёзди, ундан икки оят нозил қилиб, улар билан Бақара сурасини тамомлади. Агар (ўша икки оят) бирон уйда уч кеча (давомида) ўқилса, (ўша уйга) шайтон яқинлашмайди” (Термизий, Доримий, Ҳоким, Ибн Ҳиббон, Байҳақий ривояти. Ҳадис санади саҳиҳ).

Қайси уйда Бақара сурасининг охирги оятлари уч кеча ўқилса, ўша хонадонга шайтон яқинлашмайди. Шайтонлар ёмонлигидан халос бўлишнинг энг осон, самарали йўли шу.

#### 6. “Фалақ” ва “Нос” сурасини ўқиш.

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ الْجُهَنِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَهُ: يَا ابْنَ عَبَّاسٍ أَلَا أَدُلُّكَ أَوْ قَالَ: أَلَا أُخْبِرُكَ بِأَفْضَلِ مَا يَتَعَوَّذُ بِهِ الْمُتَعَوِّذُونَ قَالَ: بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ: قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ وَقُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ هَاتَيْنِ السُّورَتَيْنِ. رَوَاهُ النَّسَائِيُّ وَسَنَدُهُ صَحِيحٌ.

Ибн Обис Жуҳаний розияллоҳу анҳудан ривоят қилинишича, Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам унга: “Эй Ибн Обис, сенга паноҳ сўровчилар ўқийдиган энг афзал (суралар)ни ўргатайми?” дедилар. У: “Ҳа, эй Расулуллоҳ”, деди. У зот: “Қул аувзу бироббил фалақ”, “Қул аувзу бироббин наас”. Мана шу икки сура (паноҳ сўраладиган энг яхши суралардир)”, дедилар (Насоий ривояти. Ривоят санади саҳиҳ).

وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَتَعَوَّذُ مِنَ الْجَانِّ وَعَيْنِ الْإِنْسَانِ حَتَّى نَزَلَتْ الْمُعَوِّذَتَانِ فَلَمَّا نَزَلَتَا أَخَذَ بِهِمَا وَتَرَكَ مَا سِوَاهُمَا. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَابْنُ حَتْمٍ وَابْنُ أَبِي حَتْمٍ وَسَنَدُهُ صَحِيحٌ.

Абу Саид Худрий розияллоҳу анҳу ривоят қилади: “Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам жин ва инсонлар кўзидан (баъзи дуолар билан) паноҳ сўрадилар. Муаввизатайн (яъни, Фалақ билан Нос сураси) нозил бўлгач, у зот иккисини олиб, бошқасини тарк этдилар” (Термизий, Насоий, Ибн Можа ривояти. Ривоят санади саҳиҳ).

Пайғамбаримиз алайҳиссалом “Фалақ”, “Нос” сураси тушишидан олдин баъзи дуоларни ўқиб, жин ва инсонлар кўзидан паноҳ сўрадилар. Мазкур икки сура инганидан кейин бошқасини тарк қилганлар, “Фалақ” ва “Нос” сураси билан паноҳ сўрашни афзал билганлар.

## ҒАЗАБЛАНГАНДА ЎҚИЛАДИГАН ДУО

أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ.

Дуо ўқилиши: “Аувзу биллааҳи минаш-шайтон”.

Дуо таржимаси: “Аллоҳ шайтон васвасасидан паноҳ беришини сўрайман”.

Сулаймон ибн Сурад розияллоҳу анҳу ривоят қилади: “Мен Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам билан ўтиргандим, икки киши сўкишиб қолди. Улардан бирининг юзи қизариб, томирлари бўртиб кетди. Шунда Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам: “Мен бир сўзни биламан, агар (мана шу одам) ўшани айтса, ундаги нарса кетади. Агар “Аувзу биллааҳи минаш-шайтон”, деса, ўша ҳолатдан қутулади”, дедилар. Шу пайт унга: “Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам сенга шайтондан паноҳ тила, деб айтдилар”, дейишди. У эса: “Менда жиннилик борми?” деди” (Бухорий, Муслим, Абу Довуд, Насойй ривояти).

Бундан ташқари, ғазабни босиш учун қуйидагилар тавсия этилади:

1. Аллоҳни эслаш.

Аллоҳ таоло айтади: “Улар имон келтирган, қалблари Аллоҳни зикр қилиш билан ором оладиган зотлардир. Огоҳ бўлинглар, Аллоҳни зикр қилиш билан қалблар ором олади” (“Раъд” сураси, 28-оят).

Демак, ким Аллоҳни тили, қалби билан эсласа, ғазабланишдан узоқ бўлади.

2. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам васиятларига амал қилиш.

Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинишича, бир киши Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам олдиларига келиб, насиҳат сўради. У зот: “Ғазабланма!” дедилар. У яна сўрайверди, ҳар сафар “Ғазабланма!” деган жавоб олди (Бухорий ривояти).

Мана шу ривоятда барчамиз учун ажойиб ибрат бор. Расули акрамдан насиҳат сўраган одам “Ғазабланма!”ни жуда оддий қабул қилиб, яна зиёда қилишни сўрайверди. Аммо Расулуллоҳ ғазабдан сақланиш муҳим нарсалигини билдириш учун ҳар сафар “Ғазабланма!” деб такрорлайвердилар. Демак, ким ғазабини тийса ёки ғазаб таъсирида бирон ножўя иш қилиб қўйишдан сақланса, мақсадга мувофиқ бўлади.

3. Жим туриш, гапирмаслик.

Ибн Аббос розияллоҳу анҳу Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламдан ривоят қилади: “Ўргатинглар, осон қилинглар. Зинҳор оғир қилманглар! Агар сизлардан биронтангиз ғазабланса, сукут сақласин” (Бухорий “Ал-адабул-муфрад”да, Аҳмад “Муснад”да ривоят қилган. Ҳадис санади саҳиҳ).

4. Таҳорат қилиш.

Абу Воил айтади: “Биз Урва ибн Муҳаммад ибн Саъдийнинг олдида кирдик. Бир киши у билан гаплашиб ўтириб, жаҳлини чиқарганди, Урва туриб таҳорат қилиб келди. Кейин: “Менга отам бобом Атийядан ривоят қилишича, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: “Албатта ғазаб шайтондан. Шайтон оловдан яратилган. Олов сув билан ўчирилади. Агар сизлардан бирон (киши) ғазабланса, таҳорат қилсин”, деган эканлар”, деди” (Абу Довуд, Аҳмад, Табароний, Байҳақий ривояти. Ривоят санади заиф).

5. Ҳолатни ўзгартириш.

Абу Зар розияллоҳу анҳу ривоят қилади: “Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам бизларга: “Сизлардан бирон киши ғазабланса, турган бўлса, ўтириб олсин. Агар ғазоби кетса, кетди. Бўлмаса, ёнбошлаб олсин!” деганлар” (Абу Довуд, Ибн Ҳиббон, Байҳақий ривояти. Ривоят санади саҳиҳ).

6. Ғазабни тийиш, уни қайтариш асл мардлар иши эканини билиш.

Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинишича, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам шундай деганлар: “Қурашда ғолиб чиққан кучли эмас, балки ғазабланганида ўзини тия билган кучлидир” (Бухорий, Муслим, Молик, Аҳмад, Байҳақий ривояти).

Ибн Қаййим мазкур ҳадисни шундай шарҳлаган: “Нафси устидан ҳоким бўлган одам кишиларни жангда мағлуб қилгандан кучли дея эътироф этилишга муносиброкдир”.

Зурқоний: “Кишининг ғазоби қайнаганида уни мулойимлик билан синдирса, сабот билан ундан ғолиб келса, ғазаб таъсирида бирон ножўя иш қилиб қўймаса, у жангда кишиларни ер тишлатувчи паҳлавондек бўлади”, деган.

## ФАРЗАНД ТАЛАБИДА ЎҚИЛАДИГАН ДУОЛАР

رَبِّ هَبْ لِي مِنَ الصَّالِحِينَ.

Дуо ўқилиши: “Робби ҳаблий минас солиҳийн”.

Дуо маъноси: **“Раббим! Менга солиҳ (фарзанд)лардан бер”**.

Бу дуо “Соффот” сурасининг 100-оятида Иброҳим алайҳиссалом тилидан айтилган.

Иброҳим алайҳиссалом қавми имон келтиришидан умид узгач, эмин-эркин ибодат қилиш мумкин бўлган диёрга кўчиб ўтишни истади, Муқаддас замин томон юзланди. Ўз юртини ташлаб кетар экан, даъватига кўмаклашувчи солиҳ фарзанд сўраб Аллоҳга илтижо этди. Шунда Аллоҳ Иброҳим алайҳиссаломга ўғил фарзанд башоратини берди. Саҳиҳ қавлларга кўра, бу Исмоил алайҳиссалом эди.

رَبِّ لَا تَذَرْنِي فَرْدًا وَأَنْتَ خَيْرُ الْوَارِثِينَ.

Дуо ўқилиши: “Робби лаа тазарний фардав-ва анта хойрул ваарисийн”.

Дуо маъноси: **“Раббим! Мени ёлғиз қолдирма. Зеро, Сен ворисларнинг энг яхшисан”** (“Анбиё” сураси, 89-оят).

Кекса Закариё алайҳиссалом Аллоҳ таолога дуо қилиб, ўзидан кейин ишларини давом эттирувчи фарзанд сўраган. Юқоридаги дуо айнан у зот томонидан қилинган.

Меҳрибон Аллоҳ Закариё алайҳиссалом дуосини ижобат қилди, унга “Яҳё” исмли ўғил фарзанд берди.

Фарзанд – Аллоҳнинг неъматиди. Фарзанд фақат қодир Аллоҳдан сўралади. Аллоҳ кимга қачон фарзанд беришни Ўзи билади. Фарзанд кўришни фақат оила қуриш билан боғлаш нотўғри. Агар Аллоҳнинг фазл-марҳамати бўлмаса, эр-хотин муносабати фарзанд дунёга келишига сабаб бўлолмайди. Ҳаммаси Аллоҳнинг иродасига боғлиқ. Шу билан бирга бандадан сабабларни юзага келтириш талаб этилади.

Ал-Ворис – Аллоҳ таолонинг гўзал исмларидан бири. Бу исм барча махлуқотлар вафотидан сўнг Ёлғиз қолувчи, якка ҳукмдор маъносини англатади.

رَبِّ هَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا.

Дуо ўқилиши: “Робби ҳаблий мил ладунка валиййаа”.

Дуо маъноси: **“Раббим! Менга даргоҳингдан яқин дўст (фарзанд) бер”** (“Марям” сураси, 5-оят).

Бу ерда Закариё алайҳиссалом томонидан қилинган дуонинг бошқа шакли келтирилмоқда.

Закариё алайҳиссалом аёли бепушт эди. Аллоҳ уларга “Яҳё” исмли фарзанд хушхабарини берганида Закариё бундан ажабланиб, “Аёлим туғмас кампир, ёшим бир жойга бориб қолган одам бўлсам, қандай қилиб фарзанд бўлади!?” деган маънода мурожаат қилди. Аллоҳ бунга жавобан У Зот хоҳлаган ишини қилиши, инсонни йўқдан бор қилгани, бу иш Аллоҳга осонлигини билдирди.

\* \* \* \* \*

Қуръони каримда Нух алайҳиссалом тилидан шундай дейилган:

"----- Арабий матн -----"

**“Ва мен: “Парвардигорингиздан мағфират сўранглар. Албатта У ўта Мағфиратли Зотдир. (Шунда) У устларингизга осмондан ёмғир қуйдиради, сизларга мол-дунё, бола-чақа билан мадад беради, сизларга боғу бўстонлар (ато) қилади, оқар дарёлар (ато) қилади”, дедим”** (“Нух” сураси, 10-12-оятлар).

Нух алайҳиссалом қавмига:

– Эй қавмим, сизлар гуноҳларингиз кечирилиши учун Аллоҳга истиғфор айтинглар. У Зотга тавба қилинглар. Шунда Парвардигорингиз устингизга баракали ёмғир ёғдиради, мол-давлатингизни, фарзандларингизни кўпайтиради, турли мевалар берувчи боғ-бўстонлар, оқар дарёлар пайдо қилади, – деди.

Айтилишича, саркаш қавм узоқ йиллар давомида даъватларни инкор этиб, юборилган пайғамбарларни ёлғонга чиқаргач, Аллоҳ таоло Нух алайҳиссалом қавмига қурғоқчилик юборади, аёлларини туғмас қилиб қўяди. Шундан сўнг, имон келтирсалар, уларга яна фаровон ҳаёт берилиши, бошларига тушган оғир кунлар аритилиши билдирилади.

Ривоят қилинишича, бир киши Ҳасан Басрий раҳматуллоҳи алайҳ олдиға қурғоқчиликдан шикоят қилиб келганида, у зот: “Истиғфор айт!” деб маслаҳат берди. Бошқа одам келиб камбағалликдан, яна бири фарзандлари камлигидан, тўртинчиси ери унумдорлиги пастлигидан шикоят қилди. Ҳасан Басрий уларнинг барчасини кўп истиғфор айтишга буюрди. Шунда Рабийъ ибн Субайх: “Олдингизга қанча одам келиб, ҳар хил масалада шикоят қилган бўлса-да, уларнинг ҳаммасини истиғфор айтишга буюрдингиз. Бунинг боиси нима?” деб сўради. Шунда Ҳасан Басрий саволга жавобан юқоридаги оятни ўқиб берган экан (“Тафсирул Қуртубий”, “Тафсирун Насафий”).

Энди эътиборингизни Иброҳим алайҳиссаломга фарзанд берилиши ҳақидаги ибратли қиссага қаратамиз. Аллоҳ таоло айтади:

“----- Арабий матн -----”

**“Ҳақиқатан, Бизнинг элчиларимиз Иброҳимга хушхабар билан келиб, салом бердилар. У ҳам: “Салом”, деди-да, қараб турмай қовурилган бир бузоқни келтирди. Энди қачон қўллари овқатга бормаётганини кўргач, уларни танитай қолди, улардан хавфсирай бошлади. (Шунда) улар: “Қўрқма! Биз Лут қавмига юборилганмиз”, дедилар. Хотини турган эди, кулди-хурсанд бўлди. Шунда Биз у аёлга Исҳоқ ҳақида, Исҳоқдан кейин Яъқуб ҳақида хушхабар бердик. У деди: “Вой ўлмасам, ўзим кампир, мана бу эрим қари чол бўлса ҳам туғавераманми? Бу жуда қизиқ иш-ку!” Улар айтдилар: “Аллоҳнинг амридан ажабланипсанми? Эй хонадон эгалари, сизларга Аллоҳнинг раҳмати, баракоти бўлғай. Албатта У ҳамду сано Эгаси, Буюқдир” (“Ҳуд” сураси, 69-73-оятлар).**

Аллоҳ таолонинг **“Ҳақиқан, Бизнинг элчиларимиз Иброҳимга хушхабар билан келиб...”** оятидаги элчилардан мурод Иброҳим алайҳиссаломга ўғли Исҳоқ туғилиши башоратини бериш учун юборилган бир гуруҳ фаришталардир.

Иброҳим алайҳиссалом билан фаришталар ўртасида ўзаро салом-алиқдан кейин улуг пайғамбар **“қараб турмай қовурилган бир бузоқни келтирди”**.

Иброҳим алайҳиссалом ташриф буюрган элчиларни очиқ юз билан кутиб олиб, уларга иззат-икром кўрсатди. Бироқ меҳмонлар олдиларига тортилган ноз-неъматлардан емаётганларини кўргач, Иброҳим алайҳиссалом қалбига кўркув тушди. Шунда фаришталар уни хотиржам қилиш мақсадида: **“Қўрқма! Биз Лут қавмига юборилганмиз”,** дедилар.

Яъни: эй Иброҳим, қўрқма! Биз инсон наслидан эмасмиз. Аллоҳ таоло бизни Лут қавмини ҳалок қилиш учун юборди.

Иброҳим алайҳиссалом аёли бу ҳодисага қандай муносабат билдиргани ҳақида шундай дейилган: **“Хотини турган эди, кулди-хурсанд бўлди. Шунда Биз у аёлга Исҳоқ ҳақида, Исҳоқдан кейин Яъқуб ҳақида хушхабар бердик”**.

Қуртубий таъкидлашича, ўша аёл Иброҳим алайҳиссалом амакисининг қизи Сора бинти Ҳорон ибн Нохурдир.

Фаришталар Иброҳимга айтган гапларини эшитган Сора севинганидан кулиб юборди. Шундан сўнг Сорага Исҳоқ, унинг кетидан Яъқубнинг хушхабари берилди.

Ўша вақтда Сора фарзанд кўриш ёшидан ўтган, аммо ўртада бола йўқ эди. Сора башоратни эшитиб ажабланди, ҳайрон бўлиб шундай деди:

**– Вой ўлмасам, ўзим кампир, мана бу эрим қари чол бўлса ҳам туғавераманми? Бу жуда қизиқ иш-ку!**

Яъни: жуда ажойиб иш бўлди-ку! Мен фарзанд кўриш ёшидан ўтган бўлсам, эрим ҳам анча ёшга бориб қолган бўлсаям туғавераманми?!

Бунга жавобан фаришталар шундай дедилар: **“Аллоҳнинг амридан ажабланипсанми?”**

Яъни: шу ёшингда Аллоҳ таоло Ўз қудрати билан фарзанд беришидан шубҳаланипсанми? Аллоҳ таолонинг қудрати чексиз. У ҳамма нарсага қодир Зотдир.

**“Эй хонадон эгалари, сизларга Аллоҳнинг раҳмати, баракоти бўлғай”**.

Фаришталар Иброҳим алайҳиссалом ва аёли Соранинг шодлигига шодлик қўшиш учун:

**– Эй, муҳтарам хонадон эгалари, сизларга Аллоҳнинг кенг раҳмати, чексиз хайр-баракаси бўлади. Зеро, Аллоҳ таоло ҳамду сано, шукрлар айтишга муносибдир. У Зот марҳаматини бандаларидан ҳаргиз дариғ тутмайди.**

Иброҳим алайҳиссаломга фарзанд берилиши ҳақидаги башорат бошқа сурада шундай келтирилган:

“----- Арабий матн -----”

“Бандаларимга Ёлғиз Мен мағфиратли, меҳрибон эканимни, менинг азобим энг аламли азоблигини хабар қилинг. Яна уларга Иброҳимнинг меҳмонлари ҳақида хабар беринг. Ўшанда улар (Иброҳим алайҳиссалом) ҳузурига келиб: “Салом”, деганларида, у: “Биз сизлардан қўрқмоқдамиз”, деди. Улар (шундай) дедилар: “Қўрқма! Сенга бир билимдон ўғил хушхабарини етказамиз”. У деди: “Менга кексалик етган пайтида хушхабар келтирдингизми? Энди менга ниманинг ҳам хушхабарини етказардингиз”. Улар айтдилар: “Биз сенга ростдан ҳам хушхабар келтирдик. Шундай экан, ноумид кимсалардан бўлма!” У деди: “Парвардигорим фазлу раҳматидан фақат адашган кимсаларгина ноумид бўлади” (“Ҳижр” сураси, 49-56-оятлар).

Аллоҳ таоло бандасига Ўзи хоҳлаган вақтда фарзанд беради. Аллоҳнинг фазлу карами кенг. Ёши ўтиб, фарзанд кўришдан умиди сўнгган оилаларга ҳам фарзанд неъматини ато этишга Қодирдир.

Хуллас, фарзанд талабидагилар куйидагиларга аҳамият беришлари тавсия этилади:

#### **1. Аллоҳ таолодан солиҳ фарзанд сўраш.**

Барча нарсани, жумладан, одамни ҳам Аллоҳ яратади. Шунинг учун банда фарзандни фақат Аллоҳдан сўрайди. Бу борада Аллоҳга ҳеч нарса шерик қилинмайди. Қабристонга бориб, авлиёлардан фарзанд талаб қилиш қатъиян мумкин эмас.

#### **2. Аллоҳга кўп истиғфор айтиш.**

Истиғфор сабабидан банда гуноҳи кечирилади. Шу билан бирга бошига тушган муаммолар, машаққатлар арийди. Истиғфор айтиш бепуштлиқ давоси экани Қуръони каримда Нух алайҳиссалом тилидан баён қилинган.

#### **3. Аллоҳнинг раҳматидан умид узмаслик.**

Банда Меҳрибон Аллоҳнинг раҳматидан зинҳор умидини узмасин. Аллоҳнинг раҳмати чексиз. Фарзанд сўрашда Аллоҳдан яхши гумон қилинади, дуо-истиғфорда бардавом бўлинади. Бу борада Иброҳим, Закариё алайҳимуссалом қиссаси бизга ёрқин ибратдир.

#### **4. Сабр-тоқатли бўлиш.**

Кўпинча янги оила қурганлар бир йил ўтиб фарзандли бўлмаса, ёмон хаёлларга борилади, баъзи оғзи бўшлар улар ҳақида ножўя гаплар тарқатиб юради. Аммо унутмайлик, Аллоҳ бандасига қачон фарзанд беришни Ўзи билади. Баъзида маълум сабабларга кўра ота-она фарзанд кўриши кечикиши мумкин. Аллоҳнинг иродаси шундай бўлса, ожиз банда қўлидан нимаям келарди?!

#### **5. Сабабларни юзага келтириш.**

Фарзанд бўлишига сабаб ишлар эр-хотин томонидан амалга оширилади. Бу оилавий муомалада бўлиш, агар бетоб бўлса, даволаниш билан бўлади. Мана шу жиҳатлар жамланса, натижага эришилади. Аммо мўмин банда воситаларнинг ўзига боғланиб қолмасдан, фарзандни Аллоҳ беришига шак-шубҳасиз ишонади.

## **ТИНЧЛИК-ХОТИРЖАМЛИК СЎРАБ ЎҚИЛАДИГАН ДУОЛАР**

Сихҳат-саломатлик, тинчлик-хотиржамлик араб тилида “офият” дейилади. Ҳадиси шарифларда дунё ва охират офиятини сўрашга чақирилган.

عَنْ مُعَاذِ بْنِ رِفَاعَةَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ: قَامَ أَبُو بَكْرٍ الصِّدِّيقُ عَلَى الْمِنْبَرِ ثُمَّ بَكَى فَقَالَ: قَامَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَامَ الْأَوَّلِ عَلَى الْمِنْبَرِ ثُمَّ بَكَى فَقَالَ: اسْأَلُوا اللَّهَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ فَإِنَّ أَحَدًا لَمْ يُعْطَ بَعْدَ الْيَقِينِ خَيْرًا مِنَ الْعَافِيَةِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَابْنُ مَاجَةَ وَأَحْمَدُ وَالْحَاكِمُ وَسَنَدُهُ حَسَنٌ صَحِيحٌ.

Муоз ибн Рифоа отасидан ривоят қилади: “Абу Бакр Сиддиқ минбарда туриб йиғлаб юборди ва: “Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи ва саллам биринчи йилда минбарда туриб йиғладилар. Кейин: “Аллоҳдан авф ва офият сўранглар. Зеро, бирон кишига яқийндан кейин офиятдан яхшироқ (неъмат) берилмаган”, дедилар”, деб айтди” (Термизий, Ибн Можжа, Аҳмад, Ҳоким ривояти. Ривоят санади ҳасан-саҳиҳ).

“Яқийн” бирон нарсани аниқ билиш маъносини англатади.

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الدُّعَاءُ لَا يُرَدُّ بَيْنَ الْأَذَانِ وَالْإِقَامَةِ قَالُوا: فَمَاذَا نَقُولُ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ: سَلُوا اللَّهَ الْعَافِيَةَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَحَسَنَهُ.

*Анас ибн Молик розияллоҳу анҳудан ривоят қилинишича, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: “Азон билан иқомат ўртасида (қилинган) дуо қайтарилмайди”, деганларида, одамлар: “Нима сўрайлик, эй Расулуллоҳ?” дейишди. Шунда у зот: “Аллоҳдан дунё ва охираат офиятини сўранглар”, дедилар (Термизий ривоят қилган, санадини ҳасан, деган).*

Азон билан иқомат орасида қилинган дуо ижобат бўлади. Унда Аллоҳдан икки дунё офияти, яхшиликлари сўралади. Зеро, кимга дунё ва охираатда офият берилса, ўша банда нажот топибди!

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلٌ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَيُّ الدُّعَاءِ أَفْضَلُ قَالَ: سَلِ رَبَّكَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ ثُمَّ أَتَاهُ فِي الْيَوْمِ الثَّانِي فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَيُّ الدُّعَاءِ أَفْضَلُ قَالَ: سَلِ رَبَّكَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ ثُمَّ أَتَاهُ فِي الْيَوْمِ الثَّالِثِ فَقَالَ: يَا نَبِيَّ اللَّهِ أَيُّ الدُّعَاءِ أَفْضَلُ قَالَ: سَلِ رَبَّكَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ فَإِذَا أُعْطِيتَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ فَقَدْ أَفْلَحْتَ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَابْنُ مَاجَةَ وَأَحْمَدُ وَسَنَدُهُ حَسَنٌ لَعَبْرَهُ.

*Анас ибн Молик розияллоҳу анҳудан ривоят қилинишича, бир киши Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳузурларига келиб: “Эй Расулуллоҳ, энг афзал дуо қайси?” деб сўради. У зот: “Парвардигорингдан дунёю охираатдаги авф ва офиятни сўра!” дедилар. У яна келиб: “Эй Расулуллоҳ, энг афзал дуо қайси?” деди. У зот яна: “Парвардигорингдан дунёю охираатдаги авф ва офиятни сўра!” дедилар. Ўша одам учинчи сафар ҳам келиб: “Эй Аллоҳнинг Пайғамбари, энг афзал дуо қайси?” деб сўради. У зот: “Парвардигорингдан дунёю охираатдаги авф ва офиятни сўра! Агар сенга дунёда, охираатда авф ва офият берилса, аниқ нажот топибсан!” дедилар (Термизий, Ибн Можжа, Аҳмад ривояти. Ривоят санади ҳасан лигайрих).*

Дунё ва охираат офиятини сўрашга бундан ортиқ тарғиб бўлмаса керак.

Аббос розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади: “Мен Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳузурларига бориб: “Эй Расулуллоҳ, ўкиб юришим учун менга бир дуо ўргатинг”, дедим. У зот: “Аллоҳдан авф ва офият сўранг!” дедилар. Мен бошқа сафар бориб: “Эй Расулуллоҳ, менга бир дуо ўргатиб қўйинг, уни ўкиб юрай!” дедим. У зот: “Эй Аббос! Эй, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг амакиси! Аллоҳдан дунёю охираатдаги авф ва офиятни сўранг!” дедилар” (Аҳмад, Ибн Ҳиббон ривояти. Ривоят санади ҳасан лигайрих).

Қуйида офият сўраб ўкиладиган дуоларни келтирамиз.

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْعَافِيَةَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ فِي دِينِي وَدُنْيَايَ وَأَهْلِي وَمَالِي اللَّهُمَّ اسْتُرْ عَوْرَاتِي وَآمِنْ رَوْعَاتِي اللَّهُمَّ احْفَظْنِي مِنْ بَيْنِ يَدَيْ وَمِنْ خَلْفِي وَعَنْ يَمِينِي وَعَنْ شِمَالِي وَمِنْ فَوْقِي وَأَعُوذُ بِعَظَمَتِكَ أَنْ أُغْتَالَ مِنْ تَحْتِي.

Дуо ўқилиши: “Аллоҳумма инний асъалукал ѓаафията фид дунйаа вал аахиро. Аллоҳумма инний асъалукал ѓафва вал ѓаафията фий дийний ва дунйаая ва аҳлий ва маалий. Аллоҳуммастур ѓавротий ва аамин ровъаатий. Аллоҳуммаҳфазний мин байни ядайя ва мин холфий, ва аъй-йамийний ва ѓан шимаалий ва мин фавқий, ва аувзу биъазоматика ан уғтаала мин таҳтий”.

Дуо маъноси: “Ё Аллоҳ, Сендан дунё ва охираат офиятини сўрайман. Ё Аллоҳ, Сендан динимда, дунёйимда, аҳлимда, молимда авф ва офият сўрайман. Ё Аллоҳ, менинг авратларимни беркит, қўрқувимни арит. Ё Аллоҳ, мени олдимдан, ортимдан, ўнгимдан, сўлимдан, тепамдан ҳимоя қил. Сенинг улуғлигинг-ла ўзим билмаган ҳолда ҳалок қилинишдан паноҳ сўрайман!”

Абдуллоҳ ибн Умар розияллоҳу анҳудан ривоят қилинишича, Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва саллам кеч кирганида, тонг отганида “Аллоҳумма инний асʼалукал ʼаафията фид дунйаа вал аахиро. Аллоҳумма инний асʼалукал ʼафва вал ʼаафията фий дийний ва дунйаая ва аҳлий ва маалий. Аллоҳуммастур ʼавротий ва аамин ровʼаатий. Аллоҳуммахфазний мин байни ядайя ва мин холфий ва ʼай-ямийний ва ʼан шимаалий ва мин фавқий, ва аувзу биʼазоматика ан уғтаала мин тахтий”, деб дуо қилишни зинҳор тарк этмасдилар (Абу Довуд, Ибн Можа, Аҳмад, Ҳоким, Ибн Ҳиббон ривояти. Ривоят санади саҳиҳ).

اللَّهُمَّ عَافِنِي فِي بَدَنِ اللَّهِمَّ عَافِنِي فِي سَمْعِي اللَّهُمَّ عَافِنِي فِي بَصَرِي لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ.

Дуо ўқилиши: “Аллоҳумма ʼаафиний фий баданий. Аллоҳумма ʼаафиний фий самʼий. Аллоҳумма ʼаафиний фий басорий, лаа илааҳа иллаа ант”.

Дуо маъноси: “**Ё Аллоҳ, менга баданимда офият бер! Ё Аллоҳ, менга қулоғимда офият бер! Ё Аллоҳ, менга кўзимда офият бер! Сендан ўзга илоҳ йўқ!**”

Абдурахмон ибн Абу Бакрадан ривоят қилинишича, у отасига: “Эй отажон, ҳар тонгда ва кечқурун уч марта “Аллоҳумма ʼаафиний фий баданий. Аллоҳумма ʼаафиний фий самʼий. Аллоҳумма ʼаафиний фий басорий, лаа илааҳа иллаа ант”, деб дуо қилаётганингизни эшитяпман?” деганида, отаси: “Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам ўша лафзлар билан дуо қилганларини эшитганман. Мен у зот суннатларига амал қилишни истайман”, деб жавоб берган (Абу Довуд, Аҳмад, Ҳоким ривояти. Ривоят санади ҳасан).

اللَّهُمَّ عَافِنِي مِنْ شَرِّ سَمْعِي وَبَصَرِي وَلِسَانِي وَقَلْبِي وَمِنْ شَرِّ مَنِّي.

Дуо ўқилиши: “Аллоҳумма ʼаафиний мин шарри самʼий ва басорий ва лисааний ва қолбий ва мин шарри манийий”.

Дуо маъноси: “**Ё Аллоҳ, менга қулоғим, кўзим, тилим, қалбим ёмонлигидан, манийим (яъни, шаҳватим) ёмонлигидан офият бер!**”

Шутайр ибн Шакал ибн Ҳумайд отасидан ривоят қилади: “Мен: “Эй Расулуллоҳ, менга манфаатли дуо ўргатинг!” дедим. У зот: “Аллоҳумма ʼаафиний мин шарри самʼий ва басорий ва лисааний ва қолбий ва мин шарри манийий”, деб айт”, дедилар” (Насоий ривояти. Ривоят санади саҳиҳ).

Бу ерда кулоқ, кўз, тил, қалб, шаҳват ёмонлигидан паноҳ сўралмоқда. Чунки мана шу аъзолар хоҳишини қондиришга муккадан кетиш бандани ҳалок қилади.

اللَّهُمَّ عَافِنِي فِيمَنْ عَافَيْتَ وَتَوَلَّيْ فِيمَنْ تَوَلَّيْتَ وَاهْدِنِي فِيمَنْ هَدَيْتَ وَقِنِي شَرَّ مَا قَضَيْتَ وَبَارِكْ لِي فِيمَا أَعْطَيْتَ إِنَّكَ تَقْضِي وَلَا يُقْضَى عَلَيْكَ إِنَّهُ لَا يَذُلُّ مَنْ وَالَيْتَ سُبْحَانَكَ رَبَّنَا تَبَارَكْتَ وَتَعَالَيْتَ.

Дуо ўқилиши: “Аллоҳумма ʼаафиний фийман ʼаафайт, ва тавалланий фийман таваллайт, ваҳдиний фийман ҳадайт, ва қиний шарро маа қозойт, ва баарик лий фиймаа аътойт, иннака тақзий ва лаа йуқзо ʼалайк, иннаҳув лаа йазиллу ман ваалайт, субҳаанака роббанаа табаарокта ва та-ʼаалайт”.

Дуо маъноси: “**Ё Аллоҳ, Ўзинг офият берганлар жумласида менга ҳам офият бер. Ўзинг қўллаганлар қаторида мени ҳам қўлла (ишимни ўнгла ёки муҳаббатингга дохил қил). Ўзинг ҳидоят қилганлар қаторида мени ҳам ҳидоят қил. Ҳукм қилган нарсаларинг ёмонлигидан мени асра. Ато этган неъматларингни баракали қил. Зеро, Сен ҳукм қиласан, Сенга ҳукм қилинмайди. Сен яхши кўрган (ёки қўллаган) банда хор бўлмайди. Парвардигоро, Сен нуқсонлардан поксан, улугсан, олийсан!**”

Ҳасан ибн Али розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади: “Бобом Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам менга витрда қуйидаги калималарни (ўқишни) ўргатдилар: “Аллоҳумма ʼаафиний фийман ʼаафайт, ва тавалланий фийман таваллайт, ваҳдиний фийман ҳадайт, ва қиний шарро маа қозойт, ва баарик лий фиймаа аътойт, иннака тақзий ва лаа йуқзо ʼалайк, иннаҳув лаа йазиллу ман ваалайт, субҳаанака роббанаа табаарокта ва та-ʼаалайт” (Абу Довуд, Термизий, Ибн Можа ривояти. Ривоят санади саҳиҳ).

## ҚАРЗГА БОТГАН ОДАМ ЎҚИЙДИГАН ДУОЛАР

Қуйида қарздорликдан қийналаётган кишилар ўқийдиган дуоларни келтирамыз. Бу дуолар ихлос билан ўқилса, Аллоҳ банда мушкулени осон қилади.

اللَّهُمَّ اكْفِنِي بِحَالِكَ عَنْ حَرَامِكَ وَأَغْنِنِي بِفَضْلِكَ عَمَّنْ سِوَاكَ.

Дуо ўқилиши: “Аллоҳуммакфиний бихалаалика ён ҳаромик, ва агнийий бифазлика ҳамман сиваак”.

Дуо маъноси: “**Ё Аллоҳ, мени ҳалол (ризқ)инг билан ҳаромдан сақла, фазлинг ила Ўзингдан ўзгага муҳтож қилма!**”

Али розияллоҳу анҳудан ривоят қилинишича, бир мукотаб<sup>47</sup> келиб: “Шартномада ёзилган пулни тўлашдан ожизман. Менга ёрдам бер!” деди. Али: “Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам ўргатган дуони ўргатайми? Агар бўйнингда тоғдек қарзинг бўлса ҳам, Аллоҳ уни адо қилади. Шундай экан: “Аллоҳуммакфиний бихалаалика ён ҳаромик, ва агнийий бифазлика ҳамман сиваак”, деб дуо қил”, деди (Термизий, Аҳмад, Ҳоким ривояти. Ривоят санади ҳасан).

اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ الْهَمِّ وَالْحَزَنِ وَالْعَجْزِ وَالْكَسَلِ وَالْبُخْلِ وَالْجُبْنِ وَضَلَعِ الدَّيْنِ وَغَلَبَةِ الرِّجَالِ.

Дуо ўқилиши: “Аллоҳумма инний аувзу бика минал ҳамми вал ҳазан, вал ғаъжзи вал касал, вал бухли вал жубн, ва золаид дайни ва голабатир рижаал”.

Дуо маъноси: “**Ё Аллоҳ, ғам-ташвиш, ожизлик, дангасалик, бахиллик, қўрқоқлик, қарз оғирлиги, кишилар ғолиб чиқишидан паноҳ беришингни сўрайман!**”

Кармоний шундай деган: “Ушбу дуо калималарни жамловчидир. Чунки разолат уч хил бўлади: нафсоний, баданий, хорижий (ташқи). Биринчиси инсон қуввати билан боғлиқ. У уч хилдир: ақлий, ғазабий, шахвоний. Ғам-ташвиш ақлий, қўрқоқлик ғазабий, бахиллик шахвоний иллатдир. Ожизлик, дангасалик баданий иллат саналади.... Қарзга ботиш, кишилар ғолиб келиши ташқи иллатдир. Бу дуо барчасини ўзида қамраган”.

Анас ибн Молик розияллоҳу анҳудан ривоят қилинишича, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам Абу Талҳага: “Хизматкорларинг орасидан бири хизматимда бўлсин”, дедилар. Шунда Абу Талҳа мени олиб чиқди. Ортидан юриб бордим. Мен Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламга хизмат қилардим. Ҳар сафар тушганларида у зот: “Ё Аллоҳ, қариликдан, маҳзунликдан, ожизликдан, дангасаликдан, бахилликдан, қўрқоқликдан, қарз оғирлигидан, кишилар ғолиб чиқишидан паноҳ беришингни сўрайман”, деб дуо қилганларини кўп эшитганман (Насоий ривояти. Бу ривоятни Бухорий, Термизий батафсил нақл қилган. Юқорида келтирилган дуо лафзи ўша узун ривоятдан олинган).

اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ الْهَمِّ وَالْحَزَنِ وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الْعَجْزِ وَالْكَسَلِ وَالْبُخْلِ وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ غَلَبَةِ

الدَّيْنِ وَقَهْرِ الرِّجَالِ.

Дуо ўқилиши: “Аллоҳумма инний аувзу бика минал ҳамми вал ҳазан, ва аувзу бика минал ғаъжзи вал касал, ва аувзу бика минал жубни вал бухл, ва аувзу бика мин голабатид дайни ва қоҳрир рижаал”.

Дуо маъноси: “**Ё Аллоҳ, ғам-ташвишдан паноҳ беришингни сўрайман. Ожизлик, дангасаликдан паноҳ беришингни сўрайман. Қўрқоқлик, бахилликдан паноҳ беришингни сўрайман. Қарз қўпайиб кетиши, кишилар ғолиб чиқишидан паноҳ беришингни сўрайман**”.

Абу Саид Худрий розияллоҳу анҳудан ривоят қилинишича, Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва саллам бир куни масжидга кирдилар. Қарасалар, ансонлардан “Абу Умома” деган киши ўша ерда экан. У зот: “Эй Абу Умома, намоз вақти бўлмаган маҳал нега масжидда ўтирибсан?” деб сўрадилар. “Эй Расулуллоҳ, ғам-ташвишим кўп, қарзимни узиш оғирлик қияпти!..” деди. Шунда у зот: “Сенга Аллоҳ унинг сабабидан ғамингни кетказиб, қарзингни адо этадиган калималарни ўргатайми?” дедилар. “Ҳа, эй Расулуллоҳ!” деди у. Аллоҳнинг Пайғамбари: “Агар тонг отса, кеч кирса, “Аллоҳумма инний аувзу бика минал ҳамми вал ҳазан, ва аувзу бика минал ғаъжзи вал касал, ва аувзу бика минал жубни вал бухл, ва аувзу

<sup>47</sup> “Мукотаб” хожаси билан маълум микдорда пул тўлаш шarti ила шартнома тузган кул. Келишилган микдордаги пул тўланса, кул озод бўлади.

бика мин ғолабатид дайни ва қохрир рижаал”, деб айт”, дедилар. Абу Умома ўша калималар билан дуо қилганди, Аллоҳ унинг ғамини аритди, қарзини адо қилди (Абу Довуд ривояти. Ривоят санади заиф).

اللَّهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَنْ تَشَاءُ وَتَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشَاءُ وَتُعْزِزُ مَنْ تَشَاءُ وَتُذِلُّ مَنْ تَشَاءُ بِيَدِكَ الْخَيْرُ إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ، رَحْمَنَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَرَحِيمَهُمَا ، تُعْطِي مِنْهُمَا مَا تَشَاءُ وَتَمْنَعُ مِنْهُمَا مَا تَشَاءُ إِقْضِ عَنِّي دَيْنِي .

Дуо ўқилиши: “Аллоҳумма мааликал мулки туътил мулка ман ташаау ва танзиъул мулка мимман ташааъ, ва туъиззу ман ташаау ва тузиллу ман ташааъ, биядикал хойру иннака ъалаа кулли шайъин қодийр. Роҳманад дуня вал аахироти ва роҳиймахумаа, туътий минхумаа маа ташааъ, ва тамнаъу минхумаа маа ташааъ, иқзи ъанний дайний”.

Дуо маъноси: “Эй, мулк Эгаси Аллоҳ! Сен хоҳлаганингга мулк берасан, хоҳлаганингдан мулкни тортиб оласан. Сен хоҳлаганингни азиз қиласан, хоҳлаганингни хор қиласан. Барча яхшилик Сенинг ихтиёрингдир. Зеро, Сен барча нарсага қодирсан. Эй, дунё ва охират Раҳмони, иккисининг Раҳими! Сен иккисидан хоҳлаганингча берасан, иккисидан хоҳлаганингча ман қиласан, қарзимни уз(ишга кўмак бер)!”

Муоз ибн Жабал розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади: “Мен Набий соллаллоҳу алайҳи ва салламга қарзимдан шикоят қилгандим. У зот: “Эй Муоз, қарзинг адо этилишини хоҳлайсанми?” дедилар. Мен: “Ҳа”, деб жавоб бердим. У зот: “Аллоҳумма мааликал мулки туътил мулка ман ташаау ва танзиъул мулка мимман ташааъ, ва туъиззу ман ташаау ва тузиллу ман ташааъ, биядикал хойру иннака ъалаа кулли шайъин қодийр. Роҳманад дуня вал аахироти ва роҳиймахумаа, туътий минхумаа маа ташааъ, ва тамнаъу минхумаа маа ташааъ, иқзи ъанний дайний”, деб айт. Агар ер юзи тўла қарзинг бўлса ҳам, сендан адо қилинади”, дедилар” (Ибн Абу Дунё “Дуо”да ривоят қилган).

اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْمَأْثَمِ وَالْمَغْرَمِ.

Дуо ўқилиши: “Аллоҳумма инний аувзу бика минал маъсами вал мағром”.

Дуо маъноси: “Ё Аллоҳ, Сендан гуноҳга сабаб бўлувчи нарсадан, қарздан паноҳ сўрайман”.

Оиша розияллоҳу анҳодан ривоят қилинишича, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам намозда “Аллоҳумма инний аувзу бика минал маъсами вал мағром”, деб дуо қилардилар. Бир киши у зотга: “Ё Расулуллоҳ, қарздан кўп паноҳ сўраяпсизми?” деди. У зот: “Агар киши қарзга ботиб қолса, ёлғон гапиради, ваъда бериб, унга хилоф қилади”, дедилар (Бухорий, Муслим, Абу Довуд, Насойй, Аҳмад ривояти).

أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الْكُفْرِ وَالذَّيْنِ.

Дуо ўқилиши: “Аувзу биллааҳи минал куфри вад дайн”.

Дуо маъноси: “Куфр ва қарздан Аллоҳ паноҳ беришини сўрайман”.

Абу Саиддан ривоят қилинади: “Мен Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: “Аувзу биллааҳи минал куфри вад дайн”, деб дуо қилаётганларини эшитдим. Бир киши: “Эй Расулуллоҳ, қарзга ботишни куфрга тенглаштиряпсизми?!”, деб сўради. Шунда Расулуллоҳ: “Ҳа”, деб жавоб бердилар” (Насойй, Аҳмад, Ибн Ҳиббон ривояти. Ривоят санади заиф).

Абу Довуд “Сунан”да “Аллоҳумма инний аувзу бика минал куфри вал факр” деб ўқиладиган дуони келтирган. Унинг мазмуни қуйидагича: “Ё Аллоҳ, Сендан куфр ва камбағалликдан паноҳ сўрайман”.

Камбағаллик, қарзга ботиш бандани исён йўлига бошлаши мумкин. Шунинг учун Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам куфрдан, қарздорликдан, ночор аҳволга тушиб қолишдан паноҳ сўраган бўлсалар ажаб эмас. Валлоҳу аълам!

## ЁМОН ТУШ КЎРГАНДА ЎҚИЛАДИГАН ДУОЛАР

أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّةِ مِنْ غَضَبِهِ وَشَرِّ عِبَادِهِ وَمِنْ هَمَزَاتِ الشَّيَاطِينِ وَأَنْ يَخْضُرُونِ.

Дуо ўқилиши: “Аувзу бикалимаатиллааҳит тааммати мин ғозобиҳий ва шарри ъибаадиҳ, ва мин ҳамазаатии шайаатийни ва ай-йаҳзурувн”.

Дуо маъноси: “Аллоҳнинг мукаммал калималари билан Унинг ғазабидан, бандалари ёмонлигидан, шайтон васвасасидан, уларнинг ҳозир бўлишидан паноҳ сўрайман”.

Амр ибн Шуайб отасидан, отаси бобосидан ривоят қилишича, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам кўркувга қарши (ўқиладиган) бир қанча калималарни ўргатардилар: “Аувзу бикалимаатиллааҳит тааммати мин ғозобиҳий ва шарри ғибадиҳ, ва мин ҳамазаатиш шайаатийни ва ай-йаҳзурувн”. Абдуллоҳ ибн Умар розияллоҳу анҳу ушбу калималарни ақли кирган болаларига ўргатарди. Уларни ёзиб, ҳали балоғатга етмаганлари бўйнига осиб қўярди (Абу Довуд, Термизий, Аҳмад ривояти. Ривоят санади ҳасан).

اللَّهُمَّ رَبَّ السَّمَوَاتِ السَّبْعِ وَمَا أَظَلَّتْ وَرَبَّ الْأَرْضِينَ وَمَا أَقَلَّتْ وَرَبَّ الشَّيَاطِينِ وَمَا أَضَلَّتْ كُنْ لِي جَارًا مِنْ شَرِّ خَلْقِكَ كُلِّهِمْ جَمِيعًا أَنْ يَفْرُطَ عَلَيَّ أَحَدٌ مِنْهُمْ أَوْ أَنْ يَبْغِيَ عَزَّ جَارُكَ وَجَلَّ ثَنَاؤُكَ وَلَا إِلَهَ غَيْرُكَ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ.

Дуо ўқилиши: “Аллоҳумма роббас самаваатис сабъи ва маа азоллат, ва роббал арозийна ва маа ақоллат, ва роббаш шайаатийни ва маа азоллат, кул лий жааром мин шарри холқика куллиҳим жамийъан ай-йафруто ғалайя аҳадум минҳум, ав ай-йабғия ғазза жаарука ва жалла санааук, ва лаа илааҳа ғойрук, лаа илааҳа иллаа ант”.

Дуо маъноси: “Ё Аллоҳ! Етти осмон ва улар соя солган, ерлар ва улар кўтариб турган, шайтонлар ва улар адаштирганлар (яъни, инсу жинлар) Парвардигори! Барча махлуқотларинг ёмонлигидан, улардан бири менга адоват ёки зулм қилишидан сақла! Сенинг мададинг улуғ, мадҳинг олийдир. Сендан бошқа илоҳ йўқ, фақат Сен борсан!”

Сулаймон ибн Бурайда отасидан ривоят қилади: “Холид ибн Валид Махзумий Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва салламга шикоят қилиб, “Ё Расулуллоҳ, кечаси тинч ухлолмаяпман!” деди. Шунда Набий алайҳиссалом: “Кечаси тўшагингга ётсанг, “Аллоҳумма роббас самаваатис сабъи ва маа азоллат, ва роббал арозийна ва маа ақоллат, ва роббаш шайаатийни ва маа азоллат, кул лий жааром мин шарри холқика куллиҳим жамийъан ай-йафруто ғалайя аҳадум минҳум, ав ай-йабғия ғазза жаарука ва жалла санааук, ва лаа илааҳа ғойрук, лаа илааҳа иллаа ант”, деб дуо қил”, дея таълим бердилар” (Термизий, Табароний ривояти. Ривоят санади заиф).

اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الشَّيْطَانِ وَسَيِّئَاتِ الْأَخْلَامِ.

Дуо ўқилиши: “Аллоҳумма инний аувзу бика минаш шайтони ва саййиаатил аҳлаам”.

Дуо маъноси: “Ё Аллоҳ, Сендан шайтон (васвасаси)дан, ёмон тушлардан паноҳ сўрайман” (Бу ривоятни Ибн Сунний – Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳудан – нақл қилган).

Киши ёмон туш кўрганда нима қилиши керак? Қўйида шу ҳақида сўз юритамиз.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: فِي آخِرِ الزَّمَانِ لَا تَكَاذُ رُؤْيَا الْمُؤْمِنِ تَكْذِيبُ وَأَصْدَقُهُمْ رُؤْيَا أَصْدَقُهُمْ حَدِيثًا وَالرُّؤْيَا ثَلَاثٌ: الْحَسَنَةُ بُشْرَى مِنَ اللَّهِ وَالرُّؤْيَا يُحَدِّثُ الرَّجُلُ بِهَا نَفْسَهُ وَالرُّؤْيَا تَحْزِينٌ مِنَ الشَّيْطَانِ فَإِذَا رَأَى أَحَدُكُمْ رُؤْيَا يَكْرَهُهَا فَلَا يُحَدِّثُ بِهَا أَحَدًا وَلْيُتِمَّ فَلْيُصَلِّ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ وَاللَّفْظُ لَهُ وَالدَّارِمِيُّ وَابْنُ مَاجَةَ وَأَحْمَدُ وَسَنَدُهُ صَحِيحٌ.

Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳу Набий соллаллоҳу алайҳи ва салламдан ривоят қилади: “Охири замонда мўминнинг туши алдамайди. Уларнинг туши рост сўзи энг ростидир. Тушлар уч хил бўлади: яхши (туш) Аллоҳдан башоратдир. Яна бир тушда киши ўзига-ўзи гапиреди. Яна бир туш шайтондан маҳзунликдир. Шундай экан, сизлардан биронтаси ўзи ёқтирмайдиган нарсани кўрса, уни ҳеч кимга айтмасин, туриб дарров намоз ўқисин!” (Абу Довуд, Термизий, Доримий, Ибн Можжа, Аҳмад ривояти. Ҳадис санади саҳиҳ).

Бу ҳадисга кўра, тушлар уч хил бўлади:

1. Кишини хурсанд қиладиган туш.
2. Банда кўп ўйлаган нарсалари миясида акс этиши.
3. Шайтон васвасаси таъсирида қўрқинчли тушлар кўриши.

Кимда-ким яхши туш кўрса, бунинг учун Аллоҳга ҳамд айтиб, уни бошқа одамларга билдириши мумкин. Агар ёмон туш кўрса, ўрнидан туриб таҳорат олиб намоз ўқийди, бу туш ёмонлигидан Аллоҳ паноҳ беришини сўрайди. Шунда, иншааллоҳ, тушда кўрилган нарса зарар келтирмайди.

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: إِذَا رَأَى أَحَدُكُمْ رُؤْيَا يُحِبُّهَا فَإِنَّمَا هِيَ مِنْ اللَّهِ فَلْيَحْمَدِ اللَّهَ عَلَيْهَا وَلْيَحْذَثْ بِهَا وَإِذَا رَأَى غَيْرَ ذَلِكَ مِمَّا يَكْرَهُ فَإِنَّمَا هِيَ مِنَ الشَّيْطَانِ فَلْيَسْتَعِذْ مِنْ شَرِّهَا وَلَا يَذْكُرْهَا لِأَحَدٍ فَإِنَّهَا لَا تَضُرُّهُ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَالتِّرْمِذِيُّ وَأَحْمَدُ وَالْحَاكِمُ.

*Ривоят қилинишича, Абу Саид Худрий розияллоҳу анҳу Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам шундай деганларини эшитган экан: “Сизлардан биронтангиз ўзига ёқадиган туш кўрса, у Аллоҳдандир. Бунинг учун Аллоҳга ҳамд айтсин, уни (бошқаларга) билдирсин! Агар бундан бошқа ўзи ёқтирмайдиган нарсани кўрса, у шайтондандир. Ўша туш ёмонлигидан паноҳ сўрасин, уни ҳеч кимга айтмасин. Шунда (кўрган туши) унга зарар қилмайди” (Бухорий, Термизий, Аҳмад, Ҳоким ривояти).*

Ёмон туш кўрган одам уни ҳеч кимга айтмайди, тушининг ёмонлигидан Аллоҳ паноҳ беришини сўрайди. Аллоҳга таваккул қилган банда турли ёмон ҳаёлларга бормайди. Ёқимсиз туш кўрганда унинг таъсирига берилиш, ҳаёли паришон ҳолда қўрқув билан юриш мўмин кишига ярашмайди. Аллоҳдан паноҳ тилаган, ўзини Парвардигорига топширган банда ортиқча хавотирланмайди.

عَنْ جَابِرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: إِذَا رَأَى أَحَدُكُمْ الرُّؤْيَا يَكْرَهُهَا فَلْيَبْصُقْ عَنْ يَسَارِهِ ثَلَاثًا وَلْيَسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ ثَلَاثًا وَلْيَتَحَوَّلْ عَنْ جَنْبِهِ الَّذِي كَانَ عَلَيْهِ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَالنَّسَائِيُّ وَابْنُ مَاحَةَ وَأَحْمَدُ وَالْبَيْهَقِيُّ.

*Жобир ибн Абдуллоҳ розияллоҳу анҳу Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламдан ривоят қилади: “Агар биронтангиз ёқимсиз туш кўрса, чап тарафига уч марта тупласин, Аллоҳ шайтондан паноҳ беришини уч марта сўрасин. Кейин ётган жойидан бошқа тарафга ўгирилсин!” (Муслим, Насоий, Ибн Можа, Аҳмад, Байҳақий ривояти).*

Бошқа ҳадисда: “Агар биронтангиз ёқимсиз туш кўрса, ўша заҳоти ўгирилсин, чап тарафига уч марта тупласин. Кейин Аллоҳдан ўша туш яхшилигини сўраб, ёмонлигидан паноҳ тиласин”, дейилган (Ибн Можа ривояти).

عَنْ أَبِي قَتَادَةَ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: الرُّؤْيَا الصَّالِحَةُ مِنَ اللَّهِ وَالْحُلُمُ مِنَ الشَّيْطَانِ فَإِذَا حَلَمَ فَلْيَتَعَوَّذْ مِنْهُ وَلْيَبْصُقْ عَنْ شِمَالِهِ فَإِنَّهَا لَا تَضُرُّهُ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَأَصْحَابُ السُّنَنِ وَالْدَّارِمِيُّ وَأَحْمَدُ.

*Абу Қатодадан ривоят қилинишича, Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам шундай деганлар: “Солиҳ туш Аллоҳдан. Ёмон туш шайтондан. Агар (биронтангиз шайтоний) туш кўрса, ундан паноҳ сўрасин, чап тарафига тупласин. Шунда (кўрган туши) зарар келтирмайди” (Бухорий, “Сунан” соҳиблари, Доримий, Аҳмад ривояти).*

Ривоят қилинишича, бир киши Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳузурларига келиб, “Эй Расулulloҳ, тушимда бошим узилиб тушганини кўрдим. Ортидан қувлаб юрган эканман”, деди. Шунда Расулulloҳ: “Бу шайтондандир. Шундай экан, биронтангиз ўзи ёқтирмайдиган туш кўрса, уни ҳеч кимга айтмасин, Аллоҳ шайтондан паноҳ беришини сўрасин!” деб таъкидладилар (Аҳмад ривояти).

Имом Нававий шундай деган: “Садақа молга келадиган балоларни даф қилганидек, ёмон тушдан паноҳ сўраш, чап тарафга туплаш ёқимсиз туш таъсиридан қутулишга ёрдам беради”.

Хуллас, киши яхши туш кўрса:

1. Аллоҳга ҳамд айтади;
2. Тушидан хурсанд бўлади;
3. Хоҳласа, кўрган тушини яқин кишиларига айтиши мумкин.

Агар ёмон туш кўрилса:

1. Бу туш ёмонлигидан Аллоҳ паноҳ бериши сўралади (туриб намоз ўқилади);
2. Шайтон фитнасидан паноҳ тиланади;
3. Чап тарафга уч марта тупланади;
4. Бошқа томонга ўгирилиб ётилади;
5. Бу тушни ҳеч кимга айтилмайди.

## БИРОН НАРСАДАН ҚЎРҚАНДА ЎҚИЛАДИГАН ДУОЛАР

حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ.

Дуо ўқилиши: “*Ҳасбуналлоҳу ва ниъмал вакийл*”.

Дуо маъноси: **“Бизга Аллоҳнинг Ўзи кифоя қилади. У энг яхши вакилдир”.**

Ибн Аббос розияллоҳу анҳудан ривоят қилинишича, Иброҳим алайҳиссалом бу дуони оловга ташланганида ўқиган. Одамлар: “(Қурайш) одамлари сизларга қарши (саноксиз лашкар) тўплаган. Бас, улардан қўркинг!” деганларида Мухаммад соллаллоҳу алайҳи ва саллам: “Бизга Ёлғиз Аллоҳнинг Ўзи кифоя. У Зот энг яхши Вакилдир” (“Оли Имрон”, 173), дедилар (Бухорий, Аҳмад, Ҳоким ривояти).

اللَّهُمَّ إِنَّا نَجْعَلُكَ فِي حُورِهِمْ وَنَعُوذُ بِكَ مِنْ شُرُورِهِمْ.

Дуо ўқилиши: “*Аллоҳумма иннаа нажъалука фий нуҳувриҳим, ва наувзу бика мин шурувриҳим*”.

Дуо маъноси: **“Ё Аллоҳ, Сени уларнинг қаршисига қўямиз, ёмонликларидан паноҳ беришингни сўраймиз”.**

Ривоят қилинишича, Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам бирон қавм зараридан қўрқсалар, “Аллоҳумма иннаа нажъалука фий нуҳувриҳим, ва наувзу бика мин шурувриҳим”, деб дуо қилардилар (Абу Довуд, Аҳмад, Ҳоким ривояти. Ривоят санади саҳиҳ).

اللَّهُمَّ أَنْتَ عَضْدِي وَنَصِيرِي بِكَ أَحُولُ وَبِكَ أَصُولُ وَبِكَ أَقَاتِلُ.

Дуо ўқилиши: “*Аллоҳумма анта ғазудий ва насийрий, бика аҳувлу ва бика асувлу ва бика уқотил*”.

Дуо маъноси: **“Ё Аллоҳ, Сен ёрдамчимсан, кўмакчимсан. Сенинг ёрдаминг билан душман ҳийласини қайтараман, уларга қарши туришга бардош бераман. Сенинг ёрдаминг-ла улар билан курашаман!”**

Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам ғазотга борсалар, “Аллоҳумма анта ғазудий ва насийрий, бика аҳувлу ва бика асувлу ва бика уқотил”, деб дуо қилардилар (Абу Довуд, Термизий, Аҳмад, Ибн Ҳиббон ривояти. Ривоят санади саҳиҳ).

## ХАВФ-ХАТАР ВАҚТИДА ЎҚИЛАДИГАН ДУО

بِسْمِ اللَّهِ الَّذِي لَا يَضُرُّ مَعَ اسْمِهِ شَيْءٌ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ.

Дуо ўқилиши: “*Бисмиллаҳиллазий лаа язурру маъасмиҳий шайъун фил арзи ва лаа фис самаа, ва ҳувас самийъул ғалийм*”.

Дуо маъноси: **“Унинг исми билан ерда ҳам, кўкда ҳам бирон нарса зарар келтиролмайдиган Аллоҳ (номи) билан (бошлайман). У Зот эшитувчи, кўрувчидир”.**

Банда баъзида қоронғилиқдан, баъзида ер қимираши, кучли шамол ёки момақалдиروқ гумбирлашидан қўрқади. Динимиз Исломда бу масала ҳам эътибордан четда қолдирилмаган. Ҳадиси шарифларда қўркувга тушганда, бирон мусибатга учраганда, шамол ёки момақалдироқдан чўчиганда ўқиладиган дуолар ўргатилган. Жумладан, Бухорий, Муслим нақл қилган ривоятга кўра, бирон нарсдан каттиқ қўркиб кетганда “Лаа илаҳа иллаллоҳ”, дейилади.

عَنْ عُثْمَانَ ابْنِ عَفَّانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: مَنْ قَالَ: بِسْمِ اللَّهِ الَّذِي لَا يَضُرُّ مَعَ اسْمِهِ شَيْءٌ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ لَمْ تُصِبْهُ فَجَاءَةٌ بَلَاءٍ حَتَّى يُصْبِحَ وَمَنْ قَالَهَا حِينَ يُصْبِحُ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ لَمْ تُصِبْهُ فَجَاءَةٌ بَلَاءٍ حَتَّى يُمْسِيَ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَسَنَدُهُ صَحِيحٌ.

Усмон ибн Аффон розияллоху анхудан ривоят қилинади: “Мен Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи ва саллам: **“Ким (қоронғи тушганда) уч марта “Бисмиллааҳиллазий лаа язурру маъасмиҳий шайъун фил арзи ва лаа фис самаа, ва ҳувас самийъул ъалийм”, деса, тонггача кутилмаган балога учрамайди. Ким уни тонгда уч марта айтса, кечгача кутилмаган балога дуч келмайди”, деганларини эшитганман**” (Абу Довуд ривояти. Ҳадис санади саҳиҳ).

Усмон ибн Аффон розияллоху анхудан ривоят қилинади: “Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи ва саллам: “Қайси банда ҳар куни тонгда ва кечқурун уч марта “Бисмиллааҳиллазий лаа язурру маъасмиҳий шайъун фил арзи ва лаа фис самаа, ва ҳувас самийъул ъалийм”, деса, унга ҳеч нарса зарар келтиролмайди”, деганлар” (Термизий, Ибн Можа ривояти. Ҳадис санади саҳиҳ).

## ҒАМ-ТАШВИШГА БОТГАНДА ЎҚИЛАДИГАН ДУОЛАР

لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ.

Дуо ўқилиши: “Лаа иллааҳа иллаа анта субҳаанака инний кунту миназ золимийн”.

Дуо маъноси: “(Ё Аллоҳ,) Сендан ўзга илоҳ йўқ. Сен айб-нуқсонлардан поксан. Мен зулм қилувчилардан бўлдим”.

Юнус алайҳиссалом наҳанг қорнида мана шу дуони ўқиган. Аллоҳ таоло айтади: “Зуннун – Юнуснинг (қавмидан) ғазабланган ҳолда (ўз қишлоғидан чиқиб) кетиб, Бизни унинг зиёнига ҳукм қилмайди, деб ўйлаган пайтини, сўнг (уни балиқ қорнига ташлаганимиздан кейин) қоронғи зулматларда туриб, “Сендан ўзга илоҳ йўқ. Сен айб-нуқсонлардан поксан, мен (ўз жонимга) зулм қилувчилардан бўлдим”, деб нидо қилган (пайтини эсланг). Бас, Биз унинг (дуосини) мустажоб қилдик, уни ғам-ғуссадан қутқардик. Биз мўминларга мана шундай нажот берамиз” (“Анбиё” сураси, 87-88-оятлар).

Юнус ибн Матто алайҳиссалом Найнаво аҳлига пайғамбар қилиб юборилган (Асъад Ҳавмад, “Айсарут тафосир”).

Юнус алайҳиссалом Аллоҳнинг амри билан қавмини ҳақ йўлга даъват қилганида имон келтирмади. Аллоҳнинг азоби тушиши ҳақида огоҳлантирганида ҳам тавба қилмади. Шунда Юнус пайғамбар Яратганнинг: “Сабр қил”, деган буйруғини унутиб, қавмининг имонсизлигидан ғазабланган ҳолда қишлоғидан чиқиб кетди, ўзича: “Бу ишим учун Аллоҳ мени жазоламас”, деб ўйлади. Лекин Аллоҳ таоло пайғамбарининг бу итоатсизлиги жазосига кенг қишлоғига сиғмаган Юнусни балиқнинг тор қорнига ҳибс қилиб қўяди. Шунда Юнус алайҳиссалом балиқ қорнида туриб юқоридаги оятда зикр этилгани каби нидо қилади (Алоуддин Мансур, “Қуръони каримнинг ўзбекча изоҳли таржимаси”).

Саъд ибн Абу Ваққос розияллоху анхудан ривоят қилинади: “Мен Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи ва саллам: “У билан дуо қилинса, ижобат этиладиган, у билан сўралса, бериладиган Аллоҳнинг исми (аъзами) Юнус ибн Маттонинг дуосидир”, деб айтганларини эшитдим. Кейин: “Эй Расулуллоҳ, бу фақат Юнусга хосми ёки мусулмонлар жамоасига ҳам тегишлими?” деб сўрадим. Расули акрам: “У Юнусга, (ўша калималар) билан дуо қилсалар, (қолган) мўминларга ҳам хосдир. Сен Аллоҳнинг “Худди шунингдек мўминларга ҳам нажот берамиз”, деганини эшитмаганмисан?” Бу Аллоҳга дуо қилганлар учун У Зот (тарафи)дан шартдир”, дедилар” (Ибн Жарир ривояти).

Яна Саъд ибн Абу Ваққос розияллоху анхудан ривоят қилинади: “Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи ва саллам: “Қайси бир мусулмон киши Зуннун наҳанг қорнида туриб, “Лаа иллааҳа иллаа анта субҳаанака инний кунту миназ золимийн”, деган дуоси билан илтижо этса, Аллоҳ унга ижобат қилади”, дедилар” (Термизий, Аҳмад, Ҳоким, Байҳақий ривояти. Ҳадис санади саҳиҳ).

“Нун” сўзи “балиқ” маъносини англатади. “Зуннун” балиқ эгаси дегани. Бу, Юнус алайҳиссалом исмидир.

Ривоят қилинишича, Расули акрам соллаллоху алайҳи ва саллам шундай марҳамат қилганлар: “Мен сизларни Аллоҳнинг исми аъзамига далолат қилайми? Бу Юнуснинг “Лаа иллааҳа иллаа анта субҳаанака

инний кунту миназ золимийн”, деган дуосидир. Қайси бир мусулмон (банда) ўша (дуо) билан касаллиги вақтида қирқ кун Парвардигорига дуо қилса, унга шаҳидлик ажри берилади. Агар тузалиб кетса, гуноҳлари мағфират қилинган ҳолида соғаяди” (Ҳоким ривояти).

Ҳасан розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади: “У билан дуо қилинса, ижобат этиладиган, у билан сўралса, бериладиган Аллоҳнинг исми аъзами “Лаа иллааҳа иллаа анта субҳаанака инний кунту миназ золимийн” дуосидир” (Ибн Абу Ҳотим ривояти).

اللَّهُمَّ إِنِّي عَبْدُكَ وَابْنُ عَبْدِكَ وَابْنُ أَمَتِكَ نَاصِيَتِي بِيَدِكَ مَاضٍ فِي حُكْمِكَ عَدْلٌ فِي قَضَائِكَ أَسْأَلُكَ بِكُلِّ اسْمٍ هُوَ لَكَ سَمِّيَتْ بِهِ نَفْسُكَ أَوْ عَلَّمْتَهُ أَحَدًا مِنْ خَلْقِكَ أَوْ أَنْزَلْتَهُ فِي كِتَابِكَ أَوْ اسْتَأْثَرْتَ بِهِ فِي عِلْمِ الْغَيْبِ عِنْدَكَ أَنْ تَجْعَلَ الْقُرْآنَ رِيعَ قَلْبِي وَنُورَ صَدْرِي وَجَلَاءَ حُزْنِي وَذَهَابَ هَمِّي.

Дуо ўқилиши: “Аллоҳумма инний ʼабдука вабну ʼабдика вабну аматик, наасиятий биядик, маазин фийя ҳукмук, ʼадлун фийя қозоук, асʼалука биқуллисмин ҳува лак, саммайта биҳий нафсак, ав ʼалламтаҳув аҳадам мин холқик, ав анзалтаҳув фий китаабик, авистаъсарта биҳий фий ʼилмил ғойби ʼиндака ан тажʼалал қурʼаана робийʼа қолбий, ва нувро содрий, ва жилааʼа ҳузний, ва заҳааба ҳаммий”.

Дуо маъноси: “Ё Аллоҳ, мен Сенинг бандангман, қулингнинг ўғлиман, чўрингнинг ўғлиман. Сенинг ҳукминг остидаман. Ҳукминг менинг устимда жорийдир. Менга қилган ҳукминг адолатлидир. Сенга тегишли ҳар бир исм билан Сендан сўрайман – у исм билан ўзингни номлагансан ёки бандаларингдан бирига ўргатгансан ёки уни Китобингда нозил қилгансан ёки Ўз ҳузурингдаги ғайб илмидан олиб қўйгансан – Қуръонни қалбимнинг баҳори, кўнглимнинг нури, маҳзунлигимни кетказувчи, ташвишларимни аритувчи қил”.

Абдуллоҳ ибн Масъуд розияллоҳу анҳудан ривоят қилинишича, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: “Кимнинг бошига ғам-ташвиш тушганида: “Аллоҳумма инний ʼабдука вабну ʼабдика вабну аматик, наасиятий биядик, маазин фийя ҳукмук, ʼадлун фийя қозоук, асʼалука биқуллисмин ҳува лак, саммайта биҳий нафсак, ав ʼалламтаҳув аҳадам мин холқик, ав анзалтаҳув фий китаабик, авистаъсарта биҳий фий ʼилмил ғойби ʼиндака ан тажʼалал қурʼаана робийʼа қолбий, ва нувро содрий, ва жилааʼа ҳузний, ва заҳааба ҳаммий”, деса, Аллоҳ унинг ғам-ташвишини кетказади, чиқар йўлни пайдо қилади”, дедилар. Шунда: “Эй Расулуллоҳ, бунга ўрганиб олайликми?” дейилди. У зот: “Ҳа, уни эшитган одам ўрганиб олиши лозим”, дедилар (Аҳмад, Ҳоким, Ибн Ҳиббон ривояти. Ривоят санади саҳиҳ).

يَا حَيُّ يَا قَيُّوْمُ بِرَحْمَتِكَ أَسْتَغِيْثُ.

Дуо ўқилиши: “Йаа ҳайю ва қойювм, бироҳматика астағийс”.

Дуо маъноси: “Эй, Абадий тирик, барча ишларни қоим қилувчи Зот! Сенинг раҳматинг-ла мадад сўрайман!”

Анас ибн Молик розияллоҳу анҳудан ривоят қилинишича, Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва саллам ғам-ташвиш вақтида “Йаа ҳайю ва қойювм, бироҳматика астағийс”, деб дуо қилардилар (Термизий, Ҳоким ривоят қилган. Ривоят санади заиф).

سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَظِيمِ.

Дуо ўқилиши: “Субҳааналлоҳил ʼазийм”.

Дуо маъноси: “Улуғ Аллоҳ (ҳар қандай нуқсондан) покдир!”

Расули акрам соллаллоҳу алайҳи ва саллам бирон нарсадан ташвиш чексалар, бошларини осмонга кўтариб, “Субҳааналлоҳил ʼазийм”, деб дуо қилардилар. Агар дуога жидду жажд қилсалар, “Йаа ҳайю, йаа қойювм”, деб айтардилар (Термизий ривояти. Ривоят санади заиф).

Ҳалимий: “Ушбу ривоятга кўра, Аллоҳга У Зотнинг гўзал исмлари билан дуо қилиш мандубдир”, деган (Муновий, “Файзул қодир”).

اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوْذُ بِكَ مِنْ الْهَمِّ وَالْحَزَنِ وَالْعَجْزِ وَالْكَسَلِ وَالْبُخْلِ وَالْجُبْنِ وَضَلَعِ الدَّيْنِ وَغَلَبَةِ الرِّجَالِ.

Дуо ўқилиши: “Аллоҳумма инний аувзу бика минал ҳамми вал ҳазан, вал ъажзи вал касал, вал бухли вал жубн, ва золаид дайни ва голабатир рижаал”.

Дуо маъноси: “Ё Аллоҳ, ғам-ташвиш, ожизлик, дангасалик, бахиллик, кўрқоқлик, қарз оғирлиги, кишилар ғолиб келишидан паноҳ беришингни сўрайман!”

Бу ривоятни Бухорий, Термизий, Насоий – Анас ибн Молик розияллоҳу анҳудан – нақл қилган.

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْعَظِيمُ الْحَلِيمُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَرَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ.

Дуо ўқилиши: “Лаа илааҳа иллаллоҳул ʔазиймул ҳалийм, лаа илааҳа иллаллоҳу роббус самаваати вал арзи ва роббул ʔаршил ʔазийм”.

Дуо маъноси: “Азим ва Ҳалим Аллоҳдан ўзга илоҳ йўқ. Осмонлар ва ер Парвардигори, улуғ Арш Парвардигори Аллоҳдан ўзга илоҳ йўқ”.

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам ғам-ташвиш вақтида “Лаа илааҳа иллаллоҳул ʔазиймул ҳалийм, лаа илааҳа иллаллоҳу роббус самаваати вал арзи ва роббул ʔаршил ʔазийм”, деб дуо қилардилар (Бухорий, Муслим, Аҳмад ривояти).

Насоий – Али ибн Абу Толиб розияллоҳу анҳудан – нақл қилган ривоятда: “Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам бу дуони менга ўргатганлар, бирон машаққатга дуч келганимда ўқишни тайинлаганлар”, дейилган (Ҳокимга кўра, ривоят санади саҳиҳ).

اللَّهُمَّ رَحْمَتَكَ أَرْجُو فَلَا تَكِلْنِي إِلَى نَفْسِي طَرْفَةَ عَيْنٍ وَأَصْلِحْ لِي شَأْنِي كُلَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ.

Дуо ўқилиши: “Аллоҳумма роҳматака аржув, фалаа такилний илаа нафсий торфата ʔайн, ва аслиҳ лий шаъний куллаҳ, лаа илааҳа иллаа ант”.

Дуо маъноси: “Ё Аллоҳ, Сенинг раҳматингдан умидворман! Мени бир лаҳзаям ўз ҳолимга ташлаб қўйма! Ҳамма ишимни ўнгла! Сендан ўзга илоҳ йўқ!”

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: “Аллоҳумма роҳматака аржув, фалаа такилний илаа нафсий торфата ʔайн, ва аслиҳ лий шаъний куллаҳ, лаа илааҳа иллаа ант” бошига ташвиш тушган одам ўқийдиган дуодир”, деганлар (Абу Довуд, Насоий, Аҳмад ривояти. Ҳадис санади ҳасан).

اللَّهُ اللَّهُ رَبِّي لَا أُشْرِكُ بِهِ شَيْئًا.

Дуо ўқилиши: “Аллоҳ, Аллоҳу роббий, лаа ушрику биҳий шайъаа”.

Дуо маъноси: “Аллоҳ, Аллоҳ менинг Парвардигоримдир. Унга бирон нарсани шерик қилмайман”.

Асмоъ бинти Умайс розияллоҳу анҳодан ривоят қилинади: “Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам менга: “Мусибат вақтида ўқишинг учун сенга бир қанча калималарни ўргатайми: Аллоҳ, Аллоҳу роббий, лаа ушрику биҳий шайъаа”, деганлар” (Абу Довуд, Ибн Можа, Аҳмад ривояти. Ривоят санади саҳиҳ).

Ғам-қайғу қанча катта бўлмасин, Аллоҳ таоло ҳар қандай нарсадан буюқдир. Ташвиш ҳар қанча кўпайиб чигаллашмасин, осмонлар ва ер Парвардигори ундан халос этишга қодир.

Одам боласи бошига ташвиш тушганда кўпинча нима қилишини билмай қолади, ўзини йўқотиб, довдираб боши қотади. Бундан фарқли ўларок, ҳақиқий мўмин киши бошига қайғу келса, еру осмонларнинг ҳақиқий Эгаси, султонлар Султони Аллоҳ таолони эслайди, ўзи ҳам шу мулклар ичидаги бир мулк, яратилган мавжудотлар ичида бир мавжудот эканини ёдга олади, тунни кунга, қаҳратон қишни баҳорга айлантирувчи, касални соғ, камбағални бой қилувчи Парвардигорини зикр қилади, Аллоҳнинг ҳар бир ишида ҳикмат борлигига имон келтиради. Мўмин киши айримларга ўхшаб фақат пулига, таниш-билишларига суянмайди, балки биринчи галда Аллоҳга таваккул қилади, фақат Ўзидан мадад сўрайди. Зеро, Аллоҳ таоло мўмин бандани ёрдамсиз ташлаб қўймайди.

## ҚИЙИН АҲВОЛДА ҚОЛГАН КИШИ АЙТАДИГАН ЗИКР

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ.

Дуо ўқилиши: “Бисмиллаахир роҳмаанир роҳийм. Ва лаа ҳавла ва лаа қуввата иллаа биллаахил ʔалиййил ʔазийм”.

Дуо маъноси: “Меҳрибон, раҳмли Аллоҳ номи билан (бошлайман). Улуғ, буюк Аллоҳдан ўзгада куч-қувват йўқ”.

عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَا عَلِيُّ أَلَا أَعْلَمُكَ كَلِمَاتٍ إِذَا وَقَعْتَ فِي وَرْطَةٍ قُلْتَهَا قُلْتُ: بَلَى جَعَلَنِي اللَّهُ فِدَاكَ كَمْ مِنْ خَيْرٍ قَدْ عَلِمْتَنِيهِ قَالَ: إِذَا وَقَعْتَ فِي وَرْطَةٍ فَقُلْ: بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ فَإِنَّ اللَّهَ يَصْرِفُ بِهَا مَا يَشَاءُ مِنْ أَنْوَاعِ الْبَلَاءِ. رَوَاهُ ابْنُ السُّنِّيِّ فِي عَمَلِ الْيَوْمِ وَاللَّيْلَةِ وَالطَّبْرَانِيُّ فِي الدُّعَاءِ.

Али розияллоҳу анҳу ривоят қилади: “Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: “Эй Али, сенга жуда мушкул аҳволга тушиб қолганингда айтадиганинг калималарни ўргатайми?” дедилар. Мен: “Ҳа, Аллоҳ сизга мени фидо қилсин! Менга қанча яхши нарсаларни ўргатдингиз!” дедим. У зот: “Агар қийин ҳолатда қолсанг, “Бисмиллаахир роҳмаанир роҳийм. Ва лаа ҳавла ва лаа қуввата иллаа биллаахил ʔалиййил ʔазийм”, десанг, Аллоҳ (ўша калималар) сабабидан ўзи хоҳлаган турли балоларни (бошингдан) аритади”, дедилар” (Ибн Сунний “Амалул явми вал лайла”да, Табароний “Дуо”да ривоят қилган).

Бошга мусибат тушса, юқоридаги дуо ўқилади. Ҳақиқий мўмин киши дунё ташвишлари, турли синовлар олдида ўзини йўқотиб қўймасдан, Аллоҳга суянади, Ундан мадад сўрайди.

## САЛАВОТ ҒАМ-ТАШВИШЛАРНИ АРИТАДИ

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламга салавот айтиш ғам-андуҳларни аритади, ташвишлардан форигъ этади. Бу ҳақида ривоятлар кўп.

عَنْ أَبِي بِنِ كَعْبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا ذَهَبَ ثُلَاثًا اللَّيْلِ قَامَ فَقَالَ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ اذْكُرُوا اللَّهَ اذْكُرُوا اللَّهَ جَاءَتْ الرَّاحِفَةُ تَتَّبِعُهَا الرَّادِفَةُ جَاءَ الْمَوْتُ بِمَا فِيهِ جَاءَ الْمَوْتُ بِمَا فِيهِ قَالَ: أَبِي قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي أَكْثَرُ الصَّلَاةِ عَلَيْكَ فَكَمْ أَجْعَلُ لَكَ مِنْ صَلَاتِي فَقَالَ: مَا شِئْتَ قَالَ: الرُّبْعَ قَالَ: قُلْتُ: مَا شِئْتَ فَإِنْ زِدْتَ فَهُوَ خَيْرٌ لَكَ قُلْتُ: النِّصْفَ قَالَ: مَا شِئْتَ فَإِنْ زِدْتَ فَهُوَ خَيْرٌ لَكَ قَالَ: قُلْتُ: فَالثُّلَاثِينَ قَالَ: مَا شِئْتَ فَإِنْ زِدْتَ فَهُوَ خَيْرٌ لَكَ قُلْتُ: أَجْعَلْ لَكَ صَلَاتِي كُلَّهَا قَالَ: إِذَا تَكْفَى هَمَّكَ وَيُعْفِرَ لَكَ ذَنْبَكَ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالْحَاكِمُ وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ وَسَنَدُهُ حَسَنٌ.

Убай ибн Каъб розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади: “Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам туннинг учдан икки қисми ўтганида туриб: “Эй одамлар! Аллоҳни зикр қилинглар! Аллоҳни зикр қилинглар” Рोजифа келди. Ундан кейин Родифа келди (бу ерда қиёмат куни биринчи, иккинчи сур чалиниши назарда тутилмоқда). Ўлим ўзидаги нарсалар билан келди. Ўлим ўзидаги нарсалар билан келди!” деб айтардилар. Убай деди: “Мен: “Эй Расулуллоҳ, Сизга кўп салавот айтаман. Салавотимдан қанчасини Сизга бағишлай?” деб сўрадим. У зот: “Хоҳлаганингча (айт)”, дедилар. “Мен: “Тўртдан бириними?” дедим. “Хоҳлаганингча (айт). Агар зиёда қилсанг, бу сен учун яхшидир”, дедилар. Мен: “Ярминими?” дедим. “Хоҳлаганингча (айтавер). Агар зиёда қилсанг, бу сен учун яхшидир”, дедилар. “Учдан иккисиними?” дедим. У зот: “Хоҳлаганингча (айт). Агар янада кўпайтирсанг, бу сен учун яхши”, дедилар. Мен: “Салавотимнинг ҳаммасини Сизга бағишлайман”, дедим. Шунда у зот: “Унда ғам-ташвишларингга кифоя қилади, гуноҳларинг кечирилади”, дедилар” (Термизий, Ҳоким, Абд ибн Ҳумайд ривояти. Ривоят санади ҳасан).

Бу ерда умрни ғанимат билиб, охират учун тайёргарлик кўриш кераклиги таъкидланмоқда, Расулуллоҳга кўп салавот айтиш ғам-ташвишлар аришига сабаб экани эслатилмоқда.

Ривоят қилинишича, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: “Олдимга Парвардигорим томонидан бир (фаришта) келиб, “Қайси банда Сизга бир марта салават айтса, (Аллоҳ) унга ўнта салават айтади”, деди”, деб марҳамат қилдилар. Шунда бир киши: “Эй Расулуллоҳ, салаватимнинг ярмини Сизга бағишлайми?” деди. У зот: “Хохласанг, (шундай қил)”, дедилар. У: “Салаватимнинг барчасини Сизга бағишлайми?” деб сўради. У зот: “У ҳолда Аллоҳ сендаги дунё ва охират ғамига кифоя қилади”, дедилар (Абдураззоқ ривояти).

Жобир ибн Самура отасидан ривоят қилади: “Биз Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳузурларида эдик. Бир киши кириб келди ва: “Эй Расулуллоҳ, Аллоҳ азза ва жаллага энг яқин амал қайси?” деб сўради. У зот: “Рост сўзлаш, омонатни адо қилиш”, дедилар. Мен: “Эй Расулуллоҳ, зиёда қилинг!” дедим. У зот: “Тунги намоз, иссиқ кунларда рўза тутиш”, дедилар. Мен: “Эй Расулуллоҳ, яна зиёда қилинг!” дедим. У зот: “(Аллоҳни) зикр қилиш, менга кўп салават айтиш камбағалликни қайтаради”, дедилар. Мен: “Эй Расулуллоҳ, яна зиёда қилинг!” дедим. Шунда у зот: “Сизлардан ким имомликка ўтса, енгил (қироат) қилсин! Зеро, улар ичида кексалар, беморлар, заифлар, хожатманд кишилар бўлади”, дедилар” (Абу Нуайм ривояти. Бу ривоятни Ибн Қаййим “Жалоул афҳом”да келтирган).

عَنْ حَبَّانَ بْنِ مُنْقِذٍ أَنَّ رَجُلًا قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ ، أَجْعَلُ ثُلُثَ صَلَاتِي عَلَيْكَ قَالَ: نَعَمْ إِنْ شِئْتَ قَالَ: الثُّلَاثِينَ قَالَ: نَعَمْ قَالَ: فَصَلَاتِي كُلَّهَا ، قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَنْ يَكْفِيكَ اللَّهُ مَا أَهَمَّكَ مِنْ أَمْرِ دُنْيَاكَ وَآخِرَتِكَ. رَوَاهُ الطَّبْرَانِيُّ وَسَنَدُهُ حَسَنٌ.

Ҳиббон ибн Мунқиздан ривоят қилинишича, бир киши: “Эй Расулуллоҳ, салаватимнинг учдан бирини сизга бағишлайман”, деди. У зот: “Ҳа, агар хохласанг (шундай қил)”, дедилар. У: “Учдан иккисини сизга бағишлайман”, деди. У зот: “Ҳа, (қилавер)”, дедилар. Ўша киши: “У ҳолда салаватимнинг ҳаммасини сизга бағишлайман”, деди. Шунда Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: “У ҳолда дунёнинг ва охиратнинг ишидан сени ташвишга солган нарсаларда Аллоҳ кифоя қилади”, дедилар (Табароний ривояти. Ривоят санади ҳасан).

Бошқа ҳадисларда бандани Куръон ўқиш дуодан машғул қилса, Аллоҳ унга дуогўйларга бериладиган энг яхши нарсаларни ато қилиши айtilган. Демак, Аллоҳни эслаш, зикр-тасбеҳ, истиғфор, салават айтиш афзал экан. Шунда Аллоҳ банда қалбидаги тилақларни бажо келтиради, бошига тушган ғам-ташвишларни аритади.

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ خَادِمِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ أَقْرَبَكُمْ مِنِّي يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِي كُلِّ مَوْطِنٍ أَكْتَرُكُمْ عَلَيَّ صَلَاةً فِي الدُّنْيَا مَنْ صَلَّى عَلَيَّ فِي يَوْمِ الْجُمُعَةِ وَلَيْلَةِ الْجُمُعَةِ مِائَةً مَرَّةً قَضَى اللَّهُ لَهُ مِائَةً حَاجَةً سَبْعِينَ مِنْ حَوَائِجِ الْآخِرَةِ وَثَلَاثِينَ مِنْ حَوَائِجِ الدُّنْيَا ثُمَّ يُوَكَّلُ اللَّهُ بِذَلِكَ مَلَكًا يُدْخِلُهُ فِي قَبْرِي كَمَا يُدْخِلُ عَلَيْكُمْ الْهَدَايَا يُخْبِرُنِي مَنْ صَلَّى عَلَيَّ بِاسْمِهِ وَنَسَبِهِ إِلَى عَشِيرَتِهِ فَأَتَبْتُهُ عِنْدِي فِي صَحِيفَةِ بَيْضَاءَ. رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ وَابْنُ الْمُنْذِرِ وَابْنُ عَسَاكِرَ.

Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам ходимлари Анас ибн Молик розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади: “Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: “Қиёмат куни менга ҳар бир ўринда яқин бўладиганингиз дунёда кўпроқ салават айтганингиздир. Ким менга жума куни ва тунида юз марта салават айтса, Аллоҳ унинг юзта хожатини – охиратдан етмишта, дунёдан ўттизта хожатини раво қилади. Кейин Аллоҳ бунга бир фариштани вакил қилади. У (ўша айtilган салаватни) худди сизларга ҳадялар олиб кирганидек қабримга киргизади, салават айтганининг исмини, аҳли оиласигача (бўлган) насабини менга хабар қилади. Кейин уни ҳузуримдаги оқ саҳифага ёзиб қўяди”, дедилар” (Байҳақий, Ибн Мунзир, Ибн Асокир ривояти).

Жобир ибн Абдуллоҳ розияллоҳу анҳудан ривоят қилинган ҳадисда: “Ким менга бир кунда 100 марта салават айтса, Аллоҳ унинг 100 та хожатини – охиратидан 70 тасини, дунёсидан 30 тасини раво қилади”, дейилган (Ибн Мандаҳ ривояти. Ибн Қаййим уни “Жалоул афҳом”да нақл қилган).

Абдуллоҳ ибн Масъуд розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади: “Сен бирон хожатинг раво бўлишини сўрасанг, Аллоҳ азза ва жаллага муносиб ҳамду сано айт. Кейин Набий соллаллоҳу алайҳи ва салламга

салавот йўлла. Кейин дуо қил. Шунда ҳожатинг раво қилиниши муносиброқ бўлади” (Ибн Қаййим “Жалоул афҳом”да нақл қилган).

Демак, ким Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламга ихлос билан кўп салавот айтса, Аллоҳ унинг дунё ва охира ташвишларини аритади.

## ҚИСҚА САЛАВОТЛАР

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ.

Ўқилиши: “Аллоҳумма солли ъалаа муҳаммадив-ва ъалаа аали муҳаммад”.

Маъноси: “Ё Аллоҳ, Муҳаммадга, Муҳаммад оиласига салавот йўлла”.

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ النَّبِيِّ الْأُمِّيِّ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ.

Ўқилиши: “Аллоҳумма солли ъалаа муҳаммадинин набиййил уммиййи ва ъалаа аали муҳаммад”.

Маъноси: “Ё Аллоҳ, уммий пайғамбар Муҳаммадга, Муҳаммад оиласига салавот йўлла”.

صَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ.

Ўқилиши: “Соллаллоҳу ъалаа муҳаммад”.

Маъноси: “Аллоҳ Муҳаммадга салавот йўлласин”.

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

Ўқилиши: “Соллаллоҳу ъалайҳи ва саллам”.

Маъноси: “Аллоҳ Муҳаммадга салавот ва салом йўлласин”.

اللَّهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ وَبَارِكْ عَلَيْهِ.

Ўқилиши: “Аллоҳумма солли ва саллим ва баарик ъалайҳ”.

Маъноси: “Ё Аллоҳ, у зотга салавот ва салом йўлла, баракангни давомли қил”.

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ.

Ўқилиши: “Аллоҳумма солли ъалаа муҳаммадив-ва ъалаа аалихий ва саллим”.

Маъноси: “Ё Аллоҳ, Муҳаммадга, у зот оиласига салавот ва салом йўлла”.

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ وَعَلَى أَهْلِ بَيْتِهِ.

Ўқилиши: “Аллоҳумма солли ъалаа муҳаммадив-ва ъалаа аали муҳаммад, ва ъалаа аҳли байтиҳ”.

Маъноси: “Ё Аллоҳ, Муҳаммадга, Муҳаммад оиласига, аҳли байтига салавот йўлла”.

## ТАНАСИДА ОҒРИҚ СЕЗГАН ОДАМ НИМА ҚИЛАДИ?

Бирон жойи оғриётган киши мана бу дуони ўқийди:

أَعُوذُ بِاللَّهِ وَقُدْرَتِهِ مِنْ شَرِّ مَا أَجِدُ وَأُحَازِرُ.

Ўқилиши: “Аувзу биллааҳи ва қудротиҳий мин шарри маа ажиду ва уҳаазир”.

Маъноси: “Аллоҳнинг қудрати ила ўзим ҳис этаётган, хавотир олаётган нарса ёмонлигидан паноҳ тилайман”.

Мазкур дуони қандай ўқиш қуйидаги ривоятда айтилган. Усмон ибн Абул Ос Сақафийдан ривоят қилинишича, мусулмон бўлганидан бери уни безовта қилаётган оғриқдан Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва

салламга шикоят қилди. Шунда Набий алайҳиссалом: “Қўлингни оғриётган жойингга қўйиб, уч марта “Бисмиллаах”, етти марта “Аувзу биллаахи ва қудротихий мин шарри маа ажиду ва уҳаазир” деб айт, дедилар (Муслим ривояти).

Бошқа ривоятда айтилишича, Усмон ибн Абул Ос Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтган ишни қилганида Аллоҳ таоло унга шифо берган, танасида ҳеч қандай оғриқ қолмаган. Кейин оила аъзоларини ҳам, бошқаларни ҳам шундай қилишга буюрган (Абу Довуд, Термизий ривояти. Ривоят санади саҳиҳ).

## ИСТИХОРА ДУОСИ

“Истихора” сўзи луғатда “яхшилик сўраш” маъносини билдиради. Шаръий истилоҳда, банда намоз ўқиш ёки дуо қилиш билан Аллоҳ наздида яхши саналган ишга йўллашини сўраши истихорадир.

Уламолар истихора суннатлигига иттифоқ қилишган. Имом Бухорий – Жобир ибн Абдуллоҳ розияллоҳу анҳудан – келтирган ривоятда: “Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам бизларга ҳар бир ишда, худди Қуръондан сура ўргатгандек, истихора қилишни таълим берардилар”, дейилган. Унга кўра, истихора қилмоқчи бўлган одам икки ракат нафл намоздан кейин қуйидаги дуони ўқийди:

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْتَخِيرُكَ بِعِلْمِكَ وَأَسْتَقْدِرُكَ بِقُدْرَتِكَ وَأَسْأَلُكَ مِنْ فَضْلِكَ الْعَظِيمِ فَإِنَّكَ تَقْدِرُ وَلَا أَقْدِرُ وَتَعْلَمُ وَلَا أَعْلَمُ وَأَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ اللَّهُمَّ إِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنَّ هَذَا الْأَمْرَ خَيْرٌ لِي فِي دِينِي وَمَعَاشِي وَعَاقِبَةِ أَمْرِي أَوْ قَالَ فِي عَاجِلِ أَمْرِي وَآجِلِهِ فَاقْضِهُ لِي وَإِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنَّ هَذَا الْأَمْرَ شَرٌّ لِي فِي دِينِي وَمَعَاشِي وَعَاقِبَةِ أَمْرِي أَوْ قَالَ فِي عَاجِلِ أَمْرِي وَآجِلِهِ فَاصْرِفْهُ عَنِّي وَاصْرِفْنِي عَنْهُ وَاقْدِرْ لِي الْخَيْرَ حَيْثُ كَانَ ثُمَّ رَضِّنِي بِهِ.

Дуо ўқилиши: “Аллоҳумма инний астахийрука би-ълмик, ва астақдирука биқудротик, ва асъалука мин фазликал ъазийм, фаиннака тақдиру ва лаа ақдир, ва таълamu ва лаа аълam, ва анта ъаллаамул гуйувb. Аллоҳумма ин кунта таълamu анна ҳаазал амро хойрул-лий фий дийний ва маъааший ва ъаақибати амрий вақдурху лий, ва ин кунта таълamu анна ҳаазал амро шаррул-лий фий дийний ва маъааший ва ъаақибати амрий фасрифху ъанний васрифний ъанх, вақдур лиял хойро ҳайсу каан, сумма роззиний биҳ”.

Дуо маъноси: “Ё Аллоҳ, илминг билан Сендан яхшилик сўрайман. Қудратинг билан Сендан қодирликни, улуг фазлингни сўрайман. Зеро, Сен қодирсан, мен ожизман. Сен билувчисан, мен билмайман. Сен ғайбни билувчисан. Ё Аллоҳ, агар мана шу ишим динимда, ҳаётимда, ишларим оқибатида, дунё ва охиратимда мен учун яхши бўлса, уни менга насиб эт. Агар мана шу ишим динимда, ҳаётимда, ишларим оқибатида, дунё ва охиратимда мен учун ёмон бўлса, уни мендан, мени ундан узоқлаштир. Қаерда бўлса ҳам, мен учун яхшиликни тақдир эт, мени ундан рози қил”.

Тўрт мазҳаб уламолари иттифоқига кўра, банда бирон иш бошлашдан олдин унинг яхши ёки ёмонлигини билолмаса, истихора қилади. Тоат-ибодатларда, маъсиятларни тарк қилишда истихорага ҳожат йўқ. Аммо ҳажга кетишда манзилга омон етиб олишни сўраб истихора қилса бўлади.

Уламолар қандай истихора қилиш борасида уч хил қавл айтишган:

1. Тўрт мазҳаб уламолари иттифоқига кўра, истихора қилиш учун фарздан ташқари икки ракат намоз ўқиб, дуо қилинади.

2. Ҳанафий, моликий, шофеий мазҳаби уламолари наздида фақат дуонинг ўзи билан ҳам истихора қилса бўлади.

3. Моликийлар, шофеийлар наздида, ҳар қандай намоздан кейин истихора қилиш мумкин.

Истихорада мана бу дуони ўқиса ҳам бўлади.

اللَّهُمَّ خِرْ لِي وَاخْتَرْ لِي.

Дуо ўқилиши: “Аллоҳумма хир лий, вахтар лий”.

Дуо маъноси: “Ё Аллоҳ, ишимни яхши қил. (Икки ишдан) яхшисини танлашимга мадад бер”.

Абу Бакр Сиддик розияллоҳу анҳудан ривоят қилинишича, Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва саллам бирон ишга киришмоқчи бўлсалар, “Аллоҳумма хир лий, вахтар лий”, деб дуо қилардилар (Термизий, Абу Яъло, Баззор, Қузойи ривояти. Ривоят санади заиф).

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَا أَنَسُ إِذَا هَمَمْتَ بِأَمْرٍ فَاسْتَخِرْ رَبَّكَ فِيهِ سَبْعَ مَرَّاتٍ ثُمَّ انْظُرْ إِلَى الَّذِي يَسْبِقُ إِلَى قَلْبِكَ فَإِنَّ الْخَيْرَ فِيهِ. رَوَاهُ ابْنُ السُّنِّيِّ فِي عَمَلِ الْيَوْمِ وَاللَّيْلَةِ وَسَنَدُهُ ضَعِيفٌ.

Анас ибн Молик розияллоҳу анҳу ривоят қилади: “Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: “Эй Анас, агар бирон ишни ният қилсанг, Парвардигорингга бу борада етти марта истихора қил. Кейин қалбингга устун келган нарсага қара. Зеро, яхшилик ўшандадир”, дедилар” (Ибн Сунний “Амалул явми вал-лайла”да ривоят қилган. Ривоят санади заиф).

Истихора намози ёки дуоси етти мартагача ўқилади. Кейин Аллоҳ дуони ижобат қилиши сабр билан кутилади.

Истихорадан кейин қалб очилиши, иккиланиш кетиши истихора қабул бўлгани аломатидир.

## ИШИ ОҒИРЛАШГАН КИШИ ДУОСИ

اَللّٰهُمَّ لَا سَهْلَ اِلَّا مَا جَعَلْتَهُ سَهْلًا وَاَنْتَ تَجْعَلُ الْحَزْنَ سَهْلًا اِذَا شِئْتَ.

Дуо ўқилиши: “Аллоҳумма лаа саҳла иллаа маа жаъалтаҳув саҳлаа, ва анта тажъалул ҳазна саҳлан изаа шиът”.

Дуо маъноси: “Ё Аллоҳ, фақат Сен осон қилган нарсагина осондир. Агар хоҳласанг, машаққатни енгил қиласан”.

Анас ибн Молик розияллоҳу анҳудан ривоят қилинишича, Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам “Аллоҳумма лаа саҳла иллаа маа жаъалтаҳув саҳлаа, ва анта тажъалул ҳазна саҳлан изаа шиът”, деб дуо қилганлар (Ибн Ҳиббон ривояти. Ривоят санади саҳиҳ).

## МУСИБАТГА УЧРАГАН ОДАМ ЎҚИЙДИГАН ДУО

Мусибатга учраган банда дунё ўткинчилигини, вақти келиб Аллоҳ ҳузурига қайтишни эслаши маҳбуб амаллардандир. Бу, истиржоъ айтиш дейилади. Қуръони каримда, ҳадиси шарифларда мусибат етганда истиржоъ айтиш фазилати баён қилинган.

Истиржо куйидагича айтилади:

اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّا اِلَيْهِ رَاٰجِعُوْنَ. اَللّٰهُمَّ اَجِرْنِيْ فِيْ مُصِيبَتِيْ وَاَخْلِفْ لِيْ خَيْرًا مِنْهَا.

Ўқилиши: “Иннаа лиллааҳи ва иннаа илайҳи роҷиъувн. Аллоҳумма ажирний фий мусибатий, ва ахлиф лий хойром-минҳаа”.

Таржимаси: “Биз Аллоҳникимиз, У Зот ҳузурига қайтамиз. Эй Аллоҳ, мени мусибат сабабли мукофотла, менга йўқотганимдан кўра яхшироғини бер”.

Умму Салама розияллоҳу анҳо ривоят қилади: “Бир куни Абу Салама Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳузурларидан келиб, “Расулulloҳдан бир гап эшитиб хурсанд бўлдим”, деди. У: “Мусулмонлардан бирининг бошига мусибат тушганида истиржоъ айтса, кейин “Аллоҳумма ажирний фий мусибатий, ва ахлифлий хойром-минҳаа”, деса, унга шундай қилинади”, деди”. Умму Салама айтади: “Мен ўша калималарни ёдлаб олдим. Абу Салама вафот этганида истиржоъ айтдим – “Аллоҳумма ажирний фий мусибатий, ва ахлифлий хойром минҳаа”, дедим. Кейин ўзимга келиб, “Мен учун Абу Саламадан яхшироқ ким ҳам (эр) бўларди?!” дедим. Иддам тугаганида Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам киришга изн сўрадилар. Мен тери ошлаб ўтиргандим. Қўлимдаги бўёкни ювиб, у зотга рухсат бердим, у зот учун ичига хурмо пўстлоғи тикилган тери ёстикни кўйдим. (Расулulloҳ) унга ўтирдилар, менга уйланмоқчиликларини айтдилар. У зот гапларини тугатганларидан кейин мен: “Эй Расулulloҳ, сизга рағбатим бўлмаслиги мумкин эмас. Аммо мен қаттиқ рашкчиман. Сиз менда бирон айбни кўриб, у сабабидан Аллоҳ мени азоблашидан қўрқаман. Қолаверса, мен кекса аёлман, фарзандларим ҳам бор”.

деганимда Расулуллоҳ: “Сен айтган рашкка келсак, Аллоҳ уни сендан кетказди. Ёшинг масаласига тўхталадиган бўлсак, менинг ёшим ҳам бир жойга бориб қолган. Фарзандларингга келсак, улар менинг ҳам фарзандларим (бўлади)”, дедилар. Мен Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламга розилик бердим”. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам уни никоҳлаб олдилар. Умму Салама айтади: “Аллоҳ менга Абу Саламадан яхшироғини – Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламни берди” (Аҳмад ишончли ровийлардан ривоят қилган).

## БИРОН НАРСАДАН ШУМЛАНГАНДА ЎҚИЛАДИГАН ДУОЛАР

Баъзида, масалан, беўхшов овозларни эшитганда, хунук нарсаларни кўрганда қалбга шубҳа-гумон оралаши мумкин. Шундай вақтда нима қилиш керак? Шариатда бу борада ҳам керакли кўрсатмалар берилган. Жумладан, ёқимсиз нарсани кўрганда мана бу дуони ўқиш ўргатилган:

اللَّهُمَّ لَا يَأْتِي بِالْحَسَنَاتِ إِلَّا أَنْتَ وَلَا يَذْفَعُ السَّيِّئَاتِ إِلَّا أَنْتَ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِكَ.

Ўқилиши: “Аллоҳумма лаа яътий бил ҳасанаати иллаа ант, ва лаа ядфаъус саййиъаати иллаа ант, ва лаа ҳавла ва лаа қуввата иллаа бик”.

Таржимаси: “Ё Аллоҳ! Яхшиликларни фақат Ўзинг келтирасан. Ёмонликларни фақат Ўзинг даф этасан. Сендан ўзгада куч-қувват йўқ!”

Аҳмад Қураший шундай деган: “Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳузурларида шумланиш зикр қилинди. Шунда у зот: “Унинг энг яхшиси фолдир. (Шумланиш) мусулмон бандани (бирон ишни қилишдан) тўсмайди. Агар биронтангиз ўзи ёқтирмайдиган нарсани кўрса, “Аллоҳумма лаа яътий бил ҳасанаати иллаа ант, ва лаа ядфаъус саййиъаати иллаа ант, ва лаа ҳавла ва лаа қуввата иллаа бик”, десин!” деб айтдилар” (Абу Довуд, Байҳақий ривояти. Ривоят санади ҳасан).

Ривоятда “унинг яхшиси фолдир”, деганда нима назарда тутилмоқда?

“Фол” сўзи асли арабча бўлиб, “фаъл” шаклида қўлланади. Бу “хурсандчилик келтирувчи сўз ёки иш” деган маънони билдиради. Унинг акси “шум”дир.

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам шумланишдан қайтарганлар, яхши фолга, яъни яхши гумон қилишга чақирганлар. Бир ҳадиси шарифда: “Менга яхши фол – чиройли сўз ёқади”, деб марҳамат қилинган.

Демак, “яхши фол” деганда, воқеа-ҳодисаларни яхшиликка йўйиш назарда тугилади.

Кўз учганида кўпчилик: “Яхшиликка учсин!” деб қўяди. Бундай пайтда шумланилмайди, “Бирон кор-ҳол юз беради”, деб хавотир олинмайди. Агар қалбда шубҳа-гумон ёки ҳадик пайдо бўлса, Аллоҳдан яхшилик сўралади, юқоридаги дуо ўқилади. Шу билан мўминнинг қалби хотиржам бўлади.

اللَّهُمَّ لَا خَيْرَ إِلَّا خَيْرُكَ وَلَا طَيْرَ إِلَّا طَيْرُكَ وَلَا إِلَهَ غَيْرُكَ.

Ўқилиши: “Аллоҳумма лаа хойро иллаа хойрук, ва лаа тойро иллаа тойрук, ва лаа илааҳа ғойрук”.

Таржимаси: “Ё Аллоҳ! Сенинг яхшилигингдан бошқа яхшилик йўқ. Сенинг ҳукмингдан ўзга ҳукм йўқ (яъни, Сенинг изнингсиз, бирон нарса фойда ҳам, зарар ҳам бермайди). Сендан ўзга илоҳ йўқ!”

Абдуллоҳ ибн Амр розияллоҳу анҳудан ривоят қилинишича, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: “Шумланиш кимни бирон ҳожатдан (яъни, ишни бажаришдан) қайтарса, (ўша одам) аниқ ширк келтирибди!” дедилар. Шунда одамлар: “Эй Расулуллоҳ! Бунинг каффорати нима?” деб сўрашди. У зот: “Аллоҳумма лаа хойро иллаа хойрук, ва лаа тойро иллаа тойрук, ва лаа илааҳа ғойрук”, дейишдир”, деб марҳамат қилдилар (Аҳмад, Табароний ривояти. Ривоят санади ҳасан).

Мўмин банда фақат хайрли ишларни амалга оширади. У Аллоҳга таваккул қилиб, ишга киришганидан кейин арзимас сабаблар ёки шумланиш туфайли ишни тўхтатиб қўймайди. Агар бирон ишни бошлашдан олдин қалбига ёмон хаёллар келса, ривоятда ўргатилган дуони ўқийди.

Ғайбни фақат Аллоҳ билади. Шунинг учун мўмин-мусулмон банда Аллоҳдан яхшилик сўрайди, ёмонликдан паноҳ истади, Аллоҳнинг раҳматидан умид қилади, У Зотга суянади, ҳар қандай воқеа-ҳодисани фақат яхшиликка йўяди.

## ИШИ ЮРИШМАЙ ТУРГАНДА НИМА ҚИЛИШ КЕРАК?

Кўпчилик “Ишим юришмаяпти”, “Омадим келмаяпти”, “Қарзга ботиб қоляпман”, “Бошим касалдан чиқмаяпти”, “Муаммоларим жуда кўп”, деб нолийди. Ваҳоланки, Динимизда бу борада ҳам кўрсатмалар келган. Жумладан, иши юришмаганда, қарзга ботганда, ташвишлар гирдобига тушиб қолганда қуйидаги ишлар қилинади:

1. Ёлғиз Аллоҳга дуо қилиш, кушойиш сўраш.

Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳу Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламдан ривоят қилади: “Агар тун ярми ёки учдан икки қисми ўтса, Аллоҳ таоло дунё осмонига тушиб, тонг отгунча: “(Ҳожатлари раво этилишини) сўровчи борми? Унга (сўрагани) берилади. Дуо қилувчи борми? (Дуо) ижобат этилади. Истиффор айтувчи борми? (Гуноҳлари) кечирилади”, деб айтади” (Аҳмад, Ибн Ҳиббон, Байҳақий ривояти. Ҳадис лафзи Ибн Ҳиббонга тегишли. Унинг ривояти санади ҳасан).

Демак, сахар пайтида туриб намоз ўқилса, зикр-тасбеҳ, истиффор айтилса, дуо қилиб, Аллоҳдан сўралса, У Зот банда тилагини бажо келтиради, мушкулени осон қилади.

2. Аллоҳга тақво қилиш, У Зот буюрган ишларни бажариш, қайтарганларидан қайтиш.

Аллоҳ таоло айтади: **“Ким Аллоҳдан қўрқса, У зот унинг учун чиқар йўл (пайдо) қилади, уни ўйламаган томонидан ризклантиради”** (“Талоқ” сураси, 2-3-оятлар).

Қайси банда Аллоҳ таолога тақво қилса, Парвардигори буюрган амалларни ихлос билан бажарса, қайтарганларидан сакланса, Аллоҳ уни ҳар қандай ғам-андуҳдан чиқаради, дунё ва охират машаққатидан халос этади, ҳаёлига келмаган тарафдан ризкини етказди.

3. Тоат-ибодатга бел боғлаш, намозда мустаҳкам бўлиш.

Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳу Набий соллаллоҳу алайҳи ва салламдан ривоят қилади: Аллоҳ таоло айтади: “Эй одам боласи, ибодатимга фориғ бўл. Шунда қалбингни бойликка тўлдираман, фақирлигингни кетказаман. Акс ҳолда қўлингни иш билан банд қилиб қўяман, фақирлигингни кетказмайман” (Термизий, Ибн Можа, Аҳмад, Ҳоким, Байҳақий ривояти. Ҳадис санади ҳасан).

Абдуллоҳ ибн Салом розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади: “Агар Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам оилаларига ризқдан танглик етса, уларни намоз ўқишга буюрардилар, “Аҳлингизни намоз ўқишга буюринг, ўзингиз ҳам (намоз ўқишда) чидамли бўлинг!” оятини қироат қилардилар” (Табароний, Абу Нуайм, Зиё Макдисий ривояти. Табароний ровийлари ишончли кишилар).

4. Кўп истиффор айтиш.

Каломуллоҳда Нух алайҳиссалом тилидан шундай дейилган: **“Кейин мен: “Парвардигорингиздан мағфират сўранг. Албатта У ўта мағфиратли Зотдир. (Шунда) У Зот устингизга осмондан ёмғир қуйдиради, сизларга мол-дунё, бола-чақа билан мадад беради, сизларга боғу бўстонлар, оқар дарёлар (ато) қилади”, дедим”** (“Нух” сураси, 10-12-оятлар).

Абдуллоҳ ибн Аббос розияллоҳу анҳу Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламдан ривоят қилади: “Кимда-ким кўп истиффор айтса, Аллоҳ ўша (банда) учун ҳар қандай ғам-ташвишдан қутулиш, тангликдан чиқиш йўлини (пайдо) қилади, уни ўзи ўйламаган томондан ризклантиради” (Абу Довуд, Аҳмад, Табароний, Ҳоким ривояти).

5. Кўп салават айтиш.

Ҳиббон ибн Мунқиздан ривоят қилинишича, бир киши: “Ё Расулуллоҳ, салаватимнинг учдан бирини сизга бағишлайман”, деди. У зот: “Ҳа, агар хоҳласанг (шундай қил)”, дедилар. “Учдан иккисини сизга бағишлайман”, деди. У зот: “Ҳа, (қилавер)”, дедилар. Ҳалиги одам: “У ҳолда салаватимнинг ҳаммасини сизга бағишлайман”, деди. Шунда Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: “У ҳолда дунёю охират ташвишларида Аллоҳ сен учун кифоя қилади”, дедилар (Табароний ҳасан санад билан ривоят қилган).

Жобир ибн Абдуллоҳ розияллоҳу анҳудан ривоят қилинган ҳадисда: “Ким менга бир кунда 100 марта салават айтса, Аллоҳ унинг 100 та ҳожатини – охиратидан 70 тасини, дунёсидан 30 тасини раво қилади”, дейилган (Ибн Мандаҳ ривояти. Ибн Қаййим уни “Жалоул афҳом”да келтирган).

6. “Лаа ҳавла ва лаа қуввата иллаа биллаах”ни кўп айтиш.

Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳу Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламдан ривоят қилади: “Ким “Лаа ҳавла ва лаа қуввата иллаа биллаах”, деса, тўқсон тўққиз дардга даво бўлади. Улар ичида энг энгили ғам-ташвишдир” (Ҳоким, Табароний ривояти. Ҳокимга кўра, ҳадис санади саҳих).

Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳу Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламдан ривоят қилади: “Аллоҳ кимга бир неъмат берган бўлса, Аллоҳга ҳамд айтишни кўпайтирсин! Кимнинг гуноҳлари кўпайиб кетса,

Аллоҳга истиғфор айтсин! Кимнинг ризқи кечикса, “Лаа ҳавла ва лаа қуввата иллаа биллаах”ни кўп айтсин” (Табароний ривояти. Ҳадис санади заиф).

7. Садақа бериш, силаи раҳм қилиш.

Анас ибн Молик розияллоҳу анҳу ривоят қилади: “Мен Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: “Ризқи кенг бўлиши, ажали кечиктирилиши (яъни, умри узоқ бўлиши) кимни хурсанд қилса, қариндошлик алоқаларини боғласин!” деганларини эшитганман” (Бухорий, Аҳмад ривояти).

8. Ёлғондан тийилиш, рост гапириш, омонатдор бўлиш.

Ҳаким ибн Ҳизом розияллоҳу анҳудан ривоят қилинишича, Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам шундай деганлар: “Сотувчи билан харидор магар (келишув жойидан) йироқлашмаса, (савдони бузиш) ихтиёри ўзларида (бўлади). Агар улар (молнинг сифатини, баҳосини айтишда) тўғри гапирса, (молидаги нуксон-камчиликни рўй-рост) баён этса, иккисига савдода барака берилади. Агар (маҳсулот камчилигини) беркитса, алдаса, иккиси савдосидан барака кетади” (Бухорий, Муслим ривояти).

Бир ривоятда: “Омонатдорлик ризқни, хиёнат эса камбағалликни жалб қилади”, дейилган (Кузоий “Муснадуш шайхоб”да Али ибн Абу Толиб розияллоҳу анҳудан ҳасан санад билан ривоят қилган).

9. Тунда Воқеа сурасини ўқиш.

Ибн Масъуд розияллоҳу анҳу Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламдан ривоят қилади: “Ким ҳар кеча Воқеа сурасини ўқиса, зинҳор камбағалликка дучор бўлмайди” (Абу Яъло, Байҳақий ривояти).

Анас ибн Молик розияллоҳу анҳу Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламдан ривоят қилади: “Воқеа сураси бойлик (келтирувчи) сурадир. Уни ўқинг, фарзандларингизга ўргатинг” (Ибн Мардавайх ривояти).

10. Тонгда Ёсин сурасини ўқиш.

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: “Ким кун аввалида Ёсин сурасини ўқиса, ҳожатлари раво этилади”, деб айтганлар (Доримий заиф санад билан ривоят қилган).

Кимда-ким тонг отганида Ёсин сурасини ўқиса, Аллоҳ унинг гуноҳларини кечиради. Бундан ташқари Қуръонни ўн марта хатм қилиш савобини олади, барча ҳожатлари раво этилади.

Демак, бошига ташвиш тушган, оғир аҳволда қолган киши Ёсин сурасини ўқиса, Аллоҳ унга нажот беради, мурод-мақсадига етади.

Аслида ҳар хил бидъат-хурофотлар ўрнига Аллоҳ ва Расули буюрган ишлар қилинса, мушкуллар арийди, қийинчилик бартараф этилади. Бидъатлар ҳеч қандай фойда бермайди. Қолаверса, хурофий одатлар анча-мунча сарф-харажат талаб қилади. Бу ҳам етмаганидек, банда ирим-сиримлар туфайли гуноҳга ботади.

Ибн Аббос розияллоҳу анҳу шундай деган: “Ким тонг отганда Ёсин сурасини ўқиса, кечгача куни енгил ўтади. Ким уни тун аввалида ўқиса, тонггача туни енгил ўтади” (Доримий ҳасан санад билан ривоят қилган).

Биз мўмин-мусулмонларга фақат охират саодати эмас, дунёда ҳам муваффақият қозониш йўллари ўргатилган. Буни мана шу ривоят мисолида кўриш мумкин.

Яҳё ибн Абу Касир айтади: “Ким тонг отганда Ёсин сурасини ўқиса, кечгача хурсандчиликда бўлади. Ким уни кеч кирганда ўқиса, тонг отгунча хурсандчиликда бўлади. Буни тажрибада синаган одам бизга хабар қилишича, Ёсин сураси Қуръоннинг қалбидир” (Ибн Зурайс ривояти).

11. Иш юришмаслигига, бўлар-бўлмасга асабийлашиш, дангасалик, уйқучилик, масъулият ҳиси йўқолишига кўз тегиши ҳам сабаб бўлиши мумкин. Бу муаммо шаръий дам солиш билан ҳал этилади. “Фотиҳа”, “Оятул курсий”, “Ихлос”, “Фалак”, “Нос” суралари билан дам солинса, мазкур суралар доим ўқиб юрилса, Аллоҳнинг изни билан наф беради.

## КЎЗ ТЕГИШИГА ҚАРШИ АЙТИЛАДИГАН ЗИКР

مَا شَاءَ اللَّهُ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ.

Дуо ўқилиши: “Маа шаа-аллоҳу лаа қуввата иллаа биллаах”.

Дуо маъноси: “Аллоҳ хоҳлагани (бўлади). Аллоҳдан ўзгада қувват йўқ!”

Бу дуо мол-давлатга, фарзанд неъматига эришганда ёки уларга эга бўлиб турганда ўқилади. Шунда Аллоҳнинг изни билан неъматлар завоқ топмайди, кўз тегишидан, турли шикаст-балолардан сақланади.

عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا أَنْعَمَ اللَّهُ تَعَالَى عَلَى عَبْدٍ نِعْمَةً فِي أَهْلٍ أَوْ مَالٍ أَوْ وَلَدٍ فَيَقُولُ: مَا شَاءَ اللَّهُ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ إِلَّا دَفَعَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ كُلَّ آفَةٍ حَتَّى تَأْتِيَهُ مَنِيَّتُهُ وَقَرَأَ "وَلَوْلَا إِذْ دَخَلْتُ". رَوَاهُ أَبُو يَعْلَى وَابْنُ مَرْذُوقٍ وَابْنُ أَبِي شَيْبَةَ.

Анас ибн Молик розияллоху анхудан ривоят қилинишича, Расулulloх соллаллоху алайҳи ва саллам: “Аллох таоло бандага оиласи, моли ёки фарзандида бирон неъмат берганида: “Маа шаа-аллоху лаа қуввата иллаа биллаҳ”, деса, умрининг охиригача Аллох таоло ундан ҳар қандай офатни даф қилади”, дедилар. Сўнг “Агар боғингга кирганида...” оятини тиловат қилдилар (Абу Яъло, Ибн Мардавайҳ, Байҳақий ривояти).

Бошқа ҳадисда шундай дейилган: “Ким ўз мулкида бирон нарсани кўриб, ундан кўзи қувонса, “Маа шаа-аллоху лаа қуввата иллаа биллаҳ”, деб айтсин. Шунда бу молга офат етмайди” (Байҳақий “Шуабул имон”да ривоят қилган).

Ривоят қилинишича, Ибн Шиҳоб мол-давлати ичида бўлганида, “Маа шаа-аллоху лаа қуввата иллаа биллаҳ”, деб айтарди, “Агар боғингга кирсанг...” оятини тафаккур қиларди (Ибн Мунзир, Ибн Абу Ҳотим ривояти).

Ривоят қилинишича, Зуҳайр ибн Муҳаммаддан “Лаа ҳавла ва лаа қуввата иллаа биллаҳ” калимаси маъноси ҳақида сўралди. Шунда у: “Сен ўзинг яхши кўрган нарсани фақат Аллоҳнинг ёрдами билан қўлга киритасан. Сенга ёқмайдиган нарсалардан Аллоҳнинг мадади билан узоқ бўласан”, деди (Ибн Абу Ҳотим ривояти).

## КЎЗ ТЕГИШИ САБАБЛАРИ

Кўз тегишининг асосий сабаби адоват, нафрат, ҳасаддир. Бир кимса неъмат билан сийланган одамни кўради, унга ҳасад қилади, суқланиб қарайди, ундаги неъмат йўқ бўлишини истайди. Бундай кимса “рақиби”дан узоқ жойда уни ўйламайди, хаёли бошқа нарсада бўлади. Аммо кўриб қолгудек бўлса, бутун диққат-эътиборини унга қаратади, назари билан йиқитишга, кўзи билан синдиришга уринади. Бунга, кофирларнинг Расулulloх соллаллоху алайҳи ва салламга нафрат билан қарашларини мисол қилиб келтириш мумкин.

Кўз тегиши сабабларидан яна бири – ажабланиш, ҳайрон қолиш. Бир одам биродаридаги неъматни кўриб, “Во ажаб!” деб юборади, қаттиқ таъсирланади, ўзи билмаган ҳолда кўзи тегади. Бунинг исботини ҳаётда кўп кўрганмиз. Шунинг учун одамлар диққатини тортадиган жихатларни улардан яширган маъқул. Бир ютуққа эришиб, бўлар-бўлмасга ўзини кўз-кўз қилавериш, мақтаниш яхшимас. Акс ҳолда қўлидаги неъматдан айрилиб қолиши ҳеч гап эмас.

Эслатиб ўтамиз: мусулмон киши биродарида бирон неъматни кўрганда, “Маашаа-аллох” дейди. Шунда – Аллоҳнинг изни билан – унга кўз тегмайди.

## КЎЗ ТЕГИШИДАН ҲИМОЯЛАНИШ ЙЎЛЛАРИ

Биз қуйида кўз тегишидан сақланиш йўллари ҳақида тўхталиб ўтамиз. Зеро, касални даволагандан кўра олдини олиш осонроқ. Демак, кўз тегишидан сақланиш йўллари:

### 1. Кўз тегиши хавфи бор кишилардан неъматни яшириш.

Ўзига берилган неъматни одамларга кўз-кўз қилавериш яхши эмас. Айниқса, бировнинг ютуқини кўролмайдиган кимсаларга бундай неъматларни кўрсатмаган маъқул. Зеро, уларнинг битта ёмон назари билан эришилган ютуқ қўлдан чиқиши хавфи бор.

### 2. “Фотиҳа” сурасини, “Оятул курсий”ни ўқиш.

Имрон ибн Ҳусойн розияллоху анхудан ривоят қилинишича, Набий соллаллоху алайҳи ва саллам шундай деганлар: “Агар банда бирон уйда “Фотиҳа” сурасини, “Оятул курсий”ни ўқиса, ўша куни уларга инсон ва жиннинг кўзи тегмайди” (Дайлабий ривояти).

Расулulloх соллаллоху алайҳи ва саллам: “Фотиҳа (сураси) ҳар қандай дардга шифодир”, деганлар (Доримий саҳиҳ санад билан ривоят қилган).

“Фотиҳа” сураси маънавий иллатларга барҳам беради. “Фотиҳа”ни ўқиган инсон Аллоҳдан ўзгага сифинишдан, ожиз нарсалардан мадад сўрашдан халос бўлади. Қолаверса, бу сура танадаги айрим касалликларни даволайди, кўз тегишига, чаён чақишига шифо бўлади. Беморларга “Фотиҳа” сурасини ўқиб дам солинса, Аллоҳнинг изни билан катта фойдаси тегади.

Абу Хурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинишича, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: “Қуръон оятларининг саййиди “Оятул курсий”дир”, деганлар (Ҳоким ривоят қилган, “Бу – саҳиҳ санадли ҳадис, лекин икки шайх ривоят қилмаган”, деган).

Кечаси ухладан олдин “Оятул курсий”ни ўқиган одамга Аллоҳ тарафидан бир фаришта юборилади. Шундан кейин бандага жин ҳам, шайтон ҳам яқинлашолмайди. Мўмин киши “Оятул курсий”ни ўқиб ётса, кечаси кўрқинчли тушлар кўрмайди, кўнгилдагидек дам олади. Натижада одамнинг иши унумли, вақти баракали бўлади.

Али ибн Абу Толиб розияллоҳу анҳудан ривоят қилинишича, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам минбарда туриб: “Ким ҳар намоздан кейин “Оятул курсий”ни ўқиса, унинг жаннатга киришини фақат ўлими тўсиб туради. Ким (ўша оятни) ўрнига ётганда ўқиса, Аллоҳ унинг хонадонига, қўшнисининг уйига, атрофидаги уйларга омонлик беради”, деб айтганлар (Байҳақий “Шуабул имон”да ривоят қилган, санадини заиф, деган).

Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва саллам марҳамат қиладилар: “Кимда-ким ҳар бир фарз намозидан кейин “Оятул курсий”ни ўқиса, келаси намозгача Аллоҳнинг ҳимоясида бўлади” (Табароний ҳасан санад билан ривоят қилган).

Анас розияллоҳу анҳудан ривоят қилинишича, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам шундай деганлар: “Ким ҳар бир фарз намозидан кейин “Оятул курсий”ни ўқиса, келаси намозгача (ёмонликдан, шикаст-балодан) сақланади. Буни фақат набий, сиддиқ ёки шаҳидгина давомий қила олади” (Байҳақий “Шуабул имон”да ривоят қилган, санадини заиф, деган).

### **3. “Ихлос”, “Фалақ”, “Нос” сураларини ўқиш.**

Ибн Хубайб ривоят қилади: Биз ёмғирли, зим-зиё тунда йўлга чиқдик. Намоз ўқиб берсинлар, деб Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламни қидирдик. У зотни топганимизда:

– Сизлар намоз ўқидингизми? – деб сўрадилар.

Мен индамадим. У зот:

– Кул (яъни, айт), – дедилар.

Мен ҳеч нима демадим. Кейин яна:

– Кул (айт), – дедилар.

Мен яна индамай туравердим. У зот яна дедилар:

– Кул (айт).

– Ё Расулуллоҳ, нимани айтаман?

– Кул ҳуваллоҳу аҳад билан муаввизайини кеч кирганда, тонг отганда уч марта ўқи. Шунда улар сен учун кифоя қилади (Абу Довуд, Термизий, Насоий, Аҳмад ривояти. Ривоят санади ҳасан).

Оиша розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади: “Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам оила аъзоларидан биронтаси касал бўлиб қолса, муаввизот билан дам солардилар. Вафот этишларидан олдин бетоб бўлганларида мен у зотга дам солардим, қўллари билан ўзларини силардим. Чунки у зотнинг қўллари меникидан баракалироқ эди” (Муслим ривояти).

Расули акрам алайҳиссалом “Ихлос”, “Фалақ”, “Нос” сураларини ўқиб ўзларига, оила аъзоларига дам солардилар. Агар касал бўлсалар, Оиша розияллоҳу анҳо онамиз Қуръон ўқиб, у зотга дам солганлар.

Уқба ибн Омир розияллоҳудан анҳу ривоят қилинишича, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: “Кечаси нозил қилинган суралар ичида бу иккисига тенг келадиганини кўрганмисан? (Улар) “Фалақ” ва “Нос” сурасидир”, деганлар (Муслим, Абу Довуд, Термизий, Насоий, Аҳмад ривояти).

Расулуллоҳ алайҳиссалом айрим дуоларни ўқиб, инс-жинлар кўзидан паноҳ сўраб юрардилар. “Фалақ” ва “Нос” сураси тушганидан кейин иккисини ўқишни одат қилганлар, бошқасини тарк этганлар. Шунингдек, у зот сеҳрланганларида “Фалақ” ва “Нос” суралари билан шифо топганлар. Бундан чиқди, ёмонликлардан паноҳ сўрашда “Фалақ” ва “Нос” сураларига тенг келадигани йўқ. Мана шу икки сурани ўқиб юрган одамга – Аллоҳнинг изни билан – ҳеч қандай шикаст-бало яқин йўламайди.

### **4. Кўз тегишидан сақлашини сўраб Аллоҳга дуо қилиш.**

Ибн Аббос розияллоҳу анҳудан ривоят қилинишича, Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва саллам набиралари Ҳасан ва Ҳусайн розияллоҳу анҳумога шайтон васвасасидан, ёмон кўздан паноҳ сўраб дуо

қилардилар, “Отангиз Иброҳим бу дуо билан Исмоил ва Исҳоққа паноҳ сўрарди”, деб айтардилар (Бухорий ривояти).

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам кўрсатмаларига кўра, мусулмон банда биродарида ёки ўзида бирон неъматни кўрса, унга барака тилайди.

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: ... قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا رَأَى أَحَدُكُمْ مِنْ أَخِيهِ أَوْ مِنْ نَفْسِهِ أَوْ مِنْ مَالِهِ مَا يُعْجِبُهُ فَلْيَبْرِكْهُ فَإِنَّ الْعَيْنَ حَقٌّ. رَوَاهُ أَحْمَدُ.

Абдуллоҳ ибн Омир розияллоҳу анҳу ривоят қилади: “Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: **“Агар биронтангиз биродарида ёки ўзида ёки молида ажойиб нарсани кўрса, унга барака сўрасин. Зеро, кўз (тегиши) ҳақдир”, деганлар**” (Аҳмад ривояти).

Мўмин-мусулмон киши биродарида ёки ўзида бирон неъматни кўрганида, “Ё Аллоҳ! Бу неъматга барака бер!” деб дуо қилса, ёмон кўздан, назар-нафасдан йироқ бўлади, унга зарар етмайди. Бошқа ривоятларда келишича, бундай ҳолатда “Маа шаа-аллоҳу лаа қуввата иллаа биллаах”, деб айтилади.

Неъматга нималар киради? Исломи гўзаллик, имони комиллик, хулқи чиройлилиги, ақл-заковат, тинчлик-хотиржамлик, хусн, бойлик, мол-дунё ва ҳоказо. Банда ўзидами, биродаридами, мана шундай неъматларни кўриб кўзи қувонса, “Маа шаа-аллоҳ”, деб неъмат бардавом бўлишини, назар-нафасдан, ёмон кўзлардан сақлашини сўраб Аллоҳга дуо қилади.

Ушбу бобга умумий хулоса қиладиган бўлсак:

1. Инсонга одамлар ва жинлар кўзи тегиши мумкин.
2. Кўз тегишидан ҳимояланиш учун, аввало, Аллоҳ таоло берган неъматлар шукри адо этилади, уларни бошқаларга мақтанилмайди, неъматни кўз-кўз қилинмайди.
3. “Фотиҳа”ни, “Оятул курсий”ни, “Ихлос”, “Фалақ”, “Нос” сураларини ўқиш – Аллоҳнинг изни билан – бандани кўз тегишидан асрайди.
4. Агар киши ўзида ёки биродарида кўзни қувнатувчи неъматни кўрса, унга барака тилайди, ёмон назарлардан сақлашини сўраб Аллоҳга дуо қилади.

## КУЧЛИ ШАМОЛ ПАЙТИДА ЎҚИЛАДИГАН ДУО

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ خَيْرَهَا وَخَيْرَ مَا فِيهَا وَخَيْرَ مَا أُزِيلُ بِهِ وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّهَا وَشَرِّ مَا فِيهَا وَشَرِّ مَا أُزِيلُ بِهِ.

Дуо ўқилиши: “Аллоҳумма инний асъалука хойроҳаа ва хойро маа фийҳаа, ва хойро маа урсилат бих, ва аувзу бика мин шарриҳаа ва шарри маа фийҳаа, ва шарри маа урсилат бих”.

Дуо маъноси: “Ё Аллоҳ, мен (бу шамолнинг) яхшилигини, ундаги, у билан юборилган яхшилиқни сўрайман. Мен (бу шамолнинг) ёмонлигидан, ундаги, у билан юборилган ёмонликдан паноҳ сўрайман”.

Оиша розияллоҳу анҳо онамиздан ривоят қилинишича, Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва саллам каттиқ шамол эсганида, “Аллоҳумма инний асъалука хойроҳаа ва хойро маа фийҳаа, ва хойро маа урсилат бих, ва аувзу бика мин шарриҳаа ва шарри маа фийҳаа, ва шарри маа урсилат бих”, деб дуо қилардилар. Агар об-ҳаво айниса, у зотнинг ранглари ўзгарарди, чиқиб кириб, бориб келардилар. Агар ёмғир ёғса, Расулуллоҳнинг безовталиклари арирди (Муслим, Термизий, Байҳақий ривояти).

Расулуллоҳ алайҳиссалом умматларига шу қадар меҳрибонликларидан, кучли шамол бўлганда “Аллоҳ умматимга бирон мусибат юбормасмикан”, деб безовталаниб қолардилар. Агар ёмғир ёғса, у зотнинг қалблари хотиржам бўларди.

## ЁМҒИР ЁҒИШИНИ СЎРАШДА ЎҚИЛАДИГАН ДУОЛАР

اللَّهُمَّ اغْنِنَا اللَّهُمَّ اغْنِنَا اللَّهُمَّ اغْنِنَا.

Дуо ўқилиши: “Аллоҳумма агиснаа, аллоҳумма агиснаа, аллоҳумма агиснаа”.

Дуо маъноси: “Ё Аллоҳ, устимизга ёмғир ёғдир! Ё Аллоҳ, устимизга ёмғир ёғдир! Ё Аллоҳ, устимизга ёмғир ёғдир!”

Анас ибн Молик розияллоху анҳудан ривоят қилинишича, бир киши жума куни дорул қазо тарафдан масжидга кириб келди. Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи ва саллам турган ҳолда хутба қилаётгандилар. Ўша киши Пайғамбар алайҳиссаломга юзланиб, “Эй Расулуллоҳ, моллар ҳалок бўлди, йўллар тўсилди. Аллоҳга дуо қилинг, устимизга ёмғир ёғдирсин!” деди. Шунда Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи ва саллам қўлларини юқори кўтариб, “Аллоҳумма ағиснаа, аллоҳумма ағиснаа, аллоҳумма ағиснаа”, деб дуо қилдилар. Аллоҳга қасамки, биз билан уйлар ҳамда маҳаллалардаги тор йўлақлар ўртасида на тўп-тўп, на бўлак-бўлак булутларни кўраётгандик. (У зот дуоларидан кейин) худди қалқонга ўхшаш булут чиқиб келди, осмон ўртасида ёйилиб кетди. Кейин ёмғир ёға бошлади. Аллоҳга қасамки, биз олти кун қуёшни кўрмадик. Ҳалиги киши жума куни яна ўша эшикдан кириб келди. Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи ва саллам турган ҳолда хутба қилаётгандилар. У Пайғамбар алайҳиссаломга юзланиб, “Эй Расулуллоҳ, моллар ҳалок бўлди, йўллар тўсилиб қолди. Аллоҳга дуо қилинг, ёғаётган ёмғирни тўхтатсин!” деди. Шунда Расулуллоҳ икки қўлларини кўтариб, “Аллоҳумма ҳаваалайна ва лаа ғалайнаа, аллоҳумма ғалал аакаами вал-жибаали вал-аажаами ваз-зироби вал-авдияти ва манаабитиш шажар”, деб дуо қилдилар. Шундан сўнг ёмғир ёғиши тўхтади. Биз кўчага чиқиб қуёш чарақлаб турганганини кўрдик, шу ҳолда тарқалдик” (Бухорий, Муслим, Насоий, Ибн Хузайма, Байҳақий ривояти).

اللَّهُمَّ اسْقِنَا غَيْثًا مُغِيثًا مَرِيئًا مَرِيئًا نَافِعًا غَيْرَ ضَارٍّ عَاجِلًا غَيْرَ آجِلٍ.

Дуо ўқилиши: “Аллоҳуммасқинаа ғойсам-муғийсам-марийъам-марийъаа, наафиъан ғойро зорр, ғаажилан ғойро аажил”.

Дуо маъноси: “Ё Аллоҳ, устимизга беэён, манфаатли, оқибати хайрли, баракали, фойдали, кечикмайдиган, тез келувчи ёмғир ёғдир!”

Жобир ибн Абдуллоҳ розияллоху анҳудан ривоят қилинишича, Набий соллаллоху алайҳи ва саллам хузуларига йиғловчи аёллар келди. У зот: “Аллоҳуммасқинаа ғойсам-муғийсам-марийъам-марийъаа, наафиъан ғойро зорр, ғаажилан ғойро аажил”, деб дуо қилдилар. Шу онда уларни булутлар қуршаб олди (Абу Довуд, Ибн Можа, Ҳоким, Ибн Хузайма ривояти. Ривоят санади саҳиҳ).

Изоҳ: Йиғловчи аёллар (арабчаси бокия-бавокий) қаҳарчилик, ёмғир кам ёғиши сабаб йиғлайди.

اللَّهُمَّ اسْقِ عِبَادَكَ وَبَهَائِمَكَ وَأَنْشُرْ رَحْمَتَكَ وَأَخِي بَلَدَكَ الْمَيِّتَ.

Дуо ўқилиши: “Аллоҳуммасқи ъбаадака ва баҳааимик, ванишур роҳматака ва аҳйи баладакал маййит”.

Дуо маъноси: “Ё Аллоҳ, бандаларингни, махлуқотларингни суғор, раҳматингни тарқат, ўлик шахрингни тирилтир”.

Ривоят қилинишича, Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи ва саллам ёмғир ёғишини сўрасалар, “Аллоҳуммасқи ъбаадака ва баҳааимик, ванишур роҳматака ва аҳйи баладакал маййит”, деб дуо қилардилар (Абу Довуд, Молик, Байҳақий, Абдураззоқ ривояти. Ривоят санади ҳасан).

اللَّهُمَّ ضَعْ فِي أَرْضِنَا بَرَكَتَهَا وَزِينَتَهَا وَسَكَنَهَا.

Дуо ўқилиши: “Аллоҳумма зоъ фий арзинаа барокатаҳаа ва зийнатаҳаа ва саканаҳаа”.

Дуо маъноси: “Ё Аллоҳ, еримизга баракасини, зийнатини, сокинлигини (хотиржамлигини) тушир!”

Ер зийнати ўсимликлардир.

Ер сокинлигидан мурод ёмғир. Зеро, сув етарли бўлса, одамлар қалби хотиржам бўлади (“Ат-тайсир бишарҳил жомеис сағир”).

Самурадан ривоят қилинишича, Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи ва саллам ёмғир сўрасалар, “Аллоҳумма зоъ фий арзинаа барокатаҳаа ва зийнатаҳаа ва саканаҳаа”, деб дуо қилардилар (Табароний ривояти. Ривоят санади ҳасан).

## ҲАДДАН ЗИЁД ЁМҒИР ЁҚҚАНДА ЎҚИЛАДИГАН ДУО

اللَّهُمَّ حَوَالَيْنَا وَلَا عَلَيْنَا اللَّهُمَّ عَلَى الْآكَامِ وَالْجِبَالِ وَالْأَجَامِ وَالْظَّرَابِ وَالْأُودِيَةِ وَمَنَابِتِ الشَّجَرِ.

Дуо ўкилиши: “Аллоҳумма ҳаваалайна ва лаа ғалайнаа, аллоҳумма ғалал аакаами вал-жибаали вал-аажаами ваз-зироби вал-авдияти ва манаабитиши шажар”.

Дуо маъноси: “Ё Аллоҳ, (ёмғирни) устимизга эмас, атрофимизга (ёғдир)! Ё Аллоҳ, (ёмғирни) кичик тепаликлар, тоғлар, ўрмонлар, баландликлар, водийлар, дарахтлар ўсадиган жойларга (ёғдир)!”

Қурғокчилик ҳам, ёмғир ҳаддан ташқари кўп ёғиши ҳам инсонларга зарар етказди. Шунинг учун бандалар Аллоҳ таолога дуо қилиб, ўзларига керакли микдорда ёмғир ёғдиришини сўрашади. Кексаларимиз бежизга: “Аллоҳ ўт балосидан, сув балосидан асрасин!” дея дуо қилишмайди.

Аллоҳ таоло юртимизга, дунёдаги барча мусулмонларга тинчлик-хотиржамлик, сиҳҳат-саломатлик ато этсин, бизларни икки дунёда саодатли бандалардан қилсин!

Сўзимиз охирида Аллоҳ таолога ҳамду санолар айтамиз, севиқли Пайғамбаримиз Муҳаммад Мустафога, у зот оила аъзоларига, саҳобаи киромларига, суннатларига ихлос-ла эргашганларга салаватлар, саломлар йўллаймиз!

Тошкент, 2014-2017

## ФОЙДАЛАНИЛГАН МАНБАЛАР РЎЙХАТИ

1. Абулфидо Исмоил ибн Касир. “Тафсирул қуръонил азим”, 4 жузъ. – Байрут-Ливан.: Дорул маориф, 1989.
2. Абдурахмон ибн Камол Жалолиддин Суютий. “Ад-дуррул мансур”, 8 жузъ. – Байрут.:Дорул фикр, 1993.
3. Имом Фахриддин Розий. “Ат-Тафсирул кабир – Мафотихул ғайб”. – Техрон.:Дорул кутубил илмия.
4. Шиҳобиддин Маҳмуд ибн Абдуллоҳ Ҳусайний Алусий. “Рухул маоний фи тафсирил қуръонил азим вас сабъил масоний”, 23 жузъ.
5. Муҳаммад Саййид Тантовий. “Ат-Тафсирул васит”, -4583б.
6. Асъад Ҳавмад. “Айсарут тафосир”.
7. Алоуддин Мансур. “Қуръони карим”. /Ўзбекча изоҳли таржима. – Бишкек.: Эркин-Тоо, 2001. – 767б.
8. Муҳаммад ибн Исмоил Абу Абдуллоҳ Бухорий. “Саҳихул Бухорий”, 6 жузъ. – Байрут.:Дору ибни касир – Ямома, 1987.
9. Муслим ибн Ҳажжож Абулҳусайн Кушайрий Найсобурий. “Саҳиху Муслим”, 5 жузъ. – Байрут.:Дору ихёит турос.
10. Сулаймон ибн Ашъас Абу Довуд Сижистоний Яздий. “Сунану Аби Довуд”, 4 жузъ. – Байрут.:Дорул фикр.
11. Муҳаммад ибн Исо Абу Исо Термизий. “Сунанут Термизий”, 5 жузъ. – Байрут.:Дорул кутубил илмия, 1410 ҳ.
12. Аҳмад ибн Шуайб Абу Абдурахмон Насоий. “Сунанун Насоий”, 8 жузъ. – Ҳалаб.:Мактабул матбуот, 1986.
13. Муҳаммад ибн Язид Абу Абдуллоҳ Қазвиний. “Сунану ибни Можа”, 2 жузъ. – Байрут.:Дорул фикр.
14. Муҳаммад ибн Исмоил Бухорий Жуъфий. “Ал-адабул муфрад”. – Байрут.:Оламул кутуб, 1405 ҳ.
15. Молик ибн Анас ибн Молик ибн Омир Асбаҳий Маданий. “Ал-Муваддоъ”, 6 жузъ
16. Аҳмад ибн Ҳанбал Абу Абдуллоҳ Шайбоний. “Муснадул имом Аҳмад ибни Ҳанбал”, 6 жузъ. – Миср.:Муассасату куртуба.
17. Муҳаммад ибн Ҳиббон ибн Аҳмад Абу Ҳотим Тамимий Бастий. “Саҳиху ибни Ҳиббон”, 18 жузъ. – Байрут.:Муассасатур рисола, 1993.
18. Абулқосим Сулаймон ибн Аҳмад Табароний. “Ал-Муъжамул кабир”, 25 жузъ. – Ал-Мусил.:Мактабул улуми вал ҳикам, 1983.
19. Абулқосим Сулаймон ибн Аҳмад Табароний. “Ал-Муъжамул авсат”, 10 жузъ. – Қоҳира.: Дорул ҳарамайн, 1415 ҳ.

20. Абулқосим Сулаймон ибн Аҳмад Табароний. “Ал-Муъжамус сағир”, 2 жузъ. – Байрут-Уммон.:Ал-Мактабул исломий, 1985.
21. Аҳмад ибн Ҳусайн ибн Али ибн Мусо Абу Бакр Байҳақий. “Сунанул Байҳақий ал-кубро”, 10 жузъ. – Маккатул мукаррама.:Мактабу дорил боз, 1994.
22. Аҳмад ибн Ҳусайн ибн Али ибн Мусо Абу Бакр Байҳақий. “Шуабул имон”, 7 жузъ. – Байрут.:Дорул кутубил илмия, 1410 х.
23. Али ибн Умар Абулҳасан Доракутний Бағдодий. “Сунануд Доракутний”, 4 жузъ. – Байрут.:Дорул маърифа, 1966.
24. Абдуллоҳ ибн Абдурахмон Абу Муҳаммад Доримий. “Сунануд Доримий”, 2 жузъ. – Байрут.Дорул кутуб ал-арабий, 1407 х.
25. Абу Абдуллоҳ Муҳаммад ибн Салома ибн Жаъфар Кузойи. “Муснадуш шиҳоб”, 2 жузъ. – Байрут.:Муассасатул рисола, 1407 х.
26. Имом Абу Бакр Муҳаммад ибн Исҳоқ ибн Хузайма Суламий Найсобурий. “Саҳиҳу Ибни Хузайма”, 4 жузъ. – Байрут.:Ал-мактабул исломий, 1970.
27. Абу Абдурахмон Аҳмад ибн Шуайб Насоий. “Китобус сунанил кубро”. – Байрут.:Дорул кутубил илмия, 1411 х.
28. Абу Бакр Аҳмад ибн Амр ибн Абдулҳолиқ Баззор. “Ал-баҳруз заххор муснадул Баззор”. – Байрут-Мадина.:Муассасату улумил куръон, 1409 х.
29. Аҳмад ибн Али ибн Мусанно Абу Яъло Мусилий Тамимий. “Муснаду Аби Яъло”, 13 жузъ. – Дамашк.: Дорул маъмун лит турос, 1984.
30. Муҳаммад ибн Али ибн Ҳасан Абу Абдуллоҳ Ҳаким Термизий. “Наводирул усули фи аҳодисир расул”, 4 жузъ. – Байрут.:Дорул жил, 1992.
31. Аҳмад ибн Ҳусайн ибн Али ибн Мусо Абу Бакр Байҳақий. “Ал-асмоу вас сифот”, 3 жузъ.
32. Абу Бакр Абдуллоҳ ибн Муҳаммад ибн Абу Шайба Куфий. “Мусаннафу Ибни Аби Шайба”, 8 жузъ. – Риёз.: Мактабатур рушд, 1409 х.
33. Абу Авона Яъқуб ибн Исҳоқ Асфарионий. “Ал-Мустахраж”, 5 жузъ. – Байрут.:Дорул маърифа.
34. Муҳаммад ибн Абдуллоҳ Абу Абдуллоҳ Ҳоким Найсобурий. “Ал-Мустадрак алас саҳиҳайн”, 4 жузъ. – Байрут.:Дорул кутубил илмия, 1990.
35. Аҳмад ибн Али ибн Ҳажар Абулфазл Асқалоний Шофеий. “Фатҳул борий”, 14 жузъ. – Байрут.:Дорул маърифат.
36. Бадриддин Маҳмуд ибн Аҳмад Айний Ҳанафий. “Умдатул қорий”, 25 жузъ. – Байрут.:Дору ихйат турос.
37. Абу Закариё Яҳё ибн Шараф Нававий. “Шархун Нававий ала Саҳиҳи Муслим”, 18 жузъ. – Байрут.:Дору ихёит турос, 1392 х.
38. Абдурахмон ибн Абу Бакр Абулфазл Суютий. “Ад-Дийбож ала Муслим”, 5 жузъ. – Саудия.:Дору ибни аффон, 1996.
39. Муҳаммад Шамсулҳақ Азим Ободий. “Авнул маъбуд”, 4 жузъ. – Байрут.:Дорул кутубил илмия, 1995.
40. Муҳаммад Абдурахмон ибн Абдурахим Муборақфурий Абул Ало. “Тухфатул аҳвазий”, 10 жузъ. – Байрут.: Дорул кутубил илмия, 1410 х.
41. Нуриддин ибн Абдулҳодий Абулҳасан Синдий. “Ҳошиятус синдий ала Ибни Можа”, 8 жузъ. – Ҳалаб.:Мактабул матбуот, 1986.
42. Абдурахмон ибн Абу Бакр Абулфазл Суютий. “Шархус суютий Лисунанин Насоий”, 8 жузъ. – Ҳалаб.:Мактабул матбуот. 1986.
43. “Ал-Мунтақо шарҳул муваттоъ”, 4 жузъ.
44. Абдурауф Муновий. “Файзул кодир”, 6 жузъ. – Миср.:Ал-Мактабатут тижория, 1356 х.
45. Зайнуддин Абулфараж Абдурахмон ибн Шиҳобиддин Бағдодий. “Жомеул улуми вал ҳикам”. – Байрут.:Муассасатур рисола, 1417 х.
46. Муҳаммад ибн Абдуллоҳ Хатиб Табризий. “Мишкотул масобих”. – Байрут.:Ал-Мактабул исломий, 1399 х.
47. Абдулғазим ибн Абдулқавий Абу Муҳаммад Мунзирий. “Ат-Тарғиб ват-тарҳиб”, 4 жузъ. – Байрут.:Дорул кутубил илмия, 1417 х.

48. Абу Бакр Абдуллоҳ ибн Муҳаммад ибн Убайд ибн Абу Дунё Кураший. “Ислоҳул мол”. – Байрут-Ливан.: Муассасатул кутуб, 1414 ҳ.
49. Фазл Илоҳий. “Мафотиҳур ризқ”. – Риёз, 1998. -103б.
50. Абдулмалик ибн Муҳаммад. “Ар-ризқ: асбобуху ва мафотиҳух”, 59-бет.
51. Халил Иброҳим Амин. “Асбобур ризқ”, 35-бет.
52. Муҳаммад ибн Мукаррам ибн Манзур Иффрикий Мисрий. “Лисонул араб”. 6 жузъ. – Дорул-маориф.
53. Муҳаммад Саййид Тантовий. “Пайғамбарлар тарихи”, 1-2-китоб. /Таржима ва изоҳлар муаллифи: Зиёвуддин Раҳим. – Тошкент.: Мовароуннаҳр, 2014. -430б.
54. Шайх Муҳаммад Содик Муҳаммад Юсуф. “Ҳадис ва Ҳаёт”/Ният, ихлос, илм китоби. – Тошкент.: Шарқ, 2003. – 3-жуз. -255б.
55. Шайх Муҳаммад Содик Муҳаммад Юсуф. “Ҳадис ва Ҳаёт”/Рўза китоби. – Тошкент.: Шарқ, 2004. – 9-жуз. -239б.
56. Шайх Муҳаммад Содик Муҳаммад Юсуф. “Зикр аҳлидан сўранг”. – Тошкент.: Тошкент Ислом университети нашриёти, 2007. 1428 ҳижрий сана, Шаввол ойи. № 49. –Б. 19–36
57. Иброҳимжон Усмонов /таржима ва изоҳлар муаллифи/. “Ризқ калитлари”. – Тошкент.: Тошкент Ислом Университети нашриёти, 2007. 26б.
58. Зиёвуддин Раҳим. “Қуръон – қалблар шифоси”. – Тошкент.: Шарқ, 2016. -432б.